

Άρθρο 21 παρ. 3 Συντ. Προστασία της υγείας

Ι. Νομολογία (2023-2025)

Συμβούλιο της Επικρατείας

ΣτΕ (Στ) 1659/2025

4. Επειδή, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά με την ΣτΕ 904/2024 Ολ., είναι απορριπτέοι οι λόγοι με τους οποίους προβάλλεται αντίθεση του άρθρου 11 του ν. 4052/2012 προς 1) τα άρθρα 5 παρ. 1, 17 και 25 του Συντάγματος, 2) την αρχή της ισότητας μεταξύ των επιχειρήσεων που παράγουν γενόσημα σε σχέση με αυτές που παράγουν πρωτότυπα φάρμακα 3) το άρθρο 4 του Συντάγματος και την αρχή της αναλογικότητας λόγω μη επιμερισμού της δαπάνης ανά φάρμακο ή ανά φαρμακευτική κατηγορία, 4) το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, 5) το άρθρο 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ και 6) το Κράτος Δικαίου, την ασφάλεια δικαίου και το δικαίωμα αποτελεσματικής προστασίας, λόγω μη προβλεψιμότητας του ποσού αυτόματης επιστροφής (clawback).

[...]

Απορρίπτει την αίτηση.

ΣτΕ (Στ') 1317/2025
ΣτΕ (Στ') 2267-9/2024
ΣτΕ (Στ') 2264/2024
ΣτΕ (Στ') 2239-43/2024

3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς), ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής

ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοιχού -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ’ ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα, με την κρινόμενη αίτηση, περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα, ενώ δεν είναι ακουστοί, εν όψει του χρόνου εκδόσεως της προσβαλλομένης και του χρονικού διαστήματος στο οποίο αφορά, οι ισχυρισμοί της αιτούσας περί του ότι το ένδικο μέτρο έχει ήδη αποβάλει τον προσωρινό και έκτακτο χαρακτήρα, υπό τον οποίο είχε κριθεί συνταγματικώς ανεκτό (ΣτΕ 330-333/2019 σκ. 10). Περαιτέρω και οι ειδικότεροι ισχυρισμοί της αιτούσας ότι κατά παράβαση των συνταγματικών αρχών της αναλογικότητας και του κράτους δικαίου επιβαρύνονται με το υπερβάλλον ποσό της ενδονοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης μόνον οι φαρμακευτικές επιχειρήσεις, σαν να έφεραν “ένα είδος αντικειμενικής ευθύνης” για την υπέρβαση, χωρίς παραλλήλως να λαμβάνονται μέτρα για τον περιορισμό της συνταγογράφησης εκ μέρους των ιατρών των δημόσιων νοσοκομείων και ότι δεν μελετήθηκαν και δεν ελήφθησαν άλλα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος για την περιστολή της φαρμακευτικής δαπάνης των δημόσιων νοσοκομείων είναι απορριπτέοι, διότι, ανεξαρτήτως του ότι, κατά τα ήδη κριθέντα, υπό τις προαναφερθείσες συνθήκες, δεν αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση για τη θέσπιση του επίδικου μέτρου η παράλληλη νομοθετική επιδίωξη της αποτροπής χορήγησης φαρμάκων που δεν καλύπτουν πραγματικές θεραπευτικές ανάγκες (ΣτΕ 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 163/2020), ειδικώς για τις φαρμακευτικές δαπάνες των νοσοκομείων ο νομοθέτης έλαβε σειρά μέτρων ήδη από το 2014 (βλ. ΣτΕ 163/2020, 330, 1784/2019, 1590-1/2018 επτ., 3047-8/2017 επτ.), ενώ, άλλωστε, το πλέγμα των διατάξεων που διέπουν τη δημοσιονομική διαχείριση των δημοσίων νοσοκομείων και ρυθμίζουν τις συνέπειες τυχόν παράβασης των σχετικών υποχρεώσεων που υπέχουν τα αρμόδια για τη διαχείριση όργανα εξακολουθεί να ισχύει, χωρίς να θίγεται η εφαρμογή τους από την θέσπιση του μέτρου της αυτόματης επιστροφής (ΣτΕ 2399/2019 σκ. 11-12, 2201/2019 σκ. 9-10). Τα προβαλλόμενα, εξάλλου, περί αντίθεσης των ενδίκων ρυθμίσεων προς τις διατάξεις των άρθ. 4 παρ. 5 και 78 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος είναι απορριπτέα ως στηριζόμενα σε εσφαλμένη νομική εκδοχή ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, με το οποίο, κατά τα γενόμενα δεκτά ανωτέρω, δεν επιβάλλεται ανταποδοτικό τέλος, φόρος ή κοινωνική εισφορά (ΣτΕ 63/2021 σκ. 11).

[...]

Απορρίπτει την αίτηση.

Στε (Στ') 798/2025	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (Στε 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, Στε 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσεως, στην οποία είχε περιέλθει η χώρα, και την αποφυγή καταρρεύσεως του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Το εν λόγω μέτρο, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επιδίκων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και τις αρχές της αναλογικότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα, αλλ' ούτε και στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους, όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων. Περαιτέρω δε τα προβαλλόμενα περί αντίθεσης των ρυθμίσεων αυτών στις διατάξεις των άρθρ. 4 παρ. 5 και 78 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος είναι απορριπτέα για το λόγο ειδικότερα ότι στηρίζονται σε εσφαλμένη, κατά τα ανωτέρω, νομική εκδοχή ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
Στε (Στ') 790/2025	8. Επειδή, προβάλλεται ότι οι διατάξεις περί τέλους εισόδου και ποσού επιστροφής είναι ατελείς, καθώς δεν προβλέπουν διαδικασία και τρόπο διάθεσης του τέλους στους ασφαλιστικούς οργανισμούς κατά τον σκοπό τους, και, ως εκ τούτου, καθίστανται ανεφάρμοστες, άλλως έρχονται σε αντίθεση με τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος. Ανεξαρτήτως του ότι ο λόγος αυτός, όπως προβάλλεται, είναι απορριπτέος ελλείψει εννόμου συμφέροντος, είναι απορριπτέος και ως αβάσιμος, διότι το επίδικο μέτρο λαμβάνεται ακριβώς προκειμένου να διασφαλισθεί η βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος, όπως εκάστοτε κρίνεται προσφορότερο, σε εκπλήρωση

	της συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους (πρβλ. ΣτΕ 333/2019, 2266/2019 7μ, 1046/2023, 2438/2022). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 769/2025 ΣτΕ (Στ') 1661-2/2024	7. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. δια την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. δια την νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς δια του άρθρου 100 του ν. 4172/2013 μηχανισμός αυτομάτου επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε δια την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσεως στην οποία ευρίσκετο η Χώρα και την αποφυγή καταρρεύσεως του συστήματος δημοσίας υγείας, συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των παρόχων υπηρεσιών υγείας από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερον, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετούν επιτακτικό δημόσιο συμφέρον και δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις δια την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρεώσεως του Κράτους να μεριμνά δια την υγεία των πολιτών και δια την παροχή κοινωνικής ασφαλίσεως στους εργαζομένους όσο και στην διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επεβαρύνθησαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επιδίκων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 757-761/2025	Επειδή, σύμφωνα με συνταγματική επιταγή για την προστασία της υγείας που απορρέει από τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, υφίσταται κρατική υποχρέωση παροχής στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου σε συνδυασμό με την ανάγκη διασφάλισης της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών παρόχων υπηρεσιών υγείας, όπως είναι κατ' εξοχήν ο Ε.Ο.Π.Υ.Υ. (πρβλ. ΣτΕ 3962/2014 Ολομ.). Κατ' ακολουθίαν τούτου, στους σκοπούς που μνημονεύθηκαν στην προηγούμενη σκέψη ανήκουν κατ' εξοχήν οι συναπτόμενοι με την παροχή ποιοτικής και προσιτής φαρμακευτικής κάλυψης στο σύνολο του πληθυσμού και την αποδοτική χρήση, διαχείριση και προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και των πόρων των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης, σύμφωνα με την

	αρχή της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης [βλ. ήδη και άρθρο 1 της Φ.ΕΦΚΑ/οικ.22424/ 861/2017 απόφασης της Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης «Κανονισμός Οικονομικής Οργάνωσης και Λογιστικής Λειτουργίας του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.)» (Β' 1720)]· γιατί τα φαρμακευτικά προϊόντα δεν αποτελούν μόνο καταναλωτικά, αλλά και κοινωνικά αγαθά· καθ' ό δε μέρος η δαπάνη καλύπτεται από δημόσιους πόρους, η οικεία αγορά, ακόμη και αν τα κατ' ιδίαν αγαθά παρέχονται από ιδιώτες, δεν είναι μια συνήθης αγορά, που λειτουργεί με τους κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης. Είναι αγορά που τη δημιούργησε το κοινωνικό κράτος με κανόνες δημόσιας υπηρεσίας και πόρους των ασφαλισμένων, στη θέση των οποίων υποκαθίσταται ως προς την ανάληψη της δαπάνης (ΣτΕ 904-905/2024 Ολομ.). [...] Επειδή, η αιτούσα προβάλλει ότι η προσβαλλόμενη πράξη, κατά το μέρος που αναφέρει ότι σε περίπτωση μη καταβολής ή συμψηφισμού του claw back δύναται να ενεργοποιούνται αυτόματα οι διατάξεις του άρθρου 37 του ν. 4111/2013 (Α' 18), με τις οποίες προβλέφθηκε έκτακτο τέλος 15% επί των λιανικών πωλήσεων κάθε φαρμακευτικού προϊόντος (έτους 2011) που συμψηφίζεται με το οφειλόμενο claw back ή rebate του νόμου 4052/2012 (επόμενων ετών) και ορίσθηκε ότι φαρμακευτικά ιδιοσκευάσματα για τα οποία δεν έχουν καταβληθεί τα οφειλόμενα ποσά μπορεί να μεταφέρονται αυτόματα από τον κατάλογο συνταγογραφούμενων φαρμάκων και αποζημιούμενων από τους ΦΚΑ (θετικός κατάλογος) στον κατάλογο φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων που χορηγούνται με ιατρική συνταγή και δεν αποζημιώνονται από τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης (αρνητικός κατάλογος), είναι μη νόμιμη, ως εκδοθείσα πριν την έκδοση της προβλεπόμενης για την εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων απόφασης του Υπουργού Υγείας και ως αντιβαίνουσα στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 25 παρ. 1, 21 παρ. 3 και 1 του Π.Π.Π. της Ε.Σ.Δ.Α. Οι λόγοι αυτοί πρέπει να απορριφθούν ως απαράδεκτοι, διότι στο σημείο αυτό η προσβαλλόμενη πράξη του Ε.Ο.Π.Υ.Y. απλώς επαναλαμβάνει τη διάταξη του νόμου (άρθρο 37 του ν. 4111/2013), την οποία όμως δεν εφαρμόζει στη συγκεκριμένη περίπτωση, ενώ εξ άλλου, δεν γίνεται προσδιορισμός συγκεκριμένου χρηματικού ποσού, οφειλομένου από την αιτούσα λόγω επιβολής του προαναφερθέντος τέλους (ΣτΕ 1088/2020). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 729/2025	3. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής (claw back), ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση

της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015 επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) έως την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου - σημαντικού - κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα.

4. Επειδή, περαιτέρω, όπως έχει ήδη κριθεί, ο τρόπος χορήγησης των φαρμάκων νοσοκομειακής χρήσης και ο αριθμός ασθενών στον οποίο αυτά απευθύνονται δεν αποτελούν κριτήρια για την εφαρμογή του μηχανισμού αυτόματης επιστροφής, η ομοιόμορφη δε αυτή μεταχείριση δεν αντίκειται στο Σύνταγμα ή σε άλλη διάταξη υπερνομοθετικής ισχύος (ΣτΕ 333-4/2019, 2265-6/2019 επτ., 2438-9/2022, πρβλ. ΣτΕ 2201/2019, 2399/2019). Εν όψει τούτου, δεν συντρέχει λόγος εξαίρεσης των αντιρετροϊκών φαρμάκων από τον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής στη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη (ΣτΕ 333/2019, 2266/2019 επτ., 2438-9/2022). Εν όψει των ανωτέρω, και όσων αναφέρονται στην προηγούμενη σκέψη, πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμα όλα όσα περί του αντιθέτου υποστηρίζει η αιτούσα με τους λόγους ακυρώσεως, με τους οποίους προβάλλεται ότι το θεσπισθέν με τις προεκτεθείσες διατάξεις σύστημα αυτόματων επιστροφών, ιδίως στο μέτρο που δεν λαμβάνει υπόψη την ιδιαίτερη φυσιογνωμία και το ιδιαίτερο νομοθετικό καθεστώς των αντιρετροϊκών φαρμάκων, αντίκειται στα άρθρα 4 παρ. 1, 5 παρ. 1, 25 παρ. 1, 106 παρ. 2, 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος. Περαιτέρω, το επιχείρημα που αντλεί η αιτούσα, προς επίρρωση της βασιμότητας του λόγου περί υποχρέωσης εξαίρεσης από τον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής των αντιρετροϊκών φαρμάκων, από τη νομολογία του Δικαστηρίου (ΣτΕ 1785/2019, 2741/2019, 2238-9/2022 κ.ά.) για την αντίθεση στις αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας της υπαγωγής στον μηχανισμό αυτόματης επιστροφής των πωλήσεων των ορφανών φαρμάκων, δεν ευσταθεί. Τούτο δε, διότι η νομολογία αυτή, κατά τις ειδικότερες αιτιολογίες της, αφορά μόνον στα φάρμακα που εμπίπτουν στην ανωτέρω όλως ειδική κατηγορία και δεν καταλαμβάνει φάρμακα που

	χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία άλλων, βαρέων επίσης, νοσημάτων, όπως τα αντιρετροϊκά, για τα οποία έχει ήδη, κατά τ' ανωτέρω, κριθεί, κατ' εκτίμηση του νομοθετικού πλαισίου που τα διέπει, ότι η συμπερίληψή τους στο ρυθμιστικό πεδίο των εκδοθειςών κατ' εφαρμογή της περίπτωσης στ του άρθρου 11 του ν. 4052/2012 κανονιστικών αποφάσεων δεν αντίκειται σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 723/2025	6. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 1575-1577/2023, πρβ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 επτ., 1282/2017 επτ., 869-870/2019, 1529/2021), τα ανωτέρω μέτρα “επιστροφής” (rebate), με τα οποία επιδιώκεται η μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης και η εν γένει διαφύλαξη του κοινωνικού συστήματος υγείας, ενόψει και των δημοσιονομικών συνθηκών της χώρας, συνίστανται σε περιορισμό χρηματικών απαιτήσεων που απορρέουν είτε από πωλήσεις φαρμάκων σε ιδιωτικά φαρμακεία προς χρήση των ασφαλισμένων των Φ.Κ.Α. με (ολική ή μερική, κατά περίπτωση) κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε από πωλήσεις φαρμάκων στους δημόσιους φορείς υγείας (εν προκειμένω, τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.), και όχι σε επιβολή ανταποδοτικού τέλους, φόρου ή κοινωνικής εισφοράς ως πόρου των Φ.Κ.Α. Ο περιορισμός αυτός, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες θέσπισής του και τα χαρακτηριστικά των ανωτέρω ρυθμίσεων, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους δημόσιους φορείς και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, δεν αποτελεί απρόσφορο ή μη αναγκαίο, και μάλιστα προδήλως, μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος, μη απαιτούμενης και προηγούμενης ειδικής μελέτης για τη θέσπισή του (πρβ. ΣτΕ 3447/2015 7μ, 1282/2017 7μ, 1290/2020), ούτε πλήττει υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία των φαρμακευτικών εταιρειών κατά παράβαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος και της αρχής της αναλογικότητας, ούτε αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς αποσκοπεί στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος δημόσιας υγείας και κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους. Περαιτέρω, το εν λόγω μέτρο δεν αντίκειται στις διατάξεις του άρθρου 17 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου (Π.Π.Π.) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν.δ. 53/1974 (Α' 256), το οποίο ορίζει ότι η περιουσία κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου είναι

	σεβαστή, εφόσον τηρείται η αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος που αφορά το κοινωνικό σύνολο και των αξιώσεων για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντίθεσης των διατάξεων του άρθρου 35 του ν. 3918/2011, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο χρόνο, στις ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Οι ειδικότεροι δε ισχυρισμοί της αιτούσας ότι τα οριζόντια μέτρα των επιστροφών (rebate) και αυτόματων επιστροφών (claw back) οδηγούν, κατά παράβαση των αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας, τις τιμές κάποιων φαρμακευτικών προϊόντων, (μεταξύ των οποίων και τα επίδικα Ceclor, Humatrope και Olansek, σύμφωνα με τον πίνακα τιμών για το έτος 2016 που παραθέτει στο εισαγωγικό δικόγραφο η αιτούσα) σε όρια χαμηλότερα του μέσου όρου των τριών χαμηλότερων τιμών στην Ε.Ε. και ότι δεδομένης της ζημίας που προκαλείται, ως εκ τούτου, στην περιουσία της αιτούσας, περιορίζεται κατά παράβαση των διατάξεων του άρθρου 16 παρ. 1 του Συντάγματος, η δυνατότητα της να χρηματοδοτήσει την ερευνητική δραστηριότητά της, είναι απορριπτέοι. Και τούτο, διότι πέραν του ότι η συνταγματικότητα του επίδικου μέτρου επιστροφής δεν συναρτάται προς την εφαρμογή του συναφούς μέτρου του «μηχανισμού αυτόματης επιστροφής» (claw back), το οποίο θεσπίσθηκε με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012, όπως εκάστοτε ισχύει, και αποβλέπει στην συγκράτηση της ετήσιας φαρμακευτικής δαπάνης εντός των ορίων του εκάστοτε προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α. (ΣτΕ 1290-1293/2020), οι ανωτέρω ισχυρισμοί, και αληθείς υποτιθέμενοι, δεν είναι πάντως πρόσφοροι να θεμελιώσουν αντίθεση του ένδικου μέτρου προς το Σύνταγμα, λαμβανομένου ιδίως υπόψη ότι για τον ενωσιακό μέσο όρο λαμβάνεται η ονομαστική τιμή των φαρμάκων στις λοιπές χώρες της Ε.Ε. (και ήδη της ευρωζώνης) και όχι η πραγματική τιμή αποζημίωσης που προκύπτει μετά τις εκπτώσεις και επιστροφές που έχουν συμφωνήσει οι Κ.Α.Κ. με τους φορείς κοινωνικής ασφάλισης και, ως εκ τούτου, η εξωτερική τιμή αναφοράς δεν συνιστά ένδειξη της ελάχιστης εύλογης τιμής, όπως υπολαμβάνει η αιτούσα (βλ. ΣτΕ 612/2022 επτ. και ήδη ΣτΕ 904-5/2024 Ολομ.). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Δ') 540/2025	11. Επειδή, από τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος συνάγεται ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της προλήψεως των νοσημάτων και της προαγωγής της

υγείας των πολιτών, στους οποίους εξ άλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (ΣτΕ Ολομ. 2135-7/2023, 1764/2023, 1681/2022, 1400/2022 κ.ά.).

[...]

13. Επειδή, στο εσωτερικό δίκαιο, όπως προαναφέρθηκε, ως προς το συνδεόμενο με τη σεξουαλική συμπεριφορά των υποψηφίων αιμοδοτών κριτήριο αποκλεισμού από την αιμοδοσία, στο Παράρτημα ΙΙΙ του άρθρου 5 του π.δ. 138/2005 επαναλαμβάνονται οι αντίστοιχες προβλέψεις του Παραρτήματος ΙΙΙ της οδηγίας (για τη θέσπιση κριτηρίου οριστικού ή προσωρινού αποκλεισμού, κατόπιν εκτιμήσεως του κινδύνου μετάδοσης λοιμωδών νοσημάτων), το κριτήριο δε αυτό αποκλεισμού είναι δυνατόν να εξειδικεύεται με τις εκάστοτε εκδιδόμενες κατά το άρθρο 4 παρ. 2 περ. 23 του ν. 3402/2005 υπουργικές αποφάσεις και, συγκεκριμένα, κατά τον καθορισμό των λόγων αυτοαποκλεισμού από την αιμοδοσία στο έντυπο «Ιστορικό αιμοδότη». Κατά την έννοια των ανωτέρω παρατεθεισών διατάξεων του π.δ. 138/2005 και του ν. 3402/ 2005, ερμηνευομένων υπό το φως των ρυθμίσεων της οδηγίας 2004/ 33/ΕΚ και του άρθρου 21 παρ. 3 του Συντάγματος, ο καθορισμός λόγων οριστικού ή προσωρινού αποκλεισμού από την αιμοδοσία συνδεομένων με τη σεξουαλική συμπεριφορά πρέπει να προκύπτει ότι στηρίζεται στην εκτίμηση επιστημονικών δεδομένων και, ιδίως, δεδομένων σχετικών με την επιδημιολογική κατάσταση στη χώρα, βάσει των οποίων να τεκμηριώνεται ότι οι καθοριζόμενες μορφές σεξουαλικής συμπεριφοράς των υποψηφίων αιμοδοτών συνεπάγονται κίνδυνο μετάδοσης λοιμωδών νοσημάτων μέσω της μεταγίσεως αίματος. Κατά την εκτίμηση των ανωτέρω δεδομένων λαμβάνονται υπ' όψιν και στοιχεία σχετικά με τα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα και τις εξελίξεις της επιστήμης ως προς τις μεθόδους ελέγχου και επεξεργασίας του συλλεγομένου αίματος, καθώς και στοιχεία αναγόμενα στον τρόπο οργάνωσης του συστήματος αιμοδοσίας στη χώρα. Η πρόβλεψη δε λόγων αποκλεισμού από την αιμοδοσία συνδεομένων με τη σεξουαλική συμπεριφορά, εφ' όσον στηρίζεται σε προσήκουσα εκτίμηση των ανωτέρω δεδομένων και καθορίζεται στην έκταση που αυτό είναι αναγκαίο για πρόληψη του κινδύνου που συνεπάγεται η μετάδοση λοιμωδών νοσημάτων για την υγεία της ευπαθούς ομάδας των μεταγγιζομένων ασθενών, δεν συνιστά διακριτική μεταχείριση λόγω γενετήσιου προσανατολισμού, αλλά μέτρο στηριζόμενο σε αντικειμενικά στοιχεία, το οποίο λαμβάνεται σε εκπλήρωση της επιταγής του άρθρου 21 παρ. 3 του Συντάγματος για την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας της δημόσιας υγείας (βλ. και απόφαση του γαλλικού Συμβουλίου της Επικρατείας, Conseil d'État, της 28.12.2017, req. No 400580 et No 414973). Άλλωστε, η αιμοληψία συνιστά ιατρική πράξη και, ως εκ τούτου, η ρύθμιση των όρων διεξαγωγής της πρέπει, προεχόντως, να ανταποκρίνεται στους κανόνες της επιστήμης που διασφαλίζουν την άρτια και ασφαλή οργάνωση του συστήματος αιμοδοσίας. Περαιτέρω, σύμφωνα με την ανωτέρω παρατεθείσα διάταξη του άρθρου 14 του ν. 3402/2005, ο νομοθέτης προέβλεψε τη σύσταση της Συμβουλευτικής Επιτροπής Αιμοδοσίας, ως οργάνου αποτελούμενου από πρόσωπα με ειδική κατάρτιση και εμπειρία στον χώρο της αιμοδοσίας

	και της μεταγγισιοθεραπείας, στο οποίο ανατέθηκε η αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί για όλα τα σχετικά τεχνικά και επιστημονικά ζητήματα. Από τον συνδυασμό δε των διατάξεων του άρθρου 14 και του άρθρου 4 παρ. 2 περ. 23 του ν. 3402/2005 συνάγεται ότι η εκτίμηση των προαναφερθέντων δεδομένων που συνδέονται με τη θέσπιση λόγων αποκλεισμού από την αιμοδοσία ανήκει, κατ' αρχήν, στο ως άνω ειδικώς συνεστημένο επιστημονικό όργανο και, συνεπώς, η έκδοση της υπουργικής απόφασης για την εξειδίκευση των λόγων αποκλεισμού πρέπει να στηρίζεται σε σχετική γνωμοδότηση της Συμβουλευτικής Επιτροπής Αιμοδοσίας. Δεν αποκλείεται, πάντως, ο Υπουργός Υγείας, ο οποίος έχει την αποφασιστική αρμοδιότητα, να αποκλίνει από τη γνωμοδότηση της Επιτροπής. Στην περίπτωση αυτή, όμως, προκειμένου να τεκμηριώνεται ότι η σχετική ρύθμιση έχει τεθεί κατ' ορθή χρήση της εξουσιοδοτήσεως, πρέπει, εν όψει της ειδικής φύσης του ρυθμιζομένου αντικειμένου και της κατά το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος επιταγής για τη λήψη μέτρων προστασίας της δημόσιας υγείας, να προκύπτει ότι η απόκλιση στηρίζεται επίσης στην εκτίμηση επιστημονικών και επιδημιολογικών δεδομένων. [...] Απορρίπτει την αίτηση ως προς το τρίτο αιτούν. Δέχεται την αίτηση ως προς τους λοιπούς αιτούντες.
ΣτΕ (Στ') 535/2025	8. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153/2017, 63/2021, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, και ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 1047/2023, 1308/2024 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018, συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Ο περιορισμός αυτός, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους δημόσιους φορείς υγείας και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους εν λόγω φορείς και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, κρίθηκε, υποβαλλόμενος στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, ότι δεν δύναται να χαρακτηριστεί, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, ως μέτρο μη αναγκαίο και απρόσφορο (και,

	μάλιστα, προδήλως) για την εξυπηρέτηση του ως άνω επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος και, ως εκ τούτου, -σε περιπτώσεις που ο καταλογισμός των υπερβάσεων αφορούσε φάρμακα που δεν υπήγοντο στην κατηγορία των ορφανών φαρμάκων (βλ. κατωτέρω)- δεν αντίκειται, στο Σύνταγμα, είναι δε, κατ' αρχήν, συμβατός με το άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις δεν αντίκεινται στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας (5 παρ. 1) και της περιουσίας (17 παρ. 1) και τις συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας (25 παρ. 1) και της ισότητας (4 παρ. 1)· αλλ' ούτε και στις διατάξεις του άρθρου 21 (παρ. 3) του Συντάγματος, καθώς αποσκοπούν στη διασφάλιση των όρων παροχής εκ μέρους του Κράτους υπηρεσιών υγείας στους πολίτες και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Ο ειδικότερος δε ισχυρισμός που προβάλλεται με το εισαγωγικό δικόγραφο και αναπτύσσεται με το από 17.3.2025 υπόμνημα της αιτούσας, σύμφωνα με τον οποίο το επίδικο μέτρο απέκτησε μόνιμο χαρακτήρα, λόγω της διαδοχικής επέκτασης ισχύος του έως το 2025 με τις διατάξεις των άρθρων 41 του ν. 4753/2020 (Α' 227) και 77 του ν. 4837/2021 (Α' 178), δεν είναι ακουστός, δεδομένου ότι το ένδικο μέτρο για τη νοσοκομειακή δαπάνη προβλέφθηκε το πρώτον για την τριετία 2016-2018, η δε προσβαλλόμενη πράξη αφορά το δεύτερο εξάμηνο του 2017 (βλ. ΣτΕ 1308/2024 σκ. 8, 331/2019 σκ. 9). Εξ άλλου, ο ισχυρισμός της αιτούσας περί αναιτιολόγητου και αυθαίρετου προσδιορισμού του ορίου της νοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για το έτος 2017 πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτος, διότι αμφισβητεί την ουσιαστική εκτίμηση του νομοθέτη ως προς το ύψος της φαρμακευτικής δαπάνης που θα απαιτηθεί να πραγματοποιηθεί κατά το έτος αυτό από τα δημόσια νοσοκομεία και τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και το οποίο αντέχει η εθνική οικονομία να καλύψει (ΣτΕ 1308/2024 σκ. 8, 1047/2023, 163/2020). [...] Δέχεται την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 219-20/2025	6. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439, 2440/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047, 3048/2017 επτ., 1590, 1591/2018 επτ., 331, 333, 1784/2019, 2266/2019 επτ., 163/2020, 2216, 2438, 2439/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός «αυτόματης επιστροφής», ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης, στην οποία είχε περιέλθει η χώρα, και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ περίπτωση 2

	του ν. 4336/2015, Α' 94), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων που απορρέουν από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς). Το εν λόγω μέτρο, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα, μη απαιτούμενης και προηγούμενης ειδικής μελέτης για τη θέσπισή του (πρβλ. ΣτΕ 3447/2015 επτ, 1282/2017 επτ, 1290/2020). Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα, αλλά ούτε και στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους, όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτόν επιχειρήσεων. Περαιτέρω, όπως έχει, επίσης, ήδη κριθεί (ΣτΕ 2439, 2440/2015 7μ, 3047, 3048/2017 7μ, 1590, 1591/2018 7μ, 102, 334/2019, 2778/2020 κ.ά.), ο ανωτέρω μηχανισμός περιορισμού χρηματικών απαιτήσεων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, υποβαλλόμενος στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, υπό τις συνθήκες της θέσπισής του, δεν αντίκειται, γενικώς και αφηρημένως, ούτε στο άρθρο 1 του κυρωθέντος με το ν.δ. 53/1974 (Α' 256) Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου (Π.Π.Π.) της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών (Ε.Σ.Δ.Α.), σύμφωνα με το οποίο είναι μεν σεβαστή η περιουσία κάθε προσώπου, είναι όμως ανεκτοί σχετικοί περιορισμοί, εφόσον τηρείται η αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος, που τους επιβάλλει, και των δικαιωμάτων επί της περιουσίας. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 115-7/2025 ΣτΕ (Στ') 2278/2024 ΣτΕ (Στ') 2276/2024	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΣτΕ 471-479/2024, 1575-1577/2023 πρβλ. ΣτΕ 3447, 3449/2015 επτ., 1282/2017 επτ., 869-870/2019, 1529/2021), τα ανωτέρω μέτρα “επιστροφής” (rebate), με τα οποία επιδιώκεται η μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης και η εν γένει διαφύλαξη του κοινωνικού συστήματος υγείας, ενόψει και των δημοσιονομικών συνθηκών της χώρας, συνίστανται σε περιορισμό χρηματικών απαιτήσεων που απορρέουν είτε από πωλήσεις φαρμάκων σε ιδιωτικά φαρμακεία προς χρήση των ασφαλισμένων των Φ.Κ.Α. με (ολική ή μερική, κατά περίπτωση) κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε από πωλήσεις φαρμάκων στους δημόσιους φορείς υγείας (εν προκειμένω, τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Υ.), και όχι σε επιβολή ανταποδοτικού τέλους, φόρου ή κοινωνικής εισφοράς ως πόρου των Φ.Κ.Α. Ο περιορισμός αυτός, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες θέσπισής του και τα χαρακτηριστικά των ανωτέρω

	ρυθμίσεων, ο οποίος πλήττει μόνον τις πωλήσεις φαρμακευτικών σκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, οι οποίες μπορούν να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων διαθέτοντας τα προϊόντα τους στην ελληνική αγορά ως πωλούμενα χωρίς κάλυψη της σχετικής δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. και να προσαρμόσουν αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, κατά συνεκτίμηση του σχετικού επιχειρηματικού κινδύνου, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της επιχειρηματικής ελευθερίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντάγματος, καθώς αποσκοπούν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους, αλλ' ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των αναφερόμενων στη σκέψη 2 διατάξεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα. Καθ' ο δε μέρος με τους σχετικούς λόγους ακυρώσεως προβάλλεται το μεν αντισυνταγματικότητα των διατάξεων του άρθρου 22 του ν. 4052/ 2012, οι οποίες δεν είναι εν προκειμένω εφαρμοστέες, το δε ότι η ένδικη υποχρέωση επιστροφής στερείται ανταποδοτικού χαρακτήρα, οι σχετικοί λόγοι είναι, με βάση και όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, απορριπτέοι προεχόντως ως ερειδόμενοι σε εσφαλμένη νομική προϋπόθεση (ΣτΕ 471-9/2024). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 113/2025 ΣτΕ (Στ') 29/2025 ΣτΕ (Στ') 2292-3/2024 ΣτΕ (Στ') 2288-90/2024	4. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά.), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της

	περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου - σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ’ ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντισυνταγματικότητας των επίδικων ρυθμίσεων είναι αβάσιμα και απορριπτέα.
ΣτΕ (Στ') 108-9/2025	6. Επειδή, περαιτέρω, όπως κρίθηκε πρόσφατα με τις προαναφερθείσες 904-905/2024 αποφάσεις της Ολομελείας, των εν λόγω κρίσεων εφαρμοζόμενων αναλόγως και επί της νοσοκομειακής δαπάνης, σύμφωνα με την επιταγή για την προστασία της υγείας που απορρέει από τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, υφίσταται κρατική υποχρέωση παροχής στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου σε συνδυασμό με την ανάγκη διασφάλισης της βιωσιμότητας των κοινωνικοασφαλιστικών παρόχων υπηρεσιών υγείας, όπως είναι κατ’ εξοχήν ο ΕΟΠΥΥ (πρβλ. ΣτΕ 3962/2014 Ολομ.). Κατ’ ακολουθίαν τούτου, στους σκοπούς που μνημονεύθηκαν στην προηγούμενη σκέψη ανήκουν κατ’ εξοχήν οι συναπτόμενοι με την παροχή ποιοτικής και προσιτής φαρμακευτικής κάλυψης στο σύνολο του πληθυσμού και την αποδοτική χρήση, διαχείριση και προστασία του ασφαλιστικού κεφαλαίου και των πόρων των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης, σύμφωνα με την αρχή της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης· γιατί τα φαρμακευτικά προϊόντα δεν αποτελούν μόνο καταναλωτικά, αλλά και κοινωνικά αγαθά· καθ’ ό δε μέρος η δαπάνη καλύπτεται από δημόσιους πόρους, η οικεία αγορά, ακόμη και αν τα κατ’ ιδίαν αγαθά παρέχονται από ιδιώτες, δεν είναι μια συνήθης αγορά, που λειτουργεί με τους κανόνες της προσφοράς και της ζήτησης. Είναι αγορά που τη δημιούργησε το κοινωνικό κράτος με κανόνες δημόσιας υπηρεσίας και πόρους των ασφαλισμένων, στη θέση των οποίων υποκαθίσταται ως προς την ανάληψη της δαπάνης. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 2298/2024	4. Επειδή, όπως έχει παγίως κριθεί (ΣτΕ 2439-40/2015 επτ., 3153, 3164/2017, 1088, 2778/2020, 63, 281/2021 κ.ά. για την εξωνοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη, ΣτΕ 3047-8/2017 επτ., 1590-1/2018 επτ., 2266/2019 επτ., 331, 333/2019, 1784/2019, 163/2020, 2216, 2438-9/2022, 1047/2023 κ.ά. για τη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη), ο εισαχθείς με το άρθρο 11 του ν. 4052/2012 μηχανισμός αυτόματης επιστροφής, ο οποίος, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, θεσπίσθηκε αρχικώς στον τομέα της εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία βρισκόταν η Χώρα και την αποφυγή κατάρρευσης του συστήματος δημόσιας

υγείας, ακολούθως δε, με τους νόμους 4346/2015 και 4354/2015, επεκτάθηκε στη συνολική δημόσια φαρμακευτική δαπάνη (εξωνοσοκομειακή και νοσοκομειακή) μέχρι την 31.12.2018 (βλ. άρθρο 2 παρ. ΣΤ υποπαρ. 2 του ν. 4336/2015), συνιστά περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των κατόχων άδειας κυκλοφορίας φαρμάκων από τις σχετικές πωλήσεις (και όχι επιβολή φόρου ή κοινωνικής εισφοράς)· ο οποίος, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες και με τα χαρακτηριστικά των οικείων ρυθμίσεων δεν αντίκειται στο Σύνταγμα. Ειδικότερα, οι σχετικές ρυθμίσεις, υπηρετώντας επιτακτικό δημόσιο συμφέρον, δεν αντιβαίνουν στις συνταγματικές διατάξεις για την προστασία της οικονομικής ελευθερίας και της περιουσίας και την αρχή της αναλογικότητας, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 Συντ., καθώς κατατείνουν στη διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης και, συνακόλουθα, τόσο στην εκπλήρωση της κατά τις εν λόγω διατάξεις συνταγματικής υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την παροχή κοινωνικής ασφάλισης στους εργαζομένους όσο και στη διατήρηση του αντιστοίχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων· αλλ’ ούτε και στην αρχή της ισότητας, σε σχέση με τις λοιπές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στην αγορά του φαρμάκου, οι οποίες επιβαρύνθηκαν με άλλα μέτρα. Συνεπώς, τα προβαλλόμενα περί αντίθεσης των επίδικων ρυθμίσεων προς τις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις είναι αβάσιμα και απορριπτέα, τούτο δε, λαμβανομένου υπόψη και ότι α) καθ’ όσον ειδικότερα προβάλλεται, κατ’ επίκληση της ιδιαιτερότητας των παραγώγων αίματος λόγω της περιορισμένης διαθεσιμότητας, του υψηλού κόστους παραγωγής τους και του μικρού αριθμού των οικείων ασθενών, ότι οι ρυθμίσεις αυτές οδηγούν σε “αποτέλεσμα αποδοκιμαζόμενο από τις προστατευτικές της δημόσιας Υγείας υπερκείμενες διατάξεις” [άρθ. 21 παρ. 3, σε συνδ. με άρθ. 2 παρ. 1, του Συντ., άρθ. 11 και 13 του κυρωθέντος με τον ν. 1426/1984 (Α’ 32) Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη και άρθ. 168 Σ.Λ.Ε.Ε.] λόγω ιδίως των ελλείψεων που “αναγκαστικά θα δημιουργηθούν”, έχει ήδη παγίως κριθεί (ΣτΕ 163/2020, ΣτΕ 2266/2019 επτ., 333/2019, 1784/2019, 2438-39/2022, πρβλ. ΣτΕ 2399/2019 σκ. 15) ότι ο μηχανισμός αυτόματης επιστροφής εφαρμόζεται ομοιόμορφα στη δημόσια δαπάνη για αγορά φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων υψηλού κόστους σοβαρών παθήσεων, αφού ο τρόπος χορηγήσεως των φαρμάκων νοσοκομειακής χρήσεως και ο αριθμός ασθενών στον οποίο απευθύνονται δεν αποτελούν κριτήρια για την εφαρμογή του μηχανισμού, η ομοιόμορφη δε αυτή μεταχείριση (εφόσον δεν πρόκειται για την όλως ειδική κατηγορία των ορφανών φαρμάκων: βλ. ΣτΕ 2214-16/2022 κ.ά.) δεν αντίκειται στο Σύνταγμα ή σε άλλη διάταξη υπερνομοθετικής ισχύος· πλέον δε τούτου, ο νομοθέτης έχει λάβει μέριμνα για την εν λόγω κατηγορία προϊόντων, όπως ιδίως προβλέποντας ότι οι προκύπτουσες για τα παράγωγα αίματος τιμές δεν μπορούν (κατ’ εξαίρεση από τα γενικώς ισχύοντα) να είναι μικρότερες από το μέσο όρο των τριών χαμηλότερων τιμών των κρατών μελών της Ε.Ε., ενώ αυτά εξαιρούνται της ανατιμολόγησης, ακριβώς, “για λόγους προάσπισης της Δημόσιας Υγείας και προκειμένου να μην διακυβευθεί η επάρκεια των εν λόγω προϊόντων για τις ανάγκες των ασθενών” [βλ. (ταυτάριθμα) άρθρα 5 παρ. 6

	των υπ' αριθ. Γ5(α)/οικ.88979/2015 (Β' 2577), Γ5/οικ.28408/2016 (Β' 1102) και Γ5(α)οικ. 90552/2016 (Β' 3890), περί τιμών φαρμάκων, αποφάσεων του Υπουργού Υγείας, που είχαν διαδοχικώς εκδοθεί κατ' εξουσιοδότηση του άρθ. 17 του ν.δ. 96/1973 (Α' 172) κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο] και β) καθ' όσον προβάλλεται, ως στοιχείο αντίθεσης του μέτρου προς το άρθ. 5 παρ. 1 του Συντ., ότι είναι αυθαίρετος ο καθορισμός από τον νόμο σε 80%-20% της αναλογίας μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής δαπάνης, ο ισχυρισμός αυτός είναι απορριπτέος προεχόντως διότι στο άρθρο 11 του ν. 4052/2012 και την κατ' εξουσιοδότηση αυτού εκδοθείσα ΓΔΟΥ/2314/17.12.2015 υπουργική απόφαση, όπως ίσχυαν, δεν προβλέπεται τέτοια τεκμαρτή αναλογία [όπως εκείνη που ορίζεται ως βάση υπολογισμού των ποσών επιστροφής (rebate) στο άρθ. 35 του ν. 3918/2011 (Α' 31), όπως τροποποιήθηκε με το άρθ. 22 του ν. 4052/2012], η δε φαρμακευτική δαπάνη των νοσοκομείων του Ε.Σ.Υ. δεν υπολογίζεται τεκμαρτώς αλλά προκύπτει από τα σχετικά στοιχεία που αποστέλλουν τα νοσοκομεία αυτά μετά το τέλος κάθε εξαμήνου στην αρμόδια οικονομική υπηρεσία του Υπουργείου Υγείας (βλ. παρ. 7 ως άνω Υ.Α.). Τα δε προβαλλόμενα περί αντίθεσης των επίδικων ρυθμίσεων στις διατάξεις των άρθ. 4 παρ. 5 και 25 παρ. 4 του Συντ., περί της ισότητας στα δημόσια βάρη και την εκπλήρωση του καθήκοντος κοινωνικής αλληλεγγύης, είναι απορριπτέα ως στηριζόμενα σε εσφαλμένη νομική εκδοχή ως προς τη φύση του ενδίκου μέτρου, με το οποίο, κατά τα γενόμενα δεκτά ανωτέρω, δεν επιβάλλεται ανταποδοτικό τέλος, φόρος ή κοινωνική εισφορά. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (ΟΛ) 621/2025	Μέτρα προστασίας κατά του COVID-19 - Νόμιμη θέσπιση περιορισμών στην κυκλοφορία των πολιτών 8. Επειδή, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 5, 7 παρ. 2, 21 παρ. 3 και 25 του Συντάγματος, όπως ισχύει μετά και την τελευταία αναθεώρησή του με το ψήφισμα της 25.11.2019 της Θ' Αναθεωρητικής Βουλής (Α' 211), προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για τα θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας τους (ΣτΕ 2362/2019, 1847/2016 Ολομ. σκ. 8, 1187/2009 Ολομ. σκ. 5, 400/1986 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της προλήψεως των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους, εξάλλου, παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν

από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (ΣτΕ 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφάνισης νέου μολυσματικού ιού, που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφυλάξεως, οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας και, κατ' επέκταση, τη μείωση της πιέσεως των υπηρεσιών υγείας, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρεώσεως του Κράτους. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, η ελευθερία κινήσεως και η ιδιωτική του ζωή, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφ' όσον: α) προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπόψη τα κρατούμενα σχετικώς έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως σε ειδικές περιπτώσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβ. όσον αφορά τον υποχρεωτικό εμβολιασμό, ΣτΕ 2387/2020 7μ., σκ. 13, ΕΔΔΑ απόφαση της 15.3.2012 Solomakhin κατά Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015, σκ. 9-10, Conseil d' État απόφαση No 419242 της 6.5.2019, σκ.12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα, η ένταση δε και η διάρκειά τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα τρέχοντα, κάθε φορά, επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η ως άνω παρέμβαση, εφ' όσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για τη διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη του προμνημονευθέντος συνταγματικού δημόσιου σκοπού (ΕΔΔΑ Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6.10.2015, σκ. 55). Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανομένων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (πρβ. ΣτΕ 1210/2010 Ολομ. σκ. 24, 208/2020 Ολομ. σκ. 13, 3013/2014 Ολομ. σκ. 23· πρβ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC

	της 20.3.2015, σκ. 10). Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσύμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του. [...] 10. Επειδή, με τις παρατεθείσες στην προηγούμενη σκέψη διατάξεις παρασχέθηκε στον κανονιστικό νομοθέτη η εξαιρετική αρμοδιότητα για την έκδοση αποφάσεων σχετικών με την επιβολή μέτρων απαγορεύσεως ή περιορισμού της ελεύθερης κινήσεως των πολιτών για λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, κατά την έννοια των παραγράφων 4 και 5 του άρθρου 5 του Συντάγματος, της τιθέμενης υπό το άρθρο αυτό ερμηνευτικής δηλώσεως, καθώς και της παραγράφου 3 του άρθρου 21 του Συντάγματος. Συγκεκριμένα, για επιτακτικούς λόγους δημόσιας υγείας, οι οποίοι έγκεινται στην εξαιρετικά επείγουσα ανάγκη να αντιμετωπισθούν οι άμεσοι κίνδυνοι από την εμφάνιση και διάδοση του κορωνοϊού COVID-19, παρασχέθηκε εξουσιοδότηση για την έκδοση υπουργικών αποφάσεων, με τις οποίες επιβάλλονται, πλην άλλων, προληπτικώς και για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα, μέτρα απαγορεύσεως ή περιορισμού της κυκλοφορίας των πολιτών εν όλω ή εν μέρει στην Επικράτεια και προβλέπονται οι εξαιρέσεις από τον περιορισμό ή την απαγόρευση της κυκλοφορίας των πολιτών για την ικανοποίηση ζωτικών, επαγγελματικών και προσωπικών αναγκών τους (πρβ. ΣτΕ 1992/2020). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Ολ.) 684/2024	Ασυμβίβαστο μεταξύ της ιδιότητας του προέδρου, αντιπροέδρου, γραμματέα και ταμία τοπικού φαρμακευτικού συλλόγου και της ιδιότητας του μέλους διοικητικού συμβουλίου συνεταιρισμού φαρμακοποιών (ΣΥ.ΦΑ.) 14. Επειδή, οι Σύμβουλοι Επικρατείας Β. Αραβαντινός, Α.-Μ. Παπαδημητρίου, Β. Κίντζιου, Ν. Σκαρβέλης, Α. Μπόνου, Σ. Κωνσταντίνου και Χρ. Μπολόφη υποστήριξαν την εξής γνώμη, προς την οποία συνετάγησαν και οι Πάρεδροι Κ. Κατρά και Χ. Χαραλαμπίδη: Η θέσπιση από τον νομοθέτη περιορισμών στην ελευθερία εκλογής των οργάνων διοίκησης των επαγγελματικών συλλόγων, νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου σωματειακού χαρακτήρα, όπως οι φαρμακευτικοί σύλλογοι, είναι κατ' εξαίρεση επιτρεπτή, υπό την προϋπόθεση ότι αφενός εξυπηρετούν σκοπό δημοσίου συμφέροντος, συναφή προς την φύση του επαγγέλματος και την αποστολή των οικείων συλλόγων, αφετέρου παρίστανται πρόσφοροι και αναγκαίοι για την εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού, τηρουμένης της αρχής της αναλογικότητας. Προκειμένου, όμως, ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει αν οι εν λόγω περιορισμοί εν πρώτοις

αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, περαιτέρω δε αν είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την εξυπηρέτηση αυτού, πρέπει ο σκοπός αυτός να ορίζεται συγκεκριμένα ή να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με την διέπουσα την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος λοιπή νομοθεσία, ή από τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ή από στοιχεία, στα οποία οι εργασίες αυτές αναφέρονται (βλ. ΣτΕ 3536/2009 7μ. σκ. 8, 2224/2010 Ολομ. σκ. 11, 2451/2012 7μ. σκ. 7, 228, 420/2014, 3802/2014 Ολομ., 705/2015 σκ. 6, 311-315/2018 7μ., 208/2020 Ολομ., 1277/2020, 663/2022). Στην προκειμένη περίπτωση, ούτε από την ίδια την επίδικη διάταξη του ν. 4812/2021, όπως διαμορφώθηκε τελικώς με το άρθρο 30 του ν. 4816/2021, ερμηνευόμενη σε συνδυασμό με τις λοιπές διατάξεις της φαρμακευτικής νομοθεσίας, ούτε από τις προπαρασκευαστικές εργασίες των ως άνω νόμων - ή στοιχεία, στα οποία αυτές παραπέμπουν - προκύπτει συγκεκριμένος λόγος δημοσίου συμφέροντος, ο οποίος να δικαιολογεί τη θέσπιση του εν λόγω περιορισμού στην ελευθερία ανάδειξης της διοίκησης των φαρμακευτικών συλλόγων της Χώρας. Ειδικότερα, στη μεν αιτιολογική έκθεση του ν. 4812/2021 όπως αορίστως αναφέρεται ότι η εν λόγω ρύθμιση κρίθηκε αναγκαία «προς αποφυγή δυνητικής σύγκρουσης συμφερόντων, λόγους νομιμότητας και διάκρισης λειτουργιών», στη δε σχετική τοποθέτηση του εισηγητή της πλειοψηφίας κατά τη συζήτηση στη Βουλή γίνεται αναφορά στο ενδεχόμενο επηρεασμού μέλους τοπικού φαρμακευτικού συλλόγου, κατά τις εκλογές για την ανάδειξη της διοίκησής του, από υποψήφιο, που είναι συγχρόνως μέλος του διοικητικού συμβουλίου συνεταιρισμού φαρμακοποιών, «γιατί δημιουργούνται σχέσεις εξάρτησης που έχουν να κάνουν κυρίως με την εμπορική πολιτική», χωρίς καμία περαιτέρω εξειδίκευση ή επίκληση συγκεκριμένων στοιχείων. Κατά τα ήδη εκτεθέντα, οι συνεταιρισμοί φαρμακοποιών τελούν, σύμφωνα με το άρθρο 12 παρ. 4 του Συντάγματος, υπό την εποπτεία και προστασία του Κράτους, που έχει υποχρέωση να μεριμνά για την ανάπτυξή τους (βλ. ΣτΕ 3580-81/2010, 64/2019, ΑΠ 684/2006), αποτελούνται αποκλειστικά από φαρμακοποιούς και έχουν ως ειδικό καταστατικό σκοπό όχι το κέρδος, αλλά τον τακτικό και με ευνοϊκούς, κατά το δυνατόν, όρους εφοδιασμό των μελών τους με φάρμακα και συναφή προϊόντα, ούτως ώστε να διασφαλίζεται η ομαλή και απρόσκοπτη λειτουργία των φαρμακείων σε όλη την Επικράτεια (βλ. ΣτΕ 201/2020 Ολομ. σκ. 15 και 20, ΣτΕ 203/2020 Ολομ. σκ. 16), προς προαγωγή της δημόσιας υγείας, που αποτελεί, κατά το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, υποχρέωση και βασική αποστολή της Πολιτείας (βλ. ΣτΕ 227, 1627/2011 7μ.). Η προς τον σκοπό αυτό δράση των συνεταιρισμών φαρμακοποιών, κυρίως μέσω της ίδρυσης και λειτουργίας φαρμακαποθηκών, δεν ανταγωνίζεται την δράση των φαρμακευτικών συλλόγων προς εκπλήρωση των δημοσίου συμφέροντος σκοπών τους ή προς προαγωγή των συμφερόντων των μελών τους, ούτε αντιστρατεύεται τα συμφέροντα των μελών εκείνων, τα οποία εξ επιλογής δεν μετέχουν σε συνεταιριστική ένωση. Δεν παρίσταται, συνεπώς, πιθανή, κατά την εν λόγω άποψη, η σύγκρουση συμφερόντων κατά την άσκηση των καθηκόντων

του προέδρου, αντιπροέδρου, γραμματέα ή ταμία φαρμακευτικού συλλόγου, λόγω της παράλληλης ιδιότητας αυτού ως μέλους του διοικητικού συμβουλίου συνεταιρισμού φαρμακοποιών - και η εκ του λόγου αυτού διατάραξη της εύρυθμης λειτουργίας των φαρμακευτικών συλλόγων. Περαιτέρω, φαινόμενα επηρεασμού της ψήφου των μελών φαρμακευτικού συλλόγου κατά τις αρχαιρεσίες για την ανάδειξη της διοίκησής του ή περιπτώσεις μεροληπτικής συμπεριφοράς των ασκούντων διοίκηση είναι δυνατό να συνδέονται με κάθε είδους σχέσεις και εξαρτήσεις, οικονομικές ή άλλες, μεταξύ οιουδήποτε μέλους του συλλόγου και οιουδήποτε υποψηφίου ή κατέχοντος αξίωμα στο διοικητικό συμβούλιο αυτού. Τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου φαρμακευτικού συλλόγου υπόκεινται, άλλωστε, στον έλεγχο της γενικής συνέλευσης, ως ανωτάτου οργάνου του συλλόγου, και, τελικώς, στην κρίση των ψηφοφόρων μελών του κατά τις επόμενες αρχαιρεσίες, καθώς και σε πειθαρχική ευθύνη, η δε λειτουργία και δράση των τοπικών φαρμακευτικών συλλόγων τελεί υπό την εποπτεία αφενός του Πανελληνίου Φαρμακευτικού Συλλόγου, εποπτευομένου από τον Υπουργό Υγείας (βλ. άρθρα 52 και 75 του ν. 3601/1928), αφετέρου των αρμοδίων Διευθύνσεων των Περιφερειών, στις οποίες υπάγονται (βλ. άρθρο 186 παρ. ΙΙ περ. Ζ υποπερ. ΙΙ 12 του ν. 3852/2010). Όλοι οι φαρμακοποιοί υπόκεινται, εξάλλου, στους γενικούς περιορισμούς που παγίως προβλέπονται από την φαρμακευτική νομοθεσία, ως εγγυήσεις ανεξαρτησίας για την άσκηση του φαρμακευτικού επαγγέλματος, καθώς και στους ειδικούς περιορισμούς που τίθενται με το άρθρο 2 (παρ. 2-5) του π.δ. 64/2018 (Α' 124) για την εκμετάλλευση φαρμακείου, με σκοπό τον μετριασμό των κινδύνων αθέμιτης επιρροής των επιχειρηματικών συμφερόντων στη λειτουργία αυτών - μεταξύ των οποίων και οι σχετιζόμενοι με την δραστηριοποίηση στον τομέα της χονδρικής πώλησης φαρμάκων περιορισμοί της παρ. 5 περίπτ. γ' του ως άνω άρθρου (βλ. ΣτΕ 202/2020 Ολομ. σκ. 17, 203/2020 Ολομ. σκ. 16). Ενόψει των ανωτέρω, δεν προκύπτει, κατά την εν λόγω μειοψηφήσασα γνώμη, συγκεκριμένος σκοπός δημοσίου συμφέροντος, προς εξυπηρέτηση του οποίου θεσπίστηκε το επίδικο ασυμβίβαστο και, επομένως, ο προκαλούμενος από την εν λόγω ρύθμιση περιορισμός στην ελευθερία των μελών φαρμακευτικού συλλόγου να μετέχουν στην διοίκηση αυτού, εκλέγοντας και εκλεγόμενοι στα ως άνω σημαντικά αξιώματα, αντιβαίνει στο άρθρο 5 παρ. 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Περιορίζεται δε επίσης εμμέσως, με την εφαρμογή της επίδικης διάταξης, η προστατευόμενη από το άρθρο 12 παρ. 4 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 11 της Ε.Σ.Δ.Α., ελευθερία συμμετοχής των μελών των συνεταιρισμών φαρμακοποιών στη διοίκηση αυτών. Τούτο ισχύει, κατά μείζονα λόγο, στην περίπτωση των ήδη αναδειχθέντων, προ της δημοσίευσής του ν. 4812/2021, σε μία από τις ανωτέρω θέσεις διοίκησης φαρμακευτικού συλλόγου, οι οποίοι, προκειμένου να διατηρήσουν το αξίωμά τους μέχρι τέλους της τρέχουσας θητείας του οικείου διοικητικού συμβουλίου, σε συμφωνία προς την εκπεφρασμένη βούληση των ψηφοφόρων μελών του συλλόγου (πρβλ. ΣΕ 1189/2022 Ολομ. σκ. 7), είναι υποχρεωμένοι να απόσχουν από την άσκηση του δικαιώματος συμμετοχής αυτών στη διοίκηση του συνεταιρισμού, στον οποίο ανήκουν. Συνεπώς, κατά

	την εν λόγω άποψη, η εκδοθείσα βάσει της επίδικης διάταξης προσβαλλόμενη πράξη του Αντιπεριφερειάρχη Χανίων είναι ακυρωτέα. [Απορρίπτει την αίτηση]
ΣτΕ (Στ')	7. Επειδή, με την κρινόμενη αίτηση προβάλλεται ότι η προσβαλλόμενη πράξη είναι ακυρωτέα διότι οι διατάξεις κατ' εφαρμογή των οποίων εκδόθηκε πλήττουν στον πυρήνα ή πάντως περιορίζουν δυσανάλογα την κατά το άρθρ. 5 παρ. 1 του Συντάγματος κατοχυρούμενη οικονομική ελευθερία, καθώς η θεσπιζόμενη με αυτές υποχρέωση "επιστροφής" έχει ως συνέπεια να καθίσταται αδύνατη ή υπέρμετρα δυσχερής η άσκηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των φαρμακευτικών επιχειρήσεων. Προβάλλεται ειδικότερα ότι με τις ρυθμίσεις των περιπτ. α' και β' της παρ. 1 του άρθρ. 35 του ν. 3918/2011, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρ. 22 του ν. 4052/2012, θεσπίζεται οικονομική επιβάρυνση των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, για το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος των πωλήσεών τους (80%, εν όψει της θεσπιζόμενης από τον νόμο αναλογίας δημόσιας προς ιδιωτική φαρμακευτικής δαπάνης), σε ποσοστό που υπερβαίνει το ισχύον για τα παραγόμενα στην Ελλάδα φάρμακα ανώτατο ποσοστό κέρδους 8,5% επί του συνολικού κόστους παραγωγής, η επιβάρυνση δε αυτή επιτείνεται με την σωρευτικώς προβλεπόμενη στην περιπτ. γ' του ως άνω άρθρ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011 πρόσθετη κλιμακούμενη επιστροφή, χωρίς από τις προπαρασκευαστικές εργασίες του ν. 4052/2012 να προκύπτει ότι συνεκτιμήθηκε η υποχρέωση διασφάλισης για τις επιχειρήσεις αυτές τιμής διάθεσης των προϊόντων τους που να καλύπτει το κόστος παραγωγής ή εμπορίας και να καταλείπει εύλογο ποσοστό κέρδους, ενώ από την οικεία αιτιολογική έκθεση δεν προσδιορίζεται ο σκοπός των ρυθμίσεων αυτών, οι οποίες, όπως προκύπτει από τα πρακτικά των συζητήσεων στη Βουλή, ψηφίσθηκαν ως προαπαιτούμενο για την υλοποίηση δεσμεύσεων της χώρας έναντι των πιστωτών της. Κατόπιν αυτών, με τον ίδιο λόγο προβάλλεται και ότι οι ρυθμίσεις των περιπτώσεων α', β' και γ' της παρ. 1 του άρθρ. 35 του ν. 3918/2011, όπως η παράγραφος αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθρ. 22 του ν. 4052/2012, ανεξαρτήτως αν επιφέρουν πράγματι σημαντική μείωση της δημόσιας φαρμακευτικής δαπάνης, αντιστρατεύονται, εν όψει και της έλλειψης κρατικής φαρμακοβιομηχανίας στην Ελλάδα, τους θαλπόμενους από τα άρθρ. 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντ. σοβαρούς δημόσιους σκοπούς, προστασίας της δημόσιας υγείας και της κρατικής μέριμνας για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, διότι απειλούν σοβαρά τη βιωσιμότητα των οικείων επιχειρήσεων ή πάντως την παραγωγή ή εισαγωγή συγκεκριμένων φαρμάκων ως ζημιόγono ή μη συμφέρουσα οικονομικώς, ενώ αντίκειται στην εκ του άρθρ. 25 παρ. 1 του Συντ., αρχή της αναλογικότητας, καθώς, πέραν των ανωτέρω, η βασική υποχρέωση επιστροφής ορίζεται σε ποσοστό υπερδιπλάσιο εκείνου που είχε ορισθεί προ ενός μόλις έτους με την αρχικώς θεσπισθείσα διάταξη του άρθρ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011.

8. Επειδή, με τον ανωτέρω λόγο ακυρώσεως δεν πλήσσονται οι εφαρμοσθείσες εν προκειμένω με την προσβαλλόμενη πράξη διατάξεις του άρθρου 87 παρ. 1 του ν. 4472/2017, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο χρόνο, αλλά εκείνες του άρθρου 22 του ν. 4052/2012 και, ως εκ τούτου, ο λόγος αυτός ακυρώσεως είναι απορριπτέος, ως ερειδόμενος επί εσφαλμένης νομικής προϋποθέσεως. Σε κάθε περίπτωση, ο λόγος αυτός είναι και νόμω αβάσιμος. Τούτο δε διότι, όπως έχει ήδη κριθεί, μέτρα που ελήφθησαν υπό συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσεως και συνεπάγονται τον περιορισμό των δημόσιων δαπανών, με αντίστοιχο περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων ιδιωτών, ειδικότερα δε, μέτρα για τον περιορισμό της φαρμακευτικής δαπάνης προς τον σκοπό αποφυγής της κατάρρευσης, ή πάντως σοβαρής διατάραξης, του συστήματος δημόσιας υγείας και κοινωνικής ασφάλισης, με αντίστοιχο περιορισμό των χρηματικών απαιτήσεων των οικείων επιχειρήσεων που απορρέουν από πωλήσεις φαρμάκων είτε εξωνοσοκομειακές με κάλυψη της δαπάνης από τους Φ.Κ.Α. είτε προς δημόσιους φορείς παροχής υπηρεσιών υγείας, είναι σύμφωνα με το Σύνταγμα, εάν, κατά την κρίση του νομοθέτη, που υπόκειται στον οριακό έλεγχο του Συμβουλίου της Επικρατείας, αποτελούν αναγκαία και πρόσφορα μέτρα (πρβλ. ΣτΕ 2439/2015 7μ., 3564/2015 7μ., 1282/2017 7μ., 3047/2017 7μ., 1590/2018 7μ., 2266/2019 7μ. κ.ά.). Έχει, ειδικότερα, κριθεί, αναφορικά με τις διατάξεις του άρθρου 22 του ν. 4052/2012 (Α' 41), ότι η υποχρέωση, αφ' ενός, "επιστροφής" (που προέκυπτε από τη θεσπισθείσα με το άρθ. 35 παρ. 1 του ν. 3918/2011 "τιμή κοινωνικής ασφάλισης", σε συνέχεια αντίστοιχων περιορισμών που είχαν επιβληθεί με τα άρθ. 13 παρ. 3 του ν. 3408/2005, Α' 272, και 35 παρ. 6 του ν. 3697/2008, Α' 194), το ποσοστό της οποίας αναπροσαρμόσθηκε με το ως άνω άρθρο 22 του ν. 4052/2012 από 4% σε 9% (στο οποίο προστέθηκε με τον ν. 4213/2013 ποσοστό 2% για φάρμακα που έχουν καταταγεί στον θετικό κατάλογο μόνα τους σε μια θεραπευτική κατηγορία) και, αφ' ετέρου, "πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής" (ποσού δηλαδή ανερχόμενου σε ποσοστά που, όπως αναπροσαρμόσθηκαν με το άρθ. 22 παρ. 7 του ως άνω ν. 4213/2013, αντιστοιχούσαν σε 2%-12% αναλόγως του τριμηνιαίου συνολικού όγκου πωλήσεων ανά φαρμακευτικό προϊόν) δεν αποτελεί απρόσφορο ή μη αναγκαίο μέτρο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου συμφέροντος, δεν πλήττει υπέρμετρα την επιχειρηματική ελευθερία των φαρμακευτικών εταιρειών κατά παράβαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος και της αρχής της αναλογικότητας, ούτε αντίκειται στην κατοχυρωμένη στο άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος προστασία της δημόσιας υγείας. Προς τούτο ελήφθη ιδίως υπόψη ότι i) κατά τις προπαρασκευαστικές εργασίες των ως άνω νομοθετημάτων, σκοπός των μέτρων αυτών [τα οποία είχαν εξαγγελθεί με τους ν. 3985/2011 (Α' 151) και 4046/2012 (Α' 28) με τους οποίους, αντιστοίχως, εγκρίθηκαν το Μεσοπρόθεσμο Πλαίσιο Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2012-2015 και το γνωστό "Μνημόνιο Συνεννόησης", τμήμα του οποίου αποτελεί το "Μνημόνιο συνεννόησης στις συγκεκριμένες Προϋποθέσεις Οικονομικής Πολιτικής"] ήταν ο περιορισμός της δημόσιας εξωνοσοκομειακής φαρμακευτικής δαπάνης προκειμένου να τεθεί «φραγμός στην ανεξέλεγκτη επιβάρυνση» των ασφαλιστικών οργανισμών προς όφελος των

ασφαλισμένων τους, ii) τα ανωτέρω μέτρα, τα οποία τέθηκαν, σε συνδυασμό με άλλα μέτρα, προς αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης και προς επίτευξη του συναφώς τεθέντος στόχου της μη υπερβάσεως των ορίων του προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α., αποσκοπούν στη θεραπεία σκοπού δημοσίου συμφέροντος και δεν αποτελούν μέτρα ταμειευτικού απλώς σκοπού, iii) τα μέτρα αυτά πλήττουν μόνο τις εξωνοσοκομειακές πωλήσεις φαρμακευτικώνσκευασμάτων, η δαπάνη των οποίων καλύπτεται από τους Φ.Κ.Α. και όχι το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των φαρμακευτικών εταιρειών/Κ.Α.Κ., στις οποίες παρέχεται η δυνατότητα να αποφύγουν τις επιπτώσεις των μέτρων προσαρμόζοντας αναλόγως την οικονομική τους δραστηριότητα, iv) όπως ρητώς ορίζεται στο άρθρο 12 παρ. 2 του ν. 4052/2012, το ποσό της “επιστροφής” εκπίπτει, ως παραγωγική δαπάνη, από τα ακαθάριστα έσοδα των υποχρέων, v) ο νομοθέτης επιδίωξε τη συγκράτηση, εντός των ορίων του προϋπολογισμού των Φ.Κ.Α., της φαρμακευτικής δαπάνης που καταβάλλεται για τους ασφαλισμένους τους, προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος καταρρεύσεως ή, πάντως, σοβαρής διαταράξεως της οικονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως, καθόσον η διασφάλιση της βιωσιμότητας του συστήματος αυτού αποτελεί συνταγματική επιταγή, απορρέουσα από την υποχρέωση προστασίας της δημόσιας υγείας και του θεσμού της κοινωνικής ασφαλίσεως και ότι, συνεπώς, τα επίδικα μέτρα αποβλέπουν στον εξορθολογισμό της φαρμακευτικής δαπάνης και τη βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α., εντεύθεν δε, τόσο στην προστασία των ασφαλισμένων και, επομένως, και της δημόσιας υγείας, όσο και στη διατήρηση του αντίστοιχου -σημαντικού- κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον χώρο αυτό επιχειρήσεων (βλ. ΣτΕ 1282/2017 7μ., ΣτΕ 870/2019, 1290-93/2020, 1529/2021, 2120-21/2021, πρβλ., ως προς rebate άρθ. 35 παρ. 6 ν. 3697/2008, ΣτΕ 1045/2019, 1153/2022, 1649-1652/2022, 234-243/2023 κ.ά.). Εν όψει αυτών, και ο προβλεπόμενος από το άρθρο 87 παρ. 1 του ν. 4472/2017 περιορισμός χρηματικών απαιτήσεων των φαρμακευτικών επιχειρήσεων από πωλήσεις φαρμάκων τα οποία είτε αποζημιώνονται είτε αγοράζονται από τον Ε.Ο.Π.Υ.Υ., παρίσταται συνταγματικώς ανεκτός, καθόσον δεν δύναται να θεωρηθεί ως μέτρο μη πρόσφορο και αναγκαίο (και μάλιστα προδήλως) για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπό δημοσίου συμφέροντος. Με την ενοποίηση σε μία εξίσωση των υπολογισμών του “βασικού rebate” (της θεσπισθείσας δηλαδή με το άρθρο 35 του ν. 3918/2011 πάγιας επιστροφής, της οποίας το ποσοστό αναπροσαρμόσθηκε με το άρθ. 22 του ν. 4052/2012 και σε αυτό στη συνέχεια προστέθηκε το προαναφερόμενο ποσοστό 2% για φάρμακα που μονοπωλούν μία θεραπευτική κατηγορία) και της προβλεφθείσας με το ως άνω άρθ. 22 του ν. 4052/2012 πρόσθετης κλιμακούμενης επιστροφής, καθώς και δύο ακόμη εκπτώσεων, που προβλέφθηκαν με τις οικ. 3457/2014 (Β’ 64, άρθ. 13 παρ. 3) και ΔΥΓ3/Γ.Π οικ. 70519/2014 (Β’ 2243, παρ. 3) υπουργικές αποφάσεις (5% για νέα φάρμακα σε καθεστώς αποζημίωσης για ένα έτος μετά την ένταξή τους στον θετικό κατάλογο και 50% της διαφοράς μεταξύ Λ.Τ. - Τ.Α. για φάρμακα χωρίς γενόσημο), επιχειρήθηκε η απλοποίηση του συστήματος υπολογισμού των ποσών επιστροφής των φαρμακευτικών εταιρειών και

η αύξηση της συνολικής του αποδοτικότητας σε σχέση με τις υφιστάμενες κλίμακες, ώστε να επιτευχθεί τελικά συγκράτηση του ύψους της ετήσιας υπέρβασης του προϋπολογισμού (βλ. και την αιτιολογική έκθεση ν. 4472/2017, όπου εκτιμάται και ότι το ανωτέρω μέτρο, σε συνδυασμό και με την πρόβλεψη επί πλέον rebate για φάρμακα υψηλού κόστους που χορηγούνται από ιδιωτικά φαρμακεία, συμβάλλει στην βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α. και, συνεπώς, στην διατήρηση του σημαντικού κύκλου εργασιών των δραστηριοποιούμενων στον σχετικό χώρο επιχειρήσεων, για τις οποίες εξακολουθεί να ισχύει η έκπτωση του ποσού επιστροφής από το φορολογητέο εισόδημα ως παραγωγικής δαπάνης, κατά το άρθρ. 12 παρ. 2 του ν. 4052/2012). Περαιτέρω, όπως έχει ήδη κριθεί (ΣτΕ 1576/2023), η μεταβολή του χρονικού σημείου εφαρμογής της τιμής του ποσοστού επιστροφής (0,25) για τα φαρμακευτικά ιδιοσκευάσματα, τα οποία εντάσσονται στον θετικό κατάλογο συνταγογραφούμενων φαρμάκων, που θεσπίσθηκε με τη διάταξη του άρθρου 42 του ν. 4489/2017, ουδεμία συνταγματική διάταξη ή αρχή παραβιάζει, εφόσον, πάντως, διατηρείται η δυνατότητα του ΚΑΚ να ζητήσει την απένταξη του συγκεκριμένου φαρμακευτικού ιδιοσκευάσματος από τον ανωτέρω θετικό κατάλογο. Το ειδικότερο, εξ άλλου, παράπονο των αιτουσών για τεκμαρτό υπολογισμό του ποσού επιστροφής, επί του 80% των πωλήσεων φαρμάκων που πραγματοποίησε η πρώτη από αυτές κατά το ένδικο χρονικό διάστημα, ερείδεται επί εσφαλμένης προϋποθέσεως. Διότι - πέραν του ότι κατά τον κρίσιμο χρόνο δεν ίσχυε ο προβλεφθείς με το άρθρ. 22 του ν. 4052/2012 υπολογισμός της ποσότητας πωλήσεων βάσει σχέσεως δημόσιας προς ιδιωτική φαρμακευτική δαπάνη σε ποσοστά 80% προς 20% - στο ΔΒ4Ζ/Γ23/194/οικ. 33363/29.12.2022 έγγραφο απόψεων του Ε.Ο.Π.Υ.Y. ρητώς αναφέρεται ότι ο υπολογισμός του όγκου πωλήσεων, επί των οποίων επεβλήθη με την προσβαλλομένη η ένδικη επιστροφή, βασίσθηκε στις πραγματικές πωλήσεις κάθε προϊόντος στην τιμή ex factory, με βάση τα στοιχεία που αντλήθηκαν από το Σύστημα Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης (Σ.Η.Σ.) και τη σάρωση συνταγών φαρμακείων στην Κεντρική Μονάδα Επεξεργασίας Συνταγών (Κ.Μ.Ε.Σ.) οι οποίες αποζημιώθηκαν από τον Ε.Ο.Π.Υ.Y. το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, καθώς και από το άθροισμα των τιμολογίων των φαρμακευτικών εταιρειών για τις πωλήσεις τους προς τα φαρμακεία του Ε.Ο.Π.Υ.Y.. Περαιτέρω, ο ανωτέρω λόγος ακυρώσεως είναι απορριπτέος και κατά το μέρος που με αυτόν προβάλλεται ότι η ένδικη υποχρέωση “επιστροφής” αντίκειται στα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντ. λόγω των επαπειλουμένων ελλείψεων φαρμάκων στην αγορά συνεπεία διακινδύνευσης της βιωσιμότητας των φαρμακευτικών επιχειρήσεων. Τούτο διότι, ανεξαρτήτως του κατά πόσον το σχετικό ζήτημα σχετίζεται με την προσβολή του δικαιώματος οικονομικής ελευθερίας που επικαλούνται οι αιτούσες (ΣτΕ 1575-77/2023, 1376/2021 κ.ά.), το ένδικο μέτρο αποβλέπει στον εξορθολογισμό της φαρμακευτικής δαπάνης και τη βελτίωση των οικονομικών των Φ.Κ.Α., εντεύθεν δε, στην προστασία των ασφαλισμένων και, επομένως, και της δημόσιας υγείας (πρβλ. ΣτΕ 870/2019, 1529/2021, ΣτΕ 1046-47/2023, 2438/2022 κ.ά., όπως και ΣτΕ 2156/2018 σκ. 9).

[...]

	Δέχεται εν μέρει την αίτηση.
ΣτΕ (Γ') 1784/2024	4. Επειδή, στο Σύνταγμα, στο μεν άρθρο 5 στην παράγραφο 5, όπως αυτή προστέθηκε με το Ψήφισμα της 6ης Απριλίου 2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων, ορίζεται ότι: "Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας, ..." στο δε άρθρο 21 παρ. 3 ορίζεται ότι: "Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών ...". Από τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος συνάγεται ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωση του προς λήψη των αναγκών εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (βλ. ΣτΕ 1684/2022 Ολομ., 2362/2019, 1847/2016 Ολομ. σκ. 8, 1187/2009 Ολομ. σκ. 5, 400/1986 Ολομ., Π.Ε. 229/2008 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξ' άλλου, παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (ΣτΕ 622/2021, 943/2020 Ολομ., 400/1986 Ολομ.). [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΣτΕ (Α') 1754/2024 ΣτΕ (Α') 1405/2023	7. Επειδή, το Σύνταγμα στο άρθρο 2 παρ. 1 ορίζει ότι: « Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας». Στο άρθρο 21 παρ. 3 ορίζει ότι: «Το Κράτος ... παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία ... του γήρατος ... και για την περίθαλψη των απόρων». Στο άρθρο δε 25 ορίζει ότι: «1. Τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου ... τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους. ... Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας. 2. ... 4. Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης». Από τις ανωτέρω διατάξεις συνάγονται τα εξής: Οι καταστάσεις του γήρατος και της απορίας αποτελούν περιπτώσεις που, κατά το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, επιβάλλουν στο Κράτος την παροχή κοινωνικής προστασίας με τη μορφή παροχών σε χρήμα ή σε είδος προς συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού με σκοπό την εξασφάλιση στοιχειώδους επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022, 2376/2021). Η επιλογή του ειδικότερου τρόπου εκπλήρωσης της ανωτέρω υποχρέωσης καταλείπεται στον κοινό νομοθέτη, ο οποίος έχει την ευχέρεια να σταθμίζει τις εκάστοτε ισχύουσες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες και με βάση αυτές να διαμορφώνει το είδος και την έκταση των ληπτέων μέτρων ειδικής φροντίδας για τις ως άνω κατηγορίες πληθυσμού, χωρίς να κωλύεται να επιφέρει τροποποιήσεις σε

υφιστάμενα συστήματα κοινωνικών προνοιακών παροχών εντός των ορίων που διαγράφουν άλλες συνταγματικές διατάξεις και αρχές (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022, 2376/2021).

[...]

11. Επειδή, σκοπός των προαναφερόμενων διατάξεων του ν. 1296/1982 και των διατάξεων των νεότερων νόμων 4093/2012 και 4387/2016 είναι η χορήγηση προνοιακής παροχής στους ανασφάλιστους υπερήλικες που δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους και είναι σε κατάσταση ανάγκης (ΣτΕ 719/2018 7μ., 761/2019, 2219/2017). Η παροχή αυτή καθορίζεται σε ένα επαρκές κατά την εκτίμηση του νομοθέτη ύψος για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης. Ειδικότερα, με τις ανωτέρω διατάξεις του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, οι οποίες θεσπίσθηκαν σε συνθήκες οξείας δημοσιονομικής κρίσης, επιδιώχθηκε να καταστούν αυστηρότερες οι προϋποθέσεις χορήγησης της παροχής αυτής, ώστε να περιοριστεί ο κύκλος των δικαιούχων και, όπως αναφέρεται στην εισηγητική έκθεση του νόμου αυτού, να λαμβάνουν την παροχή οι πραγματικά ανασφάλιστοι που δεν λαμβάνουν σύνταξη από οποιοδήποτε φορέα και έχουν πολύ μικρά εισοδήματα. Ενόψει του επιδιωκόμενου με τη θέσπιση των διατάξεων αυτών σκοπού, η προϋπόθεση που προβλέπεται στην περίπτωση β' του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 για τη χορήγηση σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα και αναφέρεται στη μη λήψη σύνταξης ή στη μη ύπαρξη δικαιώματος σύνταξης «από οποιονδήποτε Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης ή το Δημόσιο στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, ανεξαρτήτως ποσού» αφορά μόνο όσους ανασφάλιστους υπερήλικες δεν λαμβάνουν ή δεν δικαιούνται οι ίδιοι σύνταξη το ύψος της οποίας υπερβαίνει το ποσό της παροχής ανασφάλιστου υπερήλικα, το οποίο κατά την αντίληψη του νομοθέτη, ενόψει των υφιστάμενων δημοσιονομικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών και αναγκών, θεωρείται επαρκές για την κάλυψη των βασικών αναγκών του ατόμου με γνώμονα το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Κατ' ακολουθία, εάν στο πλαίσιο επανάκρισης από 1.1.2013, σύμφωνα με το τελευταίο εδάφιο του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, ήδη συνταξιούχου ανασφάλιστου υπερήλικα με βάση το προγενέστερο νομοθετικό καθεστώς διαπιστωθεί ότι αυτός συνταξιοδοτείται από άλλο ασφαλιστικό φορέα αλλοδαπό ή ημεδαπό ή το Δημόσιο, διακόπτεται η καταβολή ολόκληρου του ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα μόνο αν η σύνταξη που λαμβάνει αυτός από τον άλλο ασφαλιστικό φορέα ή το Δημόσιο είναι ανώτερη του καθοριζόμενου από το νόμο ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα. Αν το ποσό της σύνταξης που λαμβάνει ο ανασφάλιστος υπερήλικας από τον άλλο φορέα είναι κατώτερο του καθοριζόμενου από το νόμο ποσού της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, αυτός δικαιούται την παροχή το ύψος της οποίας ανέρχεται στο ποσό της διαφοράς που προκύπτει μετά την αφαίρεση από το ποσό της σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα του ποσού της σύνταξης που λαμβάνει από τον άλλο φορέα (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022,

	2376/2021). Έχοντας την ως άνω έννοια η διάταξη της περίπτωσης β' του στοιχείου 5 της υποπαραγράφου ΙΑ.6 της παραγράφου ΙΑ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, ακόμη και αν συνεπάγεται μείωση (πериκοπή) του ποσού της ήδη χορηγούμενης σύνταξης ανασφάλιστου υπερήλικα, δεν αντίκειται σε καμία συνταγματική διάταξη ούτε σε άλλη υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη ή αρχή και ειδικότερα δεν αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1, 17 παρ. 1, 21 παρ. 3, 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος ούτε του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. Και τούτο, διότι με τη νομοθετική αυτή ρύθμιση ναι μεν επέρχεται επέμβαση σε περιουσιακής φύσης δικαίωμα, όμως η ρύθμιση αυτή που έγινε στο πλαίσιο της κυβερνητικής πολιτικής κοινωνικής προστασίας για την κάλυψη της ευάλωτης ή ευπαθούς ομάδας των ανασφάλιστων υπερηλίκων υπαγορεύεται από λόγους δημοσίου συμφέροντος συναπτόμενους με την ανάγκη για τη λήψη μέτρων εξοικονόμησης δημόσιων δαπανών σε συνθήκες οξείας και παρατεταμένης δημοσιονομικής κρίσης και δεν είναι δυσανάλογη με τον επιδιωκόμενο σκοπό (της χορήγησης στους ανασφάλιστους υπερήλικες που έχουν ανάγκη παροχής που είναι επαρκής για την εξασφάλιση ενός ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης) (Σ.τ.Ε. 1515/2021 7μ., 1405/2023, 724/2023, 2752/2022, 2376/2021). [...] Δέχεται την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 1130/2024	10 Επειδή, προβάλλεται ότι, ενόψει των δημοσίων σκοπών της διασφάλισης της υγείας των πολιτών, ο μηχανισμός της «αυτόματης επιστροφής» στη νοσοκομειακή φαρμακευτική δαπάνη αντίκειται στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3 του Συντάγματος, διότι, αντί το Κράτος να μεριμνά για την ομαλή τροφοδοσία της χώρας με φαρμακευτικά προϊόντα, με τα μέτρα επιβολής claw back και rebate βαίνει προς την αντίθετη κατεύθυνση, αφού κατ'ουσία εξωθεί τις φαρμακευτικές εταιρείες σε σταδιακή έξοδο από την αγορά, δεδομένου ότι οι τιμές στις οποίες υποχρεούνται εν τέλει να πωλούν (κατόπιν της επιβολής των claw back και rebate), τους επιβάλλουν να λειτουργούν επί ζημιά και συνεπώς να μην έχουν λόγο συνέχισης της δραστηριότητάς τους στην ελληνική αγορά. Ανεξαρτήτως του ότι ο λόγος αυτός, όπως προβάλλεται είναι απορριπτέος ελλείψει εννόμου συμφέροντος, διότι η αιτούσα φαρμακευτική εταιρεία δεν έχει έννομο συμφέρον επικλήσεως αυτοτελώς του ατομικού ή του κοινωνικού δικαιώματος στην υγεία, προκειμένου να προασπίσει τα επιχειρηματικά της συμφέροντα, είναι απορριπτέος και ως αβάσιμος, διότι το επίδικο μέτρο λαμβάνεται ακριβώς προκειμένου να διασφαλισθεί η βιωσιμότητα του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και των δημοσίων νοσοκομείων, τα οποία αποτελούν τις βασικές δημόσιες υποδομές παροχής ιατρικής περιθάλψεως (και υπηρεσιών υγείας εν γένει), σε εκπλήρωση της συνταγματικής υποχρεώσεως του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών (ΣτΕ 333/2019, 2266/2019 7μ, 2438/2022). [...] Απορρίπτει την αίτηση.

ΣτΕ (Δ') 437/2024	11. Επειδή, όπως έχει ήδη κριθεί (βλ. ΟΛΣτΕ 580/2021 και ΟΛΣτΕ 581/2021) η ρύθμιση της περιπτώσεως (α) του άρ. 90 παρ. 7 ν. 4368/2016 δεν αντίκειται ούτε στην διάταξη του άρθρου 2 παρ. 1 του Συντάγματος που προστατεύει την αξία του ανθρώπου, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 του Συντάγματος και 16 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως, με τις οποίες προστατεύεται η επιχειρηματική ελευθερία, ούτε στις διατάξεις των άρθρων 17 παρ. 1, 2 του Συντάγματος και 17 του ανωτέρω Χάρτη, με τις οποίες προστατεύεται η ιδιοκτησία, στην οποία περιλαμβάνονται και τα ενοχικά δικαιώματα (υπό την έννοια ότι η επίμαχη νομοθετική επέμβαση, επί γεγεννημένων αξιώσεων των συμβεβλημένων, έχει τηρήσει την αρχή της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του γενικού συμφέροντος και της προστασίας του δικαιώματος). Οι ρυθμίσεις αυτές έχει ομοίως κριθεί ότι δεν αντίκεινται ούτε στις διατάξεις των άρθρων 21 παρ. 3, 22 παρ. 5 του Συντάγματος και 35 του ίδιου ως άνω Χάρτη, από τις οποίες προκύπτει η υποχρέωση του Κράτους να μεριμνά για την υγεία των πολιτών, αλλά ούτε και στην κατοχυρουμένη από την διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας ή στις αρχές της χρηστής Διοικήσεως ή του κοινωνικού κράτους. Έχει ομοίως κριθεί ότι σε καμμία υπερτέρας τυπικής ισχύος διάταξη (άρα ούτε και στο δικαίωμα δικαστικής προστασίας κατά το άρ. 20 παρ. 1 του Συντάγματος και το άρ. 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) δεν αντίκειται η πρόβλεψη της προσβαλλομένης (άρ. 1 παρ. 3) για αναστολή της εκκαθαρίσεως του συνόλου του ποσού και για δυνατότητα ελέγχου του συνόλου των δικαιολογητικών στην περίπτωση που ο συμβεβλημένος ασκήσει το παρεχόμενο σε αυτόν από την κ.υ.α. δικαίωμα να υποβάλει αίτηση επανεξετάσεως (του ελεγχθέντος δείγματος) σε περίπτωση περικοπής. Συνεπώς πρέπει ν' απορριφθούν ως νόμω αβάσιμα όσα περί του αντιθέτου προβάλλονται με την υπό κρίσιν αίτηση, ιδίως δε τα περί αντιθέσεως στο άρθρο 5 παρ. 1 (έν συνδ. προς το άρθρο 106 παρ. 2) του Συντάγματος, καθώς και στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (ΟΛ) 2135-7/2023	Δημόσια υγεία - Πανδημία covid-19 - Συνταγματικό το μέτρο της αναστολής θρησκευτικών τελετών Επειδή, από τις προπαρατεθείσες διατάξεις και ιδίως από αυτές των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος συνάγεται ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που

αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (βλ. Σ.τ.Ε. 2362/2019, 1749/2016 Ολομ., σκ. 16, 1187/2009 Ολομ., σκ. 5, 400/1986 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της προλήψεως των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξάλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (Σ.τ.Ε. 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφάνισης ιού που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητα του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφυλάξεως, οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας, και, κατ' επέκταση, την μείωση της πιέσεως των υπηρεσιών υγείας, έως ότου εξευρεθεί επιστημονικώς τεκμηριωμένη λύση αποτελεσματικής αντιμετώπισεώς της, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτήσουν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρεώσεως του Κράτους. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του και η θρησκευτική ελευθερία, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφόσον: α) προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τα κρατούντα σχετικώς έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως σε ειδικές περιστάσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβ. Σ.τ.Ε. 2387/2020 7μ., σκ. 13, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 15.3.2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20.3.2015, σκ. 9-10, Conseil d' État απόφαση No 419242 της 6.5.2019, σκ. 12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσεως για την ανάσχεση της πανδημίας, η ένταση δε και η διάρκεια τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα υφιστάμενα επιδημιολογικά δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η ως άνω παρέμβαση, εφόσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για την διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη του προμνημονευθέντος συνταγματικού δημόσιου σκοπού (ΕΔΔΑ Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6.10.2015, σκ. 55). Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανόμενων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει

	να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (πρβ. Σ.τ.Ε. 208/2020 Ολομ. σκ. 13, 3013/2014 Ολομ. σκ. 23, 1210/2010 Ολομ. σκ. 24, πρβ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 10). Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσύμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του. [Απορρίπτει την αίτηση]
ΣτΕ (ΟΛ.) 1762-4/2023	Συνταγματικότητα διατάξεων με τις οποίες θεσπίστηκε υποχρεωτικός εμβολιασμός κατά του κορωνοϊού Επειδή, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι η επίμαχη ρύθμιση για τον υποχρεωτικό εμβολιασμό, η οποία εξειδικεύεται με την προσβαλλόμενη, ελήφθη στο πλαίσιο της υποχρέωσης του Κράτους, σύμφωνα με το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη της διάδοσης και την καταπολέμηση της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19, που συνιστά μείζονα κίνδυνο για τη δημόσια υγεία. Εφόσον λοιπόν το επίμαχο μέτρο επιβάλλεται από σοβαρούς λόγους προστασίας της δημόσιας υγείας, είναι, κατ' αρχήν, συνταγματικώς ανεκτοί οι περιορισμοί που αυτό συνεπάγεται στα δικαιώματα της υγείας, υπό το ειδικότερο περιεχόμενο της αξίωσης προστασίας έναντι βιοϊατρικών επεμβάσεων (βλ. ΣτΕ 622/2021 7μ.), του ιατρικού αυτοκαθορισμού, της αυτοδιάθεσης του ατόμου και της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητάς του, όπως αυτά κατοχυρώνονται στο Σύνταγμα και στις λοιπές υπερνομοθετικές διατάξεις που επικαλείται ο αιτών, δεδομένου ότι η επιβολή του μέτρου δικαιολογείται με βάση τις προαναφερόμενες υγειονομικές και επιδημιολογικές συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη θέσπισή του και στηρίζεται σε αξιόπιστα επιστημονικά δεδομένα, δηλαδή σε έγκυρα επιστημονικά δεδομένα τα οποία αποδέχεται η συντριπτική πλειοψηφία των αρμόδιων επιστημονικών φορέων στην Ελλάδα και διεθνώς (πρβλ. ΣτΕ 1898-1890/2021 7μ, 1759-8/2021 7μ, 1386/2021 7μ, 622/2021 7μ, 2387/2020 7μ.). Συνεπώς, οι προαναφερόμενοι λόγοι ακυρώσεως με τους οποίους προβάλλονται τα αντίθετα πρέπει να απορριφθούν. [Απορρίπτει την αίτηση]
ΣτΕ (Ε') 1742/2023	4. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 2880/2017, 976/2015 7μ. κ.α.), ο συντακτικός και ο ενωσιακός νομοθέτης, έχοντας επίγνωση του οικολογικού προβλήματος, το οποίο σε κάποιες πτυχές του, όπως η ρύπανση, θίγει και άλλο βασικό

αγαθό, την ανθρώπινη υγεία, ανήγαγε το φυσικό περιβάλλον σε αντικείμενο ιδιαίτερης έννομης προστασίας, η προστασία δε αυτή πρέπει να είναι πλήρης και αποτελεσματική. Κατά συνέπεια, είναι υποχρεωτική και για τον κοινό νομοθέτη αλλά και για τη Διοίκηση η λήψη των προς τούτο αναγκαίων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, και δη είτε κανονιστικών είτε γενικών ατομικών είτε ατομικών. Ειδικώς, η άρση της προσβολής που προκαλείται από τη λειτουργία ρυπογόνου εγκατάστασης ή δραστηριότητας στην υγεία των εργαζομένων, των περιοίκων, του κοινού εν γένει και του περιβάλλοντος, καθώς και η εξάλειψη κάθε κινδύνου βλάβης στην υγεία ή ενόχλησης ή ρύπανσης με σκοπό την αποτροπή επανάληψης της προσβολής στο μέλλον, μέσω της διενέργειας αποτελεσματικών περιβαλλοντικών ελέγχων, της διαπίστωσης των οικείων παραβάσεων, της επιβολής των προβλεπόμενων στον νόμο διοικητικών κυρώσεων και της λήψης ειδικών προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων (προσωρινή ή μόνιμη διακοπή λειτουργίας, επιβολή ειδικών περιβαλλοντικών όρων, υποχρέωση τεχνικής ανασυγκρότησης κ.α.), συνιστά, κατά το Σύνταγμα (άρθρα 5 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 24 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2), επιτακτικό σκοπό δημοσίου συμφέροντος και βασικό έργο της εκάστοτε αρμόδιας διοικητικής αρχής, το οποίο πραγματοποιείται υπό τον έλεγχο των διοικητικών δικαστηρίων, σύμφωνα με τα άρθρα 20 παρ. 1, 94 παρ. 1 και 95 παρ. 1 του Συντάγματος.

[...]

16. Επειδή, όσον αφορά την επιβολή του όρου της εξάωρης διακοπής λειτουργίας, η αιτούσα προβάλλει παράβαση της αρχής της αναλογικότητας και της χρηστής διοίκησης, καθώς και του δικαιώματος στην οικονομική ανάπτυξη και την εργασία. Ωστόσο, δυνάμει της διάταξης της παρ. 2 του άρθρου 22 του ν. 3982/2011, κατά το χρονικό διάστημα που απαιτείται μέχρι την ολοκλήρωση της τεχνικής ανασυγκρότησης προς άρση της διαπιστωθείσας μη συμβατότητας προς τις διατάξεις των άρθρων 17-40 του ν. 3982/2011 και των κανονιστικών διατάξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότηση αυτών, η αρμόδια αδειοδοτούσα αρχή, μπορεί, εφόσον αιτιολογημένα κρίνει ότι απαιτείται, και ιδίως όταν διαπιστώνονται σοβαρά προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, να θέσει πρόσθετους, συμπληρωματικούς όρους και δεσμεύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι όροι αυτοί και δεσμεύσεις δεν αποτελούν κυρώσεις ή ποινές αλλά συνιστούν θεμιτούς και καταρχήν πρόσφορους περιορισμούς της παραγωγικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων, της επιχειρηματικής ελευθερίας και του δικαιώματος στην εργασία, χάριν της προστασίας της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος, σύμφωνα και με τις οικείες συνταγματικές επιταγές (άρθρα 5 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 24 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2 του Συντ.). Ο καθορισμός του ειδικότερου περιεχόμενου τους ανήκει στη διακριτική ευχέρεια της Διοικήσεως, υπό τις προϋποθέσεις που θέτουν οι προμνησθείσες διατάξεις, συνδέεται δε με τη φύση και την έκταση της προκαλουμένης ρυπάνσεως ή υποβαθμίσεως του περιβάλλοντος και τη δυνατότητα αποτροπής τους. Ειδικώς δε ο επίμαχος όρος, με τον οποίο περιορίζεται το ωράριο λειτουργίας του πυρηνελαιουργείου, αποτελεί «περιορισμό και μέτρο» που ως εκ του περιεχομένου του εμπίπτει στην έννοια του

	άρθρου 8 παρ. 2 και 3 του ν. 1650/1986 (Α' 160), όπως έχει τροποποιηθεί με το άρθρο 8 παρ. 1 του ν. 3851/2010 (Α' 85), για την αποτροπή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος. Εμπίπτει, για τον λόγο αυτόν, και στην έννοια των «όρων και περιορισμών» που μπορεί να θέσει η αδειοδοτούσα αρχή στη λειτουργία μη συμβατών προς τις ως άνω διατάξεις της βιομηχανικής νομοθεσίας δραστηριοτήτων για την προστασία του περιβάλλοντος, δεν υπερακοντίζει τον σκοπό αυτό ούτε συνιστά μέτρο ακατάλληλο προς επίτευξή του. Ως εκ τούτου είναι απορριπτέος ο ως άνω λόγος ακυρώσεως. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Ε') 1740/2023	16. Επειδή, όπως έχει κριθεί (ΣτΕ 2880/2017, 976/2015 7μ. κ.ά.), ο συντακτικός και ο ενωσιακός νομοθέτης, έχοντας επίγνωση του οικολογικού προβλήματος, το οποίο σε κάποιες πτυχές του, όπως η ρύπανση, θίγει και άλλο βασικό αγαθό, την ανθρώπινη υγεία, ανήγαγε το φυσικό περιβάλλον σε αντικείμενο ιδιαίτερης έννομης προστασίας, η προστασία δε αυτή πρέπει να είναι πλήρης και αποτελεσματική. Κατά συνέπεια, είναι υποχρεωτική και για τον κοινό νομοθέτη αλλά και για τη Διοίκηση η λήψη των προς τούτο αναγκαίων προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων, και δη είτε κανονιστικών είτε γενικών ατομικών είτε ατομικών. Ειδικώς, η άρση της προσβολής που προκαλείται από τη λειτουργία ρυπογόνου εγκατάστασης ή δραστηριότητας στην υγεία των εργαζομένων, των περιοίκων, του κοινού εν γένει και του περιβάλλοντος, καθώς και η εξάλειψη κάθε κινδύνου βλάβης στην υγεία ή ενόχλησης ή ρύπανσης με σκοπό την αποτροπή επανάληψης της προσβολής στο μέλλον, μέσω της διενέργειας αποτελεσματικών περιβαλλοντικών ελέγχων, της διαπίστωσης των οικείων παραβάσεων, της επιβολής των προβλεπόμενων στον νόμο διοικητικών κυρώσεων και της λήψης ειδικών προληπτικών και κατασταλτικών μέτρων (προσωρινή ή μόνιμη διακοπή λειτουργίας, επιβολή ειδικών περιβαλλοντικών όρων, υποχρέωση τεχνικής ανασυγκρότησης κ.ά.), συνιστά, κατά το Σύνταγμα (άρθρα 5 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 24 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2), επιτακτικό σκοπό δημοσίου συμφέροντος και βασικό έργο της εκάστοτε αρμόδιας διοικητικής αρχής, το οποίο πραγματοποιείται υπό τον έλεγχο των διοικητικών δικαστηρίων, σύμφωνα με τα άρθρα 20 παρ. 1, 94 παρ. 1 και 95 παρ. 1 του Συντάγματος. Υπό το πρίσμα αυτό, σε περίπτωση που η αρμόδια διοικητική αρχή κρίνει ότι δεν είναι τεχνικά επαρκής για τη διενέργεια αποτελεσματικού περιβαλλοντικού ελέγχου, διότι δεν διαθέτει την απαιτούμενη τεχνογνωσία, τις τεχνικές δυνατότητες και τον εξοπλισμό για τη διενέργεια των ειδικών επιστημονικών μετρήσεων που απαιτούνται ή η τεχνική της επάρκεια είναι κατά τούτο ελλιπής, τότε έχει τη δυνατότητα, προκειμένου να εξυπηρετηθεί ο ως άνω επιτακτικός σκοπός δημοσίου συμφέροντος, να συνάψει, κατά τις κοινές περί σύναψης δημοσίων συμβάσεων διατάξεις του ν. 4412/2016 (Α' 147), σύμβαση παροχής υπηρεσιών με οικονομικούς φορείς, οι οποίοι διαθέτουν, αποδεδειγμένα, τα αναγκαία για την εκτέλεση του περιβαλλοντικού ελέγχου προσόντα και την κατάλληλη εξειδίκευση και εμπειρογνωμοσύνη. Η κατά τα ανωτέρω επιτρεπόμενη ανάθεση παροχής ελεγκτικού χαρακτήρα υπηρεσιών διεξαγωγής μετρήσεων σε ιδιώτες, λόγω

	της εξειδίκευσής τους και της αδυναμίας της αρμόδιας διοικητικής αρχής να ασκήσει τις αρμοδιότητές της με το προσωπικό και τα μέσα που διαθέτει, δεν αντίκειται στα άρθρα 1 παρ. 3, 26 παρ. 2 και 103 παρ. 1 του Συντ. Και τούτο προεχόντως διότι οι ιδιώτες, ως πάροχοι υπηρεσιών βάσει της ανατεθείσας σε αυτούς σύμβασης, δεν προβαίνουν οι ίδιοι στην έκδοση εκτελεστών διοικητικών πράξεων, τα δε ενδεχόμενα συμπεράσματά τους δεν δεσμεύουν τις διοικητικές αρχές, οι οποίες παραμένουν μόνες αρμόδιες να τα αξιολογήσουν και, εάν τα υιοθετήσουν (πρβλ. ΣτΕ 2825/2014, 3578/2013, 2633/2002), προβαίνουν αυτές στην έκδοση εκτελεστών διοικητικών πράξεων, λαμβάνοντας τα κατάλληλα μέτρα (π.χ. υποχρέωση τεχνικής ανασυγκρότησης) ή/και επιβάλλοντας τις σχετικές κυρώσεις σε βάρος των παραβατών. Άλλωστε, συνήθως, η ανάθεση της διεξαγωγής ειδικών επιστημονικών μετρήσεων σε ιδιώτες στο πλαίσιο περιβαλλοντικού ελέγχου περιορίζεται στη συλλογή στοιχείων – δειγματοληψία, και στη σύνταξη, στη συνέχεια, σχετικής έκθεσης – αναφοράς αποτελεσμάτων. Συνεπώς, οι αρμόδιες ελεγκτικές αρχές για την τήρηση της περιβαλλοντικής νομοθεσίας διατηρούν τις αρμοδιότητές τους σχετικά με την λήψη κατάλληλων διοικητικών μέτρων και την επιβολή κυρώσεων, δεν επηρεάζεται δε ο πυρήνας της κρατικής εξουσίας, ούτε θίγονται ατομικά δικαιώματα προστατευόμενα από το Σύνταγμα, ενώ, εξάλλου, εξασφαλίζεται η προσφορότερη και αποτελεσματικότερη άσκηση των σχετικών αρμοδιοτήτων των διοικητικών αρχών, χάριν της προστασίας του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας, ενόψει του εξόχως τεχνικού χαρακτήρα των ζητημάτων που καλούνται να αντιμετωπίσουν (πρβλ. ΣτΕ 2825/2014, 1879/2012, 619/2004, 3946/2002, 895/2008 a contrario, 1934/1998 a contrario). Ουδόλως δε οι διατάξεις των ν. 4014/2011 και 3982/2011 ή των Υ.Α. 483/35/Φ.15/17.1.2012 και 59388/3363/24.8.1988 (Β' 638), οι οποίες ρυθμίζουν τη διαδικασία περιβαλλοντικών ελέγχων-επιθεωρήσεων από τα αρμόδια διοικητικά όργανα, ή οι διατάξεις του π.δ. 126/2012 (Α' 227) που ρυθμίζουν τα προσόντα των επιθεωρητών που θα διενεργούν περιοδικές επιθεωρήσεις σε μεταποιητικές ή συναφείς εγκαταστάσεις, σύμφωνα με τον ν. 3982/2011, απαγορεύουν την ανάθεση παροχής ελεγκτικού χαρακτήρα υπηρεσιών διεξαγωγής μετρήσεων σε ιδιώτες. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Ε') 1739/2023	4. Επειδή, όπως προκύπτει από τον συνδυασμό των ως άνω διατάξεων, η αρμόδια αδειοδοτούσα αρχή, πέραν των Πρότυπων Περιβαλλοντικών Δεσμεύσεων που έχουν εκδοθεί και διέπουν τη λειτουργία μεταποιητικής επιχείρησης που κατατάσσεται στη Β' Κατηγορία του άρθρου 1 του ν. 4014/2011, μπορεί, εφόσον αιτιολογημένα κρίνει ότι απαιτείται, και ιδίως όταν διαπιστώνονται σοβαρά προβλήματα ρύπανσης και υποβάθμισης του περιβάλλοντος (βλ. άρθρο 2 παρ. 2 και 4 του ν. 1650/1986, Α' 160), να θέσει πρόσθετους, συμπληρωματικούς όρους και δεσμεύσεις για την προστασία του περιβάλλοντος. Οι όροι αυτοί και δεσμεύσεις δεν αποτελούν κυρώσεις ή ποινές αλλά συνιστούν θεμιτούς και, καταρχήν, πρόσφορους περιορισμούς της παραγωγικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων χάριν της

	προστασίας της δημόσιας υγείας και του περιβάλλοντος, σύμφωνα και με τις οικείες συνταγματικές επιταγές (άρθρα 5 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 24 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2 του Συντ.). Ο καθορισμός του ειδικότερου περιεχόμενου τους ανήκει στη διακριτική ευχέρεια της Διοικήσεως, υπό τις προϋποθέσεις που θέτουν οι προμνησθείσες διατάξεις, συνδέεται δε με τη φύση και την έκταση της προκαλούμενης ρυπάνσεως ή υποβαθμίσεως του περιβάλλοντος και τη δυνατότητα αποτροπής τους. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
	5. Επειδή, το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 21 παρ. 3 ότι «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών...» και στο άρθρο 5 παρ. 5, όπως η παράγραφος αυτή προστέθηκε μετά την αναθεώρηση του Συντάγματος με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (Α' 84), ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας...». Από τις διατάξεις αυτές συνάγεται ότι με το άρθρο 21 παρ. 3 αναγνωρίζεται το δικαίωμα στην υγεία ως κοινωνικό δικαίωμα και ιδρύεται ευθεία εκ του Συντάγματος υποχρέωση του κράτους για την προστασία της υγείας των πολιτών, προς πραγμάτωση της οποίας επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων, ώστε να εξασφαλίζεται η παροχή υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου, ενόψει και της συνταγματικής κατοχύρωσης, με το άρθρο 5 παρ. 5, του ατομικού δικαιώματος των πολιτών στην προστασία της υγείας. Ειδικότερα, στα μέτρα αυτά εντάσσονται και τα απαραίτητα μέτρα για την πρόληψη της διάδοσης και την καταπολέμηση μεταδοτικών ασθενειών οι οποίες συνιστούν σοβαρό κίνδυνο για τη δημόσια υγεία, όπως είναι ο εποχικός (αντιγριπικός) εμβολιασμός, ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία υπό την έννοια της πρόληψης νοσημάτων, της προφύλαξης από αυτά και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους, εξάλλου, παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρέωσής του (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 2137,2568/2019, 431/2018 Ολ., 1749/2016 Ολ., 3802/2014 Ολ., 1187/2009 Ολ., 400/1986 Ολ.). Περαιτέρω, σε εκπλήρωση της ανωτέρω συνταγματικής επιταγής, η άσκηση κάθε επαγγελματικής δραστηριότητας που συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών υγείας επιτρέπεται μόνο σε όσα πρόσωπα έχουν τα προσόντα εκείνα τα οποία ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης έχει κρίνει αναγκαία, προκειμένου να διασφαλίζεται η παροχή στους πολίτες υψηλού επιπέδου υπηρεσιών για την προστασία της δημόσιας υγείας (Σ.τ.Ε. 2568/2019 7μ., 431/2018 Ολ., 1804/2017 Ολ., 1790/2016, 1634/2009, 2267/2005 7μ.). Εξάλλου, προς αποτελεσματική διαφύλαξη του έννομου αυτού αγαθού κατ' εκτίμηση των εκάστοτε επικρατουσών συνθηκών, ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης δεν κωλύεται, παρεμβαίνοντας, στον αναγκαίο βαθμό, σε επαγγελματική ή άλλη δραστηριότητα, να τροποποιεί υφιστάμενες ρυθμίσεις ως προς το αντικείμενο ενασχόλησης, προκειμένου να καταστήσει δυνατή την άσκησή του από ευρύτερο κύκλο προσώπων που κρίνει ότι, σε συνδυασμό με την παράλληλη θέσπιση πρόσφορου συστήματος πρόσβασης, πληρούν τα αναγκαία επιστημονικά προσόντα για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση της αποστολής

τους, ώστε να διασφαλίζεται πλήρως το συνταγματικώς επιβαλλόμενο επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητά τους και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της συνταγματικώς κατοχυρωμένης αρχής της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο) περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είναι προδήλως απρόσφορη ή υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 1789/2019 7μ., 2461/2018 7μ., 4569/2015 7μ., 3962/2014 Ολ., 1210/2010 Ολ.).

[...]

18. Επειδή, προβάλλεται, περαιτέρω, ότι η διάταξη του άρθρου 160 παρ. 1 εδ. πρώτο του ν. 4600/2019 είναι ανίσχυρη ως αντίθετη στα άρθρα 21 παρ. 3 και 5 παρ. 5 του Συντάγματος, διότι, επιτρέποντας τη διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού) εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού σε φαρμακοποιούς οι οποίοι είναι μεν επιστήμονες υγείας αλλά όχι ιατροί, θέτει σε σοβαρό κίνδυνο την υγεία των πολιτών, εφόσον η νομοθετική αυτή μεταβολή στερείται των αναγκαιών εχέγγυων ασφάλειας και αποτελεσματικότητας προς επίτευξη του συνταγματικώς απαιτούμενου υψηλού επιπέδου προστασίας της δημόσιας υγείας. Προβάλλεται, επίσης, ότι η ίδια νομοθετική διάταξη, κατά παράβαση του άρθρου 5 παρ. 1 του Συντάγματος σε συνδυασμό με τα άρθρα 21 παρ. 3, 5 παρ. 5 και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο του Συντάγματος, «περιορίζει υπέρμετρα το δικαίωμα άσκησης προληπτικής ιατρικής, με γνώμονα την παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών υγείας από τους ιατρούς», «αναιρεί...την επιστημονική ελευθερία του ιατρού στην επιλογή του ενδεδειγμένου -ή όχι- εμβολιασμού για τον κάθε ασθενή του» και «καταργεί στην ουσία την κρίση του ιατρού». Συναφώς, προβάλλεται ότι οι εξειδικεύουσες την εν λόγω ρύθμιση διατάξεις της Γ5α/Γ.Π.οικ.49734/2019 απόφασης του Υπουργού Υγείας πάσχουν διότι, ερειδόμενες στην ανίσχυρη, ως αντικειμένη στις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις, εξουσιοδότηση του δεύτερου εδαφίου της παρ. 1 του ως άνω άρθρου 160, καθορίζουν, κατά παράβαση των αυτών συνταγματικών διατάξεων, τους όρους, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία χορήγησης σε φαρμακοποιούς της σχετικής πιστοποίησης. Υποστηρίζεται, ειδικότερα, ότι η επιλεγόμενη από τον κανονιστικό νομοθέτη υποτυπώδης διαδικτυακή εκπαίδευση μη ιατρών για την εκτέλεση των προαναφερόμενων πράξεων κατόπιν πιστοποιημένης επιμόρφωσης θίγει τη δημόσια υγεία, χωρίς μάλιστα η θέσπιση της ρύθμισης αυτής να παρίσταται αναγκαία και πρόσφορη, «αφού θα μπορούσαν να θεσμοθετηθούν ασφαλέστερα μέσα για την υλοποίηση προληπτικών εμβολιασμών με στόχο την αποτελεσματική πολιτική δημόσιας υγείας».

19. Επειδή, η θέσπιση της ουσιαστικής διάταξης του πρώτου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 160 του ν. 4600/2019, με την οποία οι φαρμακοποιοί εντάσσονται, κατόπιν σχετικής πιστοποίησης, στον κύκλο των επαγγελματιών υγείας που επιτρέπεται να παρέχουν στους πολίτες υπηρεσίες πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας συνιστάμενες στη διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού) εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού, υπαγορεύθηκε, όπως προκύπτει και από τα σχετικώς

διαλαμβανόμενα στην αιτιολογική έκθεση (βλ. σκέψη 9), από την ανάγκη εξυπηρέτησης επιτακτικού λόγου δημοσίου συμφέροντος αναγόμενου στην αποτελεσματική προστασία της δημόσιας υγείας με τη βελτίωση και ενίσχυση της εμβολιαστικής κάλυψης του πληθυσμού έναντι της εποχικής γρίπης, όπως και με την άμεση και απρόσκοπτη χορήγηση αντιτετανικού ορού. Για την εισαγωγή της ανωτέρω διάταξης, κατά την πρόδηλη έννοιά της, προσδιοριζόμενη και από το ισχύον κατά τον χρόνο θέσπισής της προπαρατιθέμενο νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο (βλ. σκέψεις 7 και 11-14), ο τυπικός νομοθέτης έλαβε υπόψη, ως παράγοντες ικανούς να συμβάλουν στη μείζονα προάσπιση της δημόσιας υγείας και, εντεύθεν, στην καλύτερη εξυπηρέτηση του εν λόγω σκοπού δημοσίου συμφέροντος, αφενός ότι τα φαρμακεία έχουν ως βασική δραστηριότητα την εκτέλεση ιατρικών συνταγών και αποτελούν ιδιότυπα καταστήματα στα οποία συνδυάζεται η υπεύθυνη επιστημονική παροχή ευχερώς προσβάσιμων από το σύνολο του πληθυσμού υπηρεσιών που συνδέονται αρρήκτως με την προστασία της δημόσιας υγείας και η κοινωνική αποστολή με την εμπορική εκμετάλλευση και αφετέρου ότι το επάγγελμα του φαρμακοποιού ασκείται από πρόσωπα τα οποία, ως εκ της πανεπιστημιακής εκπαίδευσής τους, διαθέτουν εξειδικευμένη επιστημονική γνώση για τα φάρμακα -στα οποία εμπίπτουν, μεταξύ άλλων, τα εμβόλια και οι οροί, σύμφωνα με τα μνησθέντα άρθρα 2 παρ. 1, 5 της κ.υ.α. Δ.ΥΓ3α/Γ.Π.32221/2013 και 2 παρ. 2 περ. β και γ του ν. 1316/ 1983- και υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς καθηκόντων και δεοντολογίας. Τούτα δε σε συνδυασμό με το ότι, σύμφωνα με τον τηρούμενο από τον Ε.Ο.Φ. οικείο κατάλογο και την άδεια κυκλοφορία τους καθώς και τα οριζόμενα στην κείμενη νομοθεσία (βλ. σκέψεις 11, 13 και τα σχετικώς αναφερόμενα στα έγγραφα ΔΒ4Α/23865/31.8.2020 του Ε.Ο.Π.Υ.Υ. και από 1.9.2020 του Υπουργείου Υγείας προς το Δικαστήριο) στην κατηγορία των συνταγογραφούμενων φαρμάκων που χορηγούνται, εντεύθεν, κατόπιν ιατρικής συνταγής ανήκουν τόσο το εμβόλιο γρίπης το οποίο εντάσσεται στα καταρτιζόμενα από την Εθνική Επιτροπή Εμβολιασμών Εθνικά Προγράμματα Εμβολιασμών ενηλίκων, παιδιών και εφήβων, όσο και ο αντιτετανικός ορός ο οποίος, διακρινόμενος από το εμβόλιο τετάνου, χορηγείται για προφύλαξη σε περίπτωση τραυματισμού. Περαιτέρω, η επίμαχη νομοθετική ρύθμιση αφορά αποκλειστικώς στη δυνατότητα των φαρμακοποιών να εκτελούν τις προαναφερόμενες πράξεις πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας δυνάμει συνταγογράφησης (η οποία αποτελεί ιατρική πράξη, κατ' άρθρο 1 παρ. 1 και 3 του Κώδικα Ιατρικής Δεοντολογίας, βλ. σκέψη 14) των φαρμάκων του αντιγριπικού εμβολίου και του αντιτετανικού ορού και δεν συνιστά, όπως εσφαλμένως υπολαμβάνουν οι αιτούντες Σύλλογοι, επέμβαση στην επαγγελματική ελευθερία των ιατρών, διότι η ρύθμιση αυτή δεν αναιρεί την επιβαλλόμενη επιστημονική ανεξαρτησία του ιατρού για επιλογή, κατόπιν διάγνωσης, της κατάλληλης μεθόδου πρόληψης και προφύλαξης προς προστασία της υγείας του ασθενούς, ούτε θίγει τη σύμφυτη με αυτήν υποχρέωση του ιατρού να επιλέγει και συνταγογραφεί το πλέον ενδεδειγμένο για κάθε περίπτωση φάρμακο. Επιπροσθέτως, με την ανωτέρω ρύθμιση οι δικαιούμενοι, βάσει του προϋφιστάμενου νομοθετικού καθεστώτος, ιατροί να διενεργούν εποχικό

(αντιγριπικό) εμβολιασμό και αντιτετανικό ορό δεν αποστερούνται του εν λόγω δικαιώματος, αλλά, για την ικανοποίηση του μνησθέντος σκοπού δημοσίου συμφέροντος, στον κύκλο των δικαιούμενων προς τούτο επαγγελματιών υγείας εντάσσονται, υπό προϋποθέσεις, και οι φαρμακοποιοί οι οποίοι είχαν ήδη δυνατότητα συμμετοχής στην υλοποίηση των Εθνικών Προγραμμάτων Εμβολιασμών (βλ. στη σκέψη 12 τα άρθρα 4 παρ. 2 και 1 παρ. 1, 2 περ. ζ του ν. 4486/2017). Επίσης, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο π.δ. 351/1989 περί «Καθορισμ[ού] Επαγγελματικών δικαιωμάτων των πτυχιούχων των τμημάτων α) Νοσηλευτικής,...γ) Επισκεπτών και Επισκεπτριών Υγείας της Σχολής Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας...των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» (Α' 159), οι μεν νοσηλευτές μπορούσαν, μετά από γνωμάτευση ιατρού, να προβούν στη χορήγηση φαρμάκων από όλες τις οδούς, οι δε επισκέπτες υγείας στη διενέργεια εμβολιασμών με δική τους ευθύνη, (βλ. άρθρα 1 παρ. 2.3. περ. 2.3.2. και 3 παρ. 3 περ. 3.7. του π.δ. 351/1989 και 13 παρ. 1 του ν. 4486/2017). Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, δεν κωλύεται η εκδηλωθείσα με τη διάταξη του άρθρου 160 παρ. 1 εδ. πρώτο του ν. 4600/2019 ρυθμιστική επέμβαση του νομοθέτη με την οποία, προς πληρέστερη προστασία της δημόσιας υγείας κατ' εκτίμηση των επικρατουσών συνθηκών, επιχειρείται η διεύρυνση του κύκλου των επαγγελματιών υγείας στους οποίους επιτρέπεται η παροχή υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με αντικείμενο τη διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού) εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού στους πολίτες, με συμπερίληψη των φαρμακοποιών εφόσον, κατά ρητή πρόβλεψη της ίδιας διάταξης, λάβουν πιστοποιημένη σχετική επιμόρφωση («πιστοποίηση»), επαγγελματιών δηλαδή υγείας που κρίνει ο τυπικός νομοθέτης ότι, σε συνδυασμό με την πρόσθετη αυτή προϋπόθεση, πληρούν, σε εκπλήρωση των συνταγματικών επιταγών, τα αναγκαία επιστημονικά προσόντα για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση της οικείας αποστολής τους, ώστε να διασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών προς προστασία της δημόσιας υγείας. Δεν παρίσταται δε η εν λόγω ρύθμιση προδήλως απρόσφορη ή μη αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη ως άνω σκοπού δημοσίου συμφέροντος και δεν συνιστά περιορισμό στην άσκηση του ιατρικού επαγγέλματος δυσανάλογο, μάλιστα δε προδήλως δυσανάλογο, σε σχέση προς τον επιδιωκόμενο με αυτήν σκοπό. Εξάλλου, η εξουσιοδοτική διάταξη του δεύτερου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 160 του ν. 4600/2019, κατ' εφαρμογή της οποίας εκδόθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση του Υπουργού Υγείας, επιτρέπει την εξειδίκευση της ως άνω απαιτούμενης πιστοποίησης των φαρμακοποιών με τον προσδιορισμό των επιμέρους όρων, προϋποθέσεων και της διαδικασίας χορήγησής της. Συναφώς, η διάταξη αυτή παρέχει, κατά την αληθή έννοιά της, εξουσιοδότηση για τον καθορισμό του κανονιστικού εκείνου πλαισίου που προσιδιάζει στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φαρμακευτικού επαγγέλματος, το οποίο, ως εκ της φύσης των παρεχόμενων υπηρεσιών, διέπεται, όπως έχει ήδη εκθεθεί, από αυστηρό νομικό καθεστώς αποβλέπον, πρωτίστως, στην προστασία της δημόσιας υγείας, ώστε να μην τίθεται υπό διακινδύνευση η άρτια παροχή υπηρεσιών και να εξασφαλίζεται πλήρως και αποτελεσματικώς το συνταγματικώς

επιβαλλόμενο επίπεδο προστασίας της δημόσιας υγείας. Συνεπώς, ενόψει των ανωτέρω, οι προαναφερόμενες ρυθμίσεις του άρθρου 160 παρ. 1 εδ. πρώτο και δεύτερο του ν. 4600/2019 δεν αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1, 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, ούτε παραβιάζουν τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας που κατοχυρώνει το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο και πρέπει να απορριφθούν ως αβάσιμοι οι παρατιθέμενοι στην προηγούμενη σκέψη σχετικοί λόγοι ακυρώσεως, με τους οποίους, περαιτέρω, απαραδέκτως αμφισβητείται η ανέλεγκτη δικαστικώς σκοπιμότητα της θέσπισης των ρυθμίσεων αυτών.

20. Επειδή, συμφώνως προς το ανωτέρω εννοιολογικό περιεχόμενο της εξουσιοδοτικής διάταξης, ο κανονιστικός νομοθέτης, με τις πληττόμενες ρυθμίσεις της Γ5α/Γ.Π.οικ.49734/2019 απόφασης του Υπουργού Υγείας, θεσπίζει το, κατά την κρίση του, ενδεδειγμένο σύστημα πιστοποίησης των ενδιαφερόμενων φαρμακοποιών, κατόχων άδειας άσκησης του φαρμακευτικού επαγγέλματος, όσον αφορά στην εκ μέρους τους διενέργεια εποχικού (αντιγριπικού) εμβολιασμού και αντιτετανικού ορού. Συγκεκριμένα, ως κατάλληλα, κατά την εκτίμηση του κανονιστικού νομοθέτη, προσδιοριστικά στοιχεία του εισαγόμενου συστήματος πιστοποίησης καθορίζονται η εξ αποστάσεως διαδικτυακή εκμάθηση (μέθοδος e-learning) της διενέργειας των προαναφερόμενων πράξεων πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας, μέσω της ηλεκτρονικής πύλης του Ινστιτούτου Δια βίου Εκπαίδευσης και Επαγγελματικής Ανάπτυξης Φαρμακοποιών (Ι.Δ.Ε.Ε.Α.Φ., εταιρεία «Επαγγελματική Εκπαίδευση και Ανάπτυξη Φαρμακοποιών Μονοπρόσωπη Ανώνυμη Εταιρεία») του Πανελληνίου Φαρμακευτικού Συλλόγου, στο πλαίσιο εκπαιδευτικού προγράμματος εκπονούμενου από την, οριζόμενη ως Αρχή πιστοποίησης, Κλινική Κοινωνικής και Οικογενειακής Ιατρικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης από κοινού με τον Π.Φ.Σ. Προβλέπεται, περαιτέρω, ότι το ακολουθητέο πρόγραμμα εκπαίδευσης περιλαμβάνει σχετικό με το αντικείμενο εκπαιδευτικό υλικό αναρτώμενο από το Ι.Δ.Ε.Ε.Α.Φ. στην οικεία διαδικτυακή πλατφόρμα και διενέργεια, μέσω της ως άνω ηλεκτρονικής πύλης, εξετάσεων με τη μορφή ερωτηματολογίου ενσωματούμενου στην αυτή πλατφόρμα, προς διακρίβωση του ότι οι καταρτιζόμενοι έχουν αποκτήσει και διαθέτουν πράγματι τις απαιτούμενες γνώσεις για την εκτέλεση των ανωτέρω πράξεων. (Όπως δε προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου, το εκπονηθέν εκπαιδευτικό πρόγραμμα περιέχει ενότητες θεωρητικής και πρακτικής εκπαίδευσης με οπτικοακουστικό και διαδραστικό υλικό που αφορά και σε τεχνική εμβολιασμού με αναλυτικές παρουσιάσεις και εφαρμογή εντός φαρμακείου σε περιβάλλον εικονικής πραγματικότητας). Παράλληλα, ορίζεται ότι η ορθή συμπλήρωση του ερωτηματολογίου πιστοποιεί την επιτυχή παρακολούθηση και ολοκλήρωση του εκπαιδευτικού προγράμματος, σε συνέχεια της οποίας χορηγείται ηλεκτρονικώς στους επιτυχόντες φαρμακοποιούς από τον Π.Φ.Σ., δια της μνησθείσας Κλινικής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης, η οποία είναι αρμόδια για την επικύρωση των αποτελεσμάτων, «βεβαίωση πιστοποίησης περί διενέργειας στα φαρμακεία εποχιακού εμβολιασμού και χορήγησης αντιτετανικού ορού στους πολίτες» που αναρτάται σε εμφανές σημείο εντός του

	φαρμακείου (παρ. 1-6). Στη θέσπιση, με την ήδη προσβαλλόμενη υπουργική απόφαση, των προαναφερόμενων κανονιστικών ρυθμίσεων προέβη ο νομοθέτης εκτιμώντας, όπως ευθέως συνάγεται από τις σχετικές διατάξεις, ότι οι κτηθείσες πανεπιστημιακού επιπέδου γνώσεις της φαρμακευτικής επιστήμης, συνδυαζόμενες με την αποκτώμενη στο πλαίσιο του ακολουθητέου εκπαιδευτικού προγράμματος συμπληρωματική κατάρτιση, διασφαλίζουν ότι οι πιστοποιούμενοι φαρμακοποιοί διαθέτουν τις απαραίτητες γνώσεις και τα αναγκαία προσόντα για την παροχή στο κοινό των συγκεκριμένων υπηρεσιών πρωτοβάθμιας φροντίδας υγείας με τις απαιτούμενες ποιοτικές εγγυήσεις, προς πραγμάτωση της κατ' άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος επιβαλλόμενης προστασίας της δημόσιας υγείας ως κοινωνικό αγαθό. Οι ανωτέρω δε ρυθμίσεις, υπαγορευόμενες από τις προαναφερόμενες εκτιμήσεις του κανονιστικού νομοθέτη, δεν παρίστανται καταφανώς εσφαλμένες και αυθαίρετες, ούτε είναι προδήλως απρόσφορες για την επίτευξη του επιδιωκόμενου με τη θέσπισή τους σκοπού. Επιπροσθέτως, η καταλληλότητα του προπεριγραφόμενου συστήματος πιστοποίησης των ενδιαφερόμενων φαρμακοποιών δεν αναιρείται από την αόριστη, άλλωστε, αναφορά των αιτούντων Συλλόγων σε δυνατότητα θεσμοθέτησης άλλου συστήματος. Συνεπώς, ενόψει τούτων, σε στοίχιση προς την εξουσιοδοτική διάταξη, οι επίμαχες ρυθμίσεις της Γ5α/ Γ.Π.οικ.49734/2019 υπουργικής απόφασης έχουν τεθεί σε συμφωνία προς τα άρθρα 5 παρ. 1, 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος καθώς και τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο) και πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο περί του αντιθέτου, χωρίς ειδικότερες αιτιάσεις, προβαλλόμενος λόγος ακυρώσεως, όπως αυτός εκτίθεται στη δέκατη όγδοη σκέψη. Περαιτέρω, απαραδέκτως αμφισβητείται η σκοπιμότητα των ρυθμίσεων αυτών, η οποία εκφεύγει του ακυρωτικού ελέγχου ως αναγόμενη στην ουσιαστική εκτίμηση του κανονιστικού νομοθέτη. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Δ') 1590/2023 ΣτΕ (Δ') 1589/2023	4. Επειδή, το άρθρο 15 του Συντάγματος ορίζει στην παράγραφο 2, όπως αυτή αντικαταστάθηκε με το από 6.4.2001 Ψήφισμα της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων (Α' 84), τα εξής: «Η ραδιοφωνία και η τηλεόραση υπάγονται στον άμεσο έλεγχο του Κράτους. Ο έλεγχος και η επιβολή των διοικητικών κυρώσεων υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης, που είναι ανεξάρτητη αρχή, όπως νόμος ορίζει. Ο άμεσος έλεγχος του Κράτους, που λαμβάνει και τη μορφή του καθεστώτος της προηγούμενης άδειας, έχει ως σκοπό την αντικειμενική και με ίσους όρους μετάδοση πληροφοριών και ειδήσεων, καθώς και των προϊόντων του λόγου και της τέχνης, την εξασφάλιση της ποιοτικής στάθμης των προγραμμάτων που επιβάλλει η κοινωνική αποστολή της ραδιοφωνίας και της τηλεόρασης και η πολιτιστική ανάπτυξη της Χώρας, καθώς και το σεβασμό της αξίας του ανθρώπου και την προστασία της παιδικής ηλικίας και της νεότητας. ...». Περαιτέρω, το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος ορίζει ότι: «Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών ...», το δε άρθρο 5 παρ. 5 του Συντάγματος ότι:

«Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας ...». Εξάλλου, το άρθρο 3 παρ. 1 του Ν. 4173/2013 (το οποίο ισχύει και για τους ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 1 του Ν. 2328/1995) ορίζει ότι: «Οι ραδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές...εμπνέονται από τα ιδανικά ... της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου». Περαιτέρω, το άρθρο 7 παρ. 1 περ. α του Κανονισμού ΕΣΡ 2/1991 (Β' 421), ο οποίος εκδόθηκε των άρθρων 3 αρ. 2 και 6 αρ. 1 και 2 του ν. 1866/1989 (Α' 222) και του άρθρου 3 παρ. 3 του ν. 1730/1987 (Α' 145) προβλέπει ότι: «Μια εκπομπή στο σύνολο της δεν πρέπει να παραπλανά ... τους τηλεθεατές». Εξάλλου, το άρθρο 5 του π.δ. 77/2003 (Α' 75 "Κώδικας δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών") ορίζει ότι "1. Η μετάδοση των γεγονότων πρέπει να είναι αληθής, ακριβής και όσο είναι δυνατό πλήρης. Τα γεγονότα πρέπει να παρουσιάζονται με προσοχή και αίσθημα ευθύνης, ώστε να μη δημιουργούν υπέρμετρη ελπίδα, σύγχυση ή πανικό στο κοινό. 2. Ανακρίβειες ή παραπλανητικές δηλώσεις διορθώνονται αμέσως στο πλαίσιο της ίδιας ή παρόμοιας εκπομπής ...". Περαιτέρω, ο Κανονισμός 3/1991 του Εθνικού Συμβουλίου Ραδιοτηλεόρασης «Κώδικας Δεοντολογίας Ραδιοτηλεοπτικών Διαφημίσεων» (Β' 538), ο οποίος εκδόθηκε βάσει της εξουσιοδότησης της παραγράφου 2 του άρθρου 3 του ν. 1866/1989 (Α' 222) και διατηρήθηκε σε ισχύ μετά τον ανωτέρω ν. 2328/1995 δυνάμει του άρθρου 3 παρ. 15 αυτού, ορίζει στο άρθρο 4 παρ. 1 ότι «οι διαφημίσεις πρέπει να είναι νόμιμες, ευπρεπείς, έντιμες και ειλικρινείς», στη δε παρ. 2 περ. δ του ιδίου ως άνω άρθρου ότι: «Ο ραδιοτηλεοπτικός σταθμός οφείλει να μη μεταδίδει διαφημίσεις οι οποίες: ... ενθαρρύνουν τρόπους συμπεριφοράς επιζήμιους για την υγεία ή την ασφάλεια» και στην παρ. 2 περ. στ ότι: «Ο ραδιοτηλεοπτικός σταθμός οφείλει να μη μεταδίδει διαφημίσεις οι οποίες: ... εκμεταλλεύονται χωρίς λόγο τους φόβους του κοινού», και στο το άρθρο 5 παρ. 1 περ. α του ιδίου ως άνω Κανονισμού ότι: «Οι διαφημίσεις δεν πρέπει να περιέχουν δηλώσεις ή οπτικές παραστάσεις που άμεσα ή έμμεσα, με υπονοούμενα, με παραλείψεις, με διφορούμενα ή με υπερβολικούς ισχυρισμούς μπορούν να παραπλανήσουν τον καταναλωτή, ειδικότερα σε ό,τι αφορά: α) τις ιδιότητες του προϊόντος, όπως ... καταλληλότητα για τον σκοπό που προορίζεται». Τέλος, το άρθρο 3 του ν. 2328/1995 (Α' 159), ορίζει στην παρ. 1 ότι «α) Οι εκπομπές όλων των τηλεοπτικών σταθμών διέπονται από τις αρχές και τους κανόνες εκπομπών και διαφημίσεων που ισχύουν για τις εκπομπές της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης Α.Ε., στο πλαίσιο του άρθρου 15 παράγραφος 2 του Συντάγματος και της Οδηγίας 89/552/Ε.Ο.Κ. του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 3.10.1989 (Ε.Ε.Κ., L.298/241 17.10.89), όπως αυτή έχει μεταφερθεί στην ελληνική έννομη τάξη. Η τήρηση των σχετικών υποχρεώσεων αποτελεί θεμελιώδη όρο της άδειας λειτουργίας του τηλεοπτικού σταθμού. Σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς την υπαγωγή ενός τηλεοπτικού σταθμού σε ορισμένες υποχρεώσεις ισχύει ό,τι ισχύει και για την Ε.Ρ.Τ.- Α.Ε..», το δε άρθρο 4 του ιδίου νόμου ορίζει, μεταξύ άλλων, στην παράγραφο 1 (όπως αυτή αντικαταστάθηκε με το άρθρο 16 παρ. 1 του ν. 2644/1998, Α' 233), τα εξής: «1. Σε περίπτωση παραβίασης: α) των διατάξεων της εθνικής νομοθεσίας, της

Ευρωπαϊκής Ένωσης και του διεθνούς δικαίου που διέπουν άμεσα ή έμμεσα τους ιδιωτικούς τηλεοπτικούς σταθμούς και γενικότερα τη λειτουργία της ιδιωτικής τηλεόρασης β) ... γ) ..., το Ε.Σ.Ρ. αποφασίζει αυτεπαγγέλτως ή μετά από ερώτημα του Υπουργού Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης ή καταγγελία παντός έχοντος έννομο συμφέρον, την επιβολή μιας ή περισσότερων από τις παρακάτω κυρώσεις: αα) σύσταση για συμμόρφωση σε συγκεκριμένη διάταξη της νομοθεσίας με προειδοποίηση επιβολής λοιπών κυρώσεων, ββ) πρόστιμο από πέντε έως πεντακόσια εκατομμύρια (5.000.000 έως 500.000.000) δραχμές που εισπράττεται κατά τις διατάξεις του Κ.Ε.Δ.Ε.] ..., γγ) ... Η επιλογή του είδους και η επιμέτρηση των διοικητικών κυρώσεων του άρθρου αυτού γίνεται ανάλογα με τη βαρύτητα της παραβίασης, την τηλεθέαση που συγκεντρώνει το πρόγραμμα στο πλαίσιο του οποίου τελέσθηκε η παραβίαση, το μερίδιο της αγοράς ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών υπηρεσιών που έχει τυχόν αποκτήσει η κάτοχος της άδειας, το ύψος της επένδυσης που έχει πραγματοποιηθεί ή σχεδιαστεί και την τυχόν ύπαρξη υποτροπών. ... Η απόφαση του Ε.Σ.Ρ. για την επιβολή των κυρώσεων της παραγράφου αυτής περιέχει πλήρη και ειδική αιτιολογία και διατυπώνεται σε κάθε περίπτωση ύστερα από ακρόαση των ενδιαφερομένων κατά τη διάρκεια μίας τουλάχιστον συνεδρίασης της Ολομέλειας του οργάνου».

[...]

8. Επειδή, προβάλλεται περαιτέρω ότι η προσβαλλόμενη έχει εκδοθεί κατά πλημμελή εφαρμογή των σε αυτήν αναφερόμενων διατάξεων (άρθρα 5 παρ. 5, 7 παρ. 2 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, άρθρο 7 παρ. 1 περ. α Κανονισμού ΕΣΡ 2/1991, άρθρο 4 παρ. 1 και 2 περ. δ και στ και άρθρο 5 παρ. 1α Κανονισμού ΕΣΡ 3/1991). Περαιτέρω, οι αιτούντες αμφισβητούν την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 7 παρ. 1 περ. α του Κανονισμού 2/1991, διότι στην κρινόμενη περίπτωση τυγχάνουν εφαρμοστέες αποκλειστικά οι διατάξεις που ρυθμίζουν την τηλεπώληση (αρ. 2 παρ. 1 περ. Ιβ' π.δ.109/2010), καθώς και τη μετάδοση διαφημιστικών μηνυμάτων και λοιπών οπτικοακουστικών εμπορικών ανακοινώσεων, συνεπώς δεν καταλείπεται έδαφος εφαρμογής της προαναφερόμενης διάταξης του Κανονισμού 2/1991. Ομοίως αμφισβητούν την εφαρμογή των διατάξεων του Κανονισμού 3/1991, προβάλλοντας ότι οι διατάξεις του ανωτέρω Κανονισμού αρχικώς καταργήθηκαν με τη θέση σε ισχύ του π.δ. 100/2000 (Α' 98) και στη συνέχεια του π.δ. 109/2010 (Α' 190), σε κάθε δε περίπτωση η διαφήμιση των ανωτέρω σκευασμάτων δεν αποτελεί δραστηριότητα δυνητικά επιζήμια για την ανθρώπινη υγεία. Τέλος, οι αιτούντες υποστηρίζουν ότι σε κάθε δε περίπτωση η προσβαλλόμενη απόφαση είναι πλημμελώς αιτιολογημένη, αφού δεν προκύπτει παραπλάνηση του κοινού από τις ιδιότητες των επίδικων προϊόντων.

9. Επειδή, από τα άρθρα 15 παρ. 2, 21 παρ. 3 και 5 παρ. 5 του Συντάγματος, σαφώς συνάγεται ότι είναι ανεπίτρεπτη διαφήμιση προϊόντος με συνεχή αναφορά σε υποθετικές προστατευτικές για την υγεία ιδιότητές του, οι οποίες ουδόλως ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Τούτο διότι διαφήμιση με παρόμοιο περιεχόμενο θέτει σε κίνδυνο

την ανθρώπινη υγεία, ιδίως των ευπαθών ομάδων (παιδιών και ηλικιωμένων) και συνακόλουθα είναι ασυμβίβαστη τόσο με την, κατά το άρθρο 15 παρ. 2 του Συντάγματος, κοινωνική αποστολή της τηλεόρασης, όσο και με την εξυπηρέτηση του δημόσιου συμφέροντος (στο οποίο εμπίπτει και η προστασία της δημόσιας υγείας, ιδίως μάλιστα σε περίοδο πανδημίας). Την απορρέουσα από το Σύνταγμα και τις ανωτέρω διατάξεις απαγόρευση αυτή αποδίδουν εξάλλου και οι διατάξεις των άρθρων 4 και 5 του Κανονισμού 3/1991 ΕΣΡ (πρβ. ΣτΕ 2729/2019 7μ. σκ. 18), που εφαρμόστηκαν από το Ε.Σ.Ρ. εν προκειμένω. Περαιτέρω, αναφορικά με την επίκληση της διάταξης του άρθρου 7παρ.1 περ. α του Κανονισμού 2/1991 ΕΣΡ στο προσήμιο της προσβαλλόμενης έχει ήδη κριθεί (ΣτΕ 2169-2172/2022, 2045/2018, 3634, 899/2015, 3946/2014), ότι ο Κανονισμός 2/1991 του Ε.Σ.Ρ. διατηρήθηκε σε ισχύ, μετά τη θέσπιση του π.δ. 77/2003 (Α' 75) [περί κυρώσεως του «Κώδικα Δεοντολογίας ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών»· βλ. άρθρο δεύτερο παρ. 1 αυτού ως προς τις εκπομπές που δεν υπάγονται στην έννοια των ειδησεογραφικών και άλλων δημοσιογραφικών και πολιτικών εκπομπών και ΣτΕ 1230/2011] μόνο για τις ψυχαγωγικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα εκπομπές. Η επίδικη εκπομπή «ΚΟΝΤΡΑ ΚΑΙ ΡΗΞΗ» έχει χαρακτηριστεί από το Ε.Σ.Ρ. ως έχουσα «ενημερωτικό χαρακτήρα, με πολιτικό ιδίως περιεχόμενο». Επομένως με βάση τα ανωτέρω γενόμενα δεκτά καταρχήν δεν υπάγεται στο πεδίο εφαρμογής του Κανονισμού 2/1991. Εντούτοις, το Ε.Σ.Ρ. διευκρινίζει στο προσήμιο της προσβαλλόμενης ότι τα επίδικα σημεία της εκπομπής αποτελούσαν διαφημιστικά μηνύματα τηλεπώλησης, συνεπώς αυτά υπάγονται στον ως άνω Κανονισμό. Ανεξαρτήτως της ορθότητας της κρίσης αυτής, η αναφορά της διάταξης αυτής στο προσήμιο της προσβαλλόμενης δεν κλονίζει το κύρος της προσβαλλόμενης πράξης, η οποία επιβλήθηκε, διότι στην επίδικη εκπομπή διαφημίστηκαν προϊόντα ως προστατευτικά έναντι του κορονοϊού, γεγονός δυνητικά επικίνδυνο για τους τηλεθεατές. Η απαξία του περιεχομένου των δηλώσεων αυτών αποτυπώνεται στις ανωτέρω αναφερόμενες συνταγματικές διατάξεις, καθώς και στις διατάξεις του Κανονισμού 3/1991, οι οποίες αποτελούν νόμιμο και επαρκές έρεισμα της προσβαλλόμενης (πρβ. ΣτΕ 1135/2020 σκ. 11, 822/2018 σκ. 7). Ειδικότερα δε, ανεξαρτήτως της ορθής ή μη μνείας των εφαρμοστέων διατάξεων στο κείμενο της προσβαλλομένης απόφασης, δεν καταλείπεται, πάντως, αμφιβολία ως προς την πραγματική και τη νομική βάση επιβολής της ένδικης κύρωσης, δηλαδή, ως προς την αποδιδόμενη στον σταθμό των αιτούντων παράβαση, η οποία περιγράφεται στην προσβαλλόμενη πράξη ως «συνταγματικώς επιβαλλόμενη απαγόρευση μετάδοσης μηνυμάτων που θα μπορούσαν να παραπλανήσουν το κοινό ως προς τις προστατευτικές ιδιότητες προϊόντων και να θέσουν σε κίνδυνο την ανθρώπινη ζωή και υγεία» (πρβ. 1955/2015 σκ. 6). Περαιτέρω, ο λόγος πρέπει να απορριφθεί, διότι με τις διατάξεις του π.δ. 77/2003 που έχουν παρατεθεί ανωτέρω θεσπίσθηκαν αντιστοίχου περιεχομένου απαγορεύσεις με εκείνες, η παραβίαση των οποίων απετέλεσε την βάση επιβολής του ενδίκου προστίμου. Συνεπώς, εφόσον, όπως προαναφέρθηκε, δεν καταλείπεται αμφιβολία ως προς την πραγματική βάση των παραβάσεων, για τις οποίες

	επιβλήθηκε το πρόστιμο και τις παραβιασθείσες απαγορεύσεις της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας, η μνεία στο προσέκλιμα της προσβαλλομένης απόφασης των διατάξεων του Κανονισμού 2/1991, αντί των αντιστοίχων διατάξεων του π.δ. 77/2003, δεν επηρεάζει τη νομιμότητα της απόφασης αυτής (πρβ. ΣτΕ 822/2018 σκ. 7, 1955/2015, 1255/2015). Συνεπώς, πρέπει να απορριφθούν όλοι οι προβαλλόμενοι λόγοι ακύρωσης και ισχυρισμοί περί εσφαλμένης ερμηνείας και εφαρμογής των οικείων διατάξεων της ραδιοτηλεοπτικής νομοθεσίας. Περαιτέρω απορριπτέοι είναι και οι ισχυρισμοί περί έλλειψης αιτιολογίας της προσβαλλόμενης απόφασης, καθώς το προϊόν είναι νομίμως καταχωρημένο στον Ε.Ο.Φ., διότι προκύπτει από τα στοιχεία του φακέλου ότι το Ε.Σ.Ρ. έλαβε υπόψη κατά το σχηματισμό της κρίσης του το προαναφερόμενο έγγραφο του Ε.Ο.Φ. περί επιβολής προστίμου στον υπεύθυνο κυκλοφορίας του εν λόγω σκεύασματος για τον ισχυρισμό ότι αποτελεί βιοκτόνο, ενώ δεν είχε λάβει τη σχετική άδεια. Ο δε ειδικότερος ισχυρισμός ότι η κατανάλωση του προϊόντος ακόμη και σε μεγάλες ποσότητες δεν καθίσταται επιβλαβής για την υγεία είναι απορριπτέος ως ερειδόμενος επί εσφαλμένης προϋπόθεσης, δεδομένου ότι η κύρωση επιβλήθηκε λόγω της παρουσίας του προϊόντος ως μόνου αποτελεσματικού μέσου προστασίας κατά όλων των ιών και ιδίως του κορονοϊού (πρβ. ΣτΕ 3425/2014 σκ. 6). Τέλος, νομίμως αιτιολογείται η κρίση του Ε.Σ.Ρ. περί παραπλάνησης του κοινού, διότι σύμφωνα με τα ισχύοντα κατά τον κρίσιμο χρόνο επιστημονικά δεδομένα δεν υπήρχε φαρμακευτικό ή άλλο σκεύασμα προστατευτικό έναντι του κορονοϊού. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Στ') 1575-7/2023	8. Επειδή, περαιτέρω, ο λόγος με τον οποίο προβάλλεται ότι το ένδικο μέτρο συγκράτησης της φαρμακευτικής δαπάνης παραβιάζει το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, διότι θα έχει ως αποτέλεσμα την έλλειψη φαρμάκων στην αγορά, συνεπεία της μη βιωσιμότητας των φαρμακευτικών επιχειρήσεων, πρέπει να απορριφθεί προεχόντως διότι δεν σχετίζεται με την προσβολή των δικαιωμάτων που επικαλείται η αιτούσα (πρβλ. ΣτΕ 1874-6/2017 7μ., 1376/2021). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Δ') 1099/2023 ΣτΕ (Δ') 209/2023	5. Επειδή, από τις παρατιθέμενες στην προηγούμενη σκέψη συνταγματικές διατάξεις, συνδυαστικώς ερμηνευόμενες, συνάγονται τα εξής: Η διάταξη του άρθρου 21 παρ. 3 ιδρύει ευθεία εκ του Συντάγματος υποχρέωση του κράτους για την προστασία της υγείας των πολιτών, προς πραγμάτωση της οποίας επιβάλλεται η λήψη θετικών μέτρων, ώστε να διασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών σχετιζόμενων με την υγεία, ενόψει και της συνταγματικής κατοχύρωσης, με το άρθρο 5 παρ. 5, του ατομικού δικαιώματος των πολιτών στην προστασία της υγείας (Σ.τ.Ε. 2137,2568/2019, 431/2018 Ολ., 3802/2014 Ολ., 1187/2009 Ολ., 3292/1988 7μ.). Επίσης, με τις διατάξεις του άρθρου 24 παρ. 1 του Συντάγματος το φυσικό περιβάλλον έχει αναχθεί σε αυτοτελώς προστατευόμενο αγαθό, προκειμένου

να εξασφαλίζεται στα όρια της χώρας η οικολογική ισορροπία, όπως και η διαφύλαξη των φυσικών πόρων χάριν και των επόμενων γενεών, καθιερώνεται δε, συναφώς, υποχρέωση του κράτους να λαμβάνει τα απαιτούμενα για την προστασία του αγαθού αυτού θετικά μέτρα, παρεμβαίνοντας, στον αναγκαίο βαθμό, στην οικονομική ή άλλη ατομική ή συλλογική δραστηριότητα (Σ.τ.Ε. 1220/2019, 103,1016,1455/2018 7μ., 2936/2017 7μ., 3920/2010 Ολ., 2489/2006 Ολ.). Παραλλήλως, το Σύνταγμα προστατεύει, με τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 1 και 106 παρ. 1 και 2, την ελευθερία της οικονομικής δραστηριότητας, ειδικότερη εκδήλωση της οποίας αποτελεί η ελευθερία επιλογής και άσκησης εμπορικής και εν γένει επιχειρηματικής δραστηριότητας. Στην ελευθερία αυτή ο κοινός νομοθέτης δύναται να επιβάλλει περιορισμούς με τη μορφή τόσο αρνητικών όρων και απαγορεύσεων όσο και θετικών υποχρεώσεων προς ενέργεια, πριν από την επιλογή ή και κατά την άσκηση της ανωτέρω δραστηριότητας. Οι όροι όμως και οι προϋποθέσεις που τάσσονται από τον κοινό νομοθέτη για την επιλογή και την άσκηση της εμπορικής και εν γένει επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι συνταγματικώς επιτρεπτοί εφόσον, σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, ορίζονται γενικώς και κατά τρόπο αντικειμενικό, τελούν σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας και δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος. Περαιτέρω, σύμφωνα με τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο), οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση προς αυτόν (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 2137, 2266/2019, 311,2461/2018 7μ., 3375/2017, 149, 2150/2015 Ολ., 4569/2015 7μ., 424,3962/2014 Ολ., 3516/2013 Ολ., 1621/2012 Ολ., 2218/2010 Ολ., 3031/2008 Ολ., 3177/2007 Ολ., 1991/2005 Ολ.). Όσον αφορά, ειδικότερα, τον θεσπιζόμενο περιορισμό της πρόσβασης προσώπων που συγκεντρώνουν τα νόμιμα προσόντα στην επιστημονική στελέχωση επιχείρησης με εμπορική δραστηριότητα σχετιζόμενη με την υγεία και το περιβάλλον, η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει η αναγκαιότητα επιβολής ενός τέτοιου εξαιρετικού περιορισμού για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νόμο σκοπού να είναι εμφανής και σαφώς διαγνώσιμη (πρβλ. Σ.τ.Ε. 1943/2018 Ολ., 959/2015 Ολ., 424/2014 Ολ., 1621/2012 Ολ., 3340/2013 Ολ., 3177/2007 Ολ., 3665/2005 Ολ.). Στο συνταγματικό αυτό πλαίσιο, είναι επιτρεπτή η θέσπιση από τυπικό νόμο ή, κατ' εξουσιοδότησή του, από την κανονιστικώς δρώσα διοίκηση περιοριστικών της οικονομικής ελευθερίας ρυθμίσεων οι οποίες αφορούν στην απασχόληση προσωπικού διαθέτοντος ειδικές επιστημονικές γνώσεις και κατατείνουν στον ανακαθορισμό του καθεστώτος που διέπει την άσκηση εμπορικής και εν γένει επιχειρηματικής δραστηριότητας συναπτόμενης με την παροχή στο κοινό υπηρεσιών ζωτικής σημασίας για την υγεία και το περιβάλλον, όπως εν προκειμένω η παραγωγή και εμπορία πολλαπλασιαστικού υλικού καλλιεργούμενων φυτικών ειδών και η εμπορία λιπασμάτων. Ειδικότερα, κατόπιν συνεκτίμησης των προστατευόμενων αυτών έννομων αγαθών, ο τυπικός ή κανονιστικός νομοθέτης δεν κωλύεται να προβεί σε μετριασμό

των περιορισμών οι οποίοι, κατά την εκτίμησή του, δεν παρίστανται αναγκαίοι υπό την απόλυτη μορφή τους για τη διαφύλαξη των εν λόγω αγαθών. Προς τούτο δύναται να τροποποιεί υφιστάμενες ρυθμίσεις ως προς τις απαιτούμενες επιστημονικές ειδικότητες απασχολούμενου προσωπικού, εισάγοντας σύστημα πρόσβασης στην άσκηση των σχετικών καθηκόντων με διαφοροποιημένες προϋποθέσεις αναλόγως των κατεχόμενων προσόντων, προκειμένου να καταστήσει δυνατή την άσκησή τους από ευρύτερο κύκλο προσώπων που κρίνει ότι, σε συνδυασμό με την παράλληλη θέσπιση των πρόσφορων μέτρων, πληρούν, σε εκπλήρωση των σχετικών συνταγματικών επιταγών, τα αναγκαία επιστημονικά προσόντα για την ορθή και αποτελεσματική επιτέλεση της αποστολής τους, ώστε να διασφαλίζεται η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών για την προστασία της υγείας και του περιβάλλοντος. Ενόψει αυτών, σε συμφωνία προς τις ανωτέρω συνταγματικές επιταγές επιχειρείται η ρυθμιστική παρέμβαση του κράτους στην εμπορική και εν γένει επιχειρηματική δραστηριότητα που αφορά στην παροχή υπηρεσιών σχετιζόμενων με την υγεία και το περιβάλλον, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται η παραγωγή και εμπορία πολλαπλασιαστικού υλικού καλλιεργούμενων φυτικών ειδών και η εμπορία λιπασμάτων, με την κατάργηση, κατόπιν στάθμισης της ανάγκης προστασίας των εκατέρωθεν διακυβευόμενων έννομων αγαθών, του αποκλειστικού χαρακτήρα ρυθμίσεων με τις οποίες η επιστημονική ευθύνη της ασκούμενης επιχειρηματικής δραστηριότητας είχε επιφυλαχθεί σε επιστήμονες συγκεκριμένων ειδικοτήτων και, εντεύθεν, στην άσκηση της οικονομικής ελευθερίας, ως ελευθερίας του επιχειρηματία να επιλέγει το νομοθετικώς καθοριζόμενο ως κατάλληλο επιστημονικό προσωπικό από διευρυμένο κύκλο ειδικοτήτων με τη συμπερίληψη συναφών προς την οικεία δραστηριότητα ειδικοτήτων. Τούτο δε ισχύει εφόσον με τη θεσπιζόμενη ρύθμιση, η οποία αποβλέπει στην ορθολογική και αποτελεσματική άσκηση της ως άνω δραστηριότητας, πραγματώνεται η απαίτηση τήρησης της συνταγματικής αρχής της αναλογικότητας σε σχέση με την επιστημονική στελέχωση των επιχειρήσεων στις οποίες αφορά, χωρίς να υπερακοντίζονται οι επιδιωκόμενοι σκοποί δημοσίου συμφέροντος που ανάγονται στη διαφύλαξη της παροχής υπηρεσιών της επιστημονικώς ενδεδειγμένης στάθμης προς προστασία της ανθρώπινης υγείας και του φυσικού περιβάλλοντος, όπως και της υγείας των ζώων και των φυτών. Εξάλλου, κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα του εισαγόμενου με αυτές μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση αν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είναι προδήλως απρόσφορη ή υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 201/2020 Ολ., 1789/2019 7μ., 2461/2018 7μ., 4569/2015 7μ., 3962/2014 Ολ., 1210/2010 Ολ.). Περαιτέρω, απαραδέκτως αμφισβητείται η σκοπιμότητα των ρυθμίσεων αυτών, η οποία εκφεύγει του ακυρωτικού ελέγχου ως αναγόμενη στην ουσιαστική εκτίμηση του κανονιστικού νομοθέτη (πρβλ. Σ.τ.Ε. 2568/2019 7μ., 2574/2011). 20. [...] Συνεπώς, ενόψει τούτων και των γενομένων δεκτών στην πέμπτη σκέψη περί της εννοίας των συνταγματικών

	διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 5, 21 παρ. 3, 24 παρ. 1, 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο και 106 παρ. 1, 2, οι πληττόμενες ρυθμίσεις των άρθρων 2 και 3 του π.δ. 145/2014 είναι, από των ανωτέρω απόψεων, συμβατές με το Σύνταγμα και πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος ο περί του αντιθέτου, χωρίς ειδικότερες αιτιάσεις, προβαλλόμενος λόγος ακυρώσεως, όπως εκτίθεται στη δέκατη έβδομη σκέψη. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Α΄) 775-7/2023	Επειδή, από τα ανωτέρω προκύπτει ότι για την επίδικη νομοθετική ρύθμιση, η οποία είναι ειδική και καμία σχέση δεν έχει με πλήρη και συνολική αναμόρφωση του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος με τη σύσταση νέου ή νέων ασφαλιστικών οργανισμών, την κατάργηση υφισταμένων και την ένταξή τους στον νέο ή τους νέους οργανισμούς (βλ. Σ.τ.Ε. 2482-2488/2020 7μ., πρβ. Σ.τ.Ε. 1891/2019 Ολομ., 1890/2019 Ολομ. κ.ά.), έχουν προηγουμένως συνταχθεί οι απαραίτητες ειδικές μελέτες οικονομικού περιεχομένου (βλ. Σ.τ.Ε. 2482-2488/2020 7μ., πρβ. Σ.τ.Ε. 1286/2012 Ολομ., 1285/2012 Ολομ.). Από τις μελέτες αυτές προκύπτει σαφώς ο λόγος θέσπισης της ένδικης πρόσθετης εργοδοτικής εισφοράς εν όψει της άμεσης και επιτακτικής ανάγκης χρηματοδότησης του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. ως αυτοτελούς φορέα υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης, ανάγκης που κατέστη ακόμα πιο επιτακτική μετά την κατάργηση του αγγελιοσήμου. Προκύπτει, επίσης, ότι μόνο με τη θέσπιση της ένδικης εισφοράς καλύπτεται σε μεγάλο βαθμό το χρηματοδοτικό έλλειμμα του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π. και διασφαλίζεται η επάρκεια των παροχών του. Άλλωστε, όπως ήδη αναφέρθηκε στην προηγούμενη σκέψη, ο παρεμβαίνων Οργανισμός το έτος 2017, για την κάλυψη των τρεχουσών υποχρεώσεών του, έλαβε δάνειο δέκα (10) εκατομμυρίων ευρώ από τον Ε.Φ.ΚΑ., ενώ έχουν μεταβληθεί και οι όροι υπολογισμού των παροχών του. Περαιτέρω, όπως εκτέθηκε, με την παρ. 2 του άρθρου 19 του ν. 4549/2018 ορίστηκε ότι τα έσοδα από την ένδικη εργοδοτική εισφορά χρηματοδοτούν τον κλάδο υγείας του Ε.Δ.Ο.Ε.Α.Π., ώστε να διασφαλίζεται, κατά την ανέλεγκτη ακυρωτικώς κρίση του νομοθέτη, η επιβαλλόμενη από τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος υποχρέωση των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης να παρέχουν στα ασφαλιζόμενα πρόσωπα υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου (βλ. Σ.τ.Ε. 2482-2488/2020 7μ., πρβ. Σ.τ.Ε. 2362/2019, 400/1986 Ολομ.) και να ικανοποιείται έτσι το ατομικό δικαίωμα των ασφαλισμένων (δημοσιογράφων και εργαζομένων στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και ψυχαγωγίας) στην προστασία της υγείας τους, το οποίο έχει καθιερωθεί με τα άρθρα 2 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος και ήδη μετά την αναθεώρησή του (Ψήφισμα της 6ης-4-2001 της Ζ΄ Αναθεωρητικής Βουλής, Α΄ 84) κατοχυρώνεται στην παρ. 5 του άρθρου 5 (βλ. Σ.τ.Ε. 2482-2488/2020 7μ., πρβ. Σ.τ.Ε. 1187/2009 Ολομ.). [...] Επειδή, στο άρθρο 5 του Συντάγματος ορίζεται ότι καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας, εφ' όσον δεν

προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη (παρ. 1), και ότι καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας του (παρ. 5). Περαιτέρω, κατά τα άρθρα 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος, το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων. Από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο τα δικαιώματα του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου και η αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου τελούν υπό την εγγύηση του Κράτους, οι δε περιορισμοί στα δικαιώματα αυτά, πρέπει «να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας», και το άρθρο 106 παρ. 1, που ορίζει ότι για την προστασία του γενικού συμφέροντος, το Κράτος προγραμματίζει και συντονίζει την οικονομική δραστηριότητα στη Χώρα, συνάγονται τα εξής: Στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται η προσωπική και οικονομική ελευθερία ως ατομικό δικαίωμα. Ειδικότερη εκδήλωση της ελευθερίας αυτής αποτελεί η επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή η ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και η ελευθερία άσκησης εμπορίου και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει. Στην ελευθερία αυτή μπορεί ο νόμος να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς, κατά τρόπο αντικειμενικό και να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Εν όψει της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νόμο περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου από τον νομοθέτη σκοπού δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις προπαρασκευαστικές εργασίες για την ψήφιση του σχετικού νόμου ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς (βλ. Σ.τ.Ε. 208/2020 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 420/2014 Ολομ., 228/2014 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ., 315/2018 7μ. κ.ά.). Παραλλήλως, στο Σύνταγμα κατοχυρώνεται το δικαίωμα των πολιτών στην προστασία της υγείας, προβλέπεται δε υποχρέωση του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης να παρέχουν στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου, οι οποίες πρέπει να καλύπτουν τις ανάγκες διάγνωσης και θεραπείας των σχετικών παθήσεων, με

	την παροχή και των αναγκαίων φαρμάκων (βλ. Σ.τ.Ε. 1749/2016 Ολομ., 3802/2014 Ολομ., 1187/2009 Ολομ., 2482-2488/2020 7μ.). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Α') 882/2023	12. Επειδή, με το άρθρο 21 παρ. 2 του Συντάγματος λαμβάνεται πρόνοια για τις πολύτεκνες οικογένειες, τους ανάπηρους πολέμου και ειρηνικής περιόδου, τα θύματα πολέμου, τις χήρες και τα ορφανά εκείνων που έπεσαν στον πόλεμο, καθώς και για όσους πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο και παρέχεται υπόδειξη στον κοινό νομοθέτη για τη λήψη των κατάλληλων μέτρων φροντίδας (βλ. Σ.τ.Ε. 1470/2016 Ολ., 296/2020 κ.ά.). Όπως δε έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 21 του Συντάγματος, οι οποίες έχουν κατευθυντήριο χαρακτήρα, αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του, το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας (βλ. Σ.τ.Ε. 430/2022 Ολ., 1470/2016 Ολ., 986/2014 Ολ., 296/2020, 2738/2010, 1141/1999 7μ., 2100/1998 7μ., 1065/1992). Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση των συνταγματικών αρχών της ισότητας και της αναλογικότητας (άρθρα 4 παρ. 1 και 25 παρ. 1 εδ. τέταρτο), σε συνδυασμό με την προστασία της οικονομικής ελευθερίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος (βλ. Σ.τ.Ε. 296/2020). Περαιτέρω, από τις διατάξεις των άρθρων 5 παρ. 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό. Ως κοινωνικό το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτος να παρέχει στους πολίτες υπηρεσίες υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του να λαμβάνει τα αναγκαία εκάστοτε θετικά μέτρα που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (βλ. Σ.τ.Ε. 943/2020 Ολ., 2362/2019, 1847/2016 Ολ., 1187/2009 Ολ., 400/1986 Ολ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξάλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρέωσής του (βλ. Σ.τ.Ε. 622/2021, 943/2020 Ολ., 400/1986 Ολ.). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Ολ.) 465-9/2023	Απόρριψη αιτήσεων ακυρώσεως που στρέφονταν κατά της υποχρέωσης εμβολιασμού υγειονομικών , που είχε επιβληθεί με τον ν. 4820/2021. Επειδή, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1, 5, 7 παρ. 2, 21 παρ. 3, 22 παρ. 4 και 25 του Συντάγματος, όπως ισχύει μετά και την τελευταία αναθεώρησή του με το Ψήφισμα της 25ης-11-2019 της Θ'

Αναθεωρητικής Βουλής (Α' 211), προκύπτει ότι το δικαίωμα στην υγεία αναγνωρίζεται στο Σύνταγμα τόσο ως ατομικό όσο και ως κοινωνικό δικαίωμα. Ειδικότερα, ως ατομικό, το δικαίωμα στην υγεία περιλαμβάνει την προστασία της ατομικής υγείας και σωματικής και ψυχικής ακεραιότητας του ατόμου από προσβολές και διακινδυνεύσεις, καθώς και την ελευθερία του αυτοκαθορισμού του, ήτοι την ελευθερία του ατόμου να αποφασίζει το ίδιο για θέματα της υγείας του. Ως κοινωνικό, το δικαίωμα στην υγεία συνίσταται στην υποχρέωση του Κράτους προς παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου και, γενικώς, στην υποχρέωσή του προς λήψη των αναγκαίων εκάστοτε θετικών μέτρων που αποβλέπουν στην προστασία της υγείας (Σ.τ.Ε. 2362/2019, 1847/2016 Ολομ., σκ. 8, 1187/2009 Ολομ., σκ. 5, 400/1986 Ολομ., Π.Ε. 229/2008 Ολομ.), έτσι ώστε να διασφαλίζεται η δημόσια υγεία, υπό την έννοια της πρόληψης των νοσημάτων και της προαγωγής της υγείας των πολιτών, στους οποίους εξ άλλου παρέχεται δικαίωμα να απαιτήσουν από το Κράτος την πραγμάτωση της αντίστοιχης υποχρεώσεώς του (Σ.τ.Ε. 622/2021, 943/2020 Ολομ., 400/1986 Ολομ.). Επομένως, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία, όπως είναι η κατάσταση πανδημίας λόγω της εμφάνισης ιού που διακρίνεται για την υψηλή και ταχεία μεταδοτικότητά του και την πιθανότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, δημιουργώντας ακόμα και κίνδυνο για τη ζωή τους, το Κράτος, με γνώμονα την αρχή της προφύλαξης, οφείλει να λαμβάνει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως της ασθένειας, και, κατ' επέκταση, τη μείωση της πιέσεως που ασκείται επί των υπηρεσιών υγείας, έως ότου εξευρεθεί επιστημονικώς τεκμηριωμένη λύση αποτελεσματικής αντιμετώπισεώς της, οι δε πολίτες έχουν δικαίωμα να απαιτούν την πραγμάτωση της σχετικής υποχρεώσεως του Κράτους. Η καταλληλότητα και η αναγκαιότητα των μέτρων εξαρτάται από διάφορους παράγοντες, όπως είναι, ιδίως, ο τρόπος μεταδόσεως, και κρίνεται επί τη βάση έγκυρων και τεκμηριωμένων επιστημονικών, ιατρικών και επιδημιολογικών δεδομένων. Τα μέτρα αυτά μπορεί μεν να συνιστούν ακόμα και σοβαρή επέμβαση στην απόλαυση των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου, όπως είναι η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, η ελευθερία κινήσεως και η ιδιωτική του ζωή, πλην η επέμβαση αυτή είναι συνταγματικώς ανεκτή εφ' όσον: α) προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, η οποία λαμβάνει υπ' όψιν τα κρατούντα σχετικώς, έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα, β) τα μέτρα που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσεως επιβάλλονται χωρίς αδικαιολόγητες διακρίσεις, γ) παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως σε ειδικές περιστάσεις για τις οποίες αυτά αντενδείκνυνται (πρβ. Σ.τ.Ε. 2387/2020 επταμ., σκ. 13, Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 15ης-3-2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 9-10, Conseil d'État απόφαση No 419242 της 6ης-5-2019, σκ. 12) και δ) τα μέτρα αυτά λαμβάνονται για το απολύτως αναγκαίο χρονικό διάστημα και, πάντως, μέχρι την εξεύρεση λύσεως για την ανάσχεση της πανδημίας, η ένταση δε και η διάρκειά τους πρέπει να επανεξετάζονται περιοδικώς από τα αρμόδια κρατικά όργανα ανάλογα με τα υφιστάμενα επιδημιολογικά

δεδομένα και την εξέλιξη των έγκυρων επιστημονικών παραδοχών. Η ως άνω παρέμβαση, εφ' όσον, σύμφωνα με τις κρατούσες επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, κρίνεται αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας και, εντεύθεν, της ζωής των πολιτών, σε συνδυασμό με την εκ του Συντάγματος οφειλόμενη κρατική μέριμνα για τη διαφύλαξη της λειτουργίας του συστήματος υγείας, δεν μπορεί να θεωρηθεί δυσανάλογη για την επίτευξη του μνημονευθέντος συνταγματικού δημοσίου σκοπού (Ε.Δ.Δ.Α. Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6ης-10-2015, σκ. 55). Εξ άλλου, κατά τον καθορισμό των μέτρων για την αντιμετώπιση της πανδημίας, κατά τη λήψη των οποίων σταθμίζονται ιατρικής φύσεως δεδομένα, σε συνδυασμό με τις επιπτώσεις της πανδημίας και των λαμβανομένων μέτρων στην οικονομική και κοινωνική ζωή της Χώρας, ο νομοθέτης (κοινός και κανονιστικός) διαθέτει, ως προς την καταλληλότητα και την αναγκαιότητά τους, ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως, που, κατά τα ανωτέρω, οφείλει να στηρίζεται σε επιστημονικά δεδομένα. Συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος της τηρήσεως της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (Σ.τ.Ε. 1147/2022 Ολομ.· πρβ. Σ.τ.Ε. 1210/2010 Ολομ., σκ. 24, 208/2020 Ολομ., σκ. 13, 3013/2014 Ολομ., σκ. 23· πρβ. Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 10). Στο πλαίσιο αυτό, σε καταστάσεις πρωτόγνωρες για την παγκόσμια κοινότητα, όπως είναι οι περιπτώσεις πανδημίας εξ αιτίας της εμφάνισης νέου, ιδιαιτέρως μολυσματικού ιού, διακρινόμενου για την ταχεία μεταδοτικότητά του και τη δυνατότητα προκλήσεως σοβαρών προβλημάτων υγείας στα άτομα τα οποία προσβάλλει, με κίνδυνο μέχρι και της ζωής τους, το Κράτος οφείλει να λάβει όλα τα κατάλληλα και απαραίτητα μέτρα για τον περιορισμό της διαδόσεως του ιού, σύμφωνα με τις διεθνείς επιστημονικές παραδοχές για την εξέλιξη της πανδημίας, βάσει των συλλεγέντων μέχρι τη λήψη του μέτρου έγκυρων επιστημονικών και επιδημιολογικών δεδομένων. Στα μέτρα αυτά εντάσσεται και ο υποχρεωτικός εμβολιασμός, ο οποίος διενεργείται με σκοπό την προστασία της υγείας, συλλογικώς και ατομικώς, από τις ασθένειες, καθώς και τη βαθμιαία εξάλειψή τους. Το μέτρο του εμβολιασμού, καθ' εαυτό, συνιστά σοβαρή μεν παρέμβαση στην ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας και στην ιδιωτική ζωή του ατόμου και δη στη σωματική και ψυχική ακεραιότητα αυτού, πλην συνταγματικώς ανεκτή, εφ' όσον, κατά τα ανωτέρω, προβλέπεται από ειδική νομοθεσία, υιοθετούσα πλήρως τα έγκυρα και τεκμηριωμένα επιστημονικά, ιατρικά και επιδημιολογικά πορίσματα στον αντίστοιχο τομέα και παρέχεται δυνατότητα εξαιρέσεως από τον εμβολιασμό σε ειδικές ατομικές περιπτώσεις, για τις οποίες αυτός αντενδείκνυται (Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ., πρβ. Ε.Δ.Δ.Α. απόφαση της 15ης-3-2012 Solomakhin κ. Ουκρανίας, σκ. 33-39, Conseil Constitutionnel απόφαση 2015-458 QPC της 20ής-3-2015, σκ. 9-10, Conseil d'État απόφαση No 419242 της 6ης-5-2019, σκ. 12). Η ως άνω δε παρέμβαση, εφ' όσον κρίνεται, σύμφωνα με τεκμηριωμένα επιστημονικά δεδομένα, αναγκαία και πρόσφορη για την προστασία της υγείας τόσο των ίδιων των εμβολιαζομένων όσο και τρίτων (λ.χ. ατόμων που δεν έχουν ακόμη εμβολιασθεί, ατόμων που δεν

	επιτρέπεται για ιατρικούς λόγους να εμβολιασθούν) δεν είναι δυσανάλογη για την επίτευξη του μνημονευθέντος συνταγματικού δημοσίου σκοπού (Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ., πρβ. Σ.τ.Ε. 857/2019, σκ. 16, Ε.Δ.Δ.Α. Memlica κ. Ελλάδος, απόφαση της 6ης-10-2015, σκ. 55, Seyit Baytüre κ. Τουρκίας απόφαση της 12ης-3-2013 επί του παραδεκτού). Εξ άλλου, η εμφάνιση σε στατιστικώς πολύ μικρό αριθμό περιπτώσεων σοβαρών παρενεργειών ορισμένων εμβολίων δεν καθιστά συνταγματικώς ανεπίτρεπτη τη νομοθετική πρόβλεψη του υποχρεωτικού εμβολιασμού και είναι πάντως ανεκτή χάριν του δημοσίου συμφέροντος, εν όψει και της αρχής της κοινωνικής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος), υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι οι σχετικές νομοθετικές ρυθμίσεις ερείδονται επί εγκύρων και τεκμηριωμένων επιστημονικών δεδομένων κατά τα προεκτεθέντα (πρβ. Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ.). Και τούτο, ανεξαρτήτως του ότι, ενδεχομένως και κατά τις περιστάσεις, είναι δυνατόν, εν όψει του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος, με το οποίο κατοχυρώνεται η ισότητα των πολιτών ενώπιον των δημοσίων βαρών, να συντρέχει περίπτωση αποζημιώσεως των παθόντων από τις παρενέργειες αυτές για ζημία προκληθείσα όχι από παράνομη, αλλά από νόμιμη ενέργεια του Δημοσίου (πρβ. Σ.τ.Ε. 622/2021, 2387/2020 επταμ.). Τούτο, διότι στις περιπτώσεις αυτές η προκαλούμενη από τον εμβολιασμό βλάβη υπερβαίνει για τον παθόντα το εύλογο όριο ανοχής και αλληλεγγύης, το οποίο δικαιούται να αξιώνει το Κράτος χάριν του συμφέροντος του κοινωνικού συνόλου (πρβ. Σ.τ.Ε. 622/2021· βλ. και Σ.τ.Ε. 3783/2014 επταμ., σκ. 28). Τέλος, δοθέντος ότι τα κατοχυρούμενα στο Σύνταγμα και στις διεθνείς συνθήκες ατομικά δικαιώματα πραγματώνονται στο πλαίσιο του κοινωνικού συνόλου, εντός της οργανωμένης πολιτείας, ανακύπτει από το άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος η υποχρέωση του ατόμου, επιδεικνύοντας την επιτασσόμενη από τη διάταξη αυτή κοινωνική αλληλεγγύη, να ανέχεται, υπό τις ανωτέρω εκτεθείσες προϋποθέσεις, περιορισμούς των δικαιωμάτων του, καθώς και να μεριμνά για τη διατήρηση της ατομικής του υγείας με σκοπό να μην μεταδώσει την ασθένεια σε άλλους, έτσι ώστε να γίνεται σεβαστό το ατομικό δικαίωμα των υπολοίπων στη διατήρηση της υγείας τους, αλλά και να μην επιβαρύνεται το σύστημα υγείας, η μέριμνα για τη διατήρηση στο αναγκαίο, ανάλογα με τον πληθυσμό, μέγεθος και την απρόσκοπτη λειτουργία του οποίου αποτελεί συνταγματική υποχρέωση του Κράτους. [...] [Αντίθ. μειοψηφία] Απορρίπτει την αίτηση.
ΣτΕ (Δ') 461/2023	9. Επειδή, όπως συνάγεται από τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 2 και 5 και 21 παρ. 3 του Συντάγματος, το Κράτος μεριμνά για την προστασία της ζωής όλων όσοι βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια· οφείλει, ειδικότερα, να μεριμνά για την αποτελεσματική προστασία της ζωής και της υγείας των λουομένων και να λαμβάνει τα αναγκαία νομοθετικά μέτρα ως προς την οργάνωση της ναυαγοσωστικής εκπαίδευσης και την ναυαγοσωστική κάλυψη των παραλιών της χώρας, με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό και σύγχρονο υλικοτεχνικό εξοπλισμό (βλ. και ΠΕ ΣτΕ 124/2020). Εξ άλλου,

από τις διατάξεις της παραγράφου 1 του άρθρου 5 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 και το άρθρο 106 παρ. 1 αυτού, συνάγονται τα εξής: Στην επαγγελματική ελευθερία, δηλαδή στην ελευθερία επιλογής και άσκησης ορισμένου επαγγέλματος, καθώς και επιχειρηματικής δραστηριότητας εν γένει, ο νομοθέτης δύναται να επιβάλλει περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ορίζονται γενικώς και κατά τρόπο αντικειμενικό, να δικαιολογούνται από αποχρώντες λόγους δημοσίου συμφέροντος, να τελούν δε σε συνάφεια προς το αντικείμενο και τον χαρακτήρα της ρυθμιζόμενης δραστηριότητας. Ενόψει, συνεπώς, της αρχής της αναλογικότητας, οι επιβαλλόμενοι από τον νομοθέτη, κοινό και κανονιστικό, περιορισμοί πρέπει να είναι πρόσφοροι και αναγκαίοι για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και να μην είναι δυσανάλογοι σε σχέση με αυτόν. Κατά τον καθορισμό των σχετικών ρυθμίσεων, ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης ως προς την καταλληλότητα και αναγκαιότητα ενός μέτρου και, συνεπώς, ο δικαστικός έλεγχος τήρησης της αρχής της αναλογικότητας περιορίζεται στην κρίση εάν η θεσπιζόμενη ρύθμιση είτε είναι προδήλως απρόσφορη είτε υπερβαίνει προδήλως το απαραίτητο για την πραγματοποίηση του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο. Προκειμένου δε ο δικαστής να είναι σε θέση να ελέγξει εάν οι επιβαλλόμενοι στην επαγγελματική ελευθερία περιορισμοί αποβλέπουν στην ικανοποίηση συνταγματικώς θεμιτού σκοπού, πρέπει να προκύπτει ή να συνάγεται από την ίδια τη ρύθμιση, ερμηνευόμενη σύμφωνα με τους κανόνες της λογικής και τα διδάγματα της κοινής πείρας και σε συνδυασμό με τη λοιπή νομοθεσία που διέπει την άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος ή την επιχειρηματική εν γένει δραστηριότητα, ή από την εισηγητική έκθεση και τις οικείες προπαρασκευαστικές εργασίες, ο σκοπός που επιδιώκεται με τους περιορισμούς αυτούς. Περαιτέρω, ενόψει της κατά τα ανωτέρω επιταγής για αποτελεσματική προστασία της ζωής και της υγείας των λουομένων, η θέσπιση αυστηρών προϋποθέσεων για την ίδρυση, οργάνωση και λειτουργία των φορέων παροχής ναυαγοσωστικής εκπαίδευσης, καθώς και για την απόκτηση άδειας ναυαγοσώστη, δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος και είναι επιτρεπτή, υπό την προϋπόθεση ότι δεν παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας (πρβλ. ΣτΕ 203/2020 Ολομ κ.ά.).

[...]

12. [...] Επίσης, οι αιτούντες προβάλλουν ότι οι διατάξεις του άρθρου 6 του επίδικου διατάγματος, καθ' ο μέρος προβλέπουν "ανάθεση καθηκόντων ελέγχου και διενέργειας εξετάσεων των υποψήφιων ναυαγοσωστών σε επιτροπή συγκροτούμενη αποκλειστικά από ιδιώτες", δεν βρίσκουν έρεισμα στην εξουσιοδότηση, ενόψει των άρθρων 2 [παρ. 1], 5 και 21 παρ. 3 και του Συντάγματος. Όπως ειδικότερα ισχυρίζονται, υφίσταται υποχρέωση της Πολιτείας να προστατεύει την ανθρώπινη ζωή και υγεία όλων όσων βρίσκονται στην Ελληνική Επικράτεια, η δε επιτυχής συμμετοχή σε θεωρητικές και πρακτικές εξετάσεις και αθλητικές δοκιμασίες, η οποία πιστοποιεί την επάρκεια των γνώσεων και των ικανοτήτων του υποψηφίου ναυαγοσώστη προκειμένου να παρέχει αποτελεσματική προστασία και βοήθεια

	στους λουόμενους, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την έκδοση της άδειας ναυαγοσώστη· καθόσον, κατά την κρίση του ίδιου του κανονιστικού νομοθέτη, για την έκδοση της άδειας αυτής δεν αρκεί η χορήγηση πιστοποιητικού σπουδών από νομίμως λειτουργούσα σχολή ναυαγοσωστικής εκπαίδευσης· ενόψει τούτων, οι επίμαχες διατάξεις που καθιστούν απλώς τυπική τη συμμετοχή της Λιμενικής Αρχής στη διαδικασία των εξετάσεων και θέτουν σε κίνδυνο την αμεροληψία και ακεραιότητα κατά την εξεταστική διαδικασία, δεν είναι νόμιμες. [...] Απορρίπτει την αίτηση.
	23. Επειδή, περαιτέρω, όπως έχει παγίως κριθεί [βλ. ΟλΣτΕ 420, 674/2014, ΣτΕ 312/2018 (7μ.) και ΟλΣτΕ 201/2020· βλ. και ΟλΣτΕ 1804/2017], η ρυθμιστική παρέμβαση του Κράτους στην λειτουργία των φαρμακείων, δικαιολογείται από επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, που συνίσταται προεχόντως στην ανάγκη προστασίας της υγείας των πολιτών (άρ. 21 παρ. 3 του Συντάγματος). Ο ιδιάζων χαρακτήρας, ειδικότερα, των φαρμάκων και των φαρμακευτικών ιδιοσκευασμάτων, συγκεκριμένα δε οι θεραπευτικές τους ιδιότητες, αλλά και ο κίνδυνος βλάβης της υγείας του ασθενούς σε περίπτωση λήψεως του μη ενδεδειγμένου φαρμάκου ή με τον μη ενδεδειγμένο τρόπο, διαφοροποιεί τα φάρμακα από τα λοιπά, διακινούμενα στο εμπόριο, προϊόντα. Συνεπώς, τα φαρμακεία τα οποία έχουν ως κύριο προορισμό της δραστηριότητός τους την διάθεση στο κοινό αγαθών ζωτικής σημασίας για την διαφύλαξη και την αποκατάσταση της υγείας, δεν αποτελούν αμιγώς εμπορικές επιχειρήσεις, υποκείμενες στους όρους του ελεύθερου ανταγωνισμού. Η νομοθετική ρύθμιση του καθεστώτος ασκήσεως της επιχειρηματικής δραστηριότητος της λιανικής πώλησεως φαρμάκων πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν την ιδιομορφία των φαρμακείων, στα οποία η εμπορική δραστηριότητα συνδυάζεται αφ' ενός μεν με την υπεύθυνη επιστημονική παροχή υπηρεσιών, που εγγυάται την ελεγχόμενη και ορθολογική διακίνηση των φαρμάκων, αφ' ετέρου δε με την κοινωνική αποστολή του φαρμακοποιού. Περαιτέρω, δοθέντος ότι το κόστος των χορηγουμένων από τα φαρμακεία φαρμάκων καλύπτεται κατά μεγάλο μέρος από τους οικείους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης (άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος), κατά την θέσπιση των μέτρων ο νομοθέτης δύναται να συνεκτιμά και τον κίνδυνο να κατασπαταληθούν οι πεπερασμένοι οικονομικοί πόροι που διατίθενται προς τούτο από τον κρατικό προϋπολογισμό στους ασφαλιστικούς οργανισμούς. Εν όψει, συνεπώς, των κινδύνων για την δημόσια υγεία και για την δημοσιονομική ισορροπία των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης ο νομοθέτης δύναται να επιβάλλει περιορισμούς -καθ' ό,τι ενδιαφέρει εν προκειμένω- και για την λειτουργία των φαρμακείων, όπως π.χ. να θεσπίζει ρυθμίσεις για την εξασφάλιση της οικονομικής βιωσιμότητός τους ή για την ορθολογική και ισορροπη κατανομή τους στην Χώρα, προκειμένου να εξασφαλίζεται ο άμεσος και με ποιοτικά εχέγγυα εφοδιασμός του συνόλου του πληθυσμού με τα αναγκαία φάρμακα. Δύναται, επίσης, να επιβάλει υποχρέωση να παρέχονται στο κοινό οι υπηρεσίες που συνδέονται με την χορήγηση των φαρμάκων και των φαρμακευτικών

ιδιοσκευασμάτων, από πρόσωπα που διαθέτουν την κατάλληλη επιστημονική γνώση και υπόκεινται σε ειδικό καθεστώς καθηκόντων και δεοντολογίας εν γένει [Βλ. τις ρυθμίσεις που επιτάσσουν την αυτοπρόσωπη και συνεχή φυσική παρουσία του φαρμακοποιού εντός του καταστήματος στο πλαίσιο νομίμου ωραρίου και οι οποίες περιέχονται ήδη στο άρ. 10 παρ. 1 ν. 5607/1932 (Α' 300), στο άρ. 4 παρ. 1 του ν. 1963/1991 («Το φάρμακο είναι κοινωνικό αγαθό και χορηγείται διά χειρός φαρμακοποιού»), αλλά και στα άρθρα 3, 10, 17, 20, 21, 24 (ε) και ιδίως 14 του π.δ/τος 340/1993 για τον Κώδικα Ελληνικής Φαρμακευτικής Δεοντολογίας (Α' 145)]. Κινούμενος, πάντως, εντός των διαγραφομένων από τις ανωτέρω συνταγματικές δεσμεύσεις ορίων, ο νομοθέτης δύναται εν όψει των εκάστοτε συνθηκών να οργανώσει με διαφορετικό σε σχέση με το παρελθόν, τρόπο το καθεστώς που διέπει τα φαρμακεία (βλ. ΟΛΣΤΕ 201/2020).

[...]

25. Επειδή, ο νομοθέτης επιδίωξε με τις επίμαχες ρυθμίσεις την εύρυθμη λειτουργία της φαρμακευτικής αγοράς κατά την, κυριαρχική οπωσδήποτε (βλ. ΟΛΣΤΕ 668/2012, σκ. 32), εκ μέρους του εκτίμηση του δημοσίου συμφέροντος στο δεδομένο χρονικό σημείο. Ειδικότερα, με την περιστολή των ορίων του διευρυμένου ωραρίου ο νομοθέτης επέλεξε να περιστείλει το περιθώριο ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων φαρμακείου, χωρίς εν τούτοις να τον εξαλείψει, ώστε αυτός να μη χωρεί ούτε εις βάρος της προσωπικής υγείας των φαρμακοποιών ούτε καθ' υπέρβασιν των βιολογικών και πνευματικών δυνατοτήτων που απαιτεί η -εντός του προαναφερθέντος γενικού πλαισίου- άσκηση του συγκεκριμένου επαγγέλματος με τον προσήκοντα επιστημονικό τρόπο. Η διαφύλαξη των σωματικών και πνευματικών αντοχών των φαρμακοποιών συνιστά τον δικαιολογητικό λόγο και για την απαγόρευση λειτουργίας των φαρμακείων κατά τις (Κυριακές και) αργίες, στην έκταση που την εισήγαγε για τις αργίες (βλ. ανωτ.) ο συνδυασμός των παραγράφων 1 και 2 του άρ. 26 ν. 4613/2019, προς αντιστάθμιση της επιβαρύνσεως που προκαλείται από την λειτουργία των φαρμακείων κατά τις διανυκτερεύσεις και διημερεύσεις. Εκ παραλλήλου, το νέο πλαίσιο διευρυμένου ωραρίου που πλέον -κατά το γράμμα και την οικονομία των επιμάχων διατάξεων- δεν επικαλύπτει τα χρονικά όρια της «εφημερίας», έχει ως συνέπεια να παραφυλάσσεται θεμιτώς ένα μερίδιο αγοράς αποκλειστικώς υπέρ των φαρμακείων εκείνων, στα οποία έχει επιβληθεί η υποχρεωτική διημέρευση (κατά τις Κυριακές και αργίες) και η υποχρεωτική διανυκτέρευση (τις λοιπές ημέρες) δυνάμει του άρ. 9 παρ. 2 ν. 1963/1991 και για προφανείς λόγους δημοσίου συμφέροντος, προκειμένου δηλαδή να είναι απολύτως διασφαλισμένη κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες η εντελής κάλυψη των αναγκών του πληθυσμού για προμήθεια του ζωτικής σημασίας αγαθού του φαρμάκου όχι μόνον καθ' όλο το εικοσιτετράωρο (και τις Κυριακές ή αργίες), αλλά και από σημεία με επαρκή διασπορά στον χώρο. Οι επίμαχες διατάξεις, λοιπόν, αποσκοπούν να εξασφαλίσουν με τον τρόπο αυτόν την οικονομική βιωσιμότητα της κατηγορίας των εφημερευόντων φαρμακείων, η οποία είναι κατά την κοινή πείρα πρόδηλο ότι θα διεκυβεύετο σοβαρά από την διαρροή πελατείας σε

άλλα, ταυτοχρόνως και παραλλήλως προς αυτά λειτουργούντα, εκτός του καθεστώτος «εφημερίας», φαρμακεία (πρβλ. ΟΛΣτΕ 1585/2010). Εκ τρίτου, όπως προβάλλει ο καθ' ού Φαρμακευτικός Σύλλογος, επικαλούμενος και σχετικά αριθμητικά δεδομένα (αναφέρεται δε και στην αιτιολογία της σχετικής βουλευτικής τροπολογίας), οι επίμαχες ρυθμίσεις έχουν ως σκοπό και εξ αντικειμένου ως αποτέλεσμα την εξίσωση των συνθηκών ανταγωνισμού (ως προς τα χρονικά όρια της εμπορικής δραστηριότητας) μεταξύ των φαρμακείων και των λοιπών καταστημάτων λιανικής πώλησεως. Τούτο δε, στο μέτρο που πρόκειται για την πώληση καλλυντικών προϊόντων, συμπληρωμάτων διατροφής ή και παραφαρμακευτικών ειδών από αμφότερα, ειδών, δηλαδή, που οι κείμενες διατάξεις επιτρέπουν να διατίθενται όχι μόνον από τα φαρμακεία, αλλά και από τα λοιπά αυτά καταστήματα λιανικής πώλησεως, των οποίων, όμως, το ωράριο λειτουργίας τερματιζόταν ενωρίτερα (ήτοι στις 9 μ.μ. έναντι της 11ης μ.μ. των φαρμακείων υπό διευρυμένο ωράριο). Συνεπώς, οι επίμαχες νομοθετικές ρυθμίσεις επιδιώκουν κατ' αρχήν θεμιτούς σκοπούς δημοσίου συμφέροντος, αρκούντως ορισμένους, οι οποίοι αποτελούν προϊόν επιτρεπτής σταθμίσεως από τον νομοθέτη μεταξύ περισσοτέρων συνταγματικών διατάξεων και δεν παρίστανται ως προϊόν αυθαιρεσίας. Επιτρεπτώς δε ο νομοθέτης μετέβαλε άποψη, ρυθμίζοντας διαφορετικά το θέμα και δεν συντρέχει αυτοτελώς παράβαση του άρθρου 21 παρ. 3 του Συντάγματος εκ του λόγου ότι οι προγενέστερες ρυθμίσεις του διευρυμένου ωραρίου (άρθρα 36 παρ. 2 ν. 3918/2011, 15 του ν. 4052/2012 και 55 παρ. 7 του ν. 4075/2012) είχαν ομοίως κριθεί σύμφωνες προς το Σύνταγμα με αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας (υπ' αριθμούς 1973/2013 επ.). Είναι, άρα, απορριπτέα ως αβάσιμα τα περί του αντιθέτου προβαλλόμενα.

26. Επειδή, όπως έχει κριθεί (βλ. ΟΛΣτΕ 228, 420, 674/2014), τα φαρμακεία δεν αποτελούν αμιγώς εμπορικές επιχειρήσεις, αλλά ιδιότυπα καταστήματα, στα οποία συνδυάζεται η υπεύθυνη επιστημονική δραστηριότητα και η κοινωνική αποστολή με την εμπορική εκμετάλλευση. Κατόπιν αυτού και με βάση όσα έχουν εκτεθεί στην προηγούμενη σκέψη, αβασίμως προβάλλεται αντίθεση των νομοθετικών ρυθμίσεων σε υπερκειμένους κανόνες δικαίου, υπό την έννοια ότι η αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος) σε συνδυασμό με την συνταγματική επιταγή για προστασία της υγείας (άρθρο 21 παρ. 3) θα επέβαλλαν, αντιθέτως, την άνευ ετέρου πρόβλεψη μεγαλύτερου σε διάρκεια ωραρίου λειτουργίας υπέρ των φαρμακείων έναντι των λοιπών καταστημάτων λιανικής πώλησεως, προκειμένου, όπως ισχυρίζονται οι αιτούντες, να είναι ευχερέστερη η πρόσβαση του πληθυσμού στο φάρμακο. Οι διαφορετικές συνθήκες υπό τις οποίες εν γένει τελούν κατά τα προεκτεθέντα τα φαρμακεία σε σχέση με τα λοιπά καταστήματα λιανικής πώλησεως, δικαιολογούν και την διαφορετική μεταχείριση των φαρμακείων από την άποψη του νομοθετικού (άρ. 26 παρ. 1 ν. 4613/2019) καθορισμού των υποχρεωτικών ήδη για τα φαρμακεία αργιών. Είναι απορριπτέα, επομένως, ως αβάσιμα όσα προβάλλονται περί του αντιθέτου, ενώ πρέπει ν' απορριφθούν, πάντως, ως

αβάσιμα (βλ. ΟΛΣτΕ 100/2017) όσα προβάλλονται για ανεπίτρεπτη δυσμενή μεταχείριση των φαρμακείων ως προς την απαγόρευση λειτουργίας τους τις Κυριακές (η οποία προεβλέπετο, όμως, και προ του ν. 4613/2019) έναντι των καταστημάτων λιανικής πώλησης, τα οποία εξαιρετικώς επιτρέπεται να λειτουργούν οκτώ κατ' αρχήν Κυριακές τον χρόνο.

[...]

Καταργεί την δίκη ...

Απορρίπτει την αίτηση κατά τα λοιπά και ως προς τους λοιπούς αιτούντες.

Ελεγκτικό Συνέδριο

**ΕΛΣυν (μείζων Ολ.)
1468/2024**

4. Με την προαναφερόμενη 1857/2019 απόφαση της Ελάσσονος Ολομέλειας (Δεύτερη Σύνθεση) η υπόθεση παρατέμφθηκε στη Μείζονα Ολομέλεια του Δικαστηρίου, προκειμένου να κριθεί από αυτήν, πλην άλλων, εάν η ως άνω διάταξη του άρθρου 61 παρ. 1 του ν. 4235/2014 που επικαλέστηκε ο αναιρεσείων με την ένδικη αίτηση συνάδει με τις συνταγματικές διατάξεις περί προστασίας του περιβάλλοντος (άρθρο 24 παρ. 1), της δημόσιας υγείας (άρθρο 21 παρ. 3) και την αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 και 2), καθώς και εάν είναι συμβατή με τις ειδικότερες διατάξεις της ενωσιακής και εθνικής νομοθεσίας που διέπουν τόσο την ένταξη των νέων γεωργών στο Μέτρο 3.1 «Εφάπαξ πριμοδότηση πρώτης εγκατάστασης» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000 – 2006», όσο και με τις κρατικές ενισχύσεις.

[...]

16. Σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στην προαναφερόμενη ΚΥΑ 448/2001, η οποία εκδόθηκε για την εφαρμογή του Μέτρου 3.1 «Εφάπαξ πριμοδότηση εγκατάστασης νέων γεωργών» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006», το καθεστώς πριμοδότησης πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργών συνίσταται στην παροχή σε φυσικά πρόσωπα, που δεν έχουν υπερβεί το 40ο έτος της ηλικίας τους, οικονομικών κινήτρων προς τον σκοπό ενθάρρυνσης της πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργών σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή ύφεση και έντονα δημογραφικά προβλήματα (ορεινές, μειονεκτικές, νησιωτικές). Για τη χορήγηση της οικονομικής αυτής ενίσχυσης απαιτείται η υποβολή από τον υποψήφιο σχεδίου δράσης με δεσμευτικούς όρους, στους οποίους περιλαμβάνεται, πλην άλλων, και η δημιουργία οικονομικά «βιώσιμης» εκμετάλλευσης ή «εν δυνάμει βιώσιμης εκμετάλλευσης», καθώς και η εκπλήρωση κριτηρίων και προϋποθέσεων όσον

αφορά το περιβάλλον και την υγιεινή και καλή διαβίωση των ζώων, που πιστοποιούνται με την εξασφάλιση της διοικητικής έγκρισης-άδειας λειτουργίας της κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης, σε αρμονία με τα οριζόμενα στα άρθρα 8 και 37 παρ. 4 του Κανονισμού 1257/1999 και 4 του Κανονισμού 445/2002. Η διαπίστωση της αθέτησης των όρων και προϋποθέσεων ένταξης του δικαιούχου στο εν λόγω καθεστώς ενίσχυσης, συνεπάγεται την απένταξη αυτού από το πρόγραμμα, καθώς και την επιστροφή του ποσού της ληφθείσας ενίσχυσης, ως αχρεωστήτως καταβληθείσας. Τέτοια αθέτηση συμβατικού όρου συνιστά και η παράλειψη μέριμνας για την έγκαιρη απόκτηση και υποβολή εκ μέρους του λήπτη της ενίσχυσης, ήτοι εντός του χρονικού ορίζοντα που καθορίζεται από τους ως άνω αναφερόμενους Κανονισμούς 445/2002 και 817/2004, καθώς και την ΚΥΑ 448/2001, όπως ισχύει μετά τη θέσπιση της ΥΑ 8832/2006 (ήδη πενταετία από την πρώτη εγκατάσταση), των απαιτούμενων δικαιολογητικών συμμόρφωσής του προς τις περιβαλλοντικές του δεσμεύσεις και τους όρους υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζώων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η άδεια ίδρυσης και λειτουργίας της οικείας κτηνοτροφικής μονάδας, κατά τα προβλεπόμενα στις προμνησθείσες ρυθμίσεις των άρθρων 5 και 19 της ως άνω ΚΥΑ 448/2001, σε συνδυασμό με τις παραγράφους 23 και 24 του Παραρτήματος Ι αυτής. Δοθέντος δε ότι στην εν λόγω ΚΥΑ ρυθμίζονται αποκλειστικώς οι όροι επιλεξιμότητας των ενισχύσεων και δεν θεσπίζονται πρωτογενείς ρυθμίσεις σχετικά με τις διατυπώσεις έκδοσης των αναγκαίων για τη νόμιμη λειτουργία των μονάδων αυτών διοικητικών πράξεων, ως άδεια ίδρυσης και λειτουργίας των υπό ενίσχυση μονάδων νοούνται οι διοικητικές πράξεις που έπρεπε, κατά περίπτωση, να εκδοθούν, σύμφωνα με την οικεία εθνική νομοθεσία, για τους όρους ίδρυσης και λειτουργίας των πτηνο-κτηνοτροφικών μονάδων και δη σύμφωνα με την ισχύουσα κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο ΚΥΑ Υ1β/2000/29.3.1995 «Υγειονομική διάταξη "Περί όρων ιδρύσεως και λειτουργίας πτηνο-κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων"» (Β' 343, διορθ. σφαλμ. 592), οι ρυθμίσεις της οποίας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες με την, κατ' άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, προστασία της δημόσιας υγείας και την, κατ' άρθρο 24 παρ. 1 αυτού, προστασία του περιβάλλοντος και τον κρατικό έλεγχο ως προς τη συμμόρφωση με τους σχετικούς όρους (πρβλ. ΣτΕ 601-602/2008 Ολομ., 1191/2016, 726/2015, 2617/2010, 1513-1514/2008, 4509/2009, 2135/2003, ΕΑ 781/2010) εναρμονιζόμενες τόσο με τους στόχους, όσο και με το πνεύμα της Συνθήκης, του Κανονισμού 1257/1999 και των εκτελεστικών αυτού νομοθετημάτων. Ο σχετικός όρος επιλεξιμότητας αποτελεί έναν θεμιτό περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, ο οποίος παρίσταται συμβατός προς τις συνταγματικές και ενωσιακές αρχές της ίσης μεταχείρισης, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας, ενόψει αφενός του προστατευτικού προς το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία σκοπού που επιδιώκει, δημόσιων αγαθών κατοχυρωμένων τόσο σε επίπεδο ελληνικού Συντάγματος, όσο και σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου (ως προς την προστασία του περιβάλλοντος σε επίπεδο Ένωσης βλ. άρθρα 3 και 191 ΣΛΕΕ, άρθρο 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, απόφ. ΔΕΚ της 19.9.2002, C-336/00, «Huber», ό.π. σκ. 33, ως προς την προστασία και υγιεινή των ζώων βλ. το

προσηρτημένο στη Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας πρωτόκολλο των κρατών μελών για την προστασία και την καλή διαβίωση των ζώων (ΕΕ 1997, C-340, σ. 110, αποφ. ΔΕΕ της 17.10.2013, C-101/12, «Herbert Schaible κατά Land Baden-Württemberg, σκ. 35, της 19.7.2008, C- 219/07, «Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW, Andibel VZW κατά Belgische Staat», σκ. 27, της 17.1.2008, C-37/06 και C-58/06, «Viamex Agrar Handel και ZVK», σκ. 22 και 23 και ως προς την προστασία της δημόσιας υγείας βλ. Τίτλο XIV της ΣΛΕΕ, άρθρο 168 και αποφ. ΔΕΕ της 5.11.2014, C- 402/13, «Cypra Ltd κατά Κυπριακής Δημοκρατίας», σκ. 16, της 21.7.2011, C- 21/10, «Nagy, σκ. 41, της 24.5.2007, C-45/05, Maatschap Schonewille-Prins, σκ. 41) και αφετέρου του εύλογου και πρόσφορου των ειδικότερων προϋποθέσεων που τίθενται για την άσκηση της οικείας δραστηριότητας, χωρίς κατ' αρχήν να διαταράσσεται εξ αυτού η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και της επιχειρηματικής ελευθερίας των κατόχων σχετικών εκμεταλλεύσεων (κατοχυρωμένης σε επίπεδο Ένωσης στο άρθρο 16 σε συνδυασμό με το άρθρο 52 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απόφ. ΔΕΕ της 17.10.2013, C-101/12, «Herbert Schaible», σκ. 25 και επ.) [πρβλ. απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 26.9.2014, T-614/13, «Romonta GmbH κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής», σκ. 59, 60, 62, 63 και 77-79, ΣτΕ 2764-2768/2011, 1585, 1586/2010 Ολομ., 3536/2009, 366, 3619/2008, 1038/2006, 1991, 1992, 3665/2005 Ολομ., 3633/2004 Ολομ., 671, 672/2002 Ολομ., 1686/2002, 3073/1992, 2614/1989 Ολομ.]. Συνεπώς, σε περίπτωση μη τήρησης εκ μέρους του λήπτη ενίσχυσης του σχετικού όρου επιλεξιμότητας στο πλαίσιο του Μέτρου 3.1. του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006", ήτοι μη προσκόμισης της άδειας λειτουργίας της υπό ενίσχυση εκμετάλλευσης εντός της προθεσμίας ολοκλήρωσης των βραχυχρόνιων υποχρεώσεών του, επιβάλλεται από τις ρυθμίσεις των άρθρων 62 παρ. 3 του Κανονισμού 445/2002 και 49 παρ. 1 του Κανονισμού 2419/2001 (βλ. σκέψεις 6 και 7 της παρούσας), αλλά και από τις ρυθμίσεις των άρθρων 102 και 104 του ν. 2362/1995, 19 και 21 της ΚΥΑ 448/2001, το διοικητικό μέτρο της ανάκτησης της αχρεωστήτως καταβληθείσας ενίσχυσης κατόπιν τήρησης της προβλεπόμενης στην ΚΥΑ 320752/17040/04/15.12.2004 (Β' 1865) διαδικασίας. Απαλλαγή του λήπτη της ενίσχυσης από την υποχρέωση επιστροφής της εισπραχθείσας όμοιας είναι νοητή κατ' αρχήν στην περίπτωση συνδρομής λόγων ανωτέρας βίας, όπως αυτοί καθορίζονται στην παράγραφο 21 του Παραρτήματος Ι της ΚΥΑ 448/2001, σε αντιστοιχία και προς τις σχετικές προβλέψεις του άρθρου 33 του Κανονισμού 445/2002 (βλ. και άρθρο 39 του διάδοχου Κανονισμού 817/2004), καθώς και στην περίπτωση συνδρομής των ρητώς προβλεπόμενων στους Κανονισμούς 445/2002 και 2419/2001 λόγων απαλλαγής, αλλά και κατ' εφαρμογή των γενικών αρχών του ενωσιακού δικαίου, μη αποκλεισμένης και της εφαρμογής των αντίστοιχων εθνικών ρυθμίσεων και αρχών, στον βαθμό που αυτές δεν αντιβαίνουν στις αντίστοιχες ενωσιακές ρυθμίσεις και αρχές και δεν θίγουν την πρακτική αποτελεσματικότητά τους (βλ. σκέψη 12.iii της παρούσας).

[...]

Απορρίπτει την αίτηση.

ΕΛΣυν 569/2025 (Β' Ελάσσων Ολ.)	10. Οι διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφραση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημόσιου συμφέροντος, συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμοστέο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα. Απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται, όμως, παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο θέσπισης κριτηρίων, βάσει των οποίων, κατά την απόλυτη εκτίμησή του, υποκείμενη μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια (βλ. ΣτΕ 2738/2010), θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας, ως προς καθεμία κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ., 3998/2012), χωρίς να καθιερώνεται κατ' αρχήν ευθεία αξίωση προς θέσπιση συγκεκριμένων μέτρων υπέρ συγκεκριμένων ατόμων ή κατηγοριών πολιτών (βλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 23, 2572/2021 σκ. 8). Ταυτόχρονα, ωστόσο, από τις ίδιες συνταγματικές διατάξεις απορρέει στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στις κατηγορίες αυτές ατόμων ειδικής φροντίδας, χωρίς αποχρώντα λόγο (βλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 23, πρβλ. ΣτΕ 719/2018 7μ., 1095/2001). [...] Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.
ΕΛΣυν 562/2025 (Μείζων Ολ.)	2. Επιληφθέν της ως άνω έφεσης το παραπέμπαν Τμήμα, με την 794/2021 απόφαση, ήχθη σε κρίση περί της αντισυνταγματικότητας των διατάξεων της περ. 24 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, με τις οποίες, σε συνδυασμό με τις διατάξεις του άρθρου 9 του π.δ/τος 169/2007, μειώθηκαν οι συντάξεις των συνταξιούχων, πρώην καθηγητών της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Υγείας, ένεκα μείωσης των αποδοχών του αντίστοιχου εν ενεργεία προσωπικού. Ειδικότερα, έγινε δεκτό ότι οι επίμαχες διατάξεις του ν. 4093/2012 είναι αντίθετες προς τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 25 παρ. 1 δ και 4 του Συντάγματος, καθώς και προς τις υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις του άρθρου 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Διαπιστώνοντας, περαιτέρω, ότι το ως άνω ζήτημα, της συμβατότητας, δηλαδή, ή μη των διατάξεων της περίπτωσης 24 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 προς το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, είναι γενικότερης σημασίας και αφορά ευρύτερη κατηγορία προσώπων, καθώς και ότι πρόκειται για ζήτημα που δεν έχει επιλυθεί με προηγούμενη απόφαση, το Τμήμα απηύθυνε, με την εν λόγω απόφασή του, προδικαστικό ερώτημα, για

το ζήτημα αυτό, στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, κατά τα οριζόμενα στο άρθρο 162 παρ. 1 του ν. 4700/2020 «Ενιαίο κείμενο Δικονομίας για το Ελεγκτικό Συνέδριο (...) και άλλες διατάξεις» (Α' 127/29.6.2020).

[...]

15. Ο νομοθέτης, αναγνωρίζοντας διαχρονικά για ορισμένες κατηγορίες υπαλλήλων και λειτουργών του Δημοσίου, όπως είναι οι δικαστικοί λειτουργοί, τα μέλη του Διδακτικού και Ερευνητικού Προσωπικού (ΔΕΠ) των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΑΕΙ) και Εκπαιδευτικού Προσωπικού (ΕΠ) των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (ΤΕΙ), οι γιατροί του Εθνικού Συστήματος Υγείας (ΕΣΥ) ή οι στρατιωτικοί, την ειδική φύση των καθηκόντων τους και την αποστολή τους, τις αυξημένες υπηρεσιακές υποχρεώσεις τους, τις ιδιαίτερες συνθήκες εργασίας τους, αλλά και τις απαγορεύσεις και περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων που επιβάλλονται σε κάποιες από τις κατηγορίες αυτές (όπως στους δικαστικούς λειτουργούς και τους στρατιωτικούς) βάσει συνταγματικής τάξης διατάξεων, τους εξείρεσε από την υπαγωγή τους στο ενιαίο μισθολόγιο των δημοσίων υπαλλήλων, καθιερώνοντας γι' αυτούς ειδικά μισθολόγια, μισθολόγια δηλαδή ευνοϊκότερα από το ενιαίο μισθολόγιο και διαφορετικά για κάθε μία από τις κατηγορίες αυτές λειτουργών και υπαλλήλων. Ο ειδικότερος δε σκοπός θέσπισης κάθε ειδικού μισθολογίου, ανεξαρτήτως εάν απορρέει από ρητή (δικαστικοί, άρθρο 88 παρ. 2 του Συντάγματος) ή έμμεση (καθηγητές ΑΕΙ, άρθρο 16 του Συντάγματος, γιατροί του ΕΣΥ, άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος) προστασία του ύψους των αποδοχών με συνταγματικού επιπέδου διατάξεις, επιβάλλει όπως ο νομοθέτης, με τις επιμέρους μισθολογικές ρυθμίσεις του, όχι μόνο να διατηρεί μία εύλογη ποσοτική διαφορά έναντι του ενιαίου μισθολογίου των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά και η διαφορά αυτή να είναι τέτοια, ώστε να συνάδει με την ιδιαιτερότητα της υπηρεσιακής κατάστασης, την αποστολή και τα καθήκοντα κάθε κατηγορίας λειτουργών ή υπαλλήλων που εμπίπτει σε ειδικό μισθολόγιο.

[...]

19. Μειοψήφησαν ο Αντιπρόεδρος Κωνσταντίνος Κωστόπουλος και οι Σύμβουλοι Θεολογία Γναρδέλλη, Βασιλική Σοφιανού, Κωνσταντίνος Παραθύρας, Ασημίνα Σακελλαρίου, Αργυρώ Μαυρομμάτη και Γρηγόριος Βαλληνδράς, οι οποίοι διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη: 19.1. Ο ειδικότερος σκοπός θέσπισης κάθε ειδικού μισθολογίου, ανεξαρτήτως εάν αυτός απορρέει από ρητή (δικαστικοί λειτουργοί άρθρα 26, 87 παρ. 2 και 88 παρ. 2 του Συντάγματος) ή έμμεση (ιατροί ΕΣΥ, άρθρο 21 του Συντάγματος, καθηγητές ΑΕΙ, άρθρο 16 του Συντάγματος) προστασία του ύψους των αποδοχών με συνταγματικού επιπέδου διατάξεις, επιβάλλει όπως ο νομοθέτης, όταν νομοθετεί επί του μισθολογίου τους, να συσταθμίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των καθηκόντων που ασκούν, ώστε αυτά να ανταποκρίνονται στο ύψος του μισθού που καθορίζεται γι' αυτούς (ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, σκ. 124). Επίσης, κατά τη ρύθμιση του μισθολογίου τους πρέπει να διατηρείται μία εύλογη ποσοτική διαφορά έναντι του ενιαίου μισθολογίου των δημοσίων υπαλλήλων, τέτοια που να συνάδει με την ιδιαιτερότητα της υπηρεσιακής τους κατάστασης, την

αποστολή και τα καθήκοντα κάθε κατηγορίας λειτουργών ή υπαλλήλων που εμπίπτουν σε ειδικό μισθολόγιο (ΕλΣυν Ολ. 2070/2020, 738/2020, 1854/2019, 1506/2016). 19.2. Το Σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 5 παρ. 5, η οποία προστέθηκε κατά την αναθεώρηση του 2001 με το Ψήφισμα της 6.4.2001 της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής (Α' 84) : «Καθένας έχει δικαίωμα στην προστασία της υγείας ...», στο άρθρο 21 παρ. 3 : «Το κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών ...» και στο άρθρο 22 παρ. 5, όπως η παράγραφος αυτή αναριθμήθηκε με την αναθεώρηση του 2001 : «Το κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει». Όπως έχει κριθεί, από τις διατάξεις αυτές του Συντάγματος συνάγεται ότι γεννάται ευθεία υποχρέωση του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης για την προστασία της υγείας των πολιτών, εργαζομένων και συνταξιούχων, έτσι ώστε να εξασφαλίζεται η παροχή υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου (ΣτΕ 3802/2014 Ολ. σκ. 15, 9/2016 7μ. σκ. 4, 2381/2016 σκ. 7), οι οποίες πρέπει να καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες διάγνωσης και θεραπείας των σχετικών παθήσεων, τις χειρουργικές επεμβάσεις, εφόσον απαιτούνται, ως και γενικώς τις ανάγκες νοσηλείας των πολιτών. Η υποχρέωση αυτή υπόκειται σε νομοθετικούς περιορισμούς, υπό τον όρο ότι οι περιορισμοί αυτοί δεν οδηγούν στην ανατροπή του δικαιώματος στην προστασία της υγείας (βλ. ΣτΕ 3962/2014 Ολ, 1812/2013, 2033/2009, 1187-8/2009 Ολ. κ.ά.). Εν όψει των ανωτέρω επιταγών του Συντάγματος, η άσκηση κάθε επαγγελματικής δραστηριότητας, η οποία συνίσταται στην παροχή υπηρεσιών σχετικών με την υγεία, επιτρέπεται μόνον σε εκείνα τα πρόσωπα που έχουν τα προσόντα, τα οποία ο νομοθέτης κρίνει αναγκαία, προκειμένου να εξασφαλίζεται η παροχή στους πολίτες υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου (ΣτΕ Ολ. 431/2018). Προς εκπλήρωση των σκοπών αυτών, το Κράτος δημιούργησε την ΕΣΔΥ, αποβλέποντας στην εκπαίδευση πτυχιούχων ΑΕΙ και ΤΕΙ, στην επιστημονική έρευνα και την παροχή επιστημονικών υπηρεσιών σε θέματα δημόσιας υγείας, κοινωνικής φροντίδας, διοίκησης - διαχείρισης υπηρεσιών υγείας, οικονομικών και αγωγής της υγείας και κοινωνικής πολιτικής γενικότερα. 19.3. Οι καθηγητές της ΕΣΔΥ, σύμφωνα με την εισηγητική έκθεση του ν. 2530/1997, αντιμετωπίζονται από τον νομοθέτη ως ισότιμοι προς τον βαθμό και τις αποδοχές με αντίστοιχους καθηγητές ΑΕΙ (βλ. συναφώς και άρθρο 2 του β.δ/τος της 29.11.1947, Α' 266, με τις διατάξεις του οποίου οι τακτικοί οργανικοί καθηγητές της ΥΣΑ είχαν εξομοιωθεί βαθμολογικά και μισθολογικά με τους τακτικούς καθηγητές των ΑΕΙ, καθώς και ΔΕΦ ΑΘ 2150/2002), το δε μισθολογικό τους καθεστώς ρυθμιζόταν πάντοτε με την καθιέρωση «ειδικού μισθολογίου». 19.4. Συνεπώς, η ιδιαίτερη (ευνοϊκότερη) μισθολογική μεταχείριση, την οποία διαχρονικά ο νομοθέτης επιφύλαξε στο διδακτικό προσωπικό της ΕΣΔΥ εδράζεται εμμέσως στην προαναφερθείσα συνταγματική διάταξη του άρθρου 21 παρ. 3, λόγω του σημαντικού τους ρόλου για την εκπλήρωση της ευθείας υποχρέωσης του Κράτους και των οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης για την προστασία της υγείας των πολιτών. 19.5. Περαιτέρω, επισημαίνεται ότι η Ολομέλεια του Δικαστηρίου τούτου - όπως έχει ήδη κριθεί σε προγενέστερες αποφάσεις επί δικών επί παραπομπών ενώπιόν της - δεν υπεισέρχεται στην επίλυση ζητημάτων που έχουν ήδη επιλυθεί με προηγούμενες και δη πρόσφατες

αποφάσεις αυτής (ΕλΣυν Ολ. 1975/2021), οφείλει δε ιδίως στο πλαίσιο της εν λόγω διαδικασίας, όπου η ενότητα της νομολογίας και η ασφάλεια του δικαίου αποτελούν τις βάσεις για τη θέσπισή της, να σεβασθεί, τη νομολογία που ήδη έχει συγκροτηθεί από προηγούμενες αποφάσεις αυτής, εκτός αν έχουν μεταβληθεί οι συνθήκες παραγωγής της (ΕλΣυν Ολ. 742/2020). Η ως άνω δε έννοια της νομολογίας περιλαμβάνει, «όλως ιδιαιτέρως», το σύνολο των αλληλοδιαδόχως εκδοθεισών αποφάσεων από τον ανώτατο σχηματισμό του Δικαστηρίου, όπως εντός της συνεχείας τους οι αποφάσεις αυτές συμπληρώνουν ή διευκρινίζουν τις προηγούμενες αυτών (ΕλΣυν Ολ. 1975/2021 σκέψεις 13-14, 2020/2020, σκέψη 67). Εκ τούτων, παρέπεται ότι η αιτιολογία που διαλαμβάνεται σε μεταγενεστέρως εκδοθείσες αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου που αντιμετωπίζουν όμοιο ζήτημα, είναι προς επίρρωση των ήδη νομολογηθέντων και όχι προς περιορισμό αυτών, εκτός αν, όπως προαναφέρθηκε, έχουν μεταβληθεί οι συνθήκες παραγωγής της νομολογίας της. Ενόψει αυτών, δοθέντος ότι, της εξέτασης του κρινόμενου προδικαστικού ερωτήματος, έχουν προηγηθεί έξι αποφάσεις της Ολομέλειας του Δικαστηρίου τούτου που αφορούν σε «ειδικά μισθολόγια» ήδη πολιτικών συνταξιούχων και τις περικοπές της υποπαραγράφου Γ.1. της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, χωρίς να έχουν μεταβληθεί οι συνθήκες παραγωγής της εν λόγω νομολογίας, η αιτιολογία που διαλαμβάνουν οι αποφάσεις αυτές πρέπει να ληφθεί υπόψη στο σύνολο της. 19.6.1. Ειδικότερα, από τις ΕλΣυν Ολ. 4327/2014, 7412/2015, 1506/2016, 1854/2019, 738/2020 και 2070/2020, που αφορούν σε συνταξιούχους δικαστικούς λειτουργούς, πρώην ιατρούς του ΕΣΥ, πρώην μέλη ΔΕΠ των ΑΕΙ, πρώην μέλη ΕΠ των ΤΕΙ, πρώην διπλωματικούς υπαλλήλους, τέως μέλη του πρώην Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, αντίστοιχα, προκύπτουν, προς αποφυγή επαναλήψεων, επιγραμματικά τα εξής: 19.6.2. Με τις ανωτέρω αποφάσεις, διαπιστώθηκε η αντίθεση των περιπτώσεων 13-14, 27, 17, 21, 28 και 25 της ως άνω υποπαραγράφου Γ.1 στις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 5 και 25 παρ. 4 - ειδικά δε για την περίπτωση 25 των συνταξιούχων του ήδη καταργηθέντος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, διαπιστώθηκε με την Ολ. 2070/2020, επιπρόσθετα, αντίθεση και στις διατάξεις των άρθρων 2 παρ. 1 και 4 παρ. 1 του Συντάγματος - στηρίχθηκε δε η κρίση αυτή στο σύνολο των μνημονιακών περικοπών και επιβαρύνσεων που προηγήθηκαν του ως άνω νόμου (4093) στην ίδια κατηγορία συνταξιούχων και δη από τη δημοσίευση του ν. 3833/2010 μέχρι την αναδρομική, από 1.8.2012, μείωση των αποδοχών τους, που επήλθε με τις διατάξεις εκάστης περίπτωσης της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (ΕλΣυν Ολ. 4327/2014 σκ. 23, 7412/2015 σκ. 11, 1506/2016 σκ. 6, 1854/2019 σκ. Χ, 738/2020 σκ. 12, 2070/2020 σκ. 10.Β.). 19.6.3. Περαιτέρω, έγινε δεκτό ότι, ούτε από τις προπαρασκευαστικές εργασίες ψήφισης του ν. 4093/2012, ούτε από το κείμενο του εγκριθέντος με τον νόμο αυτό Μεσοπρόθεσμου Πλαισίου Δημοσιονομικής Στρατηγικής 2013-2016, ούτε, τέλος, από το κείμενο του εγκριθέντος με τον ν. 4046/2012 Μνημονίου Συνεννόησης προκύπτει ότι, κατά τον προσδιορισμό του ύψους των περικοπών στα «ειδικά μισθολόγια», ελήφθησαν υπόψη και άλλα κριτήρια, πέραν του καθαρώς

αριθμητικού και, ως εκ τούτου, πρόδηλα απρόσφορου κριτηρίου, της επίτευξης δηλαδή συγκεκριμένης μεσοσταθμικής μείωσης του μισθολογικού κόστους του Δημοσίου. Ούτε προκύπτει ότι έγιναν ειδικές εκτιμήσεις για τις επιπτώσεις από τις εν λόγω μειώσεις στους αμειβόμενους με τα μισθολόγια αυτά, ούτε αν οι εκ των μειώσεων προερχόμενες επιπτώσεις είναι μικρότερες ή μεγαλύτερες από το οικονομικό όφελος που θα προκύψει, ούτε, τέλος, αν θα μπορούσαν να ληφθούν άλλα μέτρα ισοδυνάμου αποτελέσματος, με μικρότερο κόστος για τις συγκεκριμένες κατηγορίες συνταξιούχων. Δεν εξετάστηκε, επίσης, αν οι αποδοχές των εν ενεργεία (και κατά συνεκδοχή των εξ αυτών συνταξιούχων), παραμένουν, και μετά τις νέες μειώσεις, επαρκείς για την αντιμετώπιση του κόστους αξιοπρεπούς διαβίωσής τους και ανάλογες της αποστολής τους (ΕλΣυν 4327/2014 σκ. 24, 7412/2015 σκ. 12, 1506/2016 σκ. 7, 1854/2019 σκ. XI, 738/2020 σκ. 13-14, 2070/2020 σκ. 11). 19.6.4. Ενόψει όλων των ανωτέρω, με τις προμνησθείσες αποφάσεις έγινε δεκτό ότι οι συγκεκριμένες μειώσεις των αποδοχών των εν ενεργεία, συνεπώς, και των εξ αυτών συνταξιούχων, που επήλθαν με τον νόμο αυτό αποκλειστικά με βάση το καθαρώς αριθμητικό κριτήριο, συνυπολογιζόμενες με την πλήρη κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας, τις υπόλοιπες μειώσεις που, κατά τα ανωτέρω, επεβλήθησαν διαδοχικά στις αποδοχές αυτών και τις αλληπάλληλες φορολογικές επιβαρύνσεις, υπερβαίνουν, λόγω του σωρευτικού τους αποτελέσματος και της έκτασής τους, το όριο που θέτουν οι συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη, δεδομένης, εξάλλου, και της αδυναμίας προώθησης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και είσπραξης των ληξιπρόθεσμων φορολογικών οφειλών, που απετέλεσαν, κατά τα προεκτεθέντα, έναν από τους λόγους για τους οποίους κρίθηκαν και πάλι αναγκαίες, μεταξύ άλλων, οι νέες μειώσεις στις αποδοχές των αμειβόμενων με τα «ειδικά μισθολόγια» (ΕλΣυν Ολ. 4327/2014 σκ. 25, 7412/2015 σκ. 13, 1506/2016 σκ. 8, 1854/2019 σκ. XIII, 738/2020 σκ. 15, 2070/2020 σκ. 12). 19.6.5. Σημειώνεται δε ότι στις προμνησθείσες αποφάσεις της Ολομέλειας, ούτε το συνταγματικό έρεισμα (άμεσο ή έμμεσο) εκάστου ειδικού μισθολογίου για την προστασία του ύψους των αποδοχών τους αποτέλεσε κριτήριο (καίτοι δεν αμφισβητείται με την παρούσα γνώμη ότι συντρέχει για κάθε ειδικό μισθολόγιο), ούτε η επίμαχη μείωση που επέφερε εκάστη περίπτωση της υποπαραγράφου Γ.1 εξετάστηκε ως μεμονωμένο μαθηματικό μέγεθος ανεξάρτητο των λοιπών μειώσεων, περικοπών και επιβαρύνσεων που επέφεραν οι ως άνω μνημονιακοί νόμοι. 19.7. Συνακόλουθα, για λόγους ισότητας των διαδίκων και ίσου μέτρου κρίσης όμοιων ή παρεμφερών υποθέσεων, το Δικαστήριο οφείλει να συμπεριλάβει στην κρίση του όλα τα ανωτέρω και να μην μεταβάλει τη νομολογία του θέτοντας νέα κριτήρια. Ενόψει αυτών, και με βάση τα ισχύοντα κατά τον χρόνο δημοσίευσης του ν. 4093/2012, οι συγκεκριμένες μειώσεις των αποδοχών των καθηγητών της ΕΣΔΥ, που επήλθαν με τον νόμο αυτό αποκλειστικά με βάση το αμιγώς αριθμητικό κριτήριο και χωρίς να προκύπτει, από συγκεκριμένα στοιχεία, ότι ελήφθη υπόψη η εκ του άρθρου 21 παρ. 3 του Συντάγματος αναγνώριση του δημοσίου λειτουργήματος που αυτά επιτελούν, και, ακολούθως, οι με βάση αυτές μειώσεις των συντάξεων του προσωπικού αυτού,

	συνυπολογιζόμενες με τις υπόλοιπες μειώσεις που, κατά τα ανωτέρω, επιβλήθηκαν διαδοχικά στις αποδοχές του εν λόγω προσωπικού, καθώς και τα βάρη που έχουν επιβληθεί στους συνταξιούχους του Δημοσίου (περικοπές συντάξεων, πλήρης κατάργηση των επιδομάτων εορτών και αδείας) και τις αλληπάλληλες φορολογικές επιβαρύνσεις, υπερβαίνουν, λόγω του σωρευτικού τους αποτελέσματος και της έκτασής τους, το όριο που θέτουν οι συνταγματικές αρχές της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη και παραβιάζουν την κατ' άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος, υποχρέωση των πολιτών για εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης, δεδομένης, εξάλλου, και της αδυναμίας προώθησης των διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων και είσπραξης των ληξιπρόθεσμων φορολογικών οφειλών, που απετέλεσαν, κατά τα προεκτεθέντα, έναν από τους λόγους για τους οποίους κρίθηκαν και πάλι αναγκαίες, μεταξύ άλλων, οι επίμαχες μειώσεις στις αποδοχές των καθηγητών της ΕΣΔΥ (πρβλ. ΣτΕ Ολ. 479/2018, ΣτΕ 1198/2017). Κατά συνέπεια, οι διατάξεις της περίπτωσης 24 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, με τις οποίες μειώθηκαν οι αποδοχές των εν ενεργεία καθηγητών της ΕΣΔΥ, κατ' επέκταση δε και οι συντάξιμες αποδοχές των συνταξιούχων πρώην καθηγητών της ΕΣΔΥ, αντίκεινται προς τις συνταγματικές διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 25 παρ. 1δ και 4 και καθίστανται, ως εκ τούτου ανίσχυρες και μη εφαρμοστέες. Η γνώμη, όμως, αυτή δεν κράτησε. [...] Εξετάζει το παραπεμφθέν από το Τμήμα ενώπιον της Ολομέλειας του Δικαστηρίου ζήτημα. Αποφαίνεται ότι οι διατάξεις της περίπτωσης 24 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012: α) δεν αντίκεινται, ως προς τις συνταξιοδοτικές τους συνέπειες, προς τα άρθρα 4 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 25 παρ. 1δ και 4 του Συντάγματος και β) αντίκεινται, καθ' ο μέρος η έναρξη ισχύος τους ανατρέχει στην 1η.8.2012, στο άρθρο 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών.
ΕΛΣυν 559/2025 (Β' Ελάσσων Ολ.)	14. Οι διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφραση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημόσιου συμφέροντος, συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμοστέο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα, απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται όμως παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο κριτηρίων βάσει των οποίων, κατά την απόλυτη εκτίμησή του, υποκείμενη μόνο σε έλεγχο ορίων

από τα δικαστήρια (βλ. Σ.τ.Ε. 2738/2010), θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής αυτής φροντίδας ως προς κάθε κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ., 3998/2012), χωρίς να καθιερώνεται κατ' αρχήν ευθεία αξίωση προς θέσπιση συγκεκριμένων μέτρων υπέρ συγκεκριμένων ατόμων ή κατηγοριών πολιτών (βλ. ΣτΕ 2166/2022 σκ. 23, 2572/2021 σκ. 8). Ενόψει αυτών και όσων έγιναν δεκτά στις προηγούμενες σκέψεις, η επίμαχη διάταξη του πρώτου εδαφίου της περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα δεν αντίκειται στις ως άνω συνταγματικές διατάξεις, καθόσον με αυτές ο κοινός νομοθέτης υποχρεούται μεν να θεσπίζει μέτρα κοινωνικής πρόνοιας και προστασίας για τα άτομα με αναπηρία, αλλά όχι να παρέχει συνταξιοδοτικά δικαιώματα κατά μεταβίβαση σε έγγαμα τέκνα με αναπηρία, που έχουν αυτονομηθεί από την πατρική οικογένεια, με τις ίδιες μάλιστα προϋποθέσεις που ισχύουν για άλλες κατηγορίες συνταξιούχων, όπως τα άγαμα τέκνα. Τούτο έχει ως αποτέλεσμα η σχετική νομοθετική επιλογή να μη βρίσκεται εκτός του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης του νομοθέτη ούτε να παρίσταται αδικαιολόγητη, ενόψει όσων έχουν προαναφερθεί ως προς τον δικαιολογητικό λόγο και τον σκοπό θέσπισης της αγαμίας του τέκνου ως απαραίτητου όρου για τη θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος κατά μεταβίβαση (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1572/2011).

[...]

17. Με βάση την αναιρετικώς ανέλεγκτη περί τα πράγματα κρίση του Τμήματος και σύμφωνα με όσα έγιναν ερμηνευτικώς δεκτά στις σκέψεις 11 έως και 14 της παρούσας, το δικάσαν Τμήμα ορθώς ερμήνευσε και εφάρμοσε τις διατάξεις του πρώτου εδαφίου της περ. β' της παρ. 1 του άρθρου 5 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, δεχόμενο ότι η τέλεση γάμου εκ μέρους του αναιρεσειόντος επέφερε την απώλεια του κατά μεταβίβαση συνταξιοδοτικού του δικαιώματος, καθόσον για τη θεμελίωση και τη διατήρηση του δικαιώματος αυτού προσαπαιτείται ως αυτονόητη και απαραίτητη προϋπόθεση η αγαμία. Ειδικότερα, η τέλεση γάμου, ως γεγονός που αποκόπτει το τέκνο από την οικογένεια του θανόντος υπαλλήλου ή συνταξιούχου, αποτελεί, κατά τη διαχρονική βούληση του νομοθέτη, λόγο που κωλύει τη θεμελίωση του συνταξιοδοτικού δικαιώματος του τέκνου, όταν ο γάμος έχει τελεστεί πριν από τον χρόνο θεμελίωσης του δικαιώματος αυτού, ή λόγο απώλειας του δικαιώματος σε περίπτωση τέλεσης γάμου μετά τον χρόνο θεμελίωσης του δικαιώματος, σύμφωνα με τις προαναφερόμενες νομικές παραδοχές, χωρίς με αυτές να εγείρεται ζήτημα παραβίασης των επικαλούμενων διατάξεων του άρθρου 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του Συντάγματος, για τους λόγους που έχουν προεκτεθεί. Επομένως, είναι απορριπτέοι ως νόμω αβάσιμοι οι λόγοι αναίρεσης με τους οποίους υποστηρίζονται τα αντίθετα.

[...]

Απορρίπτει την αίτηση αναίρεσης.

ΕΛΣυν 26/2025 (Μείζων Ολ.)	11. Η Ολομέλεια υπενθυμίζει ότι το Σύνταγμα (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β', 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ' και στ', 103 και 104) κατοχυρώνει ως ιδιαίτερο θεσμό το ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. Ενόψει δε της απορρέουσας από τις ανωτέρω διατάξεις θεσμικής εγγύησης του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, ως σύνταξη προεχόντως νοείται η ισόβια περιοδική παροχή που καταβάλλεται στους δημόσιους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, αντί μισθού και ως συνέχεια αυτού, μετά την αποχώρησή τους από την ενεργό υπηρεσία, ως όρος της απασχόλησής τους από τον εργοδότη τους (δημόσιο), για την απονομή της οποίας εφαρμόζονται ενιαίοι κανόνες προσαρμοσμένοι στην ιδιομορφία της σχέσης δημοσίου δικαίου που τους συνδέει με την υπηρεσία και το ύψος της οποίας τελεί σε εύλογη αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας, αναλόγως των ιδιαίτερων υπηρεσιακών συνθηκών εκάστης κατηγορίας, εξασφαλίζοντας γι' αυτούς αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, ανάλογες της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 1145, 543/2023, 1820, 1477/2021, 2020/2020, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017). Στο πλαίσιο δε του ειδικού συνταξιοδοτικού αυτού συστήματος, το δημοσίου δικαίου δικαίωμα σε σύνταξη εμπίπτει στο προστατευτικό πεδίο του άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος, που καταλαμβάνει και τις συνταξιοδοτικές απαιτήσεις (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017), ενώ απολαμβάνει και της συρρέουσας επικουρικής προστασίας του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ως στοιχείο της ειδικής νομικής σχέσης των κατηγοριών αυτών πολιτών με το Κράτος (βλ. αποφ. ΕΔΔΑ της 6.11.2008 Κοκκίνης κατά Ελλάδας, σκέψη 29, της 4.12.2008 Ρεβελιώτης κατά Ελλάδας, σκέψη 27, της 22.10.2009 Αποστολάκης κατά Ελλάδας, σκέψη 29, της 19.6.2012 Kloniaki κατά Γεωργίας, σκέψη 69 επ., της 26.6.2012 Κωσταδήμας κατά Ελλάδας, σκέψη 29, ΕΛΣυν Ολ. 1477/2021, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017, 3023, 441/2012, 1031/2011, 984, 166, 26/2010, 2274/1997 κ.ά.). [...] Εξετάζει το παραπεμφθέν από το Τρίτο Τμήμα ενώπιον της Ολομέλειας ζήτημα. Αποφαίνεται ότι η διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 του ν. 4487/2017 δεν αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος.
ΕΛΣυν 980/2025 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	14. Με τις προπαρατεθείσες διατάξεις του άρθρου 54 παρ. 10 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, οι οποίες θεσπίστηκαν στο πλαίσιο των επιταγών του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, ο νομοθέτης, αντιλαμβανόμενος την ιδιαιτερότητα της κατάστασης των υπαλλήλων που έχουν μία από τις περιοριστικώς απαριθμούμενες στο προτελευταίο εδάφιο της περ. α' της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του Κώδικα παθήσεις, μεταξύ των οποίων και όσοι έχουν υποβληθεί σε μεταμόσχευση συμπαγών οργάνων, συνεπεία της οποίας (πάθησης) συντρέχει αναπηρία αυτών σε ποσοστό τουλάχιστον 67%, και τις εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν, προέβλεψε, πέραν των ειδικών όρων θεμελίωσης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος (βλ. άρθρο 1 παρ. 1 περ. α του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, ως προς τις

	χρονικές προϋποθέσεις θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης της εν λόγω κατηγορίας, βλ. επίσης άρθρο 15 παρ. 7 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, σε συνδυασμό με άρθρο 9 παρ. 2 του ίδιου Κώδικα, καθώς και άρθρο 8 του ν.4387/2016 ως προς τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης της κατηγορίας αυτής, συναφώς βλ. ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 489/2022, 528/2023 βλ. ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, Τρίτο Τμ. 489/2022, 528/2023, πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022, και ως προς τους ειδικούς όρους θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης βουλευτών που τελούν σε όμοιες καταστάσεις βλ. τις παρατιθέμενες στη σκέψη 4 της παρούσας αντιστοίχου περιεχομένου διατάξεις του δευτέρου εδαφίου της παρ. 1 του άρθρου 2 του ν.δ/τος 99/1974, όπως οι διατάξεις αυτές προστέθηκαν με την παρ. 20 του άρθρου 20 του ν. 3513/2006, Α' 265), την καταβολή επιδόματος, υπολογιζόμενου σε ποσοστό 40% επί του μηνιαίου βασικού μισθού του λοχαγού, όπως αυτός ορίζεται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις (Τρίτο Τμ. 401/2023, 489/2022, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019, πρώην ΙΙΙ Τμ. 1903/2011). Όπως, άλλωστε, συνάγεται από τη συνδυαστική ερμηνεία των διατάξεων των παραγράφων 5 και 10 του άρθρου 54 του Κώδικα καθώς και του προτελευταίου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του ίδιου νομοθετήματος, προεχόντως δε από τη γραμματική διατύπωση αυτών (βλ. άρθρο 54 παρ. 5 καθώς και άρθρο 1 παρ. 1 του Κώδικα, όπου γίνεται αναφορά σε «αυτούς που συνταξιοδοτούνται», αντίστοιχα σε «υπαλλήλους» που εμπίπτουν στην εν λόγω κατηγορία και σε αντιδιαστολή βλ. παράγραφο 7 του άρθρου 54 του Κώδικα, όπου γίνεται αναφορά σε «συνταξιούχους», συναφώς βλ. ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 326/2010, 2538/2012, 807/2016, πρώην ΙΙΙ Τμ. 1364/2018), για την καταβολή του συγκεκριμένου επιδόματος απαιτείται ως αναγκαία προϋπόθεση ο αιτούμενος τη χορήγηση του επιδόματος να έπασχε ήδη κατά τον χρόνο εξόδου του από την ενεργό υπηρεσία από μία εκ των απαριθμούμενων στο άρθρο 1 παρ. 1 περίπτ. α' προτελευταίο εδάφιο του Συνταξιοδοτικού Κώδικα νόσων (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 528/2023, 401/2023, contra ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 884/2022, πρβλ. άρθρο 54 παρ. 3 Σ.Κ., συναφώς, ΕλΣυν Ολομ. 825/1991, 1858/2012, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019, πρώην ΙΙΙ Τμ. 940/2018, 1762/2008). Τούτο πιστοποιείται κατόπιν γνωμάτευσης της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής (Α.Σ.Υ.Ε.), η οποία αποφαινεται ειδικότερα, κατά την ανέλεγκτη επιστημονική κρίση της, για το είδος, τις συνέπειες, το χρόνο εκδήλωσης της νόσου, καθώς και το βαθμό της ανικανότητας που προκαλείται εξ αυτής, η γνωμάτευση δε αυτή είναι υποχρεωτική για τα αποφασίζοντα ή δικαιοδοτούντα συνταξιοδοτικά όργανα, συνεπώς, και για το Ελεγκτικό Συνέδριο, εφόσον είναι ομόφωνη και ειδικώς και επαρκώς αιτιολογημένη (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 528/2023, πρβλ. ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022, 1583/2021, 366/2020, 1210, 308/2017, 2049/2016, 5018/2015, 353/2012, 573/2004, 64/2003). [...] Απορρίπτει την αγωγή.
ΕλΣυν 989-90/2025 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	37. Το ιδιαίτερο αυτό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως διαρθρώνεται στο ν.δ. 99/1974, εμφανίζει θεσμικές αναλογίες με την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 στ,

(βλ. ομοίως ΕλΣυν 941-2, 944, 949, 951, 954/2025)

103 και 104 του Συντάγματος θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και των προς αυτούς εξομοιούμενων (βλ. επί του συστήματος αυτού αναλυτικά ΕλΣυν Ολ. 1821, 1820, 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017, ΙΙ Τμ. 1176/2018, πρβλ. ΑΕΔ 16/1983, ΑΠ 701/2014, 968/2013), στο πλαίσιο της οποίας ως «σύνταξη» προεχόντως νοείται η ισόβια περιοδική παροχή που καταβάλλεται στους δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους αντί μισθού και ως συνέχεια αυτού, μετά την αποχώρησή τους από την ενεργό υπηρεσία, ως όρος της απασχόλησής τους, για την απονομή της οποίας εφαρμόζονται ενιαίοι κανόνες προσαρμοσμένοι στην ιδιομορφία της σχέσης δημοσίου δικαίου που τους συνδέει με την υπηρεσία και το ύψος της οποίας τελεί, σε εύλογη αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας, χωρίς κατ' αρχήν σύνδεσή της με τον σχηματισμό διακριτού ασφαλιστικού κεφαλαίου από τις καταβαλλόμενες εισφορές [βλ. ΕλΣυν Ολ. 1821, 1820, 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, ΕλΣυν Πρακτ. Ολ. 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, 9ης Γεν. Συν/σης της 27.5.2015, Ειδ. Δικ. άρθρου 88 Σ. 1-4/2018, και συγκριτικά αποφ. Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 27.9.2005, 2 BvR 1387/02, της 5.5.2005, 2BVL 17/09, άρθρο L1 του Γαλλικού Συνταξιοδοτικού Κώδικα (Loi 64-1339 1964-12-29) και αποφ. Γαλλικού Συνταγματικού Συμβουλίου της 28.5.2010, No 2010-QPC, Γαλλ. Συμβουλίου της Επικρατείας της 18.7.2006, No 274664]. Και τούτο, διότι α) ο πυρήνας και του ιδιότυπου συνταξιοδοτικού συστήματος των βουλευτών εντοπίζεται στην ειδική λειτουργική τους σχέση με το Κράτος, ως μελών του νομοθετικού σώματος που ασκούν δημόσιο λειτούργημα, β) η σύνταξη αποτελεί συνέχεια της βουλευτικής αποζημίωσης, που αποκρυσταλλώνει τις θεσμικές εγγυήσεις με τις οποίες περιβάλλεται το δημόσιο λειτούργημα του βουλευτή και συμπληρώνει την θεσμική του προστασία μετά την λήξη της θητείας του εφόσον πληρούνται οι λοιπές προϋποθέσεις του νόμου, τελεί δε για τον λόγο αυτό κατ' αρχήν σε σχέση εύλογης αναλογίας προς το ύψος της βουλευτικής αποζημίωσης, γ) οι προβλεπόμενες εισφορές δεν σκοπούν στον σχηματισμό διακριτού ασφαλιστικού κεφαλαίου, αλλά συνιστούν τμήμα των παροχών που καταβάλλονται στους βουλευτές, η δε θεσμοθέτησή τους αποβλέπει αφενός στην άμεση χρηματοδότηση του συνταξιοδοτικού τους συστήματος και αφετέρου στην γένεση συνταξιοδοτικής προσδοκίας για την απονομή σύνταξης μετά την πλήρωση των όρων θεμελίωσης του δικαιώματος, ενόψει της αρχής της εν ευρεία έννοια (μη αμιγούς) ανταποδοτικότητας (βλ. για την λειτουργία των ίδιων αρχών στο πεδίο του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, Τέταρτο Τμ. 957/2021, 930/2019) και δ) η βουλευτική σύνταξη δεν αποτελεί κοινωνικοασφαλιστική παροχή υπό την έννοια του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος, αφού δεν εντάσσεται σε σύστημα κάλυψης κινδύνων αλλά ούτε και προνοιακή παροχή κατ' άρθρο 21 του Συντάγματος (βλ. ΕλΣυνΟλ 32/2018, 244/2017, ΣτΕ Ολ. 2285/2015). Για τους λόγους δε αυτούς, με τις διατάξεις του ως άνω νδ/τος 99/1974, το ιδιαίτερο αυτό συνταξιοδοτικό σύστημα συνδέθηκε οργανωτικά και λειτουργικά με τον κύριο θεσμικό

κορμό του συνταγματικά κατοχυρωμένου ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1316/2001, Τέταρτο Τμ. 302/2024, 1102/2023). Ειδικότερα, ορίσθηκε ως υπόχρεος για την καταβολή των βουλευτικών συντάξεων φορέας το Δημόσιο (άρθρο 2 του ν.δ/τος 99/1974) και απονεμήθηκε η αρμοδιότητα κανονισμού των οικείων παροχών στα συνταξιοδοτικά όργανα του Δημοσίου, με βάση τις διαδικαστικές ρυθμίσεις για την απονομή συντάξεων του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος του Δημοσίου (άρθρο 6 του ν.δ/τος 99/1974), ενώ περιελήφθη και ρήτρα παραπομπής στον Συνταξιοδοτικό Κώδικα, ήτοι στο οργανικό νομοθέτημα που διέπει το ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα του Δημοσίου για κάθε ζήτημα που δεν ρυθμίζεται από το ν.δ. 99/1974 (άρθρο 7 του τελευταίου αυτού διατάγματος, βλ. επί της θεσμικής λειτουργίας του οικείου Κώδικα ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 302/2024, 957/2021).

[...]

56. Σε ό,τι αφορά την εναρμόνιση των εν λόγω ρυθμίσεων του ν. 4024/2011 με τις ευρύτερες συνταγματικές και υπέρτερης τυπικής ισχύος εγγυήσεις και αρχές που διέπουν το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, η δικαιοδοτική Ολομέλεια του Δικαστηρίου με τη 1975/2021 απόφασή της, στο πλαίσιο επίλυσης προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162 του ν. 4700/2020, που παραπέμφθηκε σ' αυτήν με την 957/2021 απόφαση του παρόντος Τμήματος, επί του ζητήματος της συμβατότητας των ως άνω διατάξεων του ν. 4024/2011 α) προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 25 παρ. 1 και 4, 17 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών και της αναλογικότητας, β) προς την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή της εύλογης αναλογίας αποδοχών ενέργειας και συντάξεων όσων εντάσσονται στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και γ) προς τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, παρέπεμψε στο σκεπτικό των Πρακτικών της Διοικητικής Ολομέλειας του Δικαστηρίου της 10ης Γεν. Συν/σης της 3.6.2015 σχετικά με τις ως άνω διατάξεις του ν. 4024/2011. Επαναλαμβάνοντας δε και υιοθετώντας σε δικαιοδοτικό επίπεδο, με πλήρεις εγγυήσεις δίκαιης δίκης, κατ' άρθρα 20 παρ.1 και 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 6 της ΕΣΔΑ, τις σχετικές κρίσεις της Διοικητικής Ολομέλειας επί όμοιων κατά τα ουσιώδη σημεία τους νομικών ζητημάτων, έκρινε ότι διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 10 του ν. 4024/2011 είναι συμβατές με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, επειδή : α) Η επίμαχη ρύθμιση, η οποία εντάσσεται σε ευρύτερο πλέγμα μέτρων και εμπίπτει στο ευρύ περιθώριο εκτίμησης που διαθέτει ο νομοθέτης για την επιλογή των κατάλληλων μέτρων διασφάλισης της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος συνιστά επέμβαση στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα των πληττομένων από αυτή, η οποία

ευλόγως επελέγη ως πρόσφορη και αναγκαία για την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών δημοσίου συμφέροντος, ενώ τηρεί μία δίκαιη ισορροπία μεταξύ αυτών και του σχετικού δικαιώματος. β) Η κρισιμότητα αυτοτελώς της κατάστασης του ιδίου του συνταξιοδοτικού συστήματος και η ανάγκη περιστολής της συνταξιοδοτικής δαπάνης και αντιμετώπισης των στρεβλώσεων του συστήματος, παρέχει επαρκή δικαιολογητικό λόγο για την επιβολή του επίμαχου πρόσθετου μέτρου, χωρίς αυτό να συνιστά δυσμενή διακριτική μεταχείριση, αλλά συνιστά έκφραση της απαίτησης για αναλογική ισότητα κατά την επιβολή συνταξιοδοτικών περικοπών, με γενικά και αντικειμενικά κριτήρια, τα οποία παρίστανται εύλογα και σε συνάφεια με το αντικείμενο της επίμαχης ρύθμισης. γ) Το οικείο μέτρο εντάσσεται σε ένα σύνολο οικονομικών, δημοσιονομικών και διαρθρωτικών μέτρων, που έχουν επωμιστεί γενικώς οι πολίτες, για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης που μαστιάζει τη Χώρα, στο πλαίσιο της οποίας αναδείχθηκε ιδιαιτέρως η ανάγκη περιστολής της συνταξιοδοτικής δαπάνης του Κράτους, καθώς και η απειλή της βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος, εξαιτίας και προγενέστερων ενδογενών προβλημάτων και παθογενειών. Στο πλαίσιο αυτό και πέραν των λοιπών μέτρων που έχουν ληφθεί για την αντιμετώπιση της κρίσης και για τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού συστήματος, η επιβάρυνση των συνταξιούχων του Δημοσίου με τις εν λόγω περικοπές κρίνεται εύλογη και σύμφωνη με το επιβαλλόμενο και σε αυτούς χρέος της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης, κατά τα προβλεπόμενα στην παράγραφο 4 του άρθρου 25 του Συντάγματος.

[...]

59. Επί των διατάξεων αυτών, η δικαιοδοτική Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου με την 1975/2021 απόφασή της επί προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162 του ν. 4700/2020, που παραπέμφθηκε σ' αυτήν με την 957/2021 απόφαση του παρόντος Τμήματος, σχετικά με την συμβατότητα των θεσπισθεισών με τις ανωτέρω διατάξεις μειώσεων των συντάξεων των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών προς α) τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 25 παρ. 1 και 4, 17 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών και της αναλογικότητας, β) την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή της εύλογης αναλογίας αποδοχών ενέργειας και συντάξεων όσων εντάσσονται στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και γ) τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, επιβεβαίωσε σε δικαιοδοτικό επίπεδο το σκεπτικό των Πρακτικών της Διοικητικής Ολομέλειας της 5ης Γεν. Συν/σης της 29.3.2017 και έκρινε ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, κατόπιν συνεκτίμησης α) του ευρύτερου δημοσιονομικού πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκε η επίδικη περικοπή, β) του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετεί, γ) του συνόλου των μέτρων

(δημοσίων βαρών και άλλης φύσης μέτρων δημοσιονομικών, διαρθρωτικών και χρηματοπιστωτικών) που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης με επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού, τμήμα μόνο των οποίων αποτελούν οι περικοπές στις κύριες συντάξεις, δ) των χαρακτηριστικών της διάταξης και των κριτηρίων επί των οποίων βασίστηκε η μείωση (περικοπή 12% στο ποσό σύνταξης που υπερβαίνει τα 1.300 ευρώ). Με βάση τα ανωτέρω και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το Δικαστήριο στερείται της εξουσίας ελέγχου της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, εφόσον ο Νομοθέτης ενήργησε εντός του πλαισίου της διακριτικής ευχέρειας που του αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα, η Ολομέλεια έκρινε ότι η ρύθμιση του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 αιτιολογείται προσηκόντως, περαιτέρω δε, υπό το πρίσμα του σκοπού δημοσίου συμφέροντος για τον οποίο θεσπίστηκε, δεν συνιστά υπέρμετρη επέμβαση στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ούτε θίγει τον πυρήνα αυτού, ακόμη και κατά το μέτρο που το εν λόγω συνταξιοδοτικό βάρος επιβάλλεται αναδρομικά (βλ. συναφώς και τα Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.2.2012, με τα οποία η Ολομέλεια γνωμοδότησε θετικώς, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος αρμοδιότητάς της, επικεντρώνοντας στην παρατήρηση ότι η επίμαχη μείωση επιβάλλεται σε μεσαίες και υψηλές συντάξεις και όχι σε χαμηλές).

[...]

62. Επί της περικοπής της υποπαρ. Β3 της παρ. Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, με την 1277/2018 απόφασή της η Ολομέλεια του Δικαστηρίου, επιληφθείσα αγωγής πολιτικού συνταξιούχου του Δημοσίου, με τη διαδικασία του άρθρου 108 Α παρ. 1 του π.δ/τος 1225/1981, έκρινε ότι οι διατάξεις με τις οποίες επήλθαν οι επίμαχες μειώσεις στις συντάξεις του Δημοσίου και εφαρμόστηκαν από την έναρξη ισχύος τους μέχρι τη θέση σε ισχύ του ως άνω ν. 4387/2016 (12.5.2016) αντίκεινται προς τις ρυθμίσεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών, της αναλογικότητας, καθώς και προς την απορρέουσα από την συνταγματική θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 του Συντάγματος) αρχή της εύλογης της αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας. Και τούτο διότι: α) Με τις διατάξεις αυτές μειώθηκαν, για πέμπτη φορά μετά την διαπιστωθείσα δημοσιονομική κρίση της Χώρας, από 1.1.2013, οι κύριες συντάξεις του Δημοσίου που υπερβαίνουν τα 1.000 ευρώ, σε ποσοστά από 5% έως και 20%, για τον υπολογισμό δε της μείωσης αυτής λαμβάνεται υπόψη το μηνιαίο ποσό της κύριας σύνταξης όπως είχε διαμορφωθεί την 31.12.2012, δηλαδή μετά την παρακράτηση της εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων και της επιπλέον εισφοράς της παρ. 13 του άρθρου 2 του ν.4002/2011, καθώς και των μειώσεων που επιβλήθηκαν με τις διατάξεις της παρ. 10 του άρθρου 1 του ν. 4024/2011 και του άρθρου 1 του ν. 4051/2012. Στην οικεία δε αιτιολογική

έκθεση, δεν μνημονεύονται καθόλου οι προηγηθείσες περικοπές - από τις οποίες μάλιστα οι πιο πρόσφατες είχαν επέλθει με το δημοσιευθέντα λίγους μήνες νωρίτερα ν. 4051/2012, η δε λήψη των επίμαχων μέτρων αιτιολογείται με γενική αναφορά στην ανάγκη περιστολής της δημοσιονομικής δαπάνης των καταβαλλόμενων από το Δημόσιο συντάξεων, προκειμένου να διασφαλισθεί η πορεία δημοσιονομικής προσαρμογής της Χώρας. Και ναι μεν η λήψη νέων μέτρων ήταν, κατ' αρχήν, αναγκαία για την αντιμετώπιση της συνεχιζόμενης δημοσιονομικής κρίσης, ενόψει και της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, εξαιτίας, όμως, της νέας περικοπής των συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας κοινωνικοοικονομικής ομάδας (συνταξιούχοι Δημοσίου), ο νομοθέτης όφειλε, να αιτιολογήσει ειδικά ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν συμβατή με τις συνταγματικές αρχές της ισότητας στα δημόσια βάρη, της αναλογικότητας και της εύλογης αναλογίας σύνταξης και μισθού ενεργείας. Δοθέντος δε ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν. 4046/2012 (Παράρτημα VI), ο σκοπός για τον οποίο ελήφθησαν τα επίμαχα μέτρα ήταν η μείωση των κρατικών δαπανών και η δημοσιονομική προσαρμογή, δεν προκύπτει ότι εξετάστηκε αν θα μπορούσαν να ληφθούν άλλα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος, με μικρότερο κόστος για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, ούτε και τεκμηριώνεται, με συγκεκριμένα στοιχεία, η ισόρροπη επίρριψη του βάρους σε όλες τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες, ή η συνδρομή λόγων δημοσίου συμφέροντος για την εκ νέου επιλογή της συγκεκριμένης κατηγορίας, όροι απαραίτητοι για την τεκμηρίωση της τήρησης μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και των θιγόμενων δικαιωμάτων. Η ειδικότερη δε τεκμηρίωση της επίμαχης ρύθμισης ήταν περισσότερο αναγκαία εν προκειμένω, ενόψει της πολλαπλότητας των επιβληθέντων στη συγκεκριμένη κατηγορία βαρών και της ιδιαιτερότητας της κατηγορίας αυτής από την άποψη της αδυναμίας αναπλήρωσης του εισοδήματός της. β) Ούτε από την οικεία αιτιολογική έκθεση, ούτε από άλλα στοιχεία τεκμηριώνεται ότι με την επιβολή της επίμαχης περικοπής διασφαλίζεται η συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως αυτή ισχύει για τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, ενόψει αφενός των προηγηθεισών περικοπών που έχουν επιβληθεί στις συντάξεις του Δημοσίου και αφετέρου του καθαρώς αριθμητικού (ύψος σύνταξης) κριτηρίου με βάση το οποίο επιβλήθηκε, χωρίς να ληφθεί υπόψη το σύστημα κλιμακώσεων των συντάξεων αυτών ανάλογα με τη θέση που κατείχε ο συνταξιούχος κατά τον υπηρεσιακό του βίο και με τη διάρκεια της απασχόλησής του. Και τούτο, ανεξαρτήτως του αν με την επιβολή της επίμαχης περικοπής δεν τίθεται ζήτημα διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης των συνταξιούχων του Δημοσίου, αφού η αρχή της αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας επιβάλλει να λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους της σύνταξης των δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών, σε περίπτωση περικοπής της λόγω δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, κατ' αρχήν οι αποδοχές ενεργείας και όχι το όριο της αξιοπρεπούς διαβίωσης. Περαιτέρω, με την εν λόγω απόφαση έγινε δεκτό ότι παρείλκε η εξέταση τυχόν παραβίασης της διάταξης του άρθρου

	1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., δοθέντος ότι οι παραβιασθείσες εν προκειμένω συνταγματικές διατάξεις παρέχουν μείζονα προστασία από τη διάταξη αυτή, της οποίας η αυτοτελής εξέταση θα επέβαλλε συγκεκριμένη στάθμιση ως προς την τήρηση της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου με τα μέτρα επέμβασης στην περιουσία δημοσίου συμφέροντος και των θιγόμενων περιουσιακών δικαιωμάτων [βλ. συναφώς την ΕλΣυνΟλ 1975/2021 απόφαση της Ολομέλειας με την οποία κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι η οικεία περικοπή, σε ό,τι αφορά του δημοσίου λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, ενσωματωθείσα στο νέο σύστημα υπολογισμού των συντάξεων του άρθρου 14 του ν. 4387/2016, είναι συμβατή με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, τις 1-4/2018, 255 και 256/2021 αποφάσεις του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος σχετικά με την μη συμβατότητα της οικείας περικοπής και μετά την θέση σε ισχύ του ν. 4387/2016 για τους δικαστικούς λειτουργούς και την 1102/2023 απόφαση του παρόντος Τμήματος με την οποία διατυπώθηκε προδικαστικό ερώτημα για την συμβατότητα της οικείας περικοπής μετά την θέση σε ισχύ του ν. 4387/2016 για την ειδική κατηγορία των συνταξιούχων βουλευτών, το οποίο εκκρεμεί ενώπιον της Ολομέλειας]. [...] Δέχεται εν μέρει την αγωγή.
ΕλΣυν 953/2025 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	20. Από τον συνδυασμό του συνόλου των ανωτέρω παρατιθέμενων διατάξεων προκύπτουν τα ακόλουθα: Ενόψει της συνταγματικώς κατοχυρωμένης υποχρέωσης του Κράτους να μεριμνά για την προστασία των ατόμων με αναπηρία (άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος), ο νομοθέτης αναγνωρίζοντας τις εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν και τις αυξημένες ανάγκες τους θέσπισε, στο πλαίσιο των ληφθέντων νομοθετικών μέτρων για την αντιμετώπιση της οξείας δημοσιονομικής κρίσης στην οποία περιήλθε η Χώρα από τις αρχές του έτους 2010 και τη διασφάλιση της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, σειρά ευνοϊκών για τα άτομα αυτά μέτρων, διαφοροποιούμενων κατά περίπτωση ανάλογα με την ειδικότερη κατηγορία στην οποία εντάσσονται. Ειδικότερα, προέβλεψε, πλην άλλων, την εξαίρεση όσων λαμβάνουν με τη σύνταξή τους το επίδομα ανικανότητας του άρθρου 54 του π.δ. 169/2007 από: α) την επιβληθείσα με την άρθρο 2 παρ. 14 του ν. 4002/2011 παρακράτηση από 1.8.2011 μηνιαίας εισφοράς για τους συνταξιούχους του Δημοσίου που δεν έχουν συμπληρώσει το 60ό έτος της ηλικίας τους (βλ. άρθρο 2 παρ. 14 περ. γ' ν. 4002/2011), β) τις μειώσεις των συντάξεων του Δημοσίου δυνάμει του άρθρου 1 παρ. 10 περ. α' του ν. 4024/2011 (βλ. άρθρο 1 παρ. 10 περ. γ' ν. 4024/2011), γ) τις μειώσεις των συντάξεων του Δημοσίου δυνάμει του άρθρου 1 παρ. 1 περ. α' του ν. 4051/2012 (βλ. άρθρο 1 παρ. 1 περ. δ' ν. 4051/2012), ενώ όσοι λαμβάνουν επίδομα ανικανότητας με βάση, ειδικώς, τις διατάξεις των παραγράφων 5 και 6 του άρθρου 54 του π.δ. 169/2007 εξαιρέθηκαν από την παρακράτηση με το άρθρο 11 του ν. 3865/2010 της εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων (ΕΑΣ) (βλ. άρθρο 11 παρ. 3 περ. β' ν. 3865/2010). Επίσης, οι συνταξιούχοι του Δημοσίου που είναι ανάπηροι με ποσοστό αναπηρίας 80% και άνω,

	σύμφωνα με γνωμάτευση της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής, εξαιρέθηκαν από τις περικοπές των υποπαραγράφων Β.3 και Β.4 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (βλ. άρθρο πρώτο παρ. Β υποπαρ. Β.3 περ. δ' και Β.4 του ν. 4093/2012, όπως αυτές τροποποιήθηκαν με το άρθρο 1 του ν. 4111/2013). Περαιτέρω, υπό το καθεστώς ισχύος του ν. 4387/2016, σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 14 αυτού, κατά τον επανυπολογισμό των συντάξεων όσων είχαν ήδη καταστεί συνταξιούχοι πριν από τη δημοσίευση του ως άνω νόμου, προκειμένου να ισχύσουν ενιαίοι κανόνες για παλαιούς και νέους συνταξιούχους εντός του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, κατ' επίκληση των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, της διαγενεακής ισότητας και αλληλεγγύης, λαμβάνεται ως βάση το ύψος των συντάξεων, όπως αυτές είχαν διαμορφωθεί κατά την 31.12.2014, σύμφωνα με τις τότε ισχύουσες διατάξεις. Με τις οικείες ρυθμίσεις περί εφεξής επανυπολογισμού των ήδη καταβαλλόμενων συντάξεων ενσωματώθηκε ως αριθμητικό μέγεθος το ύψος στο οποίο αυτές ανέρχονταν κατά την ανωτέρω ημερομηνία, μετά την εφαρμογή της γενικής συνταξιοδοτικής νομοθεσίας και των ποσοστιαίων μειώσεων που θεσπίστηκαν διαδοχικώς, μεταξύ άλλων, και με τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 10 του ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 του ν. 4051/2012 και των υποπαραγράφων Β3 και Β4 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (ΕλΣυν Ολ. 1975/2021 σκ. 68). Επομένως, όσον αφορά τον μεταγενέστερο της έναρξης ισχύος του ν. 4387/2016 χρόνο, η επιλογή του νομοθέτη, προκειμένου να καθορίσει τις καταβλητέες συντάξεις στους συνταξιούχους που είχαν αποχωρήσει από την υπηρεσία πριν από τη δημοσίευσή του, να ορίσει ως βάση επανυπολογισμού τους το ύψος αυτών κατά την 31.12.2014, έχει ως συνέπεια τη διατήρηση σε ισχύ των προαναφερόμενων εξαιρέσεων που είχαν προβλεφθεί από την εφαρμογή των επιβληθεισών με τους μνημονιακούς νόμους μειώσεων, οι οποίες (εξαιρέσεις) λαμβάνονται υπόψη για τη διαμόρφωση του τελικού ποσού της καταβλητέας σύνταξης (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022, Ολ. 1890-1891/2019) [βλ. και άρθρο 23 παρ. 5 του ν. 4387/2016, όπου ορίζεται ότι: «5. Για την εξαίρεση από τις μειώσεις των συντάξεων του άρθρου 11 του Ν. 3865/2010, της παρ. 14 του άρθρου 2 του Ν. 4002/2011, της παρ. 10 του άρθρου 1 του Ν. 4024/2011 και του άρθρου 1 του Ν. 4051/2012 (Α' 40) που συνδέονται με πιστοποίηση ορισμένου ποσοστού αναπηρίας, γίνεται δεκτή και η γνωμάτευση των υγειονομικών επιτροπών του Κέντρου Πιστοποίησης Αναπηρίας (ΚΕ.Π.Α.). Για την προσαύξηση της σύνταξης, σύμφωνα με τις διατάξεις της υποπαραγράφου Β4 της παραγράφου Β' του άρθρου πρώτου του Ν. 4093/2012 (Α' 222) αρκεί και η γνωμάτευση των ανωτέρω υγειονομικών επιτροπών»]. [...] Απορρίπτει την αγωγή.
ΕλΣυν 719-20/2025 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	39. Αναφορικά δε με τις διατάξεις του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 (σκέψη 33 της παρούσας), η δικαιοδοτική Ολομέλεια του Δικαστηρίου με τη 1975/2021 απόφασή της, στο πλαίσιο επίλυσης προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162

του της Δικονομίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ν. 4700/2020), που παραπέμφθηκε σ' αυτήν με την 957/2021 απόφαση του παρόντος Τμήματος, επί του ζητήματος της συμβατότητας των ως άνω διατάξεων α) προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 25 παρ. 1 και 4, 17 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών και της αναλογικότητας, β) προς την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή της εύλογης αναλογίας αποδοχών ενέργειας και συντάξεων όσων εντάσσονται στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και γ) προς τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, παρέπεμψε στο σκεπτικό των Πρακτικών της Διοικητικής Ολομέλειας της 5ης Γεν. Συν/σης της 29.3.2017. Επαναλαμβάνοντας δε και υιοθετώντας σε δικαιοδοτικό επίπεδο, με πλήρεις εγγυήσεις δίκαιης δίκης, κατ' άρθρα 20 παρ.1 και 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 6 της ΕΣΔΑ, τις σχετικές κρίσεις της Διοικητικής Ολομέλειας επί όμοιων κατά τα ουσιώδη σημεία τους νομικών ζητημάτων, έκρινε ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, κατόπιν συνεκτίμησης α) του ευρύτερου δημοσιονομικού πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκε η επίδικη περικοπή, β) του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετεί, γ) του συνόλου των μέτρων (δημοσίων βαρών και άλλης φύσης μέτρων δημοσιονομικών, διαρθρωτικών και χρηματοπιστωτικών) που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης με επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού, τμήμα μόνον των οποίων αποτελούν οι περικοπές στις κύριες συντάξεις, γ) των χαρακτηριστικών της διάταξης και των κριτηρίων επί των οποίων βασίστηκε η μείωση (περικοπή 12% στο ποσό σύνταξης που υπερβαίνει τα 1.300 ευρώ). Με βάση τα ανωτέρω και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το Δικαστήριο στερείται της εξουσίας ελέγχου της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, εφόσον ο Νομοθέτης ενήργησε εντός του πλαισίου της διακριτικής ευχέρειας που του αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα, η Ολομέλεια έκρινε ότι η ρύθμιση του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 αιτιολογείται προσηκόντως, περαιτέρω δε, υπό το πρίσμα του σκοπού δημοσίου συμφέροντος για τον οποίο θεσπίστηκε, δεν συνιστά υπέρμετρη επέμβαση στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ούτε θίγει τον πυρήνα αυτού, ακόμη και κατά το μέτρο που το εν λόγω συνταξιοδοτικό βάρος επιβάλλεται αναδρομικά [βλ. συναφώς και τα Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.2.2012, με τα οποία η Ολομέλεια γνωμοδότησε θετικώς, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος αρμοδιότητάς της, επικεντρώνοντας στην παρατήρηση ότι η επίμαχη μείωση επιβάλλεται σε μεσαίες και υψηλές συντάξεις και όχι σε χαμηλές].

[...]

Απορρίπτει την αγωγή.

**ΕΛΣυν 711/2025
(ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

21. Η Σύμβουλος Δέσποινα Τζούμα και οι Πάρεδροι Χρυσούλα Μιχαλάκη και Ελένη Ροζάκη διατύπωσαν την ακόλουθη γνώμη όσον αφορά τη νομιμότητα των ερειδόμενων στις διατάξεις της περίπτωσης 27 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 αξιώσεων υπό το καθεστώς ισχύος του ν. 4387/2016: i) Στο πλαίσιο του ειδικού υπηρεσιακού και συνταξιοδοτικού καθεστώτος που έχει επιφυλάξει διαχρονικά ο συνταγματικός νομοθέτης για τους δημοσίους λειτουργούς και υπαλλήλους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017), ο μισθός που καταβάλλεται σ' αυτούς δεν συνιστά αντάλλαγμα για ορισμένη εργασία, όπως στην περίπτωση της ιδιωτικού δικαίου εργασιακής σχέσης, αλλά παροχή προσαρμοσμένη στην ειδική λειτουργική σχέση που τους συνδέει με το Κράτος (ΕλΣυν Ολ. 2020/2020 σκ. 124 και 125, 1277/2018, 32/2018, 244/2017). Ειδικότερα, όσον αφορά τους ιατρούς του Ε.Σ.Υ., η αρχή της ιδιαίτερης μισθολογικής μεταχείρισης αυτών απορρέει εμμέσως από την κατά το Σύνταγμα (άρθρο 21 παρ. 3) υποχρέωση του Κράτους για την παροχή υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου προς όλους τους πολίτες, την οποία υλοποιούν κατ' εξοχήν οι ιατροί του Ε.Σ.Υ., και εγγυάται τη διαμόρφωση του ύψους των αποδοχών τους με κριτήρια συναπτόμενα όχι μόνο προς τον βαθμό και τα καθήκοντα της θέσης τους, αλλά και προς τις ιδιαίτερες συνθήκες άσκησης και την επικινδυνότητα του επαγγέλματός τους, ώστε οι αποδοχές τους να είναι επαρκείς για αξιοπρεπή διαβίωση και ανάλογες της σημασίας της αποστολής τους, συγχρόνως δε για να αποτρέπεται η εξωυπηρεσιακή τους απασχόληση, καθώς και οι συνδεόμενοι με την άσκηση των καθηκόντων τους αυξημένοι κίνδυνοι διαφθοράς (βλ. ΣτΕ Ολ. 1408/2022, 431/2018). ii) Σύμφωνα με όσα εκτέθηκαν στη σκέψη 4 της παρούσας, από τις συνταγματικές διατάξεις για το ως άνω ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων και τις θεσμικές εγγυήσεις που το περιβάλλουν συνάγεται ότι το ύψος της σύνταξης επιβάλλεται, κατ' αρχήν, να τελεί σε εύλογη αναλογία, δηλαδή σε εύλογη ποσοτική σχέση, προς τις αποδοχές ενεργείας, αναλόγως των ιδιαίτερων υπηρεσιακών συνθηκών εκάστης κατηγορίας, εξασφαλίζοντας για τους δικαιούχους μετά τον τερματισμό της ενεργού υπηρεσίας αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, ανάλογες της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης (βλ. σχετικά τη νομοθετική αποτύπωση της αρχής αυτής στα άρθρα 10 και 41 του β.δ/τος της 31ης Οκτωβρίου 1935, στα άρθρα 9 και 34 των διαδοχικά ισχυσάντων Συνταξιοδοτικών Κωδίκων του α.ν. 1854/1951, του π.δ/τος 1041/1979, του π.δ/τος 166/2000, Α' 153 και του π.δ/τος 169/2007, Α' 210, που ίσχυε κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, βλ. Ειδ. Δικ. άρθρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, ΕλΣυν Ολ. 1975, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32 /2018, 244/2017, ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, 9ης Γεν. Συν/σης της 27.5.2015). Ειδικότερα, η αρχή της εύλογης αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας επιβάλλει, πλην άλλων: (α) την τήρηση μίας εύλογης κατ' αρχήν θετικής αναλογίας μεταξύ αποδοχών ενεργείας και συντάξεων, (β) τη μη διατάραξη της εύλογης αυτής σχέσης με τη λήψη μονομερών μέτρων επί των συντάξεων, όπως π.χ. με την επιβολή βαρών που την ανατρέπουν, δυσανάλογα μεγαλύτερων σε σχέση με τα

επιβαλλόμενα στις αποδοχές ενεργείας, χωρίς συνάρτηση με τη βιωσιμότητα του συνταξιοδοτικού συστήματος), (γ) την επιβολή βαρών κατά τρόπο συμβατό με τη λειτουργία της σύνταξης, λαμβάνοντας υπ' όψη την κλιμάκωση των συντάξεων ανάλογα με το καθεστώς κάθε κατηγορίας, δηλαδή τη σημασία του λειτουργήματος ή της υπηρεσίας, την ευθύνη που συνεπάγεται, τις υπηρεσιακές συνθήκες, τη θέση των δικαιούχων στην ιεραρχία, ενόψει και της αρχής της αξιοκρατίας, καθώς και με τη διάρκεια της απασχόλησης, (δ) τη λήψη υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους της σύνταξης, σε περίπτωση περικοπής της λόγω δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, των αποδοχών ενεργείας και όχι του κατώτατου ορίου προστασίας του ελάχιστου επιπέδου αξιοπρεπούς διαβίωσης, κατ' άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, ώστε το βιοτικό επίπεδο των συνταξιούχων να μην αφίσταται ουσιωδώς από εκείνο που είχαν εξασφαλίσει κατά το τέλος του ενεργού υπηρεσιακού τους βίου και της καταληκτικής υπηρεσιακής και μισθολογικής τους εξέλιξης, (ε) την ειδική αιτιολόγηση του καθορισμού του ύψους των συντάξεων των εξελθόντων της υπηρεσίας σε σχέση με τους τρέχοντες μισθούς των αντίστοιχων εν ενεργεία δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και (στ) την ειδική αιτιολόγηση του ύψους των μισθών και των συντάξεων σε σχέση με τρέχοντα δημοσιονομικά και οικονομικά δεδομένα (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, 1277/2018). iii) Οι προπαρατεθείσες διατάξεις της περίπτωσης 27 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, με τις οποίες θεσπίσθηκαν οι ως άνω μειώσεις των αποδοχών των ιατρών του Ε.Σ.Υ., κρίθηκαν, αρχικώς με την 7412/2015 απόφαση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ως αντικείμενες σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις (άρθρα 4 παρ. 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος), με συνέπεια να καθίσταται ανίσχυρη η ερειδόμενη στις διατάξεις αυτές, κατ' εφαρμογή του άρθρου 9 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (π.δ. 169/2007, Α' 210), μειωτική αναπροσαρμογή των συντάξιμων αποδοχών του οικείου κλάδου λειτουργών (βλ. σκέψη 7 της παρούσας). Ακολούθως, με την 431/2018 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας οι ίδιες διατάξεις κρίθηκαν ως αντικείμενες και στο άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος και την, εμμέσως απορρέουσα από αυτό, αρχή της ιδιαίτερης μισθολογικής μεταχείρισης των ιατρών του Ε.Σ.Υ., καθώς και στη συνταγματική αρχή της ισότητας υπό την δεύτερη όψη της, δηλαδή της υποχρέωσης του νομοθέτη να μεταχειρίζεται κατά διαφορετικό τρόπο τις άνισες καταστάσεις. Περαιτέρω, στο πλαίσιο θεσμοθέτησης εξ υπαρχής νέου ειδικού μισθολογίου για τους ιατρούς του Ε.Σ.Υ., με τις διατάξεις των άρθρων 138-140 του ν. 4472/2017 αναμορφώθηκε το ειδικό μισθολόγιο αυτών, αναδρομικά από 1.1.2017 (βλ. άρθρο 162). Ωστόσο, με την 1408/2022 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, επιληφθείσας κατόπιν πράξης της Επιτροπής του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 3900/2010, κρίθηκε ότι οι τελευταίες αυτές διατάξεις αντίκεινται στο άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος και στην απορρέουσα από αυτό αρχή της ιδιαίτερης μισθολογικής μεταχείρισης των ιατρών του Ε.Σ.Υ., καθώς και στην αρχή της αναλογικότητας και της ισότητας στα δημόσια βάρη (πρβλ. ΑΠ Ολ. 2/2024). Επίσης, με την ίδια απόφαση έγιναν δεκτά τα εξής: «Δεδομένου δε ότι και οι διατάξεις του ν. 4093/2012, οι οποίες ίσχυαν πριν τον ν. 4472/2017 και

με τις οποίες είχαν μειωθεί οι αποδοχές των ιατρών του Ε.Σ.Υ., έχουν κριθεί, με την 431/2018 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, επίσης, ως αντικείμενες στις ανωτέρω συνταγματικές διατάξεις και αρχές και, ως εκ τούτου, δεν μπορούν να εφαρμοστούν για τον προσδιορισμό των αποδοχών των ανωτέρω δημοσίων λειτουργών, η, κατά τα ανωτέρω, διάγνωση της αντισυνταγματικότητας των διατάξεων του ν. 4472/2017 έχει ως συνέπεια την αναβίωση των ειδικών μισθολογικών ρυθμίσεων για τους ιατρούς του Ε.Σ.Υ., όπως αυτές ίσχυαν πριν από την τροποποίησή τους με τις αντισυνταγματικές διατάξεις του ν. 4093/2012, δηλαδή πριν την 1.8.2012 (βλ. άρθρα 43-45 του ν. 3205/2003, όπως, μετά από τροποποιήσεις, ίσχυαν πριν την 1.8.2012, πρβλ. ΣτΕ 1126/2016 Ολομ.). Οίκοθεν νοείται ότι ο νομοθέτης και η, κατ' εξουσιοδότηση αυτού, κανονιστικώς δρώσα διοίκηση διατηρούν την ευχέρεια να προβούν στην κατάρτιση νέου «ειδικού» μισθολογίου για τους ιατρούς του Ε.Σ.Υ., λαμβάνοντας υπόψη την απορρέουσα από το άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος αρχή της ιδιαίτερης μισθολογικής μεταχειρίσεώς τους, ούτως ώστε οι αποδοχές τους να είναι ανάλογες με το λειτούργημά τους» (βλ. ήδη άρθρ. 54 επ. ν. 4999/2022, Α' 225). iv) Με τη 1975/2021 απόφασή της η Ολομέλεια του Ελεγκτικού Συνεδρίου αποφάνθηκε ως ανωτέρω (βλ. σκέψεις 12-18 της παρούσας) επί του τεθέντος ενώπιόν της ζητήματος που ανέκυψε από την άσκηση αποζημιωτικής αγωγής με αντικείμενο την καταβολή διαφορών συντάξεων λόγω των περικοπών των κύριων συντάξεων των εναγόντων κατ' εφαρμογή, μεταξύ άλλων, των διατάξεων του άρθρου 1 του ν. 4024/2011, του άρθρου 1 παρ. 1 του ν. 4051/2013 και των υποπαραγράφων Β.3 και Β.4 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012. Οι σχετικές κρίσεις της Ολομέλειας αφορούν, ως εκ της σαφούς οριοθέτησης του παραπεμφθέντος προς επίλυση με την 957/2021 απόφαση του Τετάρτου Τμήματος οικείου ζητήματος, τις ως άνω περικοπές που επιβλήθηκαν στο σύνολο των ήδη κανονισθεισών συντάξεων του Δημοσίου, οι αξιώσεις από την εφαρμογή των οποίων, όπως έγινε δεκτό (ΕλΣυν Ολ. 1975/2021 σκ. 97 – 104), υπόκεινται στη διετή παραγραφή των άρθρων 90 παρ. 5 του ν. 2362/1995 και 140 παρ. 5 του ν. 4270/2020, χωρίς να καταλαμβάνουν εν γένει τις ισχύουσες κατά την 31.12.2014 συνταξιοδοτικού χαρακτήρα διατάξεις, λαμβανομένου άλλωστε υπόψη ότι, όσον αφορά την Εισφορά Αλληλεγγύης Συνταξιούχων (ΕΑΣ), η οποία συνέχισε και υπό την ισχύ του ν. 4387/2016 να παρακρατείται από τις συντάξεις του Δημοσίου, με την 504/2021 απόφαση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου επιβεβαιώθηκαν οι κρίσεις των 244/2017 και 32/2018 αποφάσεών της περί αντισυνταγματικότητας της παρακράτησης της εν λόγω εισφοράς κατ' άρθρα 38 του ν. 3863/2010 και 11 του ν. 3865/2010, όπως τροποποιήθηκαν διαδοχικώς, και για το χρονικό διάστημα από τη θέση σε ισχύ του ν. 4387/2016 έως και τις 31.12.2018, κατά το οποίο αυτή διετίθετο προεχόντως υπέρ των Φορέων Κοινωνικής Ασφάλισης (βλ. και ΕλΣυν Ολ. 1821/2021). Βάσει των ανωτέρω εκτεθέντων, με την 1975/2021 απόφαση της Ολομέλειας του Δικαστηρίου δεν έχει κριθεί το - μη συναρτώμενο με τις αγωγικές αξιώσεις και με το υποβληθέν σχετικό προδικαστικό ερώτημα - διακριτό ζήτημα της ενσωμάτωσης ή μη των μειώσεων δυνάμει της περίπτωσης 27 της υποπαραγράφου

Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 στη βάση υπολογισμού της σύνταξης των ιατρών Ε.Σ.Υ. από τη σύσταση του ΕΦΚΑ (12.6.2016) κατ' εφαρμογή του άρθρου 14 παρ. 2.α του ν. 4387/2016. Τούτο, διότι οι εν λόγω μειώσεις δεν συνιστούν οριζόντιου χαρακτήρα περικοπές επί των ήδη κανονισθεισών συντάξεων των συνταξιούχων του Δημοσίου, όπως οι προεκτεθείσες για τις οποίες αποφάνθηκε η Ολομέλεια, αλλά συνάπτονται ευθέως με τις συντάξιμες αποδοχές των προσώπων που υπάγονται στο οικείο ειδικό μισθολόγιο, αναγόμενες στη διάπλαση του συνταξιοδοτικού τους δικαιώματος (διαφορές από τον κανονισμό ή την αναπροσαρμογή της σύνταξης), οι αξιώσεις από την επιβολή οποίων (μειώσεων) υπόκεινται στη γενική πενταετή παραγραφή των άρθρων 90 παρ. 1 του ν. 2362/1995 και 140 παρ. 1 του ν. 4270/2014 (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021 σκ. 97). Δοθέντος δε ότι στο πλαίσιο του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, το οποίο διατηρεί την αυτοτέλειά του εντός του νέου εθνικού φορέα (ε-ΕΦΚΑ), η σύνταξη για την εν λόγω κατηγορία συνταξιούχων αποτελεί συνέχεια του μισθού ενεργείας ως εγγενές στοιχείο του (ΕλΣυν Ολ. 2020/2020 σκέψη 118, βλ. και σκέψη 4 της παρούσας), ενώ κατά τον έλεγχο τήρησης της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης της εύλογης αναλογίας της σύνταξης προς τις αποδοχές ενεργείας λαμβάνονται υπόψη, πλην άλλων, οι τρέχουσες αποδοχές των αντίστοιχων εν ενεργεία δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021 σκ. 34, 1277/2018 σκ. 14), επιβάλλεται να εξετασθεί εάν με την εφαρμογή των μειώσεων της περίπτωσης 27 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 στη βάση υπολογισμού της σύνταξης των ιατρών Ε.Σ.Υ. υπό την ισχύ του ν. 4387/2016 διασφαλίζεται η αρχή της εύλογης αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας (ΕλΣυν Ολ. 2020/2020 σκέψεις 145 επ.) και δεν θίγεται ο πυρήνας των συνταγματικών διατάξεων που κατοχυρώνουν το ως άνω ειδικό μισθολόγιο. Και τούτο, ενόψει και των νέων μισθολογικών δεδομένων που έχουν διαμορφωθεί για τους ιατρούς του Ε.Σ.Υ. (βλ. ήδη άρθρ. 54 επ. ν. 4999/2022) και κατόπιν συνεκτίμησης της διαγνωσθείσας αντισυνταγματικότητας των επίμαχων μισθολογικών διατάξεων που αφορούν τους ιατρούς του Ε.Σ.Υ. (βλ. ΕλΣυν Ολ. 7412/2015 και ΣτΕ Ολ. 431/2018, 1408/2022) σε συνδυασμό με την παραδοχή της 1975/2021 απόφασης της Ολομέλειας ότι υπό την ισχύ του ν. 4387/2016 το ύψος των συντάξεων, με τον συνυπολογισμό των περικοπών των διατάξεων των άρθρων 1 παρ. 10 του ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 του ν. 4051/2012 και των υποπαραγράφων Β3 και Β4 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, είναι συμβατό με υπερνομοθετικής ισχύος κανόνες, λαμβανομένης υπόψη της σωρευτικής επίδρασης των ανωτέρω παραμέτρων στο τελικό ύψος των συντάξεων των υπαγομένων στο εν λόγω ειδικό μισθολόγιο. ν) Κατόπιν τούτων, συντρέχουν εν προκειμένω νομικές πτυχές που δεν εξετάστηκαν από την Ολομέλεια του Δικαστηρίου στο πλαίσιο έκδοσης της 1975/2021 απόφασής της (βλ. σκέψη 3 της παρούσας), ως εκ του σαφούς περιεχομένου του παραπεμφέντος ενώπιόν της οικείου προδικαστικού ερωτήματος επί του οποίου απεφάνθη. Ούτε άλλωστε μπορούν να εξαχθούν εκ των προαναφερόμενων κρίσεων της Ολομέλειας με ερμηνευτική διαστολή ευρύτερα συμπεράσματα καταλαμβάνοντα και

	τις διατάξεις της περίπτωσης 27 της υποπαραγράφου Γ.1 της παραγράφου Γ του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, εκ της εφαρμογής των οποίων εγείρεται αυτοτελές ζήτημα μη τεθέν ενώπιόν της με την προσήκουσα προδικασία, στο πλαίσιο σεβασμού της κατ' άρθρα 20 παρ. 1 του Συντάγματος και 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ αρχής της δίκαιης δίκης, υπό τις ειδικότερες εκφάνσεις των αρχών της αντιμωλίας και της ισότητας των όπλων, ώστε οι διάδικοι να είναι σε θέση να προετοιμάσουν την άμυνά τους υπό όρους ισότητας και να εκθέσουν προσηκόντως και λυσιτελώς τους ισχυρισμούς τους στη δίκη ενώπιον της Ολομέλειας [βλ. τις προβλεπόμενες επί προδικαστικών ερωτημάτων διαδικαστικές διατυπώσεις κατ' άρθρο 162 εδ. β' του ν. 4700/2020 σχετικά με τους όρους δημοσιότητας του προδικαστικού ερωτήματος (άρθρο 163 παρ. 4 του ν. 4700/2020) και σχετικά με το δικαίωμα παρέμβασης κάθε διαδίκου σε εκκρεμή δίκη στην οποία τίθεται το ζήτημα αυτό (άρθρο 163 παρ. 6)], λαμβανομένου υπόψη και ότι, όπου κρίθηκε ότι συνέτρεχε λόγος, η Ολομέλεια προέβη ρητώς στην αυτεπάγγελτη έρευνα ζητήματος (διάρκεια παραγραφής) συναρτώμενου με τη λυσιτέλεια των ερωτημάτων που είχαν παραπεμφθεί ενώπιόν της (βλ. σκέψεις 80 έως και 90 της 1975/2021 απόφασης). Κατ' ακολουθίαν των ανωτέρω και ενόψει του ότι έχουν εκδοθεί από το Τρίτο Τμήμα, με βάση το άρθρο 178 παρ. 1 του ν. 4820/2021, οι 272 και 273/2023 αποφάσεις που αντιμετωπίζουν το ως άνω εγείρομενο στην υπό κρίση υπόθεση ζήτημα, επί υποθέσεων υπαγόμενων σε ειδικό μισθολόγιο πρώην καθηγητών Α.Ε.Ι., κατά τρόπο διαφορετικό από το παρόν Τμήμα (βλ. σκέψη 20 της παρούσας), πρέπει να παραπεμφθεί προδικαστικό ερώτημα στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου κατ' άρθρο 162 του ν. 4700/2020 σχετικά με το ζήτημα αυτό, το οποίο είναι γενικότερης σημασίας και με συνέπειες για ευρύτερο κύκλο προσώπων (συνταξιούχους ιατρούς Ε.Σ.Υ.), ενώ δεν έχει ήδη επιλυθεί με προηγούμενη απόφαση αυτής. [...] Δέχεται εν μέρει την αγωγή.
ΕΛΣυν 701/2025 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ) (βλ. ομοίως ΕΛΣυν 698/2025)	43. Αναφορικά δε με τις διατάξεις του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 (σκέψη 38 της παρούσας), η δικαιοδοτική Ολομέλεια του Δικαστηρίου με τη 1975/2021 απόφασή της, στο πλαίσιο επίλυσης προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162 της Δικονομίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ν. 4700/2020), που παραπέμφθηκε σ' αυτήν με την 957/2021 απόφαση του παρόντος Τμήματος, επί του ζητήματος της συμβατότητας των ως άνω διατάξεων α) προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 25 παρ. 1 και 4, 17 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών και της αναλογικότητας, β) προς την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή της εύλογης αναλογίας αποδοχών ενέργειας και συντάξεων όσων εντάσσονται στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και γ) προς τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, παρέπεμψε στο σκεπτικό των Πρακτικών της Διοικητικής

	Ολομέλειας της 5ης Γεν. Συν/σης της 29.3.2017. Επαναλαμβάνοντας δε και υιοθετώντας σε δικαιοδοτικό επίπεδο, με πλήρεις εγγυήσεις δίκαιης δίκης, κατ' άρθρα 20 παρ.1 και 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 6 της ΕΣΔΑ, τις σχετικές κρίσεις της Διοικητικής Ολομέλειας επί όμοιων κατά τα ουσιώδη σημεία τους νομικών ζητημάτων, έκρινε ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, κατόπιν συνεκτίμησης α) του ευρύτερου δημοσιονομικού πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκε η επίδικη περικοπή, β) του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετεί, γ) του συνόλου των μέτρων (δημοσίων βαρών και άλλης φύσης μέτρων δημοσιονομικών, διαρθρωτικών και χρηματοπιστωτικών) που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης με επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού, τμήμα μόνον των οποίων αποτελούν οι περικοπές στις κύριες συντάξεις, γ) των χαρακτηριστικών της διάταξης και των κριτηρίων επί των οποίων βασίστηκε η μείωση (περικοπή 12% στο ποσό σύνταξης που υπερβαίνει τα 1.300 ευρώ). Με βάση τα ανωτέρω και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το Δικαστήριο στερείται της εξουσίας ελέγχου της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, εφόσον ο νομοθέτης ενήργησε εντός του πλαισίου της διακριτικής ευχέρειας που του αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα, η Ολομέλεια έκρινε ότι η ρύθμιση του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 αιτιολογείται προσηκόντως, περαιτέρω δε, υπό το πρίσμα του σκοπού δημοσίου συμφέροντος για τον οποίο θεσπίστηκε, δεν συνιστά υπέρμετρη επέμβαση στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ούτε θίγει τον πυρήνα αυτού, ακόμη και κατά το μέτρο που το εν λόγω συνταξιοδοτικό βάρος επιβάλλεται αναδρομικά [βλ. συναφώς και τα Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.2.2012, με τα οποία η Ολομέλεια γνωμοδότησε θετικώς, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος αρμοδιότητάς της, επικεντρώνοντας στην παρατήρηση ότι η επίμαχη μείωση επιβάλλεται σε μεσαίες και υψηλές συντάξεις και όχι σε χαμηλές]. [...] Δέχεται εν μέρει την αγωγή.
ΕΛΣυν 1468/2024 (Μείζων Ολ.)	4. Με την προαναφερόμενη 1857/2019 απόφαση της Ελάσσονος Ολομέλειας (Δεύτερη Σύνθεση) η υπόθεση παραπέμφθηκε στη Μείζονα Ολομέλεια του Δικαστηρίου, προκειμένου να κριθεί από αυτήν, πλην άλλων, εάν η ως άνω διάταξη του άρθρου 61 παρ. 1 του ν. 4235/2014 που επικαλέστηκε ο αναιρεσείων με την ένδικη αίτηση συνάδει με τις συνταγματικές διατάξεις περί προστασίας του περιβάλλοντος (άρθρο 24 παρ. 1), της δημόσιας υγείας (άρθρο 21 παρ. 3) και την αρχή της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 και 2), καθώς και εάν είναι συμβατή με τις ειδικότερες διατάξεις της ενωσιακής και εθνικής νομοθεσίας που διέπουν τόσο την ένταξη των νέων γεωργών στο Μέτρο 3.1 «Εφάπαξ πριμοδότηση πρώτης εγκατάστασης» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000 – 2006», όσο και με τις κρατικές ενισχύσεις. [...]

16. Σύμφωνα με όσα ειδικότερα ορίζονται στην προαναφερόμενη ΚΥΑ 448/2001, η οποία εκδόθηκε για την εφαρμογή του Μέτρου 3.1 «Εφάπαξ πριμοδότηση εγκατάστασης νέων γεωργών» του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Αγροτική Ανάπτυξη Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006», το καθεστώς πριμοδότησης πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργών συνίσταται στην παροχή σε φυσικά πρόσωπα, που δεν έχουν υπερβεί το 40ο έτος της ηλικίας τους, οικονομικών κινήτρων προς τον σκοπό ενθάρρυνσης της πρώτης εγκατάστασης νέων γεωργών σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από πληθυσμιακή ύφεση και έντονα δημογραφικά προβλήματα (ορεινές, μειονεκτικές, νησιωτικές). Για τη χορήγηση της οικονομικής αυτής ενίσχυσης απαιτείται η υποβολή από τον υποψήφιο σχεδίου δράσης με δεσμευτικούς όρους, στους οποίους περιλαμβάνεται, πλην άλλων, και η δημιουργία οικονομικά «βιώσιμης» εκμετάλλευσης ή «εν δυνάμει βιώσιμης εκμετάλλευσης», καθώς και η εκπλήρωση κριτηρίων και προϋποθέσεων όσον αφορά το περιβάλλον και την υγιεινή και καλή διαβίωση των ζώων, που πιστοποιούνται με την εξασφάλιση της διοικητικής έγκρισης-άδειας λειτουργίας της κτηνοτροφικής εκμετάλλευσης, σε αρμονία με τα οριζόμενα στα άρθρα 8 και 37 παρ. 4 του Κανονισμού 1257/1999 και 4 του Κανονισμού 445/2002. Η διαπίστωση της αθέτησης των όρων και προϋποθέσεων ένταξης του δικαιούχου στο εν λόγω καθεστώς ενίσχυσης, συνεπάγεται την απένταξη αυτού από το πρόγραμμα, καθώς και την επιστροφή του ποσού της ληφθείσας ενίσχυσης, ως αχρεωστήτως καταβληθείσας. Τέτοια αθέτηση συμβατικού όρου συνιστά και η παράλειψη μέριμνας για την έγκαιρη απόκτηση και υποβολή εκ μέρους του λήπτη της ενίσχυσης, ήτοι εντός του χρονικού ορίζοντα που καθορίζεται από τους ως άνω αναφερόμενους Κανονισμούς 445/2002 και 817/2004, καθώς και την ΚΥΑ 448/2001, όπως ισχύει μετά τη θέσπιση της ΥΑ 8832/2006 (ήδη πενταετία από την πρώτη εγκατάσταση), των απαιτούμενων δικαιολογητικών συμμόρφωσής του προς τις περιβαλλοντικές του δεσμεύσεις και τους όρους υγιεινής και καλής διαβίωσης των ζώων, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η άδεια ίδρυσης και λειτουργίας της οικείας κτηνοτροφικής μονάδας, κατά τα προβλεπόμενα στις προμνησθείσες ρυθμίσεις των άρθρων 5 και 19 της ως άνω ΚΥΑ 448/2001, σε συνδυασμό με τις παραγράφους 23 και 24 του Παραρτήματος Ι αυτής. Δοθέντος δε ότι στην εν λόγω ΚΥΑ ρυθμίζονται αποκλειστικώς οι όροι επιλεξιμότητας των ενισχύσεων και δεν θεσπίζονται πρωτογενείς ρυθμίσεις σχετικά με τις διατυπώσεις έκδοσης των αναγκαίων για τη νόμιμη λειτουργία των μονάδων αυτών διοικητικών πράξεων, ως άδεια ίδρυσης και λειτουργίας των υπό ενίσχυση μονάδων νοούνται οι διοικητικές πράξεις που έπρεπε, κατά περίπτωση, να εκδοθούν, σύμφωνα με την οικεία εθνική νομοθεσία, για τους όρους ίδρυσης και λειτουργίας των πτηνο-κτηνοτροφικών μονάδων και δη σύμφωνα με την ισχύουσα κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο ΚΥΑ Υ1β/2000/29.3.1995 «Υγειονομική διάταξη "Περί όρων ιδρύσεως και λειτουργίας πτηνο-κτηνοτροφικών εγκαταστάσεων"» (Β' 343, διορθ. σφαλμ. 592), οι ρυθμίσεις της οποίας ήταν άρρηκτα συνδεδεμένες με την, κατ' άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος, προστασία της δημόσιας υγείας και την, κατ' άρθρο 24 παρ. 1 αυτού, προστασία του περιβάλλοντος και τον κρατικό έλεγχο ως προς τη συμμόρφωση με τους

σχετικούς όρους (πρβλ. ΣτΕ 601-602/2008 Ολομ., 1191/2016, 726/2015, 2617/2010, 1513-1514/2008, 4509/2009, 2135/2003, ΕΑ 781/2010) εναρμονιζόμενες τόσο με τους στόχους, όσο και με το πνεύμα της Συνθήκης, του Κανονισμού 1257/1999 και των εκτελεστικών αυτού νομοθετημάτων. Ο σχετικός όρος επιλεξιμότητας αποτελεί έναν θεμιτό περιορισμό της επαγγελματικής ελευθερίας, ο οποίος παρίσταται συμβατός προς τις συνταγματικές και ενωσιακές αρχές της ίσης μεταχείρισης, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας, ενόψει αφενός του προστατευτικού προς το περιβάλλον και τη δημόσια υγεία σκοπού που επιδιώκει, δημόσιων αγαθών κατοχυρωμένων τόσο σε επίπεδο ελληνικού Συντάγματος, όσο και σε επίπεδο ενωσιακού δικαίου (ως προς την προστασία του περιβάλλοντος σε επίπεδο Ένωσης βλ. άρθρα 3 και 191 ΣΛΕΕ, άρθρο 37 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, απόφ. ΔΕΚ της 19.9.2002, C-336/00, «Huber», ό.π. σκ. 33, ως προς την προστασία και υγιεινή των ζώων βλ. το προσηρτημένο στη Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας πρωτόκολλο των κρατών μελών για την προστασία και την καλή διαβίωση των ζώων (ΕΕ 1997, C-340, σ. 110, απόφ. ΔΕΕ της 17.10.2013, C-101/12, «Herbert Schaible κατά Land Baden-Württemberg, σκ. 35, της 19.7.2008, C- 219/07, «Nationale Raad van Dierenkwekers en Liefhebbers VZW, Andibel VZW κατά Belgische Staat», σκ. 27, της 17.1.2008, C-37/06 και C-58/06, «Viamex Agrar Handel και ZVK», σκ. 22 και 23 και ως προς την προστασία της δημόσιας υγείας βλ. Τίτλο XIV της ΣΛΕΕ, άρθρο 168 και απόφ. ΔΕΕ της 5.11.2014, C- 402/13, «Cypra Ltd κατά Κυπριακής Δημοκρατίας», σκ. 16, της 21.7.2011, C- 21/10, «Nagy, σκ. 41, της 24.5.2007, C-45/05, Maatschap Schonewille-Prins, σκ. 41) και αφετέρου του εύλογου και πρόσφορου των ειδικότερων προϋποθέσεων που τίθενται για την άσκηση της οικείας δραστηριότητας, χωρίς κατ' αρχήν να διαταράσσεται εξ αυτού η δίκαιη ισορροπία μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και της επιχειρηματικής ελευθερίας των κατόχων σχετικών εκμεταλλεύσεων (κατοχυρωμένης σε επίπεδο Ένωσης στο άρθρο 16 σε συνδυασμό με το άρθρο 52 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, απόφ. ΔΕΕ της 17.10.2013, C-101/12, «Herbert Schaible», σκ. 25 και επ.) [πρβλ. απόφ. Γενικού Δικαστηρίου της 26.9.2014, T-614/13, «Romonta GmbH κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής», σκ. 59, 60, 62, 63 και 77-79, ΣτΕ 2764-2768/2011, 1585, 1586/2010 Ολομ., 3536/2009, 366, 3619/2008, 1038/2006, 1991, 1992, 3665/2005 Ολομ., 3633/2004 Ολομ., 671, 672/2002 Ολομ., 1686/2002, 3073/1992, 2614/1989 Ολομ.]. Συνεπώς, σε περίπτωση μη τήρησης εκ μέρους του λήπτη ενίσχυσης του σχετικού όρου επιλεξιμότητας στο πλαίσιο του Μέτρου 3.1. του Επιχειρησιακού Προγράμματος "Αγροτική Ανάπτυξη-Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006", ήτοι μη προσκόμισης της άδειας λειτουργίας της υπό ενίσχυση εκμετάλλευσης εντός της προθεσμίας ολοκλήρωσης των βραχυχρόνιων υποχρεώσεών του, επιβάλλεται από τις ρυθμίσεις των άρθρων 62 παρ. 3 του Κανονισμού 445/2002 και 49 παρ. 1 του Κανονισμού 2419/2001 (βλ. σκέψεις 6 και 7 της παρούσας), αλλά και από τις ρυθμίσεις των άρθρων 102 και 104 του ν. 2362/1995, 19 και 21 της ΚΥΑ 448/2001, το διοικητικό μέτρο της ανάκτησης της αχρεωστήτως καταβληθείσας ενίσχυσης κατόπιν τήρησης της προβλεπόμενης στην ΚΥΑ

	320752/17040/04/15.12.2004 (Β' 1865) διαδικασίας. Απαλλαγή του λήπτη της ενίσχυσης από την υποχρέωση επιστροφής της εισπραχθείσας όμοιας είναι νοητή κατ' αρχήν στην περίπτωση συνδρομής λόγων ανωτέρας βίας, όπως αυτοί καθορίζονται στην παράγραφο 21 του Παραρτήματος Ι της ΚΥΑ 448/2001, σε αντιστοιχία και προς τις σχετικές προβλέψεις του άρθρου 33 του Κανονισμού 445/2002 (βλ. και άρθρο 39 του διάδοχου Κανονισμού 817/2004), καθώς και στην περίπτωση συνδρομής των ρητώς προβλεπόμενων στους Κανονισμούς 445/2002 και 2419/2001 λόγων απαλλαγής, αλλά και κατ' εφαρμογή των γενικών αρχών του ενωσιακού δικαίου, μη αποκλεισμένης και της εφαρμογής των αντίστοιχων εθνικών ρυθμίσεων και αρχών, στον βαθμό που αυτές δεν αντιβαίνουν στις αντίστοιχες ενωσιακές ρυθμίσεις και αρχές και δεν θίγουν την πρακτική αποτελεσματικότητά τους (βλ. σκέψη 12.iii της παρούσας). [...] Απορρίπτει την αίτηση.
ΕΛΣυν 1388-9/2024 (ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΜΗΜΑ)	3.2. Από τον συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται τα ακόλουθα: Ενόψει των αρχών του κράτους δικαίου και της νομιμότητας, της ουσιαστικής προστασίας των συνταγματικά κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στη δημόσια υγεία (βλ. άρθρο 21 παρ. 3 του Συντάγματος) καθώς και των αρχών της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και της χρηστής δημοσιονομικής διαχείρισης (βλ. άρθρα 70, 73 παρ. 2, 75 και 79 του Συντάγματος), ο κοινός νομοθέτης υποχρεούται να θεσμοθετεί αποκαταστατικά μέτρα προς ανόρθωση της απώλειας ή της διακινδύνευσης δημόσιων κονδυλίων καθώς και κυρωτικούς μηχανισμούς πειθαρχικού και ποινικού χαρακτήρα με στόχο την καταπολέμηση της διαφθοράς, τη διασφάλιση της διαφάνειας στη διαχείριση των δημόσιων πόρων και την αποτροπή και καταστολή της μη σύννομης δράσης όσων εμπλέκονται στην εν λόγω διαχείριση. Στο πλαίσιο αυτό, με τις προεκτεθείσες διατάξεις ρυθμίζεται η διαδικασία παροχής ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης σε ασφαλισμένους του ΕΟΠΥΥ, οι υποχρεώσεις των θεραπόντων ιατρών και οι συνέπειες της μη τήρησης των υποχρεώσεων αυτών. Ειδικότερα, η συνταγογράφηση σκευασμάτων-φαρμάκων και λοιπών θεραπευτικών μέσων, όπως τα ΣΕΔ-πρέπει να διενεργείται με βάση τους κανόνες της ιατρικής ηθικής και δεοντολογίας με σκοπό αφενός την αποκατάσταση της υγείας των ασθενών ασφαλισμένων με τη χορήγηση μόνο αυτών που είναι κατάλληλα και αυστηρώς αναγκαία και αφετέρου την αποτροπή πρόκλησης ζημίας στον ασφαλιστικό οργανισμό και κατασπατάλησης των πόρων του μέσω της αδικαιολόγητης και παράνομης χορήγησης σκευασμάτων. Συγκεκριμένα, οι ιατροί οφείλουν, μεταξύ άλλων, αφού επαληθεύσουν την ασφαλιστική ικανότητα του προσερχόμενου προς συνταγογράφηση με ταυτοποίηση αυτού προς το αναγραφόμενο στο εκδοθέν από τον οργανισμό βιβλιάριο ασθενείας πρόσωπο, να εξετάζουν τον ασφαλισμένο με τις κατάλληλες ιατρικές μεθόδους, ώστε να καταλήγουν σε διάγνωση τυχόν υπάρχουσας σχετικής με την ειδικότητά τους πάθησης και, αν κρίνουν αναγκαία τη χορήγηση σκευασμάτων για την αντιμετώπισή της, να προβαίνουν σε έκδοση συνταγής κατά τους προβλεπόμενους τύπους και με ορθολογικό τρόπο, αιτιολογώντας την ανάγκη χορήγησής τους με κάθε πρόσφορο μέσο. Για τη

συνταγογράφηση απαιτείται εγγραφή στο Σύστημα Ηλεκτρονικής Συνταγογράφησης, στο οποίο ο ιατρός καταχωρίζει την ειδικότητά του στην οθόνη του συστήματος «Διαχείριση Λογαριασμού/Πιστοποίηση Γιατρών», στο τέλος της οποίας αναγράφεται ότι η παρούσα επέχει θέση υπεύθυνης δήλωσης του άρθρου 8 του ν. 1599/1986 και, σε περίπτωση δήλωσης ψευδών ή ανακριβών στοιχείων, ο δηλώσας, πέραν πάσης άλλης ευθύνης, ευθύνεται για παράβαση των διατάξεων του άρθρου 22 παρ. 6 του ν. 1599/1986, αντίστοιχη δε διαδικασία ακολουθείται και κατά την εγγραφή του ιατρού ως χρήστη του Πληροφοριακού Συστήματος του ΕΟΠΥΥ (βλ. και την οικ. 4841/11.2.2016 ανακοίνωση του Προέδρου του ΕΟΠΥΥ για την ηλεκτρονική έκδοση γνωματεύσεων για αποζημίωση παροχών του ΕΚΠΥ αυτού, σύμφωνα με την οποία όλοι οι ιατροί έχουν υποχρέωση να εγγραφούν στο σύστημα, προκειμένου να καταχωρίζουν τις αντίστοιχες γνωματεύσεις, ενώ από 11.2.2016 δύναται να εκδίδονται ηλεκτρονικές γνωματεύσεις και για τα ΣΕΔ). Μέσω του συστήματος αυτού εκδίδονται οι ιατρικές γνωματεύσεις, μεταξύ των οποίων και οι γνωματεύσεις για το αναγκαίο της χρήσης ΣΕΔ, που αφορούν σε συγκεκριμένες, ρητώς προσδιοριζόμενες στον ΕΚΠΥ παθήσεις, οι οποίες δεν εμπίπτουν στο γνωστικό αντικείμενο της Χειρουργικής Θώρακος. Για τον λόγο αυτόν το πληροφοριακό σύστημα του ΕΟΠΥΥ δεν παρέχει τη δυνατότητα σε Χειρουργούς Θώρακος να εγγραφούν ως χρήστες για τη συνταγογράφηση ΣΕΔ. Η παράβαση των ανωτέρω υποχρεώσεων των ιατρών συνεπάγεται τον σε βάρος τους καταλογισμό της προκληθείσας από αυτούς ζημίας προσαυξημένης κατά 50% καθώς και προστίμου κυμαινόμενου από 3.000 έως 15.000 ευρώ, αναλόγως των περιστάσεων. Ειδικότερα, με τη διάταξη του άρθρου 2 παρ. 4 περ. α' του π.δ. 121/2008-η οποία είναι ειδική σε σχέση με αυτήν του κυρωθέντος με το άρθρο πρώτο του ν. 2683/1999 (Α' 19) Κώδικα Κατάστασης Δημοσίων Πολιτικών Διοικητικών Υπαλλήλων-καθιερώνεται αστική ευθύνη του ιατρού για ζημιολογικές ενέργειες λόγω παράνομης συνταγογράφησης. Δοθέντος δε ότι από την ως άνω διάταξη δεν προκύπτει σαφώς η πρόθεση του νομοθέτη να εισαγάγει καθεστώς αντικειμενικής ευθύνης, ο ιατρός ευθύνεται σε περίπτωση υπαίτιας αθέτησης των υποχρεώσεών του, η δε υπαιτιότητά του τεκμαίρεται από την παραβίαση των υποχρεώσεών του, ενώ απαλλάσσεται μόνο εφόσον ο ίδιος επικαλεστεί και αποδείξει την έλλειψη υπαιτιότητάς του. Εξάλλου, ελλείψει ρητής πρόβλεψης για περιορισμό της ευθύνης του υποχρέου μόνο για δόλο και βαρεία αμέλεια, αυτός ευθύνεται για κάθε πταίσμα, δηλαδή και για ελαφρά αμέλεια. Η αυξημένη αυτή ευθύνη δικαιολογείται από την ιδιαίτερη θέση του ιατρού στο σύστημα των συνταγογραφήσεων ως εγγυητή της προστασίας της υγείας των ασφαλισμένων, της διαφάνειας στη διαχείριση της φαρμακευτικής δαπάνης και της αποτροπής της κατασπατάλησης των πόρων των ασφαλιστικών οργανισμών ενόψει και της υψηλής διακινδύνευσης που συνεπάγεται η συνταγογράφηση για τα οικονομικά τους (πρβλ. ΕλΣυν Ολ. αποφ. 271/2019 σκ. 4., 1026/2017, σκ. V.B.).

[...]

Δέχεται εν μέρει την έφεση.

**ΕΛΣυν 1408/2024
(ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

4. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος ορίζεται ότι «2. (...) όσοι πάσχουν από ανίατη σωματική ή πνευματική νόσο έχουν δικαίωμα ειδικής φροντίδας από το Κράτος. 3. Το Κράτος μεριμνά για την υγεία των πολιτών και παίρνει ειδικά μέτρα για την προστασία (...), του γήρατος, της αναπηρίας (...) 6. Τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία, την επαγγελματική ένταξη και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της Χώρας.». Οι ανωτέρω διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφραση της αρχής του κοινωνικού κράτους δικαίου και αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση σκοπού δημοσίου συμφέροντος συνιστάμενου στην κοινωνική προστασία των αναφερόμενων σε αυτές κατηγοριών προσώπων, μεταξύ των οποίων και τα άτομα με αναπηρία ή ανίατη νόσο, δεν θέτουν συγκεκριμένο κανόνα αμέσως και ευθέως εφαρμοστέο, αλλά έχουν κατά βάση κατευθυντήριο χαρακτήρα, απευθύνεται δε με αυτές προς τον νομοθέτη έντονη υπόδειξη να λαμβάνει υπέρ των ως άνω προσώπων ειδική φροντίδα και, ειδικώς προκειμένου περί αναπήρων, κάθε πρόσφορο μέτρο, ώστε να εξασφαλίζεται η δυνατότητα διεκδίκησης και άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων τους. Καταλείπεται όμως παράλληλα στον νομοθέτη ευρύτατο πλαίσιο κριτηρίων βάσει των οποίων, κατά την εκτίμησή του, θα προσδιορίσει το είδος και την έκταση της ειδικής φροντίδας ως προς κάθε κατηγορία των προσώπων αυτών (βλ. ΣτΕ 988/2014 Ολ.). Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση, πλην άλλων, της αρχής της ισοότητας (ΑΕΔ 8/2019). Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος για τα άτομα με αναπηρία ή ανίατη (σωματική ή πνευματική) νόσο καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, Έκτο Τμ. 1051/2022, ΙΙΙ Τμ. 470/2020, ΣτΕ 3820/2015, 3790/2014). Εξάλλου, από τις εν λόγω συνταγματικές διατάξεις - ερμηνευόμενες σε συνδυασμό με την κυρωθείσα με τον ν. 4074/2012 (Α' 88) Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, η οποία αναγνωρίζει τα άτομα με αναπηρία ως πλήρη υποκείμενα δικαιωμάτων και ενθαρρύνει τον σεβασμό της αξιοπρέπειας, την ατομική αυτονομία και ανεξαρτησία αυτών, έχουσα ειδικότερα ως σκοπό «να προάγει, προστατεύει και να διασφαλίσει την πλήρη και ίση απόλαυση όλων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και θεμελιωδών ελευθεριών, από όλα τα άτομα με αναπηρίες και να προάγει το σεβασμό της εγγενούς αξιοπρέπειας τους» (βλ. άρθρο 1 αυτής και ΕΔΔΑ απόφ. της 08.02.2022 Jivan κατά Ρουμανίας) - απορρέει, ταυτόχρονα, στοιχειώδης απαγορευτικός κανόνας, δεσμευτικός για τον κοινό νομοθέτη, σύμφωνα με τον οποίο δεν είναι συνταγματικώς ανεκτός ο περιορισμός ή η υποβάθμιση της παρεχόμενης στις ως άνω κατηγορίες προσώπων ειδικής φροντίδας χωρίς αποχρώντα λόγο (πρβλ. ΣτΕ 2166/2022 7μ., 719/2018 7μ.).

[...]

8. Εξάλλου, οι δημόσιοι πόροι διανέμονται, κατά την άσκηση της γενικής δημοσιονομικής, οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (βλ. άρθρα 82 παρ. 1 του Συντάγματος περί της χαρασσόμενης από την Κυβέρνηση γενικής πολιτικής της Χώρας, 79 παρ. 8 του Συντάγματος περί της ψήφισης από την Ολομέλεια της Βουλής των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και 106 του Συντάγματος, για τον προγραμματισμό και συντονισμό της οικονομικής δραστηριότητας στη Χώρα, προς διασφάλιση της οικονομικής ανάπτυξης όλων των τομέων της εθνικής οικονομίας ενόψει της εδραίωσης της κοινωνικής ειρήνης και της προστασίας του γενικού συμφέροντος), με γνώμονα την αρχή του κοινωνικού κράτους δικαίου, κατ' άρθρο 25 παρ. 1 α' του Συντάγματος, που περιλαμβάνει τις θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές της προστασίας των ατομικών, κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων, της πολυεπίπεδης ισότητας (άρθρο 4 του Συντάγματος), της εθνικής, κοινωνικής, ενδογενεακής και διαγενεακής αλληλεγγύης (άρθρο 25 παρ. 4 του Συντάγματος), της δίκαιης αποταμίευσης (άρθρα 21, 25 παρ. 1 α και 4, 26 και 120 του Συντάγματος), αλλά και της διασφάλισης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς και της υπόστασης, της ασφάλειας και της βιωσιμότητας του ίδιου του Κράτους. Παράλληλα, από τις διατάξεις του άρθρου 79 του Συντάγματος (με τις οποίες καθορίζεται η διαδικασία ψήφισης του προϋπολογισμού των εσόδων και εξόδων του Κράτους, του απολογισμού και του γενικού ισολογισμού του Κράτους, καθώς και έγκρισης των προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, κατά τα ανωτέρω), σε συνδυασμό με αυτές του άρθρου 73 παρ. 2 (στις οποίες προβλέπεται ειδική προπαρασκευαστική – γνωμοδοτική διαδικασία πριν από την ψήφιση συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων που συνεπάγονται μακροχρόνιες δημοσιονομικές συνέπειες) και εκείνες του άρθρου 75 (στις οποίες ορίζεται ως υποχρεωτική η σύνταξη προκαταρκτικής έκθεσης για την κάλυψη της δαπάνης που συνεπάγονται νομοσχέδια με δημοσιονομικές επιπτώσεις), εκδηλώνεται η μέριμνα του συντακτικού νομοθέτη για την ορθή δημοσιονομική διαχείριση (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτικά της 4ης Γεν. Συν/σης της 5.2.2021, της 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και πρβλ. ΣτΕ Ολ. 3409, 3408, 1685/2013, 3668/2006). Με τις ρυθμίσεις αυτές θεσπίζονται και ειδικές διαδικαστικές εγγυήσεις για τον οικονομικό προγραμματισμό και τον τρόπο διάθεσης των πεπερασμένων δημοσίων πόρων, που πρέπει να διανέμονται με σεβασμό στην, επίσης συνταγματικής περιωπής, αρχή της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, η οποία αποτελεί αναγκαίο μέσο για τη διασφάλιση της συνέχειας στην οικονομική λειτουργία του Κράτους και της εκτέλεσης της κατά το Σύνταγμα αποστολής του (βλ. ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. 26ης Γεν. Συν/σης της 17.12.2014 και στο πνεύμα αυτό πρβλ. ΣτΕ Ολ. 2115, 1116/2014, 1284, 1283, 668/2012 και αποφάσεις ΕΔΔΑ της 15.10.2013 “Rimantas Savickas κατά Λιθουανίας”, της 8.10.2013 “Mateus και Januario κατά Πορτογαλίας”, της 7.5.2013 “Ιωάννα Κουφάκη και ΑΔΕΔΥ κατά Ελλάδος”, της 20.6.2012, “Panfile κατά Ρουμανίας”, σκ. 16, της 13.12.2011 “Lakićević και λοιποί κατά Σερβίας”, σκ. 61 και της 15.9.2009, “Moskal κατά Πολωνίας”). Οι αρχές αυτές συνθέτουν το συνταγματικό περίγραμμα της διανεμητικής δικαιοσύνης, εντός του οποίου ο νομοθέτης διαθέτει ευρύ περιθώριο εκτίμησης κατά τη λήψη διαρθρωτικών

θεσμικών μέτρων στο πλαίσιο χάραξης της ευρύτερης κοινωνικής, οικονομικής και δημοσιονομικής πολιτικής, δηλαδή ένα ευρύ φάσμα δικαστικά ανέλεγκτης πολιτικής εκτίμησης και επιλογής, ενόψει, αφενός της προβλεπόμενης στην παράγραφο 1 του άρθρου 106 του Συντάγματος αρμοδιότητας του Κράτους επί του συντονισμού και προγραμματισμού της οικονομικής δραστηριότητας για την προστασία του γενικού συμφέροντος και δη της κοινωνικής ευημερίας και αφετέρου της θεσπιζόμενης στο άρθρο 26 του Συντάγματος αρχής της διάκρισης των λειτουργιών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975/2021, Τέταρτο Τμ. 957/2021).

[...]

11. Σε εκτέλεση της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό λειτουργικό, μισθολογικό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών [βλ. σχετικώς τις διατάξεις των άρθρων 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β', 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2 και 3, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ' και στ', 101 Α, 103 και 104 του Συντάγματος και ΕλΣυν Ολ. 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017], ο νομοθέτης έχει διαχρονικώς οργανώσει το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό σύστημα [βλ. μεταξύ άλλων τις διατάξεις του α.ν. 1854/1951 της 23/23 Ιουνίου 1951 «Περί απονομής των Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων» (Α' 182), του ν. 3163/1955 «περί συνταξιοδοτήσεως του προσωπικού του Ι.Κ.Α.» Α' 153 και τον Συνταξιοδοτικό Κώδικα, κωδικοποιηθέντα διαδοχικώς με το άρθρο μόνο του π.δ/τος 1041/1979 (Α' 292), του π.δ/τος 166/2000 (Α' 153) και το άρθρο μόνο το ήδη ισχύοντος π.δ/τος 169/2007 (Α' 210)]. Εντός δε του εν λόγω συστήματος, ενόψει και των κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία των ατόμων με αναπηρία ή ανίατη νόσο, έχουν θεσπιστεί ευνοϊκές διατάξεις που αφορούν ειδικώς τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς με αναπηρία ή αυτούς που απολύονται από την υπηρεσία λόγω σωματικής ή διανοητικής ανικανότητας (βλ. ενδεικτικά άρθρα 1 παρ. 1 περ. α' προτελευταίο εδάφιο, γ' και στ', 9 παρ. 15, 17, 45, 53, 54, 56 παρ. 3, 57Α Συνταξιοδοτικού Κώδικα κ.λπ.) Στο πλαίσιο αυτό, το κόστος της σύνταξης βαρύνει κατ' αρχήν τον κρατικό προϋπολογισμό, ήτοι το Δημόσιο Ταμείο (βλ. τους διαχρονικά ισχύοντες συνταξιοδοτικούς κώδικες και, ειδικότερα, άρθρο 1 του β.δ/τος της 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρο 1 του α.ν. 1854/1951, άρθρο 1 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, άρθρο 1 του π.δ/τος 166/2000 και άρθρο 1 του π.δ/τος 169/2007 και ΑΕΔ 28, 2/2004), ενώ το σχετικό βάρος δύναται να αναδέχεται και ο προϋπολογισμός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (βλ., μεταξύ άλλων, τον ανωτέρω ν. 3163/1955, ΕλΣυν Ολ. 1277/2018, 244/2017, 1510/1996 και απόφ. ΔΕΚ της 22.11.1995, C- 443/93, Βουγιούκας κατά Ελλάδος, για την ένταξη όσων λαμβάνουν σύνταξη υπό το καθεστώς του ν. 3163/1955 από το ΙΚΑ στο ελληνικό ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων). Η καταβολή της σύνταξης τελεί πάντοτε υπό την εγγύηση του Κράτους και δη του Δημοσίου, για όσους αντλούν το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα από αυτό ως εργοδότη (λειτουργικό κριτήριο), αλλά και για όσους εντάσσονται υπό την ιδιότητα του δημοσίου λειτουργού ή

υπαλλήλου στην οργανωτική δομή ν.π.δ.δ. και λαμβάνουν σύνταξη είτε απευθείας από το Δημόσιο Ταμείο, είτε από άλλον φορέα, στον οποίο έχει κατά νόμο μεταβιβασθεί η αρμοδιότητα κανονισμού και πληρωμής των συντάξεων και έχει αναδεχθεί το βάρος καταβολής τους (οργανικό κριτήριο, βλ. συναφώς ΕΛΣυν ΟΛ. 2020/2020).

[...]

28. Από τον συνδυασμό του συνόλου των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται, μεταξύ άλλων, τα εξής: Στην περίπτωση απόλυσης δημοσίου υπαλλήλου λόγω ανικανότητας να εκτελέσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα, η οποία προκλήθηκε από νόσο που δεν επιδέχεται θεραπεία, γενεσιουργό αιτία της εξόδου του από την υπηρεσία αποτελεί η διάγνωση από την αρμόδια Υγειονομική Επιτροπή (άρθρο 165 παρ. 2 ν. 3528/2007) της σωματικής ή πνευματικής ανικανότητάς του. Στην εν λόγω δε περίπτωση, κρίσιμο χρονικό σημείο για τον καθορισμό του τερματισμού της συντάξιμης υπηρεσίας του απολυόμενου υπαλλήλου είναι η ημερομηνία έκδοσης της οικείας ιατρικής γνωμάτευσης, αφού, σύμφωνα με το άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, η συντάξιμη υπηρεσία αυτού τερματίζεται μόλις παρέλθει δίμηνο από την ημερομηνία έκδοσης της ως άνω γνωμάτευσης, τούτο δε ανεξαρτήτως του χρόνου κοινοποίησης της απόφασης του υπηρεσιακού συμβουλίου περί απόλυσης που εκδίδεται ακολούθως, η οποία έχει αναγνωριστικό χαρακτήρα και περιορίζεται να βεβαιώσει το σχετικό νομικό γεγονός, ή της τυχόν παροχής υπηρεσίας και της καταβολής μισθού πέρα από το δίμηνο (βλ. σκέψη 23). Η γνωμάτευση αυτή, συνεπαγόμενη άνευ ετέρου την απομάκρυνση από την υπηρεσία του πάσχοντος από ανίατη νόσο δημοσίου υπαλλήλου, αποτελεί αναγκαίο όρο και για τη διεκδίκηση, περαιτέρω, του προβλεπόμενου στο άρθρο 54 παρ. 3 του π.δ/τος 169/2007 επιδόματος νόσου και ανικανότητας, ύστερα από γνωμάτευση της οικείας Ανώτατης Υγειονομικής Επιτροπής για τον βαθμό μείωσης της ικανότητας του υπαλλήλου για εργασία και τη φύση της διαπιστωθείσας κατά τα ανωτέρω νόσου, η καταβολή του οποίου (επίδοματος) εξακολουθεί να διέπεται από τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου (βλ. μεταβατική ρύθμιση του άρθρου 11 του ν. 4387/2016 με τίτλο «Σύνταξη αναπηρίας»). Ενόψει των ανωτέρω εκτεθέντων, σε περίπτωση που η ενεργοποίηση της διαδικασίας για τη διάγνωση της ικανότητας του δημοσίου υπαλλήλου να ασκήσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα και η έκδοση της σχετικής γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής, με την οποία πιστοποιείται η ανικανότητά του προς τούτο, έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 και εφόσον ο υπάλληλος έχει θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την έναρξη ισχύος του εν λόγω νόμου διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (βλ. άρθρο 1 αυτού) [πρβλ. ΕΛΣυν ΟΛ. 2120/2020, 1829/2019, 2247/2009, Τρίτο Τμ. 1593/2021, ΙΙ Τμ. 1412/2020, 360/2019, 5319/2015, 2471/2014, 1758/2011, ΣτΕ 3177/2004, 135/2002 κ.ά.] και πληροί και τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης μέχρι το χρονικό αυτό σημείο (πρβλ. άρθρο 6 παρ. 1.β του ν.4387/2016), το Δικαστήριο κρίνει ότι, ανεξαρτήτως του χρόνου τερματισμού της συντάξιμης υπηρεσίας του κατά το άρθρο 14 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (πρβλ. ΕΛΣυν ΙΙ Τμ.

500/2019, 316, 592/2017), η σύνταξή του πρέπει να υπολογιστεί σύμφωνα με τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31η.12.2014. Και τούτο, κατά τελεολογική διαστολή του άρθρου 6 παρ. 1.α του ν. 4387/2016, σύμφωνα με το οποίο «Οι συντάξεις όσων από τα πρόσωπα της περίπτωσης α' της παραγράφου 1 του άρθρου 4 αποχωρούν από την Υπηρεσία τους λόγω συνταξιοδότησης, μέχρι την έναρξη ισχύος του παρόντος, υπολογίζονται, σύμφωνα με τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά τις 31.12.2014» (βλ. και άρθρα 11 και 21 του ν. 4387/2016), σε συμφωνία με τις συνταγματικές επιταγές για την προστασία των ατόμων με αναπηρία ή ανίατη νόσο (άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος) και υπό το φως των αρχών της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ως προς την προστασία των νομίμων περιουσιακών προσδοκιών της ως άνω κατηγορίας δικαιούχων, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη, καθώς και της αναλογικότητας. Ειδικότερα, ελλείψει σχετικής ειδικής μεταβατικής ρύθμισης, η προαναφερόμενη διάταξη καταλαμβάνει, καθ' ερμηνεία εναρμονιζόμενη προς τις ως άνω υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχές και κανόνες, και τις περιπτώσεις εκείνες που κατά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 έχει ήδη ολοκληρωθεί η διοικητική διαδικασία, η οποία συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για τον προσδιορισμό της αιτίας εξόδου του υπαλλήλου από την υπηρεσία από τα όργανα της υπηρεσιακής διοίκησης, κατόπιν περάτωσης της οποίας, εφόσον διαγνωστεί η ανικανότητα του τελευταίου για εργασία, εκκινεί υποχρεωτικά η διαδικασία απόλυσής του και ακολούθως λαμβάνει χώρα ο κανονισμός της σύνταξης αυτού βάσει των δεδομένων της εκδοθείσας ιατρικής γνωμάτευσης, στο πλαίσιο της λειτουργικής συνέχειας της υπαλληλικής με τη συνταξιοδοτική σχέση. Από το αποτέλεσμα μάλιστα της εν λόγω διαδικασίας, όπως προεκτέθηκε, ο υπάλληλος έλκει προσδοκία και για τη χορήγηση επιδόματος νόσου και ανικανότητας κατ' άρθρο 54 παρ. 3 του π.δ/τος 169/2007. Ο δε χρόνος συμπλήρωσης διμήνου από την έκδοση της - μόνης κρίσιμης για την επέλευση των ως άνω εκθεσιών εννόμων συνεπειών για την υπηρεσιακή και συνταξιοδοτική κατάσταση του υπαλλήλου - γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής, με την πάροδο του οποίου θεωρείται τερματισθείσα η συντάξιμη υπηρεσία, κατ' άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, δεν συνιστά πρόσφορο λόγο ικανό διαφοροποίησης ως προς τον τρόπο υπολογισμού της σύνταξης, σε περίπτωση που επέλθει, κατά το μεσαλοβήσαν από την έκδοση της εν λόγω γνωμάτευσης χρονικό διάστημα, σχετική επί τω δυσμενέστερω νομοθετική μεταβολή. Τούτο, δοθέντος ότι με τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016 επήλθε θεσμική μεταβολή του συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων με την ένταξή τους στο ασφαλιστικό καθεστώς του ΕΦΚΑ με συνέπεια τη μείωση των συνταξιοδοτικών παροχών, λόγω συμμετοχής της κατηγορίας αυτής στους δημοσιονομικούς κινδύνους του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος, στο οποίο πλέον εντάσσονται. Συγκεκριμένα, με τις διατάξεις του ως άνω ν. 4387/2016, πλην άλλων, η σύνταξη των δημοσίων λειτουργών και υπαλλήλων, υπολογιζόμενη με βάση το άθροισμα της εθνικής και της ανταποδοτικής σύνταξης, δεν αποδίδει πλέον κατά διαφανή

τρόπο την εύλογη αναλογία μεταξύ αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως υπό το προϋσχύσαν καθεστώς του Συνταξιοδοτικού Κώδικα εντός του οποίου, κατά τα άρθρα 9 και 34 αυτού, η σύνταξη υπολογιζόταν σε σταθερό ποσοστό επί των αποδοχών ενεργείας των υπηρετούντων, ενώ εισάγεται με το εν λόγω νομοθέτημα ένα περίπλοκο σύστημα προσδιορισμού του ανταποδοτικού σκέλους της σύνταξης, αναπροσαρμοζόμενο βάσει μη ευχερώς προσβάσιμων δεικτών, με διαδοχικές τροποποιήσεις του πλαισίου καταβολής της καθοριζόμενης προσωπικής διαφοράς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, II Τμ. 930/2019). Επομένως, με την ένταξη στο ασφαλιστικό σύστημα του ΕΦΚΑ της χρήζουσας ειδικής προστασίας κατηγορίας των υπαλλήλων με αναπηρία ή ανίατη νόσο, οι οποίοι έχουν ήδη θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης από το Δημόσιο κατά τη θέση σε ισχύ του ν. 4387/2016 και πληρούν και τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η επιβάρυνση των συντάξεων τους από την εφαρμογή του νέου συστήματος, επέρχεται αιφνίδια μεταβολή ουσιώδους στοιχείου της ήδη διαμορφωμένης νομικής και πραγματικής κατάστασης αυτών, στη διατήρηση των οποίων είχαν δικαιολογημένα αποβλέψει, και δη του συνταξιοδοτικού καθεστώτος στο οποίο υπάγονται. Συνεπεία δε τούτου εγείρεται ζήτημα διατάραξης των συνταγματικών αρχών της ασφάλειας δικαίου, της σαφήνειας, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης σε σχέση με τις περιουσιακές προσδοκίες και τη διατήρηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης της συγκεκριμένης κατηγορίας δικαιούχων, και σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, στον βαθμό που η ένταξη των ανωτέρω υπαλλήλων στον ΕΦΚΑ - με βάση το συμπτωματικό ημερολογιακό κριτήριο της συμπλήρωσης διμήνου από την έκδοση γνωμάτευσης της οικείας Υγειονομικής Επιτροπής - επενεργεί, συνεπαγόμενη μειώσεις, σε ώριμες συνταξιοδοτικές προσδοκίες. Άλλωστε τυχόν καθυστέρηση στην ολοκλήρωση της σχετικής διαδικασίας διάγνωσης της ικανότητας προς εργασία, κείμενη εκτός της σφαίρας ευθύνης του υπαλλήλου, δεν μπορεί να λειτουργήσει σε βάρος αυτού (πρβ. ΕΔΔΑ απόφ. της 30.11.2005, Solodiyuk v. Russi). Αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή σε σχέση με την ανωτέρω κατηγορία προσώπων, δεν θα ήταν, άλλωστε, συμβατή με το άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, καθόσον ενόψει των συνταγματικών επιταγών για την προστασία των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων, όπως οι υπάλληλοι με αναπηρία ή ανίατη νόσο, υπό το πρίσμα του σεβασμού των αυξημένων αναγκών τους, του δικαιώματος στην αυτονομία και του σεβασμού της αξιοπρέπειάς τους (πρβλ. ΕΔΔΑ αποφ. της 08.02.2022 Jivan κατά Ρουμανίας, της 7.3.2017 Baczi κατά Ουγγαρίας), υφίσταται λόγος αντικειμενικός και πρόσφορος να διαφοροποιήσει, κατά τρόπο θεμιτό, την κατηγορία αυτή δικαιούχων, για την οποία δικαιολογείται σε κάθε περίπτωση η πρόβλεψη εξαιρέσεων από τους ενιαίους συνταξιοδοτικούς κανόνες (βλ. άρθρο 4 παρ. 3 περ. ε' του ν. 4387/2016 περί εξαίρεσης από την υπαγωγή στον ΕΦΚΑ όσων δικαιούνται σύνταξη λόγω ανικανότητας ή λόγω θανάτου που προήλθε πρόδηλα και αναμφισβήτητα εξαιτίας της υπηρεσίας και ένεκα ταύτης, σύμφωνα με τις διατάξεις του π.δ/τος 169/2007 σε συνδυασμό και με αυτές του π.δ/τος 168/2007, στους οποίους δεν

επιρρίφθηκε ο κίνδυνος μεταβολής του συνταξιοδοτικού συστήματος, αφού εξακολουθούν να υπάγονται στο ασφαλιστικό - συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου και οι συντάξεις τους κανονίζονται με βάση τις ισχύουσες κατά την έναρξη ισχύος του ως άνω νόμου συνταξιοδοτικές διατάξεις του Δημοσίου). Περαιτέρω, διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση θα ήγειρε πρόσθετα ζητήματα παραβίασης των κατ' άρθρο 4 παρ. 1 και 5 του Συντάγματος αρχών της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στην κατανομή των δημοσίων βαρών, καθώς και του άρθρου 1 του (πρώτου) Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ σε συνδυασμό με το άρθρο 14 αυτής, καθώς θα συνεπαγόταν διαφορετική μεταχείριση, σε σχέση με τα περιουσιακά τους δικαιώματα, όπως είναι τα γεγεννημένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα και αξιώσεις των δημοσίων υπαλλήλων και οι νόμιμες επ' αυτών προσδοκίες, τα οποία, όπως προεκτέθηκε, εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, υπαλλήλων διεπόμενων από τις θεσμικές εγγυήσεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος (αρμοδίως διεγνωσμένοι ανάπηροι ή ανιάτως νοσούντες) που τελούν υπό όμοιες συνθήκες και όσον αφορά τον χρόνο θεμελίωσης συνταξιοδοτικού δικαιώματος και την πλήρωση των προϋποθέσεων για την άμεση καταβολή σύνταξης, με βάση το συμπτωματικό κριτήριο του χρόνου συμπλήρωσης διμήνου από τη διάγνωση της ανίατης πάθησής τους κατ' άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, το οποίο (κριτήριο) όμως δεν συνιστά αποχρώντα και ικανό διαφοροποίησης λόγο ως προς τον τρόπο υπολογισμού και το ύψος της σύνταξης σε περίπτωση σχετικής επί τα χείρω νομοθετικής μεταβολής. Άλλωστε ζήτημα παραβίασης των προαναφερόμενων αρχών τίθεται και ενόψει της ενιαίας μεταχείρισης, με βάση το εν λόγω όλως τυπικό και συμπτωματικό κριτήριο, αφενός της ως άνω προστατευτέας βάσει του Συντάγματος ευπαθούς κατηγορίας υπαλλήλων και αφετέρου των δημοσίων υπαλλήλων που δεν τελούν υπό τις ίδιες δυσχερείς συνθήκες όσον αφορά την κατάσταση της υγείας τους.

[...]

31. Με τα δεδομένα αυτά το Τμήμα κρίνει, κατ' εκτίμηση των ειδικότερων περιστάσεων της ένδικης υπόθεσης, ότι η σύνταξη του εκκαλούντος πρέπει να υπολογιστεί με βάση τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016, όπως βασίμως ζητείται με την κρινόμενη έφεση, σύμφωνα με όσα έγιναν δεκτά ανωτέρω (βλ. σκέψη 28 της παρούσας) υπό το φως των κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία των ατόμων με αναπηρία και ανίατη νόσο, της κατ' άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος αρχής της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, καθώς και των συνταγματικών αρχών της ασφάλειας δικαίου, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της σαφήνειας, της προβλεψιμότητας και της αναλογικότητας σε σχέση με τη ρύθμιση των συνταξιοδοτικών παροχών, της ισότητας ενώπιον του νόμου και της ισότητας στα δημόσια βάρη και σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ περί προστασίας των γεγεννημένων συνταξιοδοτικών αξιώσεων και των νόμιμων

συνταξιοδοτικών προσδοκιών. Και τούτο, λαμβανομένων υπόψη των εξής παραμέτρων: α) Ο εκκαλών είχε ήδη θεμελιώσει δικαίωμα σύνταξης σύμφωνα με τις ισχύουσες πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 διατάξεις του Συνταξιοδοτικού Κώδικα (π.δ. 169/2007) και πληρούσε τις προϋποθέσεις για την άμεση καταβολή σύνταξης μέχρι το χρονικό αυτό σημείο (βλ. την 22541/2016 αρχική συνταξιοδοτική πράξη της Διεύθυνσης Κανονισμού και Εντολής Πληρωμής Πολιτικών Συντάξεων του Γενικού Λογιστηρίου του Κράτους), συνέβαλε δε με την καταβολή εισφορών για μακρό χρονικό διάστημα (έτη 31-00-27) στην ενίσχυση του ειδικού ασφαλιστικού συστήματος συνταξιοδότησης των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. β) Έχει κριθεί ανίκανος από την Α.Σ.Υ.Ε. κατά ποσοστό 80% λόγω της ανίατης πάθησης εξαιτίας της οποίας απολύθηκε από την υπηρεσία με τις εντεύθεν συνέπειες και, ως εκ τούτου, χρήζει ειδικής προστασίας, κατ' άρθρο 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, όσον αφορά τη μέριμνα για οικονομική και κοινωνική εξασφάλιση. γ) Η εκκίνηση της διαδικασίας για τη διάγνωση της ικανότητάς του να ασκήσει τα υπηρεσιακά του καθήκοντα, όπως και η πιστοποίηση της σωματικής ανικανότητάς του για κάθε εργασία εξαιτίας νοσήματος μη ιάσιμου (βλ. την 114/5.4.2016 γνωμάτευση της Δευτεροβάθμιας Υγειονομικής Επιτροπής Αθηνών) - η οποία (ανικανότητα) αποτελεί τον γενεσιουργό λόγο της απόλυσής του εξαιτίας της αδυναμίας του να ανταποκριθεί στην εκτέλεση των απορρεουσών από τη θέση του υποχρεώσεων, ήτοι την αιτία εξόδου του από την υπηρεσία - έλαβαν χώρα πριν από την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016. δ) Πριν από τον τερματισμό της συντάξιμης υπηρεσίας του κατά τα προβλεπόμενα στο άρθρο 14 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, ήτοι πριν από την πάροδο διμήνου από την έκδοση της κρίσιμης γνωμάτευσης της αρμόδιας Υγειονομικής Επιτροπής (5.4.2016) και, ειδικότερα, μετά την παρέλευση ενός περίπου μηνός από αυτή, επήλθε μεταβολή επί τω δυσμενέστερω του οικείου νομοθετικού καθεστώτος (με έναρξη ισχύος από 12.5.2016), η οποία, μη αναγόμενη στη σφαίρα επιρροής του εκκαλούντος, επάγεται επαχθείς γι' αυτόν έννομες συνέπειες δεδομένης και της αναπηρίας του. ε) Η οιαδήποτε διαφορά μεταξύ της σύνταξης που δικαιούται ο εκκαλών βάσει των διατάξεων του Συνταξιοδοτικού Κώδικα και της κανονισθείσας σ' αυτόν κατ' εφαρμογή του ν. 4387/2016, που δεν ισοσκελίζεται με την προβλεπόμενη καταβολή προσωπικής διαφοράς μέχρι 31.12.2018, παρίσταται εν προκειμένω ουσιώδης, ανεξαρτήτως του ύψους της, ενόψει των αυξημένων αναγκών και των εγγενών δυσχερειών που αντιμετωπίζει, ως εκ της κατάστασης της υγείας του και του ποσοστού αναπηρίας του (80%), συνεκτιμωμένης και της αδυναμίας του να εργασθεί, όπως άλλοι εξ ιδίου δικαιώματος συνταξιούχοι του ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, λαμβάνοντας συγχρόνως το σύνολο της σύνταξης που δικαιούται από τον ως άνω φορέα (βλ. άρθρο 20 του ν. 4387/2013). Σημειωτέον δε ότι η σύνταξη που αυτός δικαιούται βάσει των διατάξεων της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31.12.2014, εξαιρείται από τις μειώσεις που προβλέφθηκαν με τα άρθρα 2 παρ. 14 του ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 περ. α' του ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 περ. α' του ν. 4051/2012 και το άρθρο πρώτο παράγραφος Β της υποπαράγραφοι Β.3 και Β.4 του ν. 4093/2012, ως εκ της λήψης επιδόματος

	ανικανότητας του άρθρου 54 του π.δ/τος 169/2007, καθώς και του ποσοστού αναπηρίας του (80%) [βλ. άρθρα 2 παρ. 14 περ. γ' ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 περ. γ' ν. 4024/2011, 1 παρ. 1 περ. δ' ν. 4051/2012 και άρθρο πρώτο παράγραφος Β υποπαράγραφοι Β.3 περ. δ' και Β.4 του ν. 4093/2012]. στ) Το Ελληνικό Δημόσιο δεν προέβαλε στο πλαίσιο της παρούσας δίκης βαρύνοντες λόγους αναγόμενους στην αδήριτη ανάγκη διασφάλισης της συνταγματικής αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας και, ειδικότερα, εκείνης του δημόσιου ασφαλιστικού συστήματος, στη δεδομένη δημοσιονομική συγκυρία - στη σφαίρα γνώσης και ευθύνης του οποίου εμπίπτει η επίκληση και απόδειξη της συνδρομής τέτοιων δημοσιονομικού χαρακτήρα λόγων - οι οποίοι επιτάσσουν μία διαφορετική στάθμιση, στο πλαίσιο των ως άνω αρχών της υπεροχής του δικαιώματος, της αξιοπρέπειας του ανθρώπου και δη των αναπήρων, καθώς και των ανιάτως νοσούντων, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ως προς την προστασία των νομίμων περιουσιακών προσδοκιών, καθώς και της αναλογικότητας και δικαιολογούν, στην υπό κρίση υπόθεση ενόψει των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της, διαφορετική από την προεκτεθείσα ερμηνεία και εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων υπό το πρίσμα των εν λόγω υπέρτερης τυπικής ισχύος αρχών ενόψει των οποίων η βλάβη που επέρχεται στον εκκαλούντα από την υπαγωγή του στο καθεστώς του ν. 4387/2016 κρίνεται ως δυσανάλογα μεγαλύτερη από το όφελος για το δημόσιο συμφέρον, που άπτεται της βιωσιμότητας του εθνικού ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος. Κατόπιν τούτων, κατά την κρίση του Δικαστηρίου, ενόψει των δεδομένων της συγκεκριμένης οριακής περίπτωσης, ο εκκαλών δεν καταλαμβάνεται από τις ρυθμίσεις του ν. 4387/2016, αλλά διέπεται από το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς, έστω και αν ο τερματισμός της συντάξιμης υπηρεσίας του έλαβε χώρα μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 με βάση το συμπτωματικό κριτήριο του χρόνου συμπλήρωσης διμήνου από τη διάγνωση της ανιάτης πάθησής του, σύμφωνα με το άρθρο 14 του π.δ/τος 169/2007, το οποίο όμως (κριτήριο) δεν συνιστά αποχρώντα λόγο διαφοροποίησης ως προς την τρόπο υπολογισμού και το ύψος της σύνταξης σε περίπτωση σχετικής επί τω δυσμενέστερω νομοθετικής μεταβολής. [...] Δέχεται την έφεση.
ΕΛΣυν 1406/2024 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	7. Η κρινόμενη έφεση παραδεκτώς στρέφεται κατά του Ελληνικού Δημοσίου, το οποίο νομιμοποιείται πάντοτε παθητικώς στη δίκη επί εφέσεων κατά πράξεων ή παραλείψεων της συνταξιοδοτικής διοίκησης ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου (βλ. τις διατάξεις των ισχυόντων κατά το χρόνο άσκησης της έφεσης άρθρων 8 και 48 του π.δ/τος 1225/1981 και ήδη άρθρο 112 παρ. 2 του ν.4700/2020), συνιστά δε τον εκ του Συντάγματος εγγυητή του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και των προς αυτούς εξομοιούμενων και της καταβολής των συντάξεών τους (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 1477, 504/2021, 2020/2020, 1277, 32/2018, 244/2017). Το Ελληνικό Δημόσιο εξακολουθεί να νομιμοποιείται παθητικώς στην παρούσα δίκη και μετά τη σύμφωνη

με το Σύνταγμα, ρυθμιστικά διακριτή και λειτουργικά αυτοτελή, ένταξη από 1.1.2017, ήτοι σε χρόνο μετά την άσκηση της υπό κρίση έφεσης αλλά πριν από τη συζήτησή της στο ακροατήριο, του ειδικού αυτού συνταξιοδοτικού συστήματος στο ευρύτερο δημόσιο ασφαλιστικό σύστημα του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ), μετονομασθέντος από 1.3.2020 σε «Ηλεκτρονικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης» (e-ΕΦΚΑ) [βλ. άρθρα 1 εδ. β, 1B παρ. 2, και τις διατάξεις του Κεφαλαίου Β του ν. 4387/2016 (Α' 85), όπως ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με τις οικείες διατάξεις του ν. 4670/2020 (Α' 43), σε συνδυασμό με τις ρυθμίσεις των άρθρων 51, 53, 70 και 100 του ν. 4387/2016 και τις κατ' εξουσιοδότηση αυτών εκδοθείσες κυα 124456/0092/13.12.2016 (Β' 4074) περί μεταφοράς της αρμοδιότητας πληρωμής και αναδρομικών συντάξεων στον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ από 1.1.2017 και 2915/783/17.1.2018 (Β' 55) για την ολοκλήρωση μέχρι τις 30.4.2018 της μεταφοράς αρμοδιοτήτων της Γενικής Διεύθυνσης Χορήγησης Συντάξεων Δημοσίου Τομέα της Γενικής Γραμματείας Δημοσιονομικής Πολιτικής του Υπουργείου Οικονομικών στον εν λόγω φορέα, καθώς και επί της σύμφωνης με το Σύνταγμα ένταξης της κατηγορίας αυτής στον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, ως εκ της αναδρομικής ισχύος των ερμηνευτικών διατάξεων των άρθρων 19, 20, 21, 22 και 23 του ν. 4670/2020]. Και τούτο, διότι, ενόψει της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 98 του Συντάγματος), της σαφούς συνταγματικής του διάκρισης, ως συνταξιοδοτικού φορέα, από τους κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος φορείς κοινωνικής ασφάλισης (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017), σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 51, 53 και 70 του ν. 4387/2016, συνάγεται ότι ο ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ δεν συνιστά από 1.1.2017 οιοδήποτε καθολικό διάδοχο του Δημοσίου, ούτε συνεχίζει τις σχετικές δίκες αυτού επί του κανονισμού των συντάξεων, όπως αντιθέτως συμβαίνει με τους φορείς, τομείς, κλάδους και λογαριασμούς κοινωνικής ασφάλισης που συγχωνεύθηκαν σ' αυτόν και απώλεσαν τη νομική τους προσωπικότητα (βλ. σχετικά ΣτΕ 1965, 1835, 1383, 442/2018), ή κατά το σκέλος που απορροφήθηκαν από τον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, με τη μεταφορά σ' αυτόν των κοινωνικοασφαλιστικών τους αρμοδιοτήτων (βλ. σχετικά για τον ΟΓΑ, ΣτΕ 1839, 1670, 29/2018, 3326, 2128, 744/2017 και για το ΝΑΤ, ΣτΕ 1067/2018). Εξάλλου, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 8 και 48 του π.δ/τος 1225/1981 συνάγεται ότι στις σχετικές δίκες, παθητικά νομιμοποιείται και συνεπώς παραδεκτώς παρέστη και ο ΕΦΚΑ (ήδη e-ΕΦΚΑ), στον οποίο όπως προεκτέθηκε, από την 1η.1.2017 και από την 1η.5.2018 έχει μεταβιβαστεί διαδοχικά η αρμοδιότητα πληρωμής και κανονισμού των συντάξεων και στο πλαίσιο του ειδικού αυτού συστήματος, προς εκτέλεση της σχετικής, κατά τα ανωτέρω, συνταγματικής υποχρέωσης του Ελληνικού Δημοσίου, με συνέπεια να καταλαμβάνεται και αυτός από τις συνέπειες της δικαστικής απόφασης (εκτελεστότητα, δεδικασμένο, υποχρέωση συμμόρφωσης) (βλ. ΕλΣυνII Τμ. 1998/2022, πρβλ. ΕλΣυνΟλ 335/2021).

	[...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕΛΣυν 1034/2024 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	3. Η κρινόμενη έφεση παραδεκτώς στρέφεται κατά του Ελληνικού Δημοσίου, το οποίο νομιμοποιείται πάντοτε παθητικώς στη δίκη επί εφέσεων κατά πράξεων ή παραλείψεων της συνταξιοδοτικής διοίκησης ενώπιον του Ελεγκτικού Συνεδρίου (βλ. τις διατάξεις του ισχύοντος κατά το χρόνο άσκησης της έφεσης άρθρου 8 του π.δ/τος 1225/1981 και ήδη άρθρο 112 παρ. 2 του ν.4700/2020), συνιστά δε τον εκ του Συντάγματος εγγυητή του ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και της καταβολής των συντάξεών τους (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 1477, 504, 2020/2020, 1277, 32/2018, 244/2017). Η παθητική νομιμοποίηση του Ελληνικού Δημοσίου δεν αναιρείται ακόμη και μετά τη σύμφωνη με το Σύνταγμα, ρυθμιστικά διακριτή και λειτουργικά αυτοτελή, ένταξη από 1.1.2017 του ειδικού αυτού συνταξιοδοτικού συστήματος στο ευρύτερο δημόσιο ασφαλιστικό σύστημα του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ), μετονομασθέντος από 1.3.2020 σε «Ηλεκτρονικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης» (e-ΕΦΚΑ) [βλ. άρθρα 1 εδ. β, 1B παρ. 2, και τις διατάξεις του Κεφαλαίου Β του ν. 4387/2016 (Α' 85), όπως ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με τις οικείες διατάξεις του ν. 4670/2020 (Α' 43), σε συνδυασμό με τις ρυθμίσεις των άρθρων 51, 53, 70 και 100 του ν. 4387/2016 και τις κατ' εξουσιοδότηση αυτών εκδοθείσες κυα 124456/0092/13.12.2016 (Β' 4074) περί μεταφοράς της αρμοδιότητας πληρωμής και αναδρομικών συντάξεων στον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ από 1.1.2017 και 2915/783/17.1.2018 (Β' 55) για την ολοκλήρωση μέχρι τις 30.4.2018 της μεταφοράς αρμοδιοτήτων της Γενικής Διεύθυνσης Χορήγησης Συντάξεων Δημοσίου Τομέα της Γενικής Γραμματείας Δημοσιονομικής Πολιτικής του Υπουργείου Οικονομικών στον εν λόγω φορέα, καθώς και επί της σύμφωνης με το Σύνταγμα ένταξης της κατηγορίας αυτής στον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, ως εκ της αναδρομικής ισχύος των ερμηνευτικών διατάξεων των άρθρων 19, 20, 21, 22 και 23 του ν. 4670/2020]. Και τούτο, διότι, ενόψει της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 98 του Συντάγματος), της σαφούς συνταγματικής του διάκρισης, ως συνταξιοδοτικού φορέα, από τους κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος φορείς κοινωνικής ασφάλισης (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 2020/2020, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017), σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 51, 53 και 70 του ν. 4387/2016, συνάγεται ότι ο ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ δεν συνιστά από 1.1.2017 οιοδήποτε καθολικό διάδοχο του Δημοσίου, ούτε συνεχίζει τις σχετικές δίκες αυτού επί του κανονισμού των συντάξεων, όπως αντιθέτως συμβαίνει με τους φορείς, τομείς, κλάδους και λογαριασμούς κοινωνικής ασφάλισης που συγχωνεύθηκαν σ' αυτόν και απώλεσαν τη νομική τους προσωπικότητα (βλ. σχετικά ΣτΕ 1965, 1835, 1383, 442/2018), ή κατά το σκέλος που απορροφήθηκαν από τον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, με τη μεταφορά σ' αυτόν των κοινωνικοασφαλιστικών τους αρμοδιοτήτων (βλ. σχετικά για τον ΟΓΑ, ΣτΕ 1839, 1670, 29/2018, 3326, 2128, 744/2017

και για το ΝΑΤ, ΣτΕ 1067/2018). Εξάλλου, από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 8 και 48 του π.δ/τος 1225/1981 συνάγεται ότι στις σχετικές δίκες, παθητικά νομιμοποιείται και συνεπώς παραδεκτώς παρέστη και ο ΕΦΚΑ (ήδη e-ΕΦΚΑ), στον οποίο όπως προεκτέθηκε, από την 1η.1.2017 και από την 1η.5.2018 έχει μεταβιβαστεί διαδοχικά η αρμοδιότητα πληρωμής και κανονισμού των συντάξεων και στο πλαίσιο του ειδικού αυτού συστήματος, προς εκτέλεση της σχετικής, κατά τα ανωτέρω, συνταγματικής υποχρέωσης του Ελληνικού Δημοσίου, με συνέπεια να καταλαμβάνεται και αυτός από τις συνέπειες της δικαστικής απόφασης (εκτελεστότητα, δεδικασμένο, υποχρέωση συμμόρφωσης) (βλ. ΕλΣυν II Τμ. 1998/2022, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 335/2021).

[...]

42. Περαιτέρω, όμως, ενόψει της απορρέουσας από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ και στ', 103 και 104 του Συντάγματος, θεσμικής εγγύησης του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, στο πλαίσιο του οποίου οι συνταξιοδοτικές παροχές που καταβάλλονται στην κατηγορία αυτή δικαιούχων δεν αποτελούν κοινωνικοασφαλιστικές παροχές, κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, αλλά συνέχεια των αποδοχών ενεργείας τους, το δε Δημόσιο συνιστά τον κατ' αρχήν φορέα της συνταξιοδοτικής σχέσης ως εργοδότης, τον κατ' αρχήν υπόχρεο σε καταβολή των συντάξεων και σε κάθε περίπτωση τον εγγυητή τους (βλ. αναλυτικώς σκέψεις 8 έως 15 της παρούσας), η μεταβίβαση των συνταξιοδοτικών αρμοδιοτήτων των οργάνων του σε όργανα ενταγμένα στην δομή του ΕΦΚΑ (ήδη e-ΕΦΚΑ) και η ένταξη του ειδικού αυτού συνταξιοδοτικού συστήματος στο εθνικό δημόσιο ασφαλιστικό σύστημα υπό το οργανωτικό σχήμα του φορέα αυτού, με την μορφή του ενιαίου φορέα, διαχείρισης εισφορών, κατανομής ασφαλιστικών – συνταξιοδοτικών βαρών και απονομής ασφαλιστικών – συνταξιοδοτικών παροχών στο πεδίο του ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού δικαίου, δεν συνιστά υπαγωγή σε σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, ούτε ο ΕΦΚΑ (ήδη e-ΕΦΚΑ) αποτελεί για την κατηγορία αυτή ασφαλισμένων φορέα κοινωνικής ασφάλισης. Όπως άλλωστε, ρητώς προβλέπεται στα άρθρα 4 παρ. 1 β και 21 του ν. 4387/2016, πέραν των ειδικών ζητημάτων της συνταξιοδοτικής σχέσης που ρυθμίζονται με τον νόμο αυτόν διατηρείται το πλέγμα ρυθμίσεων του Συνταξιοδοτικού Κώδικα και των λοιπών συμπληρωματικών σε αυτόν νομοθετημάτων της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας, τα οποία συνθέτουν το οργανικό του Συντάγματος νομοθετικό πλαίσιο που διέπει το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς της κατηγορίας αυτής δικαιούχων και τους όρους θεμελίωσης του συνταξιοδοτικού δικαιώματος (βλ. ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 957/2021, II Τμ. 930/2019). Στο πλαίσιο αυτό, διατηρείται και η ιδιότητα του Δημοσίου ως κατ' αρχήν συνταξιοδοτικού φορέα των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών εν ενεργεία και συνταξιούχων και όσων έλκουν από αυτούς συνταξιοδοτικά δικαιώματα, κατ' άρθρο 1 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, που εγγυάται ευθέως την καταβολή των συντάξεων στους δικαιούχους, συνιστώντας ταυτόχρονα υπόχρεο με τον ΕΦΚΑ (ήδη e-ΕΦΚΑ) φορέα, του τελευταίου λογιζομένου, με

	ερμηνεία σύμφωνη με το Σύνταγμα, ως φορέα στον οποίο έχουν μεταβιβασθεί οι σχετικές συνταξιοδοτικές αρμοδιότητες απονομής της σύνταξης και έχει αναδεχθεί το βάρος πληρωμής των συντάξεων του Δημοσίου [βλ. κ.υ.α. 124456/0092/13.12.2016 και κ.υ.α. 2915/783/17.1.2018, σκέψη 7 της παρούσας, και ήδη τις θεσπισθείσες μετά τη συζήτηση της επίδικης υπόθεσης γνησίως ερμηνευτικές και με αναδρομική ισχύ διατάξεις των άρθρων 1 Β παρ. 2 του ν. 4387/2016 που προστέθηκε με το άρθρο 21 του ν. 4670/2020, Α' 43 και προβλέπει ότι : «...2. Οι κανόνες για την απονομή της σύνταξης των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών έχουν πρωταρχική πηγή το Σύνταγμα και θεσπίζονται με νόμο, κατόπιν διατύπωσης της προβλεπόμενης στο άρθρο 73 παράγραφος 2 του Συντάγματος γνωμοδότησης του Ελεγκτικού Συνεδρίου», το άρθρο 2 του ν. 4387/2016, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 22 του ν. 4670/2020, που προβλέπει, μεταξύ άλλων ότι: «... Κύρια Σύνταξη: ... Ειδικώς για τους δημόσιους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, σύνταξη είναι το ποσό που καταβάλλεται σε αυτούς, μετά την έξοδό τους από την υπηρεσία, ως συνέχεια της αμοιβής τους, το οποίο, για λόγους δημοσιονομικής βιωσιμότητας και λογιστικής ενότητας του συστήματος, υπολογίζεται σε αντιστοιχία με το άθροισμα της εθνικής και της ανταποδοτικής σύνταξης» και το άρθρο 5B του ν. 4387/2016, που προστέθηκε με το άρθρο 23 του ν. 4670/2020 και προβλέπει, υπό τον τίτλο «Δικαιοδοσία Ελεγκτικού Συνεδρίου», μεταξύ άλλων, ότι: «Οι διαφορές που αναφύονται από την εφαρμογή των διατάξεων του Κεφαλαίου αυτού εμπίπτουν στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου, βάσει της περίπτωσης στ' της παραγράφου 1 του άρθρου 98 του Συντάγματος, με την επιφύλαξη της ειδικής δικαιοδοσίας του Ειδικού Δικαστηρίου της παραγράφου 2 του άρθρου 88 του Συντάγματος. Καμιά διάταξη του νόμου αυτού δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αφαιρεί ή θίγει τη δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου επί των διαφορών από την απονομή συντάξεων στους δημόσιους λειτουργούς και υπαλλήλους και στους στρατιωτικούς. ...», με τις οποίες αποσαφηνίζεται η ρυθμιστικώς διακριτή και λειτουργικώς αυτοτελής ένταξη από 1.1.2017 του ειδικού αυτού συνταξιοδοτικού συστήματος στο ευρύτερο δημόσιο ασφαλιστικό σύστημα και στο οργανωτικό σχήμα του ΕΦΚΑ ήδη μετονομασθέντος από 1.3.2020 σε «Ηλεκτρονικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης» (e-ΕΦΚΑ), βάσει του άρθρου 51 Α του ν. 4387/2016, που προστέθηκε με το άρθρο 1 του ν. 4670/2020 και αναλυτικώς επί της ένταξης αυτής και της ερμηνείας των ως άνω διατάξεων ΕλΣυν ΟΛ. 2020/2020]. [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕλΣυν 643/2024 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	2. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι το Κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας, καθώς και ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Χώρας. Αντίστοιχη προστασία διασφαλίζουν και οι διατάξεις της Σύμβασης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών για

τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρίες, που κυρώθηκε με το άρθρο πρώτο του ν. 4074/2012 (Α' 88). Εντούτοις, οι διατάξεις αυτές καταλείπουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του και ανάλογα με τις εκάστοτε δημοσιονομικές συνθήκες, το είδος και την έκταση της προστασίας και δεν δημιουργούν υποχρέωση αυτού να θεσπίζει συγκεκριμένου ύψους χρηματικές παροχές ή να διατηρεί αναλλοίωτα τα ήδη προβλεπόμενα συστήματα κρατικών παροχών. Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 647/2023, πρβλ. ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, ΣτΕ 1643/2023, 2166/2022, 851/2021, 719/2018). Συνεπώς, ο νομοθέτης, λαμβάνοντας υπόψη τις εκάστοτε δημοσιονομικές συνθήκες και τη βιωσιμότητα των ασφαλιστικών οργανισμών, δεν κωλύεται να επιφέρει τροποποιήσεις σε υφιστάμενο κρατικό σύστημα παροχών με τη λήψη νέων μέτρων προς υλοποίηση της συνιστώμενης από τις ανωτέρω διατάξεις ειδικής κρατικής φροντίδας υπέρ των ατόμων με αναπηρία, καθορίζοντας εκ νέου την έκταση και τους ειδικότερους όρους της προστασίας αυτών, στο βαθμό που δεν παραβιάζονται γεγεννημένα συνταξιοδοτικά δικαιώματα (πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 3434/2009, 742/2018, 1864/2019). Η σχετική δε εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται μόνο σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια.

[...]

5. Από τις άνω διατάξεις, οι οποίες ισχύουν κατά τον κρίσιμο χρόνο επαγωγής του συνταξιοδοτικού δικαιώματος του εκκαλούντος, ήτοι κατά το χρόνο θανάτου του πατέρα του (ΕλΣυν Ολ. 2247/2009, ΙΙ Τμ. 1592/2021), συνάγεται ότι οι προϋποθέσεις και οι όροι συνταξιοδότησης των επιζώντων προσώπων της οικογένειας πολιτικού συνταξιούχου που απεβίωσε μετά την έναρξη ισχύος του ν. 4387/2016 διέπονται αποκλειστικά από τις ρυθμίσεις του άρθρου 12 του νόμου αυτού. Με αυτές ορίζονται τα δικαιούμενα κατά μεταβίβαση σύνταξη μέλη της οικογένειάς του, και συγκεκριμένα ο επιζών σύζυγος -υπό όρους και ο διαζευγμένος- και τα τέκνα αυτού, καθώς και ο τρόπος υπολογισμού της σύνταξής τους, ενώ περαιτέρω προβλέπεται ότι κάθε διαφορετικού περιεχομένου διάταξη καταργείται. Όσον αφορά ειδικότερα στα ενήλικα τέκνα, άρρενα και θήλεα, που έχουν συμπληρώσει το 24ο έτος της ηλικίας τους, προβλέπεται ότι αυτά δικαιούνται σύνταξη εφόσον είναι άγαμα και έχουν καταστεί ανάπηρα για κάθε βιοποριστική εργασία πριν από τη συμπλήρωση του ανωτέρω ηλικιακού ορίου και πριν τον θάνατο του συνταξιούχου γονέα από τον οποίο έλκουν το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα (ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 1611/2022, 1592/2021). Η σύνταξή τους ορίζεται σε ποσοστό 25% της σύνταξης του θανόντος συνταξιούχου για κάθε τέκνο, ποσοστό που, εφόσον μεν καταλείπεται επιζών σύζυγος ή διαζευγμένος σύζυγος, δύναται να περιοριστεί, αναλόγως και του αριθμού των συνδικαιούχων τέκνων, ώστε η συνολική κατά μεταβίβαση σύνταξη να μην υπερβαίνει σε καμία περίπτωση τη σύνταξη του θανόντος, ενώ το ως άνω ποσοστό διπλασιάζεται σε περίπτωση αμφοτεροπλεύρως ορφανών τέκνων. Οι πλήρεις

και ειδικές αυτές διατάξεις, καίτοι μειώνουν –στο πλαίσιο της αντιμετώπισης της οξείας δημοσιονομικής κρίσης και της διασφάλισης της βιωσιμότητας του ασφαλιστικού συστήματος – το επίπεδο προστασίας των δικαιούχων μελών της οικογένειας του αποβιώσαντος συνταξιούχου, εντούτοις θεσπίζουν, κατ' ενάσκηση της ευρείας διακριτικής ευχέρειας του νομοθέτη, γενικές και αντικειμενικές ρυθμίσεις που αποσκοπούν στην προστασία του γάμου και της οικογένειας αλλά και ειδικότερα στην προστασία των τέκνων με αναπηρία σύμφωνα και με τις κατευθυντήριες συνταγματικές αρχές του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6, δοθέντος ότι δικαίωμα χορήγησης σύνταξης κατά μεταβίβαση σε ενήλικο τέκνο αναγνωρίζεται μόνον όταν αυτό είναι ανίκανο για κάθε βιοποριστική εργασία. Κατά τούτο, και ενόψει της κατάργησης με την παρ. 7 του άρθρου 12 κάθε διάταξης που ρυθμίζει τα ζητήματα αυτά διαφορετικά, δεν καταλείπεται πλέον πεδίο εφαρμογής των προϊσχυσασών συνταξιοδοτικών διατάξεων.

[...]

8. Με την ένδικη έφεση και τους πρόσθετους λόγους αυτής, κατ' ορθή εκτίμηση των οικείων δικογράφων, ο εκκαλών υποστηρίζει κατ' αρχήν ότι οι ρυθμίσεις του άρθρου 12 του ν. 4387/2016 δεν πρέπει να εφαρμοστούν ως αντίθετες σε υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις, και ως εκ τούτου, καθ' ερμηνεία των σχετικών ισχυρισμών, η σύνταξή του πρέπει να υπολογιστεί κατά τα προβλεπόμενα στο προϊσχύσαν δίκαιο. Ειδικότερα, υποστηρίζει ότι ο υπολογισμός της σύνταξης των ετεροπλεύρως ορφανών τέκνων σε ποσοστό 25% του ποσού της σύνταξης που ελάμβανε ο θανών γονέας τους αντίκειται στην προστασία της οικογένειας και των ατόμων με αναπηρία (άρθρο 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του Συντάγματος και Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Α.Μ.Ε.Α., ν. 4074/2012) και στην υποχρέωση του Κράτους να διασφαλίζει ένα αξιοπρεπές επίπεδο για τη διαβίωσή τους (άρθρο 2 παρ. 1 Συντάγματος). Εντούτοις, ο λόγος αυτός είναι αβάσιμος καθόσον οι κρίσιμες ρυθμίσεις του άρθρου 12 του ν. 4387/2016, θεσπιζόμενες κατ' ενάσκηση της διακριτικής ευχέρειας του νομοθέτη κατ' αρχήν προβλέπουν πλαίσιο συνταξιοδοτικής προστασίας των τέκνων με αναπηρία, αφού μόνον γι αυτήν την κατηγορία τέκνων προβλέπεται δικαίωμα κατά μεταβίβαση σύνταξης λόγω θανάτου μετά τη συμπλήρωση του 24ου έτους της ηλικίας τους. Περαιτέρω, δεδομένου ότι οι διατάξεις αυτές στο πλαίσιο της αναλογικής ισότητας προβλέπουν διαστρωμάτωση και επαύξηση της προστασίας σε ιδιαίτερα βεβαρυμμένες περιπτώσεις, όπως τον υπολογισμό της σύνταξης με προσαυξημένο ποσοστό (50%) στην περίπτωση των αμφοτεροβαρώς ορφανών τέκνων, (και μετά τις επελθούσες τροποποιήσεις του άρθρου 119 του ν. 5078/2023, τη χορήγηση στα τέκνα αυτά, εφόσον πάσχουν από βαρείες αναπηρίες πλήρους της σύνταξης του θανόντος γονέα τους), μεριμνούν δε για τη χορήγηση κατωτάτου ορίου σύνταξης και εντάσσονται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο άσκησης κοινωνικής πολιτικής που προβλέπει την παράλληλη χορήγηση προνοιακών παροχών σε περίπτωση αναπηρίας (βλ. προγράμματα οικονομικής ενίσχυσης ΟΠΕΚΑ), η θέσπιση με αυτές μειωμένου σε σχέση με το προϊσχύσαν δίκαιο συντελεστή υπολογισμού της σύνταξης των ετεροπλεύρως ορφανών αναπήρων τέκνων, δεν αντίκειται προς την

	συνταγματική αρχή της αναλογικότητας ούτε παραβιάζει το άρθρο 1 του (πρώτου) Προσθέτου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α. για την προστασία του συνταξιοδοτικού δικαιώματος ως περιουσίας, όπως αβασίμως υποστηρίζει ο εκκαλών. Και τούτο διότι οι ανωτέρω υπερνομοθετικής ισχύος διατάξεις δεν επιβάλλουν στον νομοθέτη τη θέσπιση ενός συγκεκριμένου ύψους χρηματικής παροχής ή επιπέδου προστασίας. Εν προκειμένω δε, εφόσον ο περιορισμός των σχετικών δικαιωμάτων, που κατέστη αναγκαίος για την εξυπηρέτηση κατά τα προεκτεθέντα υπέρτερου σκοπού δημόσιου συμφέροντος, δεν εξικνείται μέχρι την παραβίαση του πυρήνα της προστασίας, αλλά αντιθέτως στο πλαίσιο της εν γένει προβλεπόμενης συνταξιοδοτικής προστασίας της εναπομείνουσας οικογένειας του θανόντος πολιτικού συνταξιούχου διασφαλίζεται - αφενός δια της αναγνώρισης συνταξιοδοτικού δικαιώματος τόσο στον απομένοντα χήρο γονέα (ποσοστού 70% επί της σύνταξης του θανόντος, άρθρο 12 παρ. 4Α περ. α' του ν. 4387/2016), όσο και στον διαζευγμένο γονέα (κατ' επιμερισμό του ποσού της σύνταξης που δικαιούται ο χήρος σύζυγος σε 75% για τον τελευταίο και σε 25% για τον διαζευγμένο με αύξηση του τελευταίου ποσοστού, εφόσον ο λυθείς γάμος είχε διαρκέσει πέραν των δέκα ετών, άρθρο 12 παρ. 4Α περ. β' του ν. 4387/2016), αφετέρου δια της αναγνώρισης συνταξιοδοτικού εφ' όρου ζωής δικαιώματος στα ανάπηρα τέκνα - ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης για το σύνολο των δικαιούχων μελών αυτής, ικανοποιείται η συνταγματική επιταγή για προστασία της οικογένειας και της αναπηρίας (άρθρο 21 παρ.1, 3 και 6) και δεν παραβιάζονται προδήλως τα συνταγματικά προσδιοριζόμενα ακραία όρια της ευχέρειας του νομοθέτη ως προς τη διαμόρφωση του εύρους της συνταξιοδοτικής προστασίας των ανάπηρων τέκνων. [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕΛΣυν 1575/2024 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ) (βλ. ομοίως ΕΛΣυν 1569-72/2024)	16. Επί του ζητήματος της συμβατότητας των ως άνω διατάξεων του ν. 4051/2012 α) προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ 1, 4 παρ. 1 και 5, 25 παρ. 1 και 4, 17 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών και της αναλογικότητας, β) προς την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή της εύλογης αναλογίας αποδοχών ενέργειας και συντάξεων όσων εντάσσονται στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και γ) προς τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, με την 1975/2021 απόφαση, η δικαιοδοτική Ολομέλεια του Δικαστηρίου, στο πλαίσιο επίλυσης προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162 του της Δικονομίας του Ελεγκτικού Συνεδρίου (ν. 4700/2020), που παραπέμφθηκε σ' αυτήν με την 957/2021 απόφαση του παρόντος Τμήματος, παρέπεμψε στο σκεπτικό των Πρακτικών της Διοικητικής Ολομέλειας της 5ης Γεν. Συν/σης της 29.3.2017. Επαναλαμβάνοντας δε και υιοθετώντας σε δικαιοδοτικό επίπεδο, με πλήρεις εγγυήσεις δίκαιης δίκης, κατ' άρθρο 20

παρ.1 και 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 6 της ΕΣΔΑ, τις σχετικές κρίσεις της Διοικητικής Ολομέλειας επί όμοιων κατά τα ουσιώδη σημεία τους νομικών ζητημάτων, έκρινε ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, κατόπιν συνεκτίμησης α) του ευρύτερου δημοσιονομικού πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκε η επίδικη περικοπή, β) του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετεί, γ) το συνόλου των μέτρων (δημοσίων βαρών και άλλης φύσης μέτρων δημοσιονομικών, διαρθρωτικών και χρηματοπιστωτικών) που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης με επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού, τμήμα μόνον των οποίων αποτελούν οι περικοπές στις κύριες συντάξεις, γ) των χαρακτηριστικών της διάταξης και των κριτηρίων επί των οποίων βασίστηκε η μείωση (περικοπή 12% στο ποσό σύνταξης που υπερβαίνει τα 1.300 ευρώ). Με βάση τα ανωτέρω και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το Δικαστήριο στερείται της εξουσίας ελέγχου της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, εφόσον ο Νομοθέτης ενήργησε εντός του πλαισίου της διακριτικής ευχέρειας που του αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα, η Ολομέλεια έκρινε ότι η ρύθμιση του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 αιτιολογείται προσηκόντως, περαιτέρω δε, υπό το πρίσμα του σκοπού δημοσίου συμφέροντος για τον οποίο θεσπίστηκε, δεν συνιστά υπέρμετρη επέμβαση στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ούτε θίγει τον πυρήνα αυτού, ακόμη και κατά το μέτρο που το εν λόγω συνταξιοδοτικό βάρος επιβάλλεται αναδρομικά [βλ. συναφώς και τα Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.2.2012, με τα οποία η Ολομέλεια γνωμοδότησε θετικώς, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος αρμοδιότητάς της, επικεντρώνοντας στην παρατήρηση ότι η επίμαχη μείωση επιβάλλεται σε μεσαίες και υψηλές συντάξεις και όχι σε χαμηλές].

[...]

22. Επί της περικοπής των συντάξεων που θεσπίσθηκε με την ως άνω υποπαράγραφο Β.3 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (σκέψη 18 της παρούσας), με την 1277/2018 απόφασή της, η Ολομέλεια του Δικαστηρίου, επιληφθείσα αγωγής με τη διαδικασία του άρθρου 108 Α παρ. 1 του π.δ/τος 1225/1981, έκρινε ότι οι διατάξεις με τις οποίες επήλθαν οι επίμαχες μειώσεις στις συντάξεις του Δημοσίου και εφαρμόσθηκαν από την έναρξη ισχύος τους μέχρι τη θέση σε ισχύ του ως άνω ν. 4387/2016 (12.5.2016) αντίκεινται προς τις ρυθμίσεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών, της αναλογικότητας, καθώς και προς την απορρέουσα από την συνταγματική θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος) αρχή της εύλογης της αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας. Και τούτο, διότι: Α) Με τις διατάξεις αυτές μειώθηκαν, για πέμπτη φορά μετά τη διαπιστωθείσα δημοσιονομική κρίση της Χώρας, από 1.1.2013, οι κύριες συντάξεις του Δημοσίου που υπερβαίνουν

τα 1.000 ευρώ, σε ποσοστά από 5% έως και 20%, για τον υπολογισμό δε της μείωσης αυτής λαμβάνεται υπόψη το μηνιαίο ποσό της κύριας σύνταξης όπως είχε διαμορφωθεί την 31.12.2012, δηλαδή μετά την παρακράτηση της εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων και της επιπλέον εισφοράς της παρ. 13 του άρθρου 2 του ν.4002/2011, καθώς και των μειώσεων που επιβλήθηκαν με τις διατάξεις της παρ. 10 του άρθρου 1 του ν. 4024/2011 και του άρθρου 1 του ν. 4051/2012. Στην οικεία δε αιτιολογική έκθεση, δεν μνημονεύονται καθόλου οι προηγηθείσες περικοπές - από τις οποίες μάλιστα οι πιο πρόσφατες είχαν επέλθει με το δημοσιευθέντα λίγους μήνες νωρίτερα ν. 4051/2012, η λήψη, άλλωστε, των επίμαχων μέτρων αιτιολογείται με γενική αναφορά στην ανάγκη περιστολής της δημοσιονομικής δαπάνης των καταβαλλόμενων από το Δημόσιο συντάξεων, προκειμένου να διασφαλισθεί η πορεία δημοσιονομικής προσαρμογής της Χώρας. Και ναι μεν η λήψη νέων μέτρων ήταν, κατ' αρχήν, αναγκαία για την αντιμετώπιση της συνεχιζόμενης δημοσιονομικής κρίσης, ενόψει και της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, εξαιτίας, όμως, της νέας περικοπής των συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας κοινωνικοοικονομικής ομάδας (συνταξιούχοι Δημοσίου), ο νομοθέτης όφειλε, να αιτιολογήσει ειδικά ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν συμβατή με τις συνταγματικές αρχές της ισότητας στα δημόσια βάρη, της αναλογικότητας και της εύλογης αναλογίας σύνταξης και μισθού ενεργείας. Δοθέντος δε ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν. 4046/2012 (Παράρτημα VI), ο σκοπός για τον οποίο ελήφθησαν τα επίμαχα μέτρα ήταν η μείωση των κρατικών δαπανών και η δημοσιονομική προσαρμογή, δεν προκύπτει ότι εξετάστηκε αν θα μπορούσαν να ληφθούν άλλα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος, με μικρότερο κόστος για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, ούτε και τεκμηριώνεται, με συγκεκριμένα στοιχεία, η ισόρροπη επίρριψη του βάρους σε όλες τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες, ή η συνδρομή λόγων δημοσίου συμφέροντος για την εκ νέου επιλογή της συγκεκριμένης κατηγορίας, όροι απαραίτητοι για την τεκμηρίωση της τήρησης μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και των θιγόμενων δικαιωμάτων. Η ειδικότερη δε τεκμηρίωση της επίμαχης ρύθμισης ήταν περισσότερο αναγκαία εν προκειμένω, ενόψει της πολλαπλότητας των επιβληθέντων στη συγκεκριμένη κατηγορία βαρών και της ιδιαιτερότητας της κατηγορίας αυτής από την άποψη της αδυναμίας αναπλήρωσης του εισοδήματός της. Β) Ούτε από την οικεία αιτιολογική έκθεση, ούτε από άλλα στοιχεία τεκμηριώνεται ότι με την επιβολή της επίμαχης περικοπής διασφαλίζεται η συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως αυτή ισχύει για τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, ενόψει αφενός των προηγηθεισών περικοπών που έχουν επιβληθεί στις συντάξεις του Δημοσίου και αφετέρου του καθαρώς αριθμητικού (ύψος σύνταξης) κριτηρίου με βάση το οποίο επιβλήθηκε, χωρίς να ληφθεί υπόψη το σύστημα κλιμακώσεων των συντάξεων αυτών ανάλογα με τη θέση που κατείχε ο συνταξιούχος κατά τον υπηρεσιακό του βίο και με τη διάρκεια της απασχόλησής του. Και τούτο, ανεξαρτήτως του αν με την επιβολή της επίμαχης περικοπής δεν τίθεται ζήτημα διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης των

	συνταξιούχων του Δημοσίου, αφού η αρχή της αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας επιβάλλει να λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους της σύνταξης των δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών, σε περίπτωση περικοπής της λόγω δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, κατ' αρχήν οι αποδοχές ενεργείας και όχι το όριο της αξιοπρεπούς διαβίωσης. Περαιτέρω, με την εν λόγω απόφαση έγινε δεκτό ότι παρείλκε η εξέταση τυχόν παραβίασης της διάταξης του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α., δοθέντος ότι οι παραβιασθείσες εν προκειμένω συνταγματικές διατάξεις παρέχουν μείζονα προστασία από τη διάταξη αυτή, της οποίας η αυτοτελής εξέταση θα επέβαλλε συγκεκριμένη στάθμιση ως προς την τήρηση της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου με τα μέτρα επέμβασης στην περιουσία δημοσίου συμφέροντος και των θιγόμενων περιουσιακών δικαιωμάτων. [...] Απορρίπτει την αγωγή.
ΕΛΣυν 1568/2024 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	13. Από τον συνδυασμό άρθρων 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ και στ', 103 και 104 του Συντάγματος, συνάγεται ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει ως ιδιαίτερο θεσμό το ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημόσιων λειτουργών, περιλαμβανομένων κατά ανωτέρω και των καθηγητών Α.Ε.Ι. (βλ. σκέψη 4 της παρούσας), των υπαλλήλων και των στρατιωτικών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975, 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017, II Τμ. 1176/2018, πρβλ ΑΕΔ 16/1983, ΑΠ 701/2014, 968/2013). Εντός δε του συστήματος αυτού έχει οργανωθεί, ενόψει και των κατ' άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος θεσμικών εγγυήσεων και κατευθύνσεων για την προστασία του γάμου και της οικογένειας, το παρεπόμενο σύστημα των κατά μεταβίβαση συντάξεων στα μέλη της οικογένειας των θανόντων δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. ΕλΣυν Ολ 2036/2022, II Τμ. 2076/2018, 213/2016, ΣτΕ 4237/2005 7μ., 4091/2012 7μ., 3413/2013 7μ., 988/2014 Ολομ. κ.ά και πρβλ. συγκριτικά απόφαση της 12.2.2003 του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου, 1BvR 624/01). Στο πλαίσιο δε της απορρέουσας από τις ανωτέρω διατάξεις θεσμικής εγγύησης του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, η «σύνταξη» συνιστά τόσο για τον αρχικό δικαιούχο όσο και για τον κατά μεταβίβαση συνταξιούχο ισόβια περιοδική παροχή ως όρο της απασχόλησης του αποχωρούντος από την υπηρεσία δημοσίου λειτουργού, υπαλλήλου ή στρατιωτικού που καταβάλλεται αντί του μισθού και ως συνέχεια αυτού, κατά το οργανωτικό πρότυπο των συστημάτων επαγγελματικής ασφάλισης [βλ. ΕλΣυνΟλ 1477, 504/2021, 2020/2020, 1277, 32/2018, 244/2017, 4324/2014 και 1571/2011, ΕλΣυνΟλ Πρακτ. 1ης Ειδ. Συν/σεως της 20.4.2016, απόφ. ΔΕΕ της 26.3.2009, C-559/07 «Επιτροπή κατά Ελλάδος», σκ. 31, 32, 42, 52, της 1.4.2008, C-267/06 «Tadao Maruko κατά Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen», αποφ. ΕΔΔΑ της 3.3.2011 «Klein κατά Αυστρίας», σκ. 57, της 2.2.2010 «Aizpurua Ortiz κλπ. κατά Ισπανίας», σκ. 38, της 22.10.2009 «Αποστολάκης κατά Ελλάδος», σκ. 29 και 35, απόφ. της

Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 13.7.1988, «Sture Stigson» και συγκριτικά αποφ. Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 27.9.2005, 2 BvR 1387/02, της 5.5.2005, 2BVL 17/09, άρθρο L1 του Γαλλικού Συνταξιοδοτικού Κώδικα (Loi 64-1339 1964-12-29) και αποφ. Γαλλικού Συνταγματικού Συμβουλίου της 28.5.2010, no 2010-QPC, Γαλλ. Συμβουλίου της Επικρατείας της 18.7.2006, no 274664, βλ. ήδη άρθρο 2 του ν. 4387/2016, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του με τις γνησίως ερμηνευτικές και αναδρομικώς ισχύουσες διατάξεις του άρθρου 22 του ν. 4670/2020). Για την απονομή δε της σύνταξης εφαρμόζονται ενιαίοι κανόνες προσαρμοσμένοι στην ιδιομορφία της σχέσης δημοσίου δικαίου που συνδέει τους δικαιούχους με την υπηρεσία και το ύψος της οποίας τελεί σε εύλογη αναλογία προς τις αποδοχές ενέργειας, αναλόγως των ιδιαίτερων υπηρεσιακών συνθηκών εκάστης κατηγορίας, εξασφαλίζοντας γι' αυτούς αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, ανάλογες της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης [βλ. ΕλΣυν Ολ. 1975, 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017, ΕλΣυν Πρακτ. Ολ. 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, 9ης Γεν. Συν/σης της 27.5.2015, Ειδ. Δικ. άρθρου 88 Σ. 1-4/2018, και συγκριτικά αποφ. Γερμανικού Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της 27.9.2005, 2 BvR 1387/02, της 5.5.2005, 2BVL 17/09, άρθρο L1 του Γαλλικού Συνταξιοδοτικού Κώδικα (Loi 64-1339 1964-12-29) και αποφ. Γαλλικού Συνταγματικού Συμβουλίου της 28.5.2010, No 2010-QPC, Γαλλ. Συμβουλίου της Επικρατείας της 18.7.2006, No 274664], ενώ σε ό,τι αφορά τα μέλη των οικογενειών των κυρίως δικαιούχων πρέπει, ενόψει και της προστασίας της οικογένειας κατ' άρθρο 21 του Συντάγματος, η κατά μεταβίβαση σύνταξη να διατηρεί ένα εύλογο ύψος σε σχέση με εκείνο των δικαιοπαρόχων τους ώστε να εξασφαλίζει και σ' αυτά αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2036/2022). Η καταβολή της σύνταξης τελεί πάντοτε υπό την εγγύηση του Κράτους και δη του Δημοσίου, για όσους αντλούν το συνταξιοδοτικό τους δικαίωμα από αυτό ως εργοδότη, αλλά και για όσους εντάσσονται υπό την ιδιότητα του δημοσίου λειτουργού ή υπαλλήλου στην οργανωτική δομή ν.π.δ.δ. και λαμβάνουν σύνταξη είτε απευθείας από το Δημόσιο Ταμείο, είτε από άλλον φορέα, στον οποίο έχει κατά νόμο μεταβιβασθεί η αρμοδιότητα κανονισμού και πληρωμής των συντάξεων και έχει αναδεχθεί το βάρος καταβολής τους (οργανικό κριτήριο, βλ. συναφώς ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, 32/2018, 244/2017). Η συνταξιοδοτική δε παροχή, στον βαθμό που αποτελεί συνέχεια των αποδοχών (λειτουργικό κριτήριο, βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, 32/2018, 244/2017), δεν συνδέεται με τον σχηματισμό διακριτού ασφαλιστικού κεφαλαίου από τις εισφορές των εν ενεργεία δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. Ειδικότερα, η υποχρέωση καταβολής εισφορών - κρατήσεων, ως όρος για την παροχή σύνταξης στην κατηγορία αυτή δικαιούχων (βλ. μεταξύ άλλων άρθρα 6 του 1902/1990, Α' 138, 20 παρ. 2 του ν. 2084/1992, Α' 165 και 5 του ν. 4387/2016), μπορεί να θεσμοθετείται στο πλαίσιο του εν λόγω ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος, όχι υπό μορφή δημοσίων βαρών, κατά την έννοια του άρθρου 4 παρ. 5 του Συντάγματος, αλλά ως τμήμα της αμοιβής τους, δύνανται δε να επιβάλλονται ως προϋπόθεση για τη γένεση συνταξιοδοτικής προσδοκίας και την απονομή σύνταξης

μετά την έξοδο από την υπηρεσία, ενόψει της αρχής της εν ευρεία εννοία ανταποδοτικότητας (βλ. ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, πρβλ. ΣτΕ 2083/2013, 3302, 3143, 1898, 475/2011, 3553/2010), λειτουργώντας και ως μέσο χρηματοδότησης των συντάξεων της κατηγορίας αυτής, στο πλαίσιο της επαγγελματικής και διαγενεακής αλληλεγγύης, χωρίς να τελούν υποχρεωτικά σε ευθεία αναλογία, αλλά πάντως σε εύλογη και δίκαιη αναλογία προς το ύψος της καταβλητέας σύνταξης, ενόψει των συνταγματικών αρχών της ισότητας, της προβλεψιμότητας και της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της αναλογικότητας, αλλά και της συνταγματικής προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων και προσδοκιών, κατ' άρθρο 17 παρ. 1 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ (βλ. ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, 1/2014, 2651/2011, 2298/2010, 1296/2006, 2366/2004, πρβλ. ΣτΕ 1970/2002, 1022/2005, 3487/2008).

[...]

51. Περαιτέρω, ενόψει των δεσμεύσεων που ανέλαβε η Ελληνική Δημοκρατία στο πλαίσιο της συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας [βλ. την παρατιθέμενη στο ν. 4334/2015 «Επείγουσες ρυθμίσεις για τη διαπραγμάτευση και σύναψη συμφωνίας με τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Στήριξης (Ε.Μ.Σ.)», Α' 80, Ανακοίνωση του Συμβουλίου Κορυφής («Eurosommit»), που έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες στις 12.7.2015, σχετικά με τις δεσμεύσεις της Ελλάδας ενόψει μελλοντικής συμφωνίας με τον Ε.Μ.Σ., μεταξύ των οποίων αναφέρεται και η λήψη εμπροσθοβαρών μέτρων για τη βελτίωση της μακροπρόθεσμης βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος ως μέρος ενός προγράμματος συνολικής αναμόρφωσης του συνταξιοδοτικού συστήματος] θεσπίσθηκε και ο ν. 4387/2016 «Ενιαίο Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας - Μεταρρύθμιση ασφαλιστικού - συνταξιοδοτικού συστήματος - Ρυθμίσεις φορολογίας εισοδήματος και τυχερών παιγνίων και άλλες διατάξεις». Με τον νόμο αυτό ιδρύθηκε, κατά πρώτον, Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης (Ε.Φ.Κ.Α.) (βλ. τις διατάξεις του Κεφαλαίου Ε του οικείου νόμου και ειδικότερα των άρθρων 51 και επ.), στον οποίο εντάσσονται όλες οι κατηγορίες απασχολούμενων και συνταξιούχων, ανεξαρτήτως απασχόλησης ή ιδιότητας, και δη τόσο οι λειτουργοί και υπάλληλοι του Δημοσίου και οι στρατιωτικοί (βλ. Κεφάλαιο Β του ίδιου νόμου και τις διατάξεις των άρθρων 4 και επ. του ν. 4387/2016), όσο και οι απασχολούμενοι στον ιδιωτικό τομέα (βλ. τις ρυθμίσεις του Κεφαλαίου Γ' και των άρθρων 27 και επ. του οικείου νόμου). Επιπλέον, ορίσθηκαν ενιαίοι, για όλους τους απασχολούμενους, μεταξύ των οποίων δημόσιοι λειτουργοί, υπάλληλοι και στρατιωτικοί, κανόνες υπολογισμού των εισφορών και των παροχών, μέσω της θέσπισης του ανταποδοτικού μέρους της σύνταξης (βλ. τις διατάξεις του άρθρου 8 του ν. 4387/2016), το οποίο είναι ανεξάρτητο από την εθνική (χρηματοδοτούμενη από τον κρατικό προϋπολογισμό) σύνταξη (βλ. άρθρο 7 του ν. 4387/2016) και αθροίζεται με αυτήν (βλ. άρθρο 2 του ν. 4387/2016) και της άρρηκτης σύνδεσής του με τις καταβληθείσες εισφορές, ως βάση υπολογισμού των οποίων καθιερώνεται, ενιαία, το εισόδημα των υπαγομένων στην ασφάλιση του ανωτέρω φορέα από την ασφαλιστέα

δραστηριότητα καθ' όλη τη διάρκεια του εργασιακού τους βίου. Προκειμένου δε να διασφαλισθεί η μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος (βλ. σχετικά την αιτιολογική έκθεση του ν. 4387/2016), προβλέπεται η άμεση εφαρμογή των νέων κανόνων υπολογισμού των συντάξεων και επί των ήδη συνταξιούχων του Δημοσίου, μέσω του επανυπολογισμού των συντάξεών τους (βλ. κατωτέρω τις διατάξεις του άρθρου 14 του ν. 4387/2016, βλ. αποφ. 1-4/2018 Ειδ. Δικ. άρ. 88 παρ. 2 Συντάγματος, ΕλΣυν Τέταρτο Τμ. 957/2021, ΙΙ Τμ. 930/2019). Προς άρση της ασάφειας που είχε προκληθεί από την αδιάστικτη διατύπωση του ν. 4387/2016 και προς αντιμετώπιση του ερμηνευτικού κινδύνου κανονιστικής σύγχυσης μεταξύ των δύο εντασσόμενων στον ΕΦΚΑ συνταγματικά διακριτών ασφαλιστικών συστημάτων, και συγκεκριμένα του απορρέοντος από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών αφενός και του κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος συστήματος κοινωνικής ασφάλισης αφετέρου (βλ. συναφώς ΕλΣυν Ολ. Πρακτ. της 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 930/2019, ΙΙΙ Τμ. 277, 278/2019 και ΣτΕ Ολ 1880/2019), με τις διατάξεις των άρθρων 21, 22 και 23 του ν. 4670/2020 αποσαφηνίστηκε η θεσμική αυτοτέλεια του πρώτου εκ των ανωτέρω συστημάτων εντός του ΕΦΚΑ (μετονομασθέντος από 1.3.2020 σε e-ΕΦΚΑ) και διευκρινίσθηκε η ρυθμιστική και λειτουργική του διάκριση από το επίσης εντασσόμενο στον ίδιο φορέα κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα. Στο πλαίσιο αυτό, ο ΕΦΚΑ και πλέον e-ΕΦΚΑ, μετασχηματίστηκε αναδρομικά σε Εθνικό Συνταξιοδοτικό – Ασφαλιστικό Φορέα, δηλαδή σε ένα νέο σχήμα διανεμητικής δικαιοσύνης στη διαχείριση των εισφορών, την κατανομή των ασφαλιστικών – συνταξιοδοτικών βαρών και την απονομή ασφαλιστικών – συνταξιοδοτικών παροχών, στο οποίο εντάχθηκε ως ρυθμιστικά διακριτό και λειτουργικά αυτοτελές το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών. Η σύνταξη για τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς εξακολουθεί να αποτελεί συνέχεια των αποδοχών, ενώ διατηρείται και η ιδιότητα του Δημοσίου ως κατ' αρχήν συνταξιοδοτικού φορέα των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών εν ενεργεία και συνταξιούχων και όσων έλκουν από αυτούς συνταξιοδοτικά δικαιώματα, κατ' άρθρο 1 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, που εγγυάται ευθέως την καταβολή των συντάξεων στους δικαιούχους, συνιστώντας ταυτόχρονα υπόχρεο με τον e- ΕΦΚΑ φορέα, του τελευταίου λογιζομένου, με ερμηνεία σύμφωνη με το Σύνταγμα, ως φορέα στον οποίο έχουν μεταβιβασθεί οι σχετικές συνταξιοδοτικές αρμοδιότητες απονομής της σύνταξης και έχει αναδεχθεί το βάρος πληρωμής των συντάξεων του Δημοσίου (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1477, 504/2021, 2020/2020).

[...]

57. Αναφορικά με τις διατάξεις του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 για την οριζόντια περικοπή των συντάξεων του Δημοσίου που υπερβαίνουν το ποσό των 1.300 ευρώ (βλ. σκέψη 47 της παρούσας), η δικαιοδοτική Ολομέλεια του Δικαστηρίου με την 1975/2021 απόφασή της, στο πλαίσιο επίλυσης προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162 του

ν. 4700/2020, που παραπέμφθηκε σ' αυτήν με την 957/2021 απόφαση του παρόντος Τμήματος, επί του ζητήματος της συμβατότητας των ως άνω διατάξεων α) προς τα άρθρα 2 παρ. 1, 5 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 25 παρ. 1 και 4, 17 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, της ισότητας ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών και της αναλογικότητας, β) προς την απορρέουσα από τα άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος, σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 παρ. 1 του Συντάγματος, αρχή της εύλογης αναλογίας αποδοχών ενέργειας και συντάξεων όσων εντάσσονται στο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών και γ) προς τις διατάξεις του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, παρέπεμψε στο σκεπτικό των Πρακτικών της Διοικητικής Ολομέλειας της 5ης Γεν. Συν/σης της 29.3.2017. Επαναλαμβάνοντας δε και υιοθετώντας σε δικαιοδοτικό επίπεδο, με πλήρεις εγγυήσεις δίκαιης δίκης, κατ' άρθρα 20 παρ. 1 και 93 παρ. 3 του Συντάγματος και 6 της ΕΣΔΑ, τις σχετικές κρίσεις της Διοικητικής Ολομέλειας επί όμοιων κατά τα ουσιώδη σημεία τους νομικών ζητημάτων, έκρινε ότι οι εν λόγω διατάξεις είναι συμβατές με το Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ, κατόπιν συνεκτίμησης α) του ευρύτερου δημοσιονομικού πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκε η επίδικη περικοπή, β) του σκοπού δημοσίου συμφέροντος που εξυπηρετεί, γ) το συνόλου των μέτρων (δημοσίων βαρών και άλλης φύσης μέτρων δημοσιονομικών, διαρθρωτικών και χρηματοπιστωτικών) που υιοθετήθηκαν για την αντιμετώπιση της οικονομικής ύφεσης με επιπτώσεις στο σύνολο του πληθυσμού, τμήμα μόνον των οποίων αποτελούν οι περικοπές στις κύριες συντάξεις, γ) των χαρακτηριστικών της διάταξης και των κριτηρίων επί των οποίων βασίστηκε η μείωση (περικοπή 12% στο ποσό σύνταξης που υπερβαίνει τα 1.300 ευρώ). Με βάση τα ανωτέρω και λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι το Δικαστήριο στερείται της εξουσίας ελέγχου της ορθότητας των νομοθετικών επιλογών, εφόσον ο Νομοθέτης ενήργησε εντός του πλαισίου της διακριτικής ευχέρειας που του αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα, η Ολομέλεια έκρινε ότι η ρύθμιση του άρθρου 1 του ν. 4051/2012 αιτιολογείται προσηκόντως, περαιτέρω δε, υπό το πρίσμα του σκοπού δημοσίου συμφέροντος για τον οποίο θεσπίστηκε, δεν συνιστά υπέρμετρη επέμβαση στο συνταξιοδοτικό δικαίωμα, ούτε θίγει τον πυρήνα αυτού, ακόμη και κατά το μέτρο που το εν λόγω συνταξιοδοτικό βάρος επιβάλλεται αναδρομικά [βλ. συναφώς και τα Πρακτικά της 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.2.2012, με τα οποία η Ολομέλεια γνωμοδότησε θετικώς, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 73 παρ. 2 του Συντάγματος αρμοδιότητάς της, επικεντρώνοντας στην παρατήρηση ότι η επίμαχη μείωση επιβάλλεται σε μεσαίες και υψηλές συντάξεις και όχι σε χαμηλές].

58. Επί της κλιμακωτής περικοπής των συντάξεων του Δημοσίου, άνω των 1.000 ευρώ, που θεσπίστηκε με την ως άνω υποπαράγραφο Β.3 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012 (βλ. σκέψη 49 της παρούσας), με την 1277/2018 απόφασή της η Ολομέλεια του Δικαστηρίου, επιληφθείσα αγωγής με τη διαδικασία του άρθρου 108 Α παρ.

1 του π.δ/τος 1225/1981, έκρινε ότι οι διατάξεις με τις οποίες επήλθαν οι επίμαχες μειώσεις στις συντάξεις του Δημοσίου και εφαρμόστηκαν από την έναρξη ισχύος τους μέχρι τη θέση σε ισχύ του ως άνω ν. 4387/2016 (12.5.2016) αντίκεινται προς τις ρυθμίσεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5 και 25 παρ. 1 και 4 του Συντάγματος και τις από αυτά απορρέουσες αρχές της ισότητας των πολιτών ενώπιον του νόμου και των δημοσίων βαρών, της αναλογικότητας, καθώς και προς την απορρέουσα από την συνταγματική θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος σε συνδυασμό με τα άρθρα 2 παρ.1, 5 παρ.1, 25 παρ.1 και 17 του Συντάγματος) αρχή της εύλογης της αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας. Και τούτο διότι: Α) Με τις διατάξεις αυτές μειώθηκαν, για πέμπτη φορά μετά την διαπιστωθείσα δημοσιονομική κρίση της Χώρας, από 1.1.2013, οι κύριες συντάξεις του Δημοσίου που υπερβαίνουν τα 1.000 ευρώ, σε ποσοστά από 5% έως και 20%, για τον υπολογισμό δε της μείωσης αυτής λαμβάνεται υπόψη το μηνιαίο ποσό της κύριας σύνταξης όπως είχε διαμορφωθεί την 31.12.2012, δηλαδή μετά την παρακράτηση της εισφοράς αλληλεγγύης συνταξιούχων και της επιπλέον εισφοράς της παρ. 13 του άρθρου 2 του ν.4002/2011, καθώς και των μειώσεων που επιβλήθηκαν με τις διατάξεις της παρ. 10 του άρθρου 1 του ν. 4024/2011 και του άρθρου 1 του ν. 4051/2012. Στην οικεία δε αιτιολογική έκθεση, δεν μνημονεύονται καθόλου οι προηγηθείσες περικοπές - από τις οποίες μάλιστα οι πιο πρόσφατες είχαν επέλθει με το δημοσιευθέντα λίγους μήνες νωρίτερα ν. 4051/2012, η δε λήψη των επίμαχων μέτρων αιτιολογείται με γενική αναφορά στην ανάγκη περιστολής της δημοσιονομικής δαπάνης των καταβαλλόμενων από το Δημόσιο συντάξεων, προκειμένου να διασφαλισθεί η πορεία δημοσιονομικής προσαρμογής της Χώρας. Και ναι μεν η λήψη νέων μέτρων ήταν, κατ' αρχήν, αναγκαία για την αντιμετώπιση της συνεχιζόμενης δημοσιονομικής κρίσης, ενόψει και της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της δημοσιονομικής βιωσιμότητας, εξαιτίας, όμως, της νέας περικοπής των συνταξιοδοτικών παροχών της ίδιας κοινωνικοοικονομικής ομάδας (συνταξιούχοι Δημοσίου), ο νομοθέτης όφειλε να αιτιολογήσει ειδικά ότι η λήψη των συγκεκριμένων μέτρων ήταν συμβατή με τις συνταγματικές αρχές της ισότητας στα δημόσια βάρη, της αναλογικότητας και της εύλογης αναλογίας σύνταξης και μισθού ενεργείας. Δοθέντος δε ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση του ν. 4046/2012 (Παράρτημα VI), ο σκοπός για τον οποίο ελήφθησαν τα επίμαχα μέτρα ήταν η μείωση των κρατικών δαπανών και η δημοσιονομική προσαρμογή, δεν προκύπτει ότι εξετάστηκε αν θα μπορούσαν να ληφθούν άλλα μέτρα ισοδύναμου αποτελέσματος, με μικρότερο κόστος για τους συνταξιούχους του Δημοσίου, ούτε και τεκμηριώνεται, με συγκεκριμένα στοιχεία, η ισόρροπη επίρριψη του βάρους σε όλες τις κοινωνικοοικονομικές ομάδες ή η συνδρομή λόγων δημοσίου συμφέροντος για την εκ νέου επιλογή της συγκεκριμένης κατηγορίας, όροι απαραίτητοι για την τεκμηρίωση της τήρησης μιας δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος και των θιγόμενων δικαιωμάτων. Η ειδικότερη τεκμηρίωση της επίμαχης ρύθμισης ήταν περισσότερο αναγκαία εν

	προκειμένω, ενόψει της πολλαπλότητας των επιβληθέντων στη συγκεκριμένη κατηγορία βαρών και της ιδιαιτερότητας της κατηγορίας αυτής από την άποψη της αδυναμίας αναπλήρωσης του εισοδήματός της. Β) Ούτε από την οικεία αιτιολογική έκθεση, ούτε από άλλα στοιχεία τεκμηριώνεται ότι με την επιβολή της επίμαχης περικοπής διασφαλίζεται η συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της αναλογίας αποδοχών ενεργείας και σύνταξης, όπως αυτή ισχύει για τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς, ενόψει αφενός των προηγηθεισών περικοπών που έχουν επιβληθεί στις συντάξεις του Δημοσίου και αφετέρου του καθαρώς αριθμητικού (ύψος σύνταξης) κριτηρίου με βάση το οποίο επιβλήθηκε, χωρίς να ληφθεί υπόψη το σύστημα κλιμακώσεων των συντάξεων αυτών ανάλογα με τη θέση που κατείχε ο συνταξιούχος κατά τον υπηρεσιακό του βίο και με τη διάρκεια της απασχόλησής του. Και τούτο, ανεξαρτήτως του αν με την επιβολή της επίμαχης περικοπής δεν τίθεται ζήτημα διακινδύνευσης της αξιοπρεπούς διαβίωσης των συνταξιούχων του Δημοσίου, αφού η αρχή της αναλογίας σύνταξης και αποδοχών ενεργείας επιβάλλει να λαμβάνονται υπόψη για τον προσδιορισμό του ύψους της σύνταξης των δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών, σε περίπτωση περικοπής της λόγω δυσμενών δημοσιονομικών συνθηκών, κατ' αρχήν οι αποδοχές ενεργείας και όχι το όριο της αξιοπρεπούς διαβίωσης. Περαιτέρω, με την εν λόγω απόφαση έγινε δεκτό ότι παρείλκε η εξέταση τυχόν παραβίασης της διάταξης του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, δοθέντος ότι οι παραβιασθείσες εν προκειμένω συνταγματικές διατάξεις παρέχουν μείζονα προστασία από τη διάταξη αυτή, της οποίας η αυτοτελής εξέταση θα επέβαλλε συγκεκριμένη στάθμιση ως προς την τήρηση της δίκαιης ισορροπίας μεταξύ του υπηρετούμενου με τα μέτρα επέμβασης στην περιουσία δημοσίου συμφέροντος και των θιγόμενων περιουσιακών δικαιωμάτων [βλ. συναφώς και την ΕλΣυν ΟΛ. 1975/2021 με την οποία κρίθηκε στο πλαίσιο προδικαστικού ερωτήματος, κατ' άρθρο 162 του ν. 4700/2020 ότι ο συνυπολογισμός των περικοπών της ως άνω υποπαραγράφου Β.3 της παραγράφου Β του άρθρου πρώτου του ν. 4093/2012, για τον καθορισμό του ύψους των συντάξεων από τις 12.5.2016 και εφεξής, βάσει του άρθρου 14 παρ. 2 του ν.4387/2016 δεν αντίκειται στις ανωτέρω υπέρτερης τυπικής ισχύος διατάξεις και αρχές].
ΕΛΣυν 302/2024 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	13. Ο συνταγματικός νομοθέτης έχει επιφυλάξει διαχρονικά ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς για τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (άμεσα και έμμεσα όργανα του Κράτους) που συνδέονται με ειδική νομική σχέση με το Κράτος (βλ. μεταξύ άλλων τη νομοθετική πράξη ΧΝΒ' του 1861, άρθρα 94, 114 και 49 εδ. γ' του Συντάγματος του 1927, άρθρα 61, 87 επ., 98 εδ. δ' και 101 του Συντάγματος του 1952). Ειδικότερα, το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει και μετά τις ύστερες αναθεωρήσεις του, περιλαμβάνει διατάξεις από τις οποίες απορρέει, μεταξύ άλλων, η ιδιαίτερη θέση των δικαστικών λειτουργών (άρθρα 87 και επ.), του κυρίου προσωπικού του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (άρθρο 100 Α), των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων και των σωμάτων ασφαλείας (άρθρα 45, 23 παρ. 2 και 29 παρ. 3), των πανεπιστημιακών (άρθρο 16), των ιατρών που υπηρετούν σε κρατικούς φορείς για

την προστασία της υγείας των πολιτών (άρθρο 21 παρ. 3) και των δημοσίων υπαλλήλων (άρθρα 103 και 104). Περιέχει δε και ειδικές διαδικαστικές ρυθμίσεις για την προπαρασκευή και τη νομοπαραγωγική διαδικασία επί των συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων (άρθρα 73 παρ. 2 και 3), την απονομή των συντάξεων (άρθρο 80), αλλά και την ειδική αποκλειστική δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου επί των διαφορών από την απονομή σύνταξης (άρθρο 98 παρ. 1 περ. στ'), με την επιφύλαξη της ειδικότερης δικαιοδοσίας του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος και των διατάξεων του εκτελεστικού του Συντάγματος ν. 3038/2002, επί ζητημάτων που αφορούν ειδικά τους δικαστικούς λειτουργούς και το κύριο προσωπικό του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και δύναται ταυτόχρονα να επηρεάσουν τη συνταξιοδοτική κατάσταση ευρύτερου κύκλου των προσώπων αυτών. Από το σύνολο των ρυθμίσεων αυτών συνάγεται ότι το Σύνταγμα υποδέχεται ως ιδιαίτερο θεσμό το ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017, Πρακτ. Ολομ. 1ης Ειδ. Συν/σης 20.4.2016, πρβλ ΑΕΔ 16/1983, ΑΠ 701/2014, 968/2013). [...]

14. Το ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς των ανωτέρω κατηγοριών ερείδεται επί της αρχής ότι το Κράτος, λόγω της αποστολής του, δεν αποτελεί έναν κοινό εργοδότη και για το λόγο αυτόν υπάγει τις σχέσεις του με τα όργανά του σε ιδιάζον μονομερώς θεσπιζόμενο νομικό καθεστώς, πυρήνα του οποίου αποτελεί η ειδική λειτουργική σχέση που συνδέει το Κράτος με τους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς από την ίδρυση του υπηρεσιακού τους δεσμού με τον διορισμό τους (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, ΣτΕ 773/2017, 2209/1977, 99/1930) και οι ειδικότερες εγγυήσεις που περιβάλλουν κάθε κατηγορία (βλ. άρθρο 88 παρ. 1 του Συντάγματος για την ισοβιότητα των δικαστικών λειτουργών, άρθρα 92 παρ. 1 και 4 και 103 παρ. 4 του Συντάγματος για τη μονιμότητα των δικαστικών και εν γένει των δημοσίων υπαλλήλων). Οι επιμέρους πτυχές της σχέσης αυτής παραλλάσσουν αναλόγως του λειτουργήματος και των καθηκόντων κάθε κατηγορίας, η σχέση δε αυτή διέπεται από την αρχή της αξιοκρατίας κατά την πρόσβαση και εξέλιξη στις δημόσιες θέσεις (βλ. άρθρα 4 παρ. 1, 5 παρ. 1 και 103 του Συντάγματος ΑΕΔ 30/1985, ΕλΣυν Ολ. 599, 504/2021, 2020/2020, ΣτΕ Ολ. 1120-1124/2016, 527/2015, 3593- 3595/2008), ενώ συνεπάγεται και ιδιαίτερες δεσμεύσεις λόγω της φύσης της, με στόχο τη διασφάλιση της αμερόληπτης, διαφανούς, ορθολογικής, αποτελεσματικής και αδιάλειπτης λειτουργίας του Κράτους [βλ. ενδεικτικά: α) Σχετικά με τους δικαστικούς λειτουργούς, τα άρθρα 26, 87 παρ. 1 και 2, 88 παρ. 2 του Συντάγματος για την εξασφάλιση της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας τους και την ισοτιμία της δικαστικής λειτουργίας με τις άλλες δύο κρατικές λειτουργίες, νομοθετική και εκτελεστική, με γνώμονα τη διασφάλιση αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας στους πολίτες, κατ' άρθρα 20 παρ. 1 του Συντάγματος, 6 παρ. 1 της ΕΣΔΑ, 19 παρ. 1 εδ. β' της ΣΕΕ, 47 εδ. β' του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (αποφ. Ειδ. Δικ. άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος 1-4/2018, αποφ. ΔΕΕ της

7.2.2019, C- 49/18 Carlos Escribano Vindel κατά Ministerio de Justicia, σκ. 66, της 27.2.2018, C- 64/16, Associação Sindical dos Juízes Portugueses κατά Tribunal de Contas, σκ. 44 και 45, αποφ. ΕΔΔΑ της 23.6.2016, Baka κατά Ουγγαρίας, της 26.4.2006, Zubko και λοιποί κατά Ουκρανίας), αλλά και τα άρθρα 23 παρ. 2 και 29 παρ. 3 του Συντάγματος για την απαγόρευση της απεργίας και της εκδήλωσης υπέρ ή κατά πολιτικών κομμάτων, μεταξύ άλλων και στην κατηγορία αυτή, καθώς και το άρθρο 100 Α του Συντάγματος για το status των εξομοιούμενων με τους δικαστικούς λειτουργούς μελών του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους (βλ. Ειδ. Δικ. αρ. 88 παρ. 2 του Συντάγματος 156/2009, 166/2008, ΕλΣυν Ολ. 2497/2016, 6/2008), β) ως προς το ιατρικό προσωπικό του δημοσίου, τα άρθρα 5 παρ. 5, 21 παρ. 3 και 22 παρ. 5 του Συντάγματος για την προστασία της υγείας των πολιτών και την παροχή των υπηρεσιών αυτών από ιατρικό προσωπικό που καλύπτει ιδιαίτερες απαιτήσεις για τη διασφάλιση υπηρεσιών υγείας υψηλού επιπέδου (βλ. ΣτΕ Ολ. 431/2018, 1634/2009, 2267/2005), γ) αναφορικά με τα μέλη ΔΕΠ των ΑΕΙ, το άρθρο 16 του Συντάγματος και την απορρέουσα από την αρχή της ακαδημαϊκής ελευθερίας ειδικότερη θεσμική εγγύηση της προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας της κατηγορίας αυτής λειτουργών, προς διασφάλιση της αδέσμευτης επιστημονικής σκέψης, έρευνας και διδασκαλίας (βλ. ΣτΕ Ολ. 4741/2014 και ήδη στο ίδιο πνεύμα ΣτΕ Ολ. 479-481/2018 για τα μέλη Ε.Π. των ΤΕΙ), δ) σχετικά με τους στρατιωτικούς των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας, τα άρθρα 45, 23 παρ. 2 και 29 παρ. 3 του Συντάγματος για την ιδιαίτερη θέση και τις δεσμεύσεις τους λόγω της ένταξής τους στον πυρήνα του Κράτους (βλ. ΣτΕΟλ 2192- 2196/2014) και ε) σχετικά με τους δημοσίους υπαλλήλους, που στελεχώνουν την δημόσια διοίκηση, το άρθρο 103 του Συντάγματος, με τις εγγυήσεις της μονιμότητας και τις δεσμεύσεις που συνοδεύουν τον διορισμό τους (βλ. ΕλΣυν ΙΙ Τμ. 1176/2018, ΣτΕ 2639/2008, 7μ., 1754/2008,7μ.)).

[...]

33. Τέλος, το ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών είναι σαφώς διακριτό και παρέχει όλως διάφορες και μείζονες εγγυήσεις από τις έσχατες εγγυήσεις κοινωνικής προστασίας, στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόνοιας που απαιτείται να παρέχει το Κράτος, κατ' εφαρμογή των άρθρων 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του Συντάγματος, υπό τη μορφή παροχών σε χρήμα ή σε είδος, προς συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, με σκοπό την εξασφάλιση στοιχειώδους επιπέδου αξιοπρεπούς, κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, διαβίωσης, οι οποίες δεν συνδέονται με την παροχή εργασίας και την καταβολή εισφορών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, ΙΙ Τμ. 1176/2018, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015, 660/2016, βλ. συναφώς και άρθρο 11 παρ. 1 και 2 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτιστικά Δικαιώματα και 34 παρ. 3 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης).

[...]

	136. Εξ άλλου, τα μνημονευόμενα στις αιτιολογικές εκθέσεις των νόμων 4387/2016 και 4670/2020, συνταγματικά θεμέλια της ασφαλιστικής – συνταξιοδοτικής μεταρρύθμισης, και δη οι αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης, της αναδιανομής του εισοδήματος, της κοινωνικής αλληλεγγύης, της ισότητας στην κατανομή των βαρών και της ανάγκης διασφάλισης της βιωσιμότητας του δημόσιου ασφαλιστικού συστήματος, καθώς και η επίκληση της ανάγκης διοικητικής αναδιάρθρωσης για την επίτευξη του εξορθολογισμού, της απλούστευσης και της αποτελεσματικότητας του συστήματος αυτού, συνιστούν θεμιτούς λόγους για τους οποίους, κατ’ αρχήν, και ενόψει και του ευρέος περιθωρίου εκτίμησης του νομοθέτη κατά τη χάραξη της δημοσιονομικής πολιτικής, κατ’ άρθρα 106 παρ. 1 και 26 του Συντάγματος, δικαιολογείται η μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος διά της οργανωτικής τους ενοποίησης σε ένα εθνικό δημόσιο ασφαλιστικό και συνταξιοδοτικό σχήμα, υπό τη μορφή του ν.π.δ.δ. (βλ. ΕλΣυν Ολ. 32/2018, 244/2017, Τέταρτο Τμ. 957/2021, πρβλ. ΣτΕ Ολ 2287-2290/2015). Όπως, άλλωστε, ευθέως συνάγεται, από τις προπαρασκευαστικές εργασίες των νόμων 4387/2016 και 4670/2020 και ειδικότερα από τις αιτιολογικές τους εκθέσεις και τις προεκτεθείσες επιμέρους ρυθμίσεις τους, η επιχειρούμενη με αυτούς θεσμική αναδιάρθρωση αφορά κατ’ αρχήν και πλην των προβλεπόμενων στα οικεία νομοθετήματα εξαιρέσεων, το σύνολο του εθνικού δημόσιου ασφαλιστικού – συνταξιοδοτικού συστήματος και όχι μόνον στο κατ’ άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος κοινωνικοασφαλιστικό, παρά τη στενότερη διατύπωση που ενίοτε χρησιμοποιείται στα κείμενα αυτά (βλ. ΕλΣυν Ολ. 504/2021, 2020/2020, Πρακτ. της 1ης Ειδ. Συν/σης της 12.2.2020). Η εν λόγω μεταρρύθμιση, για την εξυπηρέτηση των ανωτέρω αρχών διανεμητικής δικαιοσύνης, κατ’ άρθρα 4 παρ. 5, 25 παρ. 1 α, δ και 4 και 79 επ. του Συντάγματος (βλ. και σκέψεις 11 και 12 της παρούσας), με την ένταξη των δύο διακριτών κατά το Σύνταγμα συστημάτων σε ενιαίο Φορέα, είναι κατ’ αρχήν συνταγματικά ανεκτή στον βαθμό που δεν επέρχεται θεσμική αλλοίωση των συστημάτων αλλά αμφότερα διατηρούν τις δομικές θεσμικές τους ιδιαιτερότητες και δεν παρακάμπτονται οι συνταγματικές εγγυήσεις αυτών και δη οι αρχές που διέπουν το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, κατ’ άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 29, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 104 του Συντάγματος (βλ. αναλυτικά σκέψεις 13 έως 27 της παρούσας, Τέταρτο Τμ. 957/2021 και στο πνεύμα αυτό ΕλΣυν Ολ 504/2021, 2020/2020). [...] Αναστέλλει την εκδίκαση της αγωγής. Παραπέμπει στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου...
ΕλΣυν 1640/2024 (ΕΚΤΟ ΤΜΗΜΑ)	9. Το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει, μέσω ενός πλέγματος διατάξεων, διαδικαστικών (άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 79, 80 παρ. 1, 98 παρ. 1 περ. δ’) και ουσιαστικών, που αφορούν στο ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, και στη θεμελιώδη αξία των αγαθών ή συμφερόντων ή δικαιωμάτων που

	αυτοί διαχειρίζονται (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3, 103, 104), αναγνωρίζει το δικαίωμα σε σύνταξη των ανωτέρω, ως θεσμική εγγύηση της απερίσπαστης, από εξωγενείς παράγοντες, άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας που τους έχει ανατεθεί, και, συνεπώς, της βέλτιστης παροχής αυτής προς όφελος του διοικουμένων, με τα εξής χαρακτηριστικά: πρώτον, η σύνταξη συνδέεται με τον μισθό ενεργείας ως εγγενές στοιχείο του και άρα είναι συνέχιση αυτού, δεύτερον, αν και δεν ταυτίζεται ποσοτικά με τις αποδοχές ενεργείας πρέπει πάντως να συνδέεται με αυτές με σχέση εύλογης ποσοτικής αναλογίας και, τρίτον, εν τέλει το Κράτος, ανεξαρτήτως των ειδικών διαρρυθμίσεων, είναι ο υπόχρεος για την καταβολή της σύνταξης στους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (βλ. ΕλΣυν ΟΛ. 2020/2020, σκέψεις 118-127). 10. Αποστολή του αναφερόμενου στην προηγούμενη σκέψη ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, το περιεχόμενο του οποίου διαμορφώνεται σε συνάρτηση και με την αρχή του κοινωνικού κράτους (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), εκδήλωση της οποίας είναι η υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει, μεταξύ άλλων, την οικογένεια (άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος), δεν είναι μόνο η προστασία του εργαζόμενου και συνακόλουθα συνταξιούχου δημόσιου υπαλλήλου και στρατιωτικού αλλά και της οικογένειάς του, όπως της χήρας αυτού. Η προστασία αυτή αποτυπώνεται διαχρονικά στη νομοθεσία περί απονομής των πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων (βλ. άρθρα 10 και 11 του ν. ΧΝΒ' /3.8.1861, Α' 31, άρθρα 5 και 22 παρ. 1 του β./δτος 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρα 26 και 31 και 5 και 18 παρ. 1 του α.ν. 1854/1951, Α' 182, η παράγραφος 1 του οποίου τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 παρ. 1 του ν.δ/τος 3768/1957, Α' 202, άρθρα 5 και 18 και άρθρα 25 και 31 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, η παράγραφος 1 του οποίου τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 11 του ν. 2592/1998, άρθρα 5 και 18 του π.δ/τος 166/2000, Α' 153, καθώς και του π.δ/τος 169/2007, Α' 210). [...] Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.
ΕλΣυν 203/2024 (ΕΚΤΟ ΤΜΗΜΑ)	4. Το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει, μέσω ενός πλέγματος διατάξεων, διαδικαστικών (άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 79, 80 παρ. 1, 98 παρ. 1 περ. δ') και ουσιαστικών, που αφορούν στο ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, και στη θεμελιώδη αξία των αγαθών ή συμφερόντων ή δικαιωμάτων που αυτοί διαχειρίζονται (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3, 103, 104), αναγνωρίζει το δικαίωμα σε σύνταξη των ανωτέρω, ως θεσμική εγγύηση της απερίσπαστης, από εξωγενείς παράγοντες, άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας που τους έχει ανατεθεί, και, συνεπώς, της βέλτιστης παροχής αυτής προς όφελος του διοικουμένων, με τα εξής χαρακτηριστικά: πρώτον, η σύνταξη συνδέεται με τον μισθό ενεργείας ως εγγενές στοιχείο του και άρα είναι συνέχιση αυτού, δεύτερον, αν και δεν ταυτίζεται ποσοτικά με τις αποδοχές ενεργείας πρέπει πάντως να συνδέεται με αυτές με σχέση εύλογης ποσοτικής αναλογίας και, τρίτον, εν τέλει το Κράτος, ανεξαρτήτως των ειδικών διαρρυθμίσεων, είναι ο

	υπόχρεος για την καταβολή της σύνταξης στους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, σκέψεις 118-127). 5. Αποστολή του αναφερόμενου στην προηγούμενη σκέψη ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, το περιεχόμενο του οποίου διαμορφώνεται σε συνάρτηση και με την αρχή του κοινωνικού κράτους (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), εκδήλωση της οποίας είναι η υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει, μεταξύ άλλων, την οικογένεια (άρθρο 21 παρ. 1 του Συντάγματος), δεν είναι μόνο η προστασία του εργαζόμενου και συνακόλουθα συνταξιούχου δημόσιου υπαλλήλου και στρατιωτικού αλλά και της οικογένειάς του, όπως της χήρας αυτού. Η προστασία αυτή αποτυπώνεται διαχρονικά στη νομοθεσία περί απονομής των πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων (βλ. άρθρα 10 και 11 του ν. ΧΝΒ' /3.8.1861, Α' 31, άρθρα 5 και 22 παρ. 1 του β./δτος 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρα 26 και 31 και 5 και 18 παρ. 1 του α.ν. 1854/1951, Α' 182, η παράγραφος 1 του οποίου τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 παρ. 1 του ν.δ/τος 3768/1957, Α' 202, άρθρα 5 και 18 και άρθρα 25 και 31 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, η παράγραφος 1 του οποίου τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 11 του ν. 2592/1998, άρθρα 5 και 18 του π.δ/τος 166/2000, Α' 153, καθώς και του π.δ/τος 169/2007, Α' 210). [...] Απορρίπτει την αγωγή για την πέμπτη, έκτη και έβδομη των εναγουσών. Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης ως προς τις λοιπές ενάγουσες.
ΕλΣυν 93-4/2024 (ΕΚΤΟ ΤΜΗΜΑ)	4. Το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει, μέσω ενός πλέγματος διατάξεων, διαδικαστικών (άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 79, 80 παρ. 1, 98 παρ. 1 περ. δ') και ουσιαστικών, που αφορούν στο ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, και στη θεμελιώδη αξία των αγαθών ή συμφερόντων ή δικαιωμάτων που αυτοί διαχειρίζονται (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3, 103, 104), αναγνωρίζει το δικαίωμα σε σύνταξη των ανωτέρω, ως θεσμική εγγύηση της απερίσπαστης, από εξωγενείς παράγοντες, άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας που τους έχει ανατεθεί, και, συνεπώς, της βέλτιστης παροχής αυτής προς όφελος του διοικουμένων, με τα εξής χαρακτηριστικά: πρώτον, η σύνταξη συνδέεται με τον μισθό ενεργείας ως εγγενές στοιχείο του και άρα είναι συνέχιση αυτού, δεύτερον, αν και δεν ταυτίζεται ποσοτικά με τις αποδοχές ενεργείας πρέπει πάντως να συνδέεται με αυτές με σχέση εύλογης ποσοτικής αναλογίας και, τρίτον, εν τέλει το Κράτος, ανεξαρτήτως των ειδικών διαρρυθμίσεων, είναι ο υπόχρεος για την καταβολή της σύνταξης στους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, σκέψεις 118-127). 5. Αποστολή του αναφερόμενου στην προηγούμενη σκέψη ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος, το περιεχόμενο του οποίου διαμορφώνεται σε συνάρτηση και με την αρχή του κοινωνικού κράτους (άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος), εκδήλωση της οποίας είναι η υποχρέωση του Κράτους να προστατεύει, μεταξύ άλλων, την οικογένεια (άρθρο 21 παρ.

	1 του Συντάγματος), δεν είναι μόνο η προστασία του εργαζόμενου και συνακόλουθα συνταξιούχου δημόσιου υπαλλήλου και στρατιωτικού αλλά και της οικογένειάς του, όπως της χήρας αυτού. Η προστασία αυτή αποτυπώνεται διαχρονικά στη νομοθεσία περί απονομής των πολιτικών και στρατιωτικών συντάξεων (βλ. άρθρα 10 και 11 του ν. ΧΝΒ' /3.8.1861, Α' 31, άρθρα 5 και 22 παρ. 1 του β./δτος 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρα 26 και 31 και 5 και 18 παρ. 1 του α.ν. 1854/1951, Α' 182, η παράγραφος 1 του οποίου τροποποιήθηκε με το άρθρο 9 παρ. 1 του ν.δ/τος 3768/1957, Α' 202, άρθρα 5 και 18 και άρθρα 25 και 31 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, η παράγραφος 1 του οποίου τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 παρ. 11 του ν. 2592/1998, άρθρα 5 και 18 του π.δ/τος 166/2000, Α' 153, καθώς και του π.δ/τος 169/2007, Α' 210). [...] Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.
ΕΛΣυν 647/2023 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	4. Με τις διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος προβλέπεται, μεταξύ άλλων, ότι το Κράτος λαμβάνει ειδικά μέτρα για την προστασία της αναπηρίας, καθώς και ότι τα άτομα με αναπηρίες έχουν δικαίωμα να απολαμβάνουν μέτρων που εξασφαλίζουν την αυτονομία και τη συμμετοχή τους στην κοινωνική και οικονομική ζωή της Χώρας. Όπως έχει κριθεί, οι διατάξεις του άρθρου 21 του Συντάγματος αφήνουν στον νομοθέτη την ευχέρεια να προσδιορίσει, κατά την εκτίμησή του, το είδος και την έκταση της προστασίας. Η σχετική εκτίμηση του νομοθέτη υπόκειται σε έλεγχο ορίων από τα δικαστήρια, οι δε εκάστοτε νομοθετικές ρυθμίσεις περί κοινωνικής προστασίας ελέγχονται ως προς την τήρηση της αρχής της ισότητας (βλ. ΑΕΔ 8/2019). Οι προστατευτικές διατάξεις του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος για τα άτομα με αναπηρίες καταλαμβάνουν, υπό τους ανωτέρω όρους, και τις νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες καθορίζονται οι προϋποθέσεις χορήγησης δικαιώματος σύνταξης ή συνταξιοδοτικής παροχής (πρβλ. ΕΛΣυν Ολ. 1886/2017, 1243/2006, ΙΙΙ Τμ. 470/2020, ΣτΕ 3820/2015, 3790/2014). [...] 5. Ο συνταγματικός νομοθέτης έχει επιφυλάξει διαχρονικά τόσο για τους δημοσίους υπαλλήλους, στους οποίους συγκαταλέγονται και οι τακτικοί υπάλληλοι των ΟΤΑ, όσο και για τους δημοσίους λειτουργούς και στρατιωτικούς ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς. Ειδικότερα, το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει και μετά τις ύστερες αναθεωρήσεις του, εκτός από τις ουσιαστικές ρυθμίσεις του άρθρου 103 του Συντάγματος για το ιδιαίτερο υπηρεσιακό και μισθολογικό καθεστώς που διέπει τους δημοσίους υπαλλήλους, περιέχει και ειδικές διαδικαστικές ρυθμίσεις για την προπαρασκευή και τη νομοπαραγωγική διαδικασία επί των συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων (άρθρα 73 παρ. 2 και 3 του Συντάγματος), την απονομή των συντάξεων (άρθρο 80 του Συντάγματος), αλλά και την ειδική δικαιοδοσία του Ελεγκτικού Συνεδρίου επί των διαφορών από την απονομή σύνταξης (άρθρο 98 παρ. 1 περ. στ' του Συντάγματος). Από το σύνολο των ρυθμίσεων αυτών συνάγεται ότι το Σύνταγμα υποδέχεται ως ιδιαίτερη θεσμική εγγύηση το ειδικό

συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων και δη ως άμεση απόρροια του ειδικού υπηρεσιακού τους καθεστώτος (πρβλ. ΑΕΔ 16/1983, ΑΠ 701/2014, 968/2013), η έννοια δε της «σύνταξης» στις ανωτέρω ρυθμίσεις είναι νομικώς προκαθορισμένη από τις ρυθμίσεις των προϊσχυόντων Συνταγμάτων και ιδίως των νομοθετημάτων που είχαν εκδοθεί σε εκτέλεσή του (πρβλ. ΑΕΔ 1/2004, 4/2001, 5/1999). Στο πλαίσιο αυτό ως «σύνταξη» νοείται προεχόντως η ισόβια περιοδική παροχή που καταβάλλεται σε δημόσιο υπάλληλο αντί μισθού και ως συνέχεια αυτού, μετά την αποχώρησή του από την ενεργό υπηρεσία, το κόστος της οποίας βαρύνει κατ' αρχήν τον κρατικό προϋπολογισμό, ήτοι το Δημόσιο Ταμείο (βλ. τους διαχρονικώς ισχύοντες συνταξιοδοτικούς κώδικες, ειδικότερα άρθρο 1 του β.δ/τος της 31ης Οκτωβρίου 1935, Α' 505, άρθρο 1 του α.ν. 1854/1951, άρθρο 1 του π.δ/τος 1041/1979, Α' 292, άρθρο 1 του π.δ/τος 166/2000, Α' 153, και άρθρο 1 του π.δ/τος 169/2007, Α' 210, βλ. και ΑΕΔ 28, 2/2004), ενώ το βάρος αυτό δύναται να αναδέχεται και ο προϋπολογισμός νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου. Περαιτέρω, το δικαίωμα σε σύνταξη του δημοσίου υπαλλήλου, κατ' αντιστοιχία προς το δικαίωμα σε μισθό, συνιστά συνταγματικώς κατοχυρωμένο δημοσίου δικαίου δικαίωμα, το οποίο, διέπεται από ενιαίους κανόνες, προσαρμοσμένους στην ιδιομορφία της σχέσης δημοσίου δικαίου που συνδέει τον δημόσιο υπάλληλο με την υπηρεσία, τελεί δε σε εύλογη ποσοτική σχέση προς τις αποδοχές ενεργείας, ως συνέχεια του μισθού, κατά τρόπο ώστε να εξασφαλίζει στην κατηγορία αυτή συνταξιούχων αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης, ανάλογες της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης (βλ. Ελ Συν Ολ. 244/2017, 1277, 1388/2018, Ελ Συν Πρακτ. Ολ. 1ης Ειδ. Συν/σης της 20.4.2016, ΙΙ Τμ. 1176/2018). Το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων, όπως κατοχυρώνεται κατά τα ανωτέρω στο Σύνταγμα, προσιδιάζει στα συστήματα επαγγελματικής ασφάλισης, τα οποία αφορούν σε ιδιαίτερες κατηγορίες εργαζομένων, στο πλαίσιο δε των συστημάτων αυτών η συνταξιοδοτική παροχή καταβάλλεται λόγω της ειδικής αυτής σχέσης των δικαιούχων με τον εργοδότη, αποτελώντας όρο της απασχόλησής τους, ενώ, όπως προεκτέθηκε, για την απονομή της και τον καθορισμό του ύψους της εφαρμόζονται κανόνες συνδεόμενοι με την ιδιοτυπία της υπηρεσιακής τους σχέσης (βλ. Ελ Συν Ολ. 244/2017, 4324/2014, 1571/2011, απόφ. ΔΕΕ της 26.3.2009, C-559/07 «Επιτροπή κατά Ελλάδος», σκ. 31, 32, 42, 52 της 1.4.2008, C-267/06 «Tadao Maruko κατά Versorgungsanstalt der deutschen Bühnen», αποφ. ΕΔΔΑ της 3.3.2011 «Klein κατά Αυστρίας», σκ. 57, της 2.2.2010 «Aizpurua Ortiz κλπ. κατά Ισπανίας», σκ. 38, της 22.10.2009 «Αποστολάκης κατά Ελλάδος», σκ. 29 και 35, απόφ. της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 13.7.1988, «Sture Stigson»). Εξάλλου, η λειτουργία της σύνταξης, υπό την προεκτεθείσα έννοια, ως στοιχείου της ειδικής νομικής σχέσης των δημοσίων υπαλλήλων με το κράτος, σαφώς διακρίνεται από τις παροχές που καταβάλλονται στο πλαίσιο της κοινωνικής ασφάλισης, θεσμού κατοχυρωθέντος ρητώς στο Σύνταγμα μόλις με την αναθεώρηση του 1975, που όριζε στο άρθρο 22 παρ. 4 αυτού ότι «Το Κράτος μεριμνά για την κοινωνική ασφάλιση των εργαζομένων, όπως νόμος ορίζει» (ήδη άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος, μετά την

δημοσίευση του από 6.4.2001 Ψηφίσματος της Ζ' Αναθεωρητικής Βουλής στο ΦΕΚ Α' 84/17.4.2001), η οποία συνίσταται, στην έναντι καταβολής εισφοράς, προστασία του ασφαλισμένου από την επέλευση κινδύνων (γήρας, ασθένεια, αναπηρία κλπ.) που μειώνουν ή εξαλείφουν την ικανότητά του να εργάζεται (ασφαλιστικοί κίνδυνοι) και, συνακόλουθα, τείνουν να υποβαθμίσουν τις συνθήκες διαβίωσής του (βλ. ΣτΕ Ολομ. 2287-2290/2015). Τούτο δε, ακόμη και όταν από τις παροχές αυτές δύνανται να επωφελούνται και οι δημόσιοι υπάλληλοι, λειτουργοί ή στρατιωτικοί (βλ. ΣτΕ 226/2012) ή όταν πρόκειται για κοινωνικοασφαλιστικές παροχές που χαρακτηρίζονται σε επίπεδο νόμου ως «συντάξεις», υπό την έννοια της περιοδικώς καταβαλλόμενης ασφαλιστικής παροχής, καθόσον αυτές δεν έχουν χαρακτήρα αμοιβής, όπως οι συντάξεις των δημοσίων υπαλλήλων, αλλά τον χαρακτήρα κοινωνικοασφαλιστικής παροχής μετά την επέλευση του ασφαλιστικού κινδύνου (βλ. ΑΕΔ 2/2004). Εξάλλου, ο νομοθέτης έχει, κατ' αρχήν, την ευχέρεια να οργανώνει το ειδικό σύστημα συνταξιοδότησης των δημοσίων υπαλλήλων, τόσο ως προς τον τρόπο λειτουργίας του φορέα συνταξιοδότησης και των χρηματοδοτικών του μέσων (κρατικός προϋπολογισμός, σύσταση αποθεματικών κεφαλαίων ή ειδικών λογαριασμών για την χρηματοδότηση των συντάξεων) όσο και ως προς τους όρους και τις προϋποθέσεις καταβολής των συνταξιοδοτικών παροχών. Στο πλαίσιο αυτό, ο φορέας παροχής της σύνταξης των δημοσίων υπαλλήλων, που αναλαμβάνει την παροχή σύνταξης στους αποχωρούντες από την υπηρεσία δημοσίου υπαλλήλους και, ειδικότερα, το Δημόσιο ή άλλος φορέας - όπως ο ΕΦΚΑ (και ήδη e- ΕΦΚΑ), ο οποίος από 1.1.2017 είναι υπόχρεος για την πληρωμή των συντάξεων του Δημοσίου και από 1.5.2018 έχει την αρμοδιότητα κανονισμού σύνταξης των συνταξιούχων του Δημοσίου, βάσει των άρθρων 51Α [όπως προστέθηκε με το άρθρο 1 του ν. 4670/2020 (Α' 43)] και 100 του ν. 4387/2016 (Α' 85) και των κ.υ.α. 124456/0092/13.12.2016 (Β' 4074) και 2915/783/17.1.2018 (Β' 55) - δεν ενεργεί ως οργανισμός κοινωνικής ασφάλισης (βλ. Ελ Συν Ολ. 244/2017, 992/2015, 918/2012, 3299/2013, ΣτΕ 1296/2015, 2087/2012, 3037/2007, 1970/2002 κ.ά., Ελ Συν Πρακτ. 1ης Ειδ. Συν/σης 20.4.2016), ενώ και η υποχρέωση καταβολής εισφορών, ως όρος για την παροχή σύνταξης στην κατηγορία αυτή δικαιούχων (βλ. άρθρα 6 του 1902/1990, Α' 138, και 20 παρ. 2 του ν. 2084/1992, Α' 165), δεν θεσμοθετήθηκε στο πλαίσιο του κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, αλλά στο πλαίσιο του ειδικού γι' αυτούς ασφαλιστικού συστήματος (βλ. Ελ Συν Ολ. 1/2014, 2651/2011, 2298/2010, 1296/2006, 2366/2004, πρβλ. ΣτΕ 1970/2002, 1022/2005, 3487/2008). Η θεσμική αυτή εγγύηση της ειδικής ασφαλιστικής προστασίας των δημοσίων υπαλλήλων σε ό,τι αφορά την καταβολή κύριας σύνταξης, ήτοι της παροχής που συνδέεται με την έξοδό τους από την ενεργό υπηρεσία, η οποία, για την κατηγορία αυτή ασφαλισμένων, συνιστά, κατά τα προεκτεθέντα, όχι κάλυψη ασφαλιστικού κινδύνου, αλλά συνέχεια του μισθού που ελάμβαναν κατά τον ενεργό υπηρεσιακό τους βίο, υπερκαλύπτει τις θεσμικές εγγυήσεις του κοινωνικού δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος και των κυρίων συνταξιοδοτικών παροχών που καταβάλλονται στο πλαίσιο του κοινωνικοασφαλιστικού

συστήματος για την κάλυψη κινδύνων (γήρας, αναπηρία, θάνατος). Επειδή δε, το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων συνιστά το «λειτουργικό αντίστοιχο» του δικαιώματος στην κοινωνική ασφάλιση, δεν επιβάλλεται εκ του Συντάγματος, σε επίπεδο κύριας ασφάλισης, η οργάνωση ή η ένταξη στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης της κατηγορίας αυτής, όπως αντιθέτως απαιτείται για τις λοιπές κατηγορίες εργαζομένων και εν γένει απασχολούμενων προκειμένου να μην θίγεται ο πυρήνας του κοινωνικού δικαιώματος του άρθρου 22 παρ. 5 του Συντάγματος (βλ. για την κοινωνική ασφάλιση ως θεσμική εγγύηση και τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται για το κράτος ΑΕΔ 87/1997, ΕλΣυν Ολ., 244/2017, ΣτΕ Ολ. 2287-2290/2015, 2202/2010, 3487/2008, 3096, 3101/2001, 5024/1987). Εξάλλου, το ειδικό αυτό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων υπαλλήλων, που στηρίζεται στην αρχή της αναλογίας του ύψους των αποδοχών ενεργείας και του ποσού της καταβαλλόμενης σύνταξης, με στόχο την εξασφάλιση ενός βιοτικού επιπέδου ανάλογου της θέσης, των καθηκόντων, του χρόνου υπηρεσίας και της υπηρεσιακής τους εξέλιξης (βλ. ΕλΣυνΟλ. 1277/2018), σαφώς διακρίνεται και από τις έσχατες εγγυήσεις κοινωνικής προστασίας στο πλαίσιο της κοινωνικής πρόνοιας, που απαιτείται να παρέχει το κράτος, κατ' εφαρμογή των άρθρων 21 παρ. 1, 2, 3 και 6 του Συντάγματος, υπό τη μορφή παροχών σε χρήμα ή σε είδος, προς συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού, μεταξύ των οποίων και των αναπήρων, με σκοπό την εξασφάλιση στοιχειώδους επιπέδου αξιοπρεπούς, κατά το άρθρο 2 παρ. 1 του Συντάγματος, διαβίωσης, σε συνδυασμό με το άρθρο 25 παρ. 1 α του Συντάγματος περί κοινωνικού κράτους δικαίου, οι οποίες δεν συνδέονται με την παροχή εργασίας και την καταβολή εισφορών (βλ. ΕλΣυν II Τμ. 2076, 1176/2018, ΣτΕ 2287-2290/2015 Ολ., 660/2016).

6. Περαιτέρω, η ως άνω θεσμική εγγύηση του ειδικού συνταξιοδοτικού καθεστώτος των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών περιλαμβάνει, σε περίπτωση θανάτου τους, και την καταβολή σύνταξης στα επιζώντα προστατευόμενα μέλη της οικογένειάς τους, στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 21 παρ. 1, 3 και 6 του Συντάγματος ειδικής συνταγματικής προστασίας του γάμου, της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της ενήλικης νεότητας και της αναπηρίας (βλ. άρθρα 5, 18 και 31 του π.δ/τος 169/2007, βλ. ΕλΣυν II Τμ. 930/2019, 2076/2018, 213/2016, ΣτΕ 4237/2005 7μ., 4091/2012 7μ., 3413/2013 7μ., 988/2014 Ολ. κ.ά), ενόψει και της εκπορευόμενης από τη διάταξη αυτή υποχρέωσης του νομοθέτη να θεσπίζει θετικά μέτρα για την πραγμάτωση των απορρεουσών από τις συνταγματικές αυτές διατάξεις θεσμικών εγγυήσεων (βλ. ΕλΣυν II Τμ. 2076/2018). Η κατά μεταβίβαση αυτή σύνταξη έχει τα ίδια εννοιολογικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά με τη σύνταξη που καταβάλλεται στον ίδιο τον δημόσιο λειτουργό, υπάλληλο και στρατιωτικό, πρόκειται, δηλαδή, για δημοσίου δικαίου δικαίωμα, εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο των άρθρων 17 του Συντάγματος και 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, που εξακολουθεί να αποτελεί όφελος απορρέον από την ένταξη του αποβιώσαντος στο εν λόγω ειδικό συνταξιοδοτικό σύστημα, με το διορισμό του, την ίδρυση της υπηρεσιακής σχέσης και την καταβολή των εκάστοτε προβλεπόμενων συνταξιοδοτικών εισφορών (βλ.

ΕΛΣυν ΙΙ Τμ. 2076, 1176/2018). Επομένως, και η αξίωση του επιζώντος μέλους της οικογένειάς τους επί της σύνταξης αποκτάται στο πλαίσιο της εργασιακής σχέσης μεταξύ του θανόντος και του Δημοσίου, ως εργοδότη (βλ. ΕΛΣυν ΟΛ 4324/2014, ΙΙ Τμ. 2076/2018).

[...]

8. Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται τα ακόλουθα: Στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 21 παρ. 1, 3 και 6 του Συντάγματος υποχρέωσης του νομοθέτη να προβλέπει μέτρα προστασίας της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της ενήλικης νεότητας και της αναπηρίας, εντός του θεσμοθετηθέντος από το Σύνταγμα ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων υπαλλήλων, με τις διατάξεις του άρθρου 5 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων ορίσθηκε, μεταξύ άλλων, ότι τα ενήλικα άρρενα τέκνα θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου δικαιούνται κατά μεταβίβαση σύνταξη από το Δημόσιο Ταμείο, εάν εκτός από άγαμα, είναι ταυτόχρονα και ανίκανα σε εργασία κατά ποσοστό τουλάχιστον 50% κατά τον χρόνο θανάτου του γονέα αυτών ή, σε περίπτωση που η ανικανότητά τους αυτή επέλθει μεταγενεστέρως, να μη λαμβάνουν ή να μη δικαιούνται να λάβουν σύνταξη από οποιονδήποτε οργανισμό κύριας ασφάλισης ή το μηνιαίο εισόδημά τους να μην υπερβαίνει το ισχύον κάθε φορά κατώτατο όριο σύνταξης του Δημοσίου. Σε κάθε περίπτωση, η ανικανότητα προς άσκηση κάθε βιοποριστικού επαγγέλματος βεβαιώνεται με γνωμάτευση της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής (ΑΣΥΕ), η οποία αποφαινεται, κατά την ανέλεγκτη επιστημονική κρίση της, για το είδος, τις συνέπειες, το χρόνο εκδήλωσης και το βαθμό της ως άνω ανικανότητας (βλ. ΕΛΣυν ΙΙ Τμ. 2180/2017, 6691, 3245/2015, 4025/2013, 2081/2010, 924/2006). Εξάλλου, με τις διατάξεις του άρθρου 18 του ίδιου Κώδικα, όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, καθορίζεται ειδικότερα ο τρόπος υπολογισμού της κατά μεταβίβαση σύνταξης στην οικογένεια του θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου του Δημοσίου, η οποία, κατ' αρχήν ανέρχεται στα 7/10 της σύνταξης που θα δικαιούτο ο ίδιος, στην περίπτωση δε που συντρέχουν περισσότερα από δύο τέκνα προστίθεται 1/10 για καθένα από αυτά μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η σύνταξη (10/10) του αποβιώσαντος υπαλλήλου ή συνταξιούχου, ενώ σε περίπτωση συρροής δικαιώματος χήρου συζύγου και τέκνων η ως άνω αναλογία σύνταξης (καταρχήν 7/10, προστιθεμένου 1/10 στην περίπτωση που συντρέχουν περισσότερα από δύο τέκνα μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η σύνταξη) επιμερίζεται στους δικαιούχους, ώστε να καταβάλλεται το ήμισυ αυτής στον επιζώντα σύζυγο και το εναπομένον ήμισυ στα τέκνα (βλ. ΕΛΣυν ΙΙ Τμ. 2076/2018). Στην περίπτωση δε που δεν υπάρχει εν ζωή χήρος σύζυγος τα τέκνα δικαιούνται τα 7/10 επί της σύνταξης του θανόντος δημοσίου υπαλλήλου ή συνταξιούχου του Δημοσίου, προστιθεμένου 1/10 στην περίπτωση που συντρέχουν περισσότερα από δύο τέκνα μέχρι να συμπληρωθεί ολόκληρη η σύνταξη. Συνεπώς, το ενήλικο, άγαμο και ανίκανο σε εργασία κατά ποσοστό τουλάχιστον 50% τέκνο, που έλκει το συνταξιοδοτικό του δικαίωμα από μητέρα, δικαιούχο πολιτικής σύνταξης από δική της υπηρεσία ή πάθημα, δικαιούται κατ' ανώτατο όριο

	τα 7/10 της απονεμητέας στη θανούσα μητέρα του σύνταξης, εφόσον παραμένει μοναδικός δικαιούχος της σύνταξης αυτής και δεν συντρέχουν άλλοι συνδικαιούχοι. Δοθέντος δε ότι ο νομοθέτης αρκείται στο ως άνω ποσοστό ανικανότητας (50% και άνω), τυχόν μεγαλύτερο ποσοστό αυτής, δεν χορηγεί δικαίωμα στην μεταβίβαση μεγαλύτερου ποσού σύνταξης. Οι διατάξεις αυτές, οι οποίες θεσπίζουν γενική και αντικειμενική ρύθμιση, που λαμβάνει υπόψη την ανάγκη προστασίας της οικογένειας και της αναπηρίας, προβλέποντας μάλιστα αυξημένα ποσοστά σύνταξης, όταν η οικογένεια που καταλείπει ο θανών υπάλληλος ή συνταξιούχος είναι πολυμελής, ενόψει και της κατ' άρθρο 21 παρ.1 και 3 του Συντάγματος ευχέρειας του νομοθέτη να προσδιορίζει το φάσμα προστασίας της οικογένειας και της αναπηρίας λαμβάνοντας υπ' όψιν τις εκάστοτε κρατούσες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες, εντός των ορίων που διαγράφουν οι λοιπές συνταγματικές διατάξεις και αρχές, δεν είναι αντίθετες στα άρθρα 4 παρ. 1 και 21 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος ούτε σε άλλη συνταγματικής ή υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη (πρβλ. ΕλΣυν II Τμ. 1186/2007). Ειδικά δε σ' ό,τι αφορά τα ενήλικα, άγαμα και ανήλικα σε εργασία σε ποσοστό 50% και άνω, τέκνα, με την αναγνώριση του εν λόγω δημοσίου δικαίου περιουσιακού δικαιώματος στη σύνταξη, που εμπίπτει στο πεδίο προστασίας του άρθρου 17 παρ. 1 του Συντάγματος και τελεί σε εύλογη αναλογία προς τη σύνταξη που θα δικαιούτο ο θανών γονέας τους, καλύπτονται τόσο οι ελάχιστες εγγυήσεις κοινωνικής τους προστασίας, όσο και οι αναγκαίες υλικές συνθήκες αξιοπρεπούς τους διαβίωσης, ψυχοσωματικής και πνευματικής τους ανάπτυξης και κοινωνικής του ένταξης, κατ' άρθρα 2 παρ. 1, 21 παρ. 1, 3 και 6, καθώς και 25 παρ. 1 α του Συντάγματος. [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕλΣυν 528/2023 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ)	5. Από τη συνδυαστική ερμηνεία των προπαρατεθεισών διατάξεων συνάγονται, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα: Στο πλαίσιο συνολικής μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού – ασφαλιστικού συστήματος της Χώρας, με τις διατάξεις του ν.4387/2016 εισήχθη νέος τρόπος υπολογισμού της σύνταξης των τακτικών υπαλλήλων του Δημοσίου που υπήχθησαν για κύρια σύνταξη, από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού (12.5.2016), στο ασφαλιστικό – συνταξιοδοτικό καθεστώς του ιδρυθέντος ν.π.δ.δ. με την επωνυμία «Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης Ε.Φ.Κ.Α.» (μετονομασθέντος με το άρθρο 1 του ν. 4670/2020 σε «Ηλεκτρονικό Εθνικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης, e-Ε.Φ.Κ.Α.»), ρητώς πάντως ορίστηκε, στο άρθρο 4 παρ. 1 περίπτ. β', ότι οι προϋποθέσεις θεμελίωσης σύνταξης εξ ιδίου δικαιώματος, καθώς και τα όρια ηλικίας καταβολής της σύνταξης των ανωτέρω προσώπων, εξακολουθούν να διέπονται από τις οικείες διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου. Στο χρονικό πεδίο εφαρμογής των διατάξεων του ν.4387/2016 εμπίπτουν, σύμφωνα με το άρθρο 6 παρ. 1 περίπτ. γ' αυτού, όσοι υπάλληλοι εξέρχονται της ενεργού υπηρεσίας μετά την έναρξη ισχύος του (12.5.2016), συνεπώς η δικαιούμενη από αυτούς σύνταξη κανονίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις του ίδιου νόμου, σε περίπτωση πάντως αποχώρησης υπαλλήλου εντός του 2016 ελήφθη

από τον συνταξιοδοτικό νομοθέτη πρόνοια, ώστε εάν το ακαθάριστο ποσό της ούτω κανονιζόμενης σύνταξης υπολείπεται κατά ποσοστό άνω του 20% του ποσού εκείνης που θα ελάμβανε ο αποχωρών με βάση τις διατάξεις της συνταξιοδοτικής νομοθεσίας του Δημοσίου, όπως αυτές ίσχυαν κατά την 31.12.2014, το ήμισυ της διαφοράς αυτής να καταβάλλεται στον δικαιούχο ως προσωπική διαφορά. Περαιτέρω, ο υπολογισμός της σύνταξης διενεργείται βάσει των γενικών ρυθμίσεων των άρθρων 7 και 8, κατ' εξαίρεση δε αυτών εισάγονται, με το ίδιο άρθρο 8, και ειδικότερες ρυθμίσεις για τον υπολογισμό της σύνταξης των πασχόντων από τις απαριθμούμενες στο άρθρο 1 παρ. 1 περίπτ. α', «τέταρτο εδάφιο» του Συνταξιοδοτικού Κώδικα νόσους [ως «τέταρτο» δε εδάφιο νοείται το προτελευταίο εδάφιο αυτής όπου η απαρίθμηση των συγκεκριμένων νοσημάτων, λαμβανομένου υπόψη ότι η εν λόγω παράγραφος 1 του άρθρου 1 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα απαρτιζόταν αρχικώς από 5 εδάφια, το δεύτερο από τα οποία καταργήθηκε από 1.1.2011 με το άρθρο 6 παρ. 1α του ν. 3865/2010 (Α' 120/21.07.2010)]. Με την τελευταία αυτή διάταξη του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, θεσπισθείσα στο πλαίσιο των επιταγών του άρθρου 21 παρ. 2, 3 και 6 του Συντάγματος, ο νομοθέτης, αντιλαμβανόμενος την ιδιαιτερότητα της κατάστασης των υπαλλήλων που έχουν μία από τις περιοριστικώς απαριθμούμενες σε αυτήν τη διάταξη παθήσεις, μεταξύ των οποίων και οι πάσχοντες από νεφρική ανεπάρκεια τελικού σταδίου και υποβαλλόμενοι σε αιμοκάθαρση, συνεπεία της οποίας (πάθησης) συντρέχει αναπηρία αυτών σε ποσοστό τουλάχιστον 67%, και τις εγγενείς δυσχέρειες που αντιμετωπίζουν, μείωσε γι' αυτούς τις χρονικές προϋποθέσεις θεμελίωσης δικαιώματος σύνταξης αρκούμενος σε 15ετή πλήρη πραγματική συντάξιμη υπηρεσία, κατ' εξαίρεση του βασικού συνταξιοδοτικού κανόνα που απαιτεί τη συμπλήρωση τουλάχιστον 25 ετών πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας (ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, Τρίτο Τμ. 489/2022, πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022). Για την εν λόγω κατηγορία συνταξιούχων το άρθρο 8 του ν.4387/2016 θεσπίζει ευνοϊκότερο, σε σχέση με εκείνον των λοιπών συνταξιούχων, τρόπο υπολογισμού του ύψους της σύνταξης, ορίζοντας ότι επί των συντάξιμων αποδοχών τους εφαρμόζεται, ενιαίως για το σύνολο των ετών ασφάλισης, το ποσοστό αναπλήρωσης που καθορίζεται για τα 35 έτη. Αντίστοιχος, εξάλλου, ευνοϊκός τρόπος υπολογισμού της σύνταξης των υπαλλήλων αυτών προβλεπόταν και με τις προϊσχύουσες του ν. 4387/2016 συνταξιοδοτικές διατάξεις του Δημοσίου, καθόσον, σύμφωνα με το άρθρο 15 παρ. 7 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα, η σύνταξή τους υπολογιζόταν στο 80% του μισθού που προσδιοριζόταν στο άρθρο 9 παρ. 2 του ίδιου Κώδικα, ως εάν δηλαδή αυτοί να είχαν συμπληρώσει 35 έτη πραγματικής συντάξιμης υπηρεσίας, τηρουμένων και των λοιπών προϋποθέσεων που ορίζονταν στην παράγραφο αυτή (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 489/2022). Πέραν τούτων, οι υπαγόμενοι στην ως άνω ειδική κατηγορία δικαιούνται, επιπροσθέτως, και το προβλεπόμενο στο άρθρο 54 παρ. 10 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα επίδομα, υπολογιζόμενο σε ποσοστό 40% επί του μηνιαίου βασικού μισθού του λοχαγού, όπως αυτός ορίζεται από τις εκάστοτε ισχύουσες διατάξεις (ΕλΣυν Ολ. 1886/2017, Τρίτο Τμ. 401/2023, 489/2022, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019, πρώην ΙΙΙ Τμ. 1903/2011). Για την εφαρμογή του προπεριγραφέντος ευνοϊκού υπολογισμού της σύνταξης και την

	καταβολή του συγκεκριμένου επιδόματος απαιτείται ως αναγκαία προϋπόθεση, τόσον υπό το προϋσχύσαν συνταξιοδοτικό καθεστώς του Δημοσίου όσο και υπό το καθεστώς του ν. 4387/2016, ο συνταξιούχος να έπασχε ήδη κατά τον χρόνο εξόδου του από την ενεργό υπηρεσία από μία εκ των απαριθμούμενων στο άρθρο 1 παρ. 1 περίπτ. α' προτελευταίο εδάφιο του Συνταξιοδοτικού Κώδικα νόσων (ΕλΣυν Τρίτο Τμ. 401/2023, πρώην ΙΙ Τμ. 53/2019). Τούτο πιστοποιείται κατόπιν γνωμάτευσης της Ανώτατης Στρατού Υγειονομικής Επιτροπής (Α.Σ.Υ.Ε.), η οποία αποφαινεται ειδικότερα, κατά την ανέλεγκτη επιστημονική κρίση της, για το είδος, τις συνέπειες, τον χρόνο εκδήλωσης της νόσου, καθώς και τον βαθμό της ανικανότητας που προκαλείται εξ αυτής, η γνωμάτευση δε αυτή είναι υποχρεωτική για τα αποφασίζοντα ή δικαιοδοτούντα συνταξιοδοτικά όργανα, συνεπώς, και για το Ελεγκτικό Συνέδριο, εφόσον είναι ομόφωνη και ειδικώς και επαρκώς αιτιολογημένη (πρβλ. ΕλΣυν πρώην ΙΙ Τμ. 130/2022, 366/2020, 1210, 308/2017, 2049/2016, 5018/2015, 353/2012, 573/2004, 64/2003). [...] Απορρίπτει την έφεση.
ΕλΣυν 505/2023 (ΤΡΙΤΟ ΤΜΗΜΑ) (βλ. ομοίως ΕλΣυν 182/2023)	2. Το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει και μετά τις ύστερες αναθεωρήσεις του, αναγνωρίζει, μέσω ενός πλέγματος διατάξεων, διαδικαστικών (άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 79, 80 παρ. 1, 98 παρ. 1 περ. δ') και ουσιαστικών, που αφορούν στο ιδιαίτερο υπηρεσιακό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, καθώς και στη θεμελιώδη αξία των αγαθών ή συμφερόντων ή δικαιωμάτων που αυτοί διαχειρίζονται (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3, 103, 104), το δικαίωμα σε σύνταξη των ανωτέρω ως θεσμική εγγύηση της απερίσπαστης από εξωγενείς παράγοντες άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας και, συνεπώς, της βέλτιστης παροχής αυτής προς όφελος του διοικουμένου, με τα εξής χαρακτηριστικά: πρώτον, η σύνταξη συνδέεται με τον μισθό ενεργείας ως εγγενές στοιχείο του και άρα είναι συνέχιση αυτού, δεύτερον, αν και δεν ταυτίζεται ποσοτικώς με τις αποδοχές ενεργείας πρέπει πάντως να συνδέεται με αυτές με σχέση εύλογης ποσοτικώς αναλογίας και, τρίτον, εν τέλει το Κράτος, ανεξαρτήτως των ειδικών διαρρυθμίσεων, είναι ο υπόχρεος για την καταβολή της σύνταξης στους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, σκέψεις 118-127). [...] Δέχεται την έφεση.
ΕλΣυν 758/2023 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	14. Ανεξαρτήτως της κατά τα ανωτέρω κρίσης του Ειδικού Δικαστηρίου, με την 742/2018 απόφαση της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου έχει κριθεί ότι οι θεσπιθείσες με τις διατάξεις των άρθρων 1 παρ. 2 του ν. 3833/2010 και τρίτου παρ. 1 του 3845/2010 περικοπές των επιδομάτων που λαμβάνουν με τις αποδοχές τους οι λειτουργοί και υπάλληλοι του Δημοσίου και, συνακόλουθα, με τις συντάξεις τους οι συνταξιούχοι του Δημοσίου, συμπεριλαμβανομένων των συνταξιούχων δικαστικών λειτουργούν, δεν είναι προδήλως απρόσφορες ή μη αναγκαίες

για την εκπλήρωση του επιδιωκόμενου σκοπού της βελτίωσης της δυσχερούς δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας. Ούτε άλλωστε μπορεί να υποστηριχθεί ότι είναι *stricto sensu* δυσανάλογες, υπό την έννοια ότι επιβάλλουν στους συνταξιούχους ένα ιδιαίτερα επαχθές βάρος, που υπερακοντίζει τον επιδιωκόμενο σκοπό, ενόψει αφενός μεν του μικρού ποσοστού των περικοπών, αφετέρου δε του ότι επιβάλλονται όχι στο σύνολο της σύνταξης, αλλά, σε ένα τμήμα αυτής (επίδομα) και συνεπάγονται μείωση των συνολικώς καταβαλλομένων σε συνταξιούχους παροχών, όχι, όμως, και στέρηση αυτών, λαμβανομένου δε υπ' όψιν ότι εξασφαλίζεται, καταρχήν, ισορροπία ανάμεσα στις απαιτήσεις του, κατά την εκτίμηση του νομοθέτη, συντρέχοντος εν προκειμένω γενικού συμφέροντος και την ανάγκη προστασίας των περιουσιακών δικαιωμάτων των συνταξιούχων, αφού μέσω του μέτρου αυτού διασφαλίζεται τελικώς, έστω και έμμεσα, η εξακολούθηση καταβολής σ' αυτούς της κύριας σύνταξης. Επομένως, ενόψει του ύψους των περικοπών και της βάσης υπολογισμού αυτών, δεν τίθεται ζήτημα παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας, όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Συναφώς, κρίθηκε ότι οι ως άνω διατάξεις δεν αντίκεινται στο άρθρο 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, καθόσον η θεσπισθείσα με αυτές περικοπή των επιδομάτων δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «στέρηση περιουσίας», αλλά θεμιτή επέμβαση στην απόλαυση του δικαιώματος στο σεβασμό της περιουσίας. Περαιτέρω, κρίθηκε ότι οι επίμαχες περικοπές δεν αντίκεινται στην αρχή της ισότητας, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, διότι επιβλήθηκαν στο σύνολο των λειτουργών και υπαλλήλων του Δημοσίου, των ν.π.δ.δ. και των ο.τ.α., προκειμένου να εξοικονομηθούν κρατικοί πόροι και να διασφαλισθεί η δημοσιονομική βιωσιμότητα του Κράτους, ούτε στην αρχή της ισότητας των πολιτών στα δημόσια βάρη, που κατοχυρώνεται στο άρθρο 4 παρ. 5 του Συντάγματος, δοθέντος ότι το οικείο μέτρο εντάσσεται σε ένα σύνολο οικονομικών, δημοσιονομικών και διαρθρωτικών μέτρων, που επωμίσθηκαν γενικώς οι πολίτες, για την αντιμετώπιση της δημοσιονομικής κρίσης που μάστιζε τη χώρα, στο πλαίσιο της οποίας αναδείχθηκε ιδιαιτέρως η ανάγκη περιστολής της συνταξιοδοτικής δαπάνης του Κράτους, καθώς και η απειλή της βιωσιμότητας του συνταξιοδοτικού συστήματος. Περαιτέρω, οι επίμαχες περικοπές κρίθηκε ότι δεν αντίκεινται στη διάταξη του άρθρου 21 παρ. 3 του Συντάγματος, με την οποία επιβάλλεται στον κοινό νομοθέτη να μεριμνά, λαμβάνοντας ειδικά μέτρα σχετικά με την προστασία του γήρατος, καθόσον κατά την έννοια του άρθρου αυτού, που αποτελεί ειδική έκφανση του κοινωνικού κράτους δικαίου, δεν θεσπίζεται συγκεκριμένο ατομικό δικαίωμα, αλλά παρέχονται απλώς κατευθύνσεις στον κοινό νομοθέτη, προκειμένου να λάβει ειδικά μέτρα για την προστασία του γήρατος, ο δε κοινός νομοθέτης δεν εμποδίζεται από την εν λόγω διάταξη να μεταβάλλει για το μέλλον το καθεστώς των αποδοχών των δημοσίων υπαλλήλων και λειτουργών και, συνακόλουθα, το καθεστώς των συντάξεων των οικείων συνταξιούχων. Τέλος, έγινε δεκτό ότι με την ψήφιση του ν. 3845/2010, ο οποίος εκδόθηκε κατ' ενάσκηση της κυριαρχικής εξουσίας του Έλληνα νομοθέτη να θεσπίζει πρωτεύοντες κανόνες δικαίου, δεν γεννάται θέμα περιορισμού ως προς την άσκηση της εθνικής κυριαρχίας της χώρας

ούτε παραβίασης της παρ. 3 του άρθρου 28 του Συντάγματος (βλ. και ΕλΣυν II Τμ. 639/2021, 1612, 46/2017, 2683/2013, III Τμ.384/2020 κ.ά.).

[...]

19. Στην υπό κρίση υπόθεση από το σύνολο των στοιχείων του φακέλου προκύπτουν τα ακόλουθα: Ο ενάγων είναι τέως δικαστικός λειτουργός (Πρόεδρος Εφετών Τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων), ο οποίος κατέστη πολιτικός συνταξιούχος του Ελληνικού Δημοσίου από 1.7.2006. Με την ένδικη αγωγή του, η οποία ασκήθηκε στις 10.5.2013, ήτοι πριν από τη δημοσίευση της 244/2017 απόφασης της Ολομέλειας του Ελεγκτικού Συνεδρίου, ο ενάγων ζητεί, όπως προεκτέθηκε, να αναγνωρισθεί η υποχρέωση του εναγόμενου Ελληνικού Δημοσίου να του καταβάλει, νομιμοτόκως από την επίδοση της αγωγής, ως αποζημίωση κατά το άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, το συνολικό ποσό των 73.884,21 ευρώ, το οποίο, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, αντιστοιχεί στη ζημία που υπέστη, κατά το χρονικό διάστημα από 1.1.2010 έως 31.12.2012, από παράνομες μειώσεις στη σύνταξή του, κατ' εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 1 παρ. 2 του ν. 3833/2010, τρίτου παρ. 1 και 6 του ν. 3845/2010, μόνου παρ. 1 του ν. 3847/2010, 11 του ν. 3865/2010, 2 παρ. 13 του ν. 4002/2011, 1 παρ. 10 του ν.4024/2011 και 1 παρ. 1 του ν. 4051/2012, άλλως επικουρικώς το ποσό των 7.558,00 ευρώ όσον αφορά ειδικώς το κονδύλιο της ΕΑΣ. Από το ως άνω συνολικώς διεκδικούμενο ποσό ο ενάγων, προβάλλοντας ότι οι σχετικές διατάξεις έρχονται σε αντίθεση προς τις διατάξεις των άρθρων 4 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1, 26, 87 παρ. 1 και 88 παρ. 2 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ζητεί, κατ' εκτίμηση του περιεχομένου του οικείου δικογράφου: α) το ποσό των 5.436,18 ευρώ, το οποίο, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς του, αντιστοιχεί στη διαφορά των ποσών συντάξεων που έλαβε κατά το χρονικό διάστημα από 1.1.2010 έως 31.12.2012 και των ποσών που θα ελάμβανε, εάν δεν εφαρμόζονταν επί της σύνταξής του οι διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 2 του ν. 3833/2010 και της παραγράφου 1 του άρθρου 3 του ν.3845/2010, β) το ποσό των 32.452,50 ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί σε μη καταβληθέντα, κατ' εφαρμογή των διατάξεων της παραγράφου 6 του άρθρου τρίτου του ν.3845/2010 και της παρ. 1 του άρθρου μόνου του ν. 3847/2010, επιδόματα εορτών Χριστουγέννων, Πάσχα και αδείας από 1.6.2010 έως 31.12.2012, γ) το ποσό των 21.295,17 ευρώ, το οποίο αντιστοιχεί στην ΕΑΣ, η οποία παρακρατήθηκε από τη σύνταξή του από 1.8.2010 έως 31.12.2012, κατ' εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 11 του ν.3865/2010 και 2 παρ. 13 του ν. 4002/2011, άλλως, κλιμακωτά εφαρμοζομένου του σχετικού συντελεστή, το ποσό των 7.558,00 ευρώ, δ) το ποσό των 10.333,68 ευρώ, που αντιστοιχεί σε διαφορές συντάξεων, που θα ελάμβανε κατά το χρονικό διάστημα από 1.11.2011 έως 31.12.2012, εάν δεν εφαρμόζονταν επί των συντάξεων των δικαστικών λειτουργών οι διατάξεις του άρθρου 1 παρ. 10 του ν. 4024/2011 και ε) το ποσό των 4.366,68 ευρώ, που αντιστοιχεί σε διαφορές συντάξεων, που θα ελάμβανε κατά το χρονικό διάστημα από 1.1.2012 έως 31.12.2012, εάν δεν εφαρμόζονταν επί των συντάξεων των δικαστικών λειτουργών οι διατάξεις του άρθρου 1

	παρ.1 του ν.4051/2012. Επιπροσθέτως, ο ενάγων ζητεί να αναγνωρισθεί η υποχρέωση του Ελληνικού Δημοσίου να του καταβάλει, νομιμοτόκως από την επίδοση της αγωγής, το ποσό των 5.000,00 ευρώ ως χρηματική ικανοποίηση λόγω της ηθικής βλάβης που υπέστη βάσει του άρθρου 932 ΑΚ. 20. Με δεδομένα τα ανωτέρω και σύμφωνα με όσα έχουν κριθεί με τις αναφερόμενες στις σκέψεις που προηγήθηκαν αποφάσεις του Ειδικού Δικαστηρίου του άρθρου 88 παρ. 2 του Συντάγματος και τις αποφάσεις και πρακτικά της Ολομέλειας του παρόντος Δικαστηρίου, από τις κρίσεις των οποίων το παρόν Τμήμα κρίνει ότι δεν συντρέχει λόγος να αποστεί, οι προβαλλόμενοι λόγοι περί παράνομης μείωσης της σύνταξης του ενάγοντος, κατ' εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 1 παρ. 2 του ν. 3833/2010, τρίτου παρ. 1 και 6 του ν. 3845/2010, μόνου παρ. 1 του ν. 3847/2010, 1 παρ. 10 του ν.4024/2011 και 1 παρ. 1 του ν. 4051/2012, λόγω αντίθεσης των διατάξεων αυτών στα άρθρα 4 παρ. 1 και 5, 21 παρ. 3, 22 παρ. 5, 25 παρ. 1, 26, 87 παρ. 1 και 88 παρ. 2 του Συντάγματος και του άρθρου 1 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ είναι αβάσιμοι. Αντιθέτως, οι διατάξεις του άρθρου 11 του ν.3865/2010 και του άρθρου 2 παρ.13 του ν.4002/2011, καθ' ο μέρος επιβλήθηκε με αυτές εισφορά αλληλεγγύης στις συντάξεις του Δημοσίου, είναι αντίθετες προς τις ρυθμίσεις των άρθρων 2 παρ. 1, 4 παρ. 1 και 5, 5 παρ. 1, 22 παρ. 5 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος και τις από τα άρθρα αυτά απορρέουσες αρχές της ισότητας στα δημόσια βάρη, της ασφάλειας δικαίου, της προβλεψιμότητας, της προστατευόμενης εμπιστοσύνης και της αναλογικότητας. Επομένως, οι γενόμενες παρακρατήσεις στις συντάξιμες αποδοχές του ενάγοντος, βάσει των ανωτέρω ανίσχυρων διατάξεων, είναι μη νόμιμες, η δε ένδικη αγωγή, ερειδόμενη στο άρθρο 105 ΕισΝΑΚ, είναι νόμω βάσιμη και γεννάται ευθύνη του Δημοσίου προς αποκατάσταση της ζημίας που υπέστη αυτός από τη στέρηση των διαφορών σύνταξης που θα ελάμβανε για το χρονικό διάστημα από 1.8.2010 έως 31.12.2012, αν δεν είχε μεσολαβήσει η παράνομη ενέργεια των οργάνων του Ελληνικού Δημοσίου με τη θέσπιση και εφαρμογή των εν λόγω διατάξεων. Εξάλλου, η ένδικη αξίωση δεν έχει υποπέσει στην πενταετή παραγραφή του άρθρου 90 παρ. 1 του ν. 2362/1995, που ίσχυε κατά το επίδικο χρονικό διάστημα, στην οποία υπόκειται ως απορρέουσα από παράνομες πράξεις ή παραλείψεις των οργάνων του Δημοσίου κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας που τους έχει ανατεθεί και η οποία άρχεται από το τέλος του οικονομικού έτους εντός του οποίου γεννήθηκε η αξίωση κατ' άρθρο 91 του ν. 2362/1995 (βλ. Ειδ. Δικ. αρ. 88 Σ. 7, 5/2006, ΕλΣυν Ολ. 1521, 1031, 296/2017, 2682/2013, ΙΙ Τμ. 2171, 1582/2017). [...] Δέχεται εν μέρει την αγωγή.
ΕΛΣυν 338/2023 (ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΜΗΜΑ)	7. Με τα δεδομένα αυτά και βάσει των όσων έγιναν δεκτά ανωτέρω (σκέψη 4), η αγωγή είναι νόμω βάσιμη. Και τούτο διότι κατ' εφαρμογή της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της ισότητας (άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος) - λαμβανομένου υπόψη και του άρθρου 21 παρ. 3 του Συντάγματος, σύμφωνα με το οποίο το Κράτος παίρνει ειδικά

μέτρα για την προστασία της αναπηρίας - εφόσον για τον ενάγοντα συνταξιούχο βουλευτή συντρέχουν οι ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις (μεταμόσχευση νεφρού και ποσοστό αναπηρίας τουλάχιστον 67%), όπως για τους πολιτικούς υπαλλήλους και στρατιωτικούς, στους οποίους εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις αυτές, χορηγείται το επίδομα του άρθρου 54 παρ. 5 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων που υπολογίζεται σε ποσοστό 40% στο μηνιαίο βασικό μισθό του λοχαγού (άρθρα 1 παρ. 1 περ. α, 26 παρ. 1 περ. α και 54 παρ. 5 και 10 του Συνταξιοδοτικού Κώδικα), δικαιούται και ο ενάγων το εν λόγω επίδομα. Συνεπώς, μη νομίμως δεν χορηγήθηκε από το Δημόσιο στον ενάγοντα, κατά τον κανονισμό της βουλευτικής σύνταξής του, δεδομένου ότι αυτός συνταξιοδοτήθηκε σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 20 του ν. 3513/2006 λόγω της μεταμόσχευσης νεφρού με ποσοστό αναπηρίας 70%, το επίδομα του άρθρου 54 παρ. 5 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων. Πλην όμως, οι εν λόγω αγωγικές αξιώσεις, κατά το μέρος που αφορούν στο χρονικό διάστημα από 1.9.2007 έως 31.12.2011 έχουν υποκύψει στην πενταετή παραγραφή (δεδομένου ότι αφορούν παράνομη παράλειψη της συνταξιοδοτικής Διοίκησης περί τον κανονισμό σύνταξης του ενάγοντος, βλ. σκέψη 5), ως εκ του χρόνου άσκησης και δη επίδοσης της υπό κρίση αγωγής στις 29.12.2017 [βλ. την 6306Ε/29.12.2017 έκθεση επίδοσης του δικαστικού επιμελητή Αναστασίου Στεφάνου στο Ελληνικό Δημόσιο και βλ. άρθρο 75 παρ. 2 του ΚΔΔ, όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 19 του ν. 3900/2010 (Α' 213) και εφαρμοζόταν αναλόγως βάσει του άρθρου 123 του π.δ/τος 1225/1981 που ίσχυε κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο άσκησης της αγωγής]. Οι δε αξιώσεις που ανάγονται στο χρονικό διάστημα από 1.1.2012 έως 21.12.2017 δεν έχουν παραγραφεί, συνεπώς ο ενάγων πρέπει να λάβει ως αποζημίωση, κατά το άρθρο 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, για το χρονικό διάστημα αυτό, το ποσό που αντιστοιχεί στο επίδομα του άρθρου 54 παρ. 5 του Κώδικα Πολιτικών και Στρατιωτικών Συντάξεων (40% του μηνιαίου βασικού μισθού του λοχαγού, όπως αυτός ορίζεται από τις διατάξεις που ισχύουν κάθε φορά).

[...]

Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.

**ΕΛΣυν 1423/2023
(ΠΕΜΠΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

5. Από το συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων συνάγονται τα ακόλουθα: Στο πλαίσιο της κατ' άρθρο 21 παρ. 1 και 3 του Συντάγματος υποχρέωσης του νομοθέτη να προβλέπει μέτρα προστασίας της οικογένειας, της παιδικής ηλικίας, της ενήλικης νεότητας και της αναπηρίας, εντός του θεσμοθετηθέντος από το Σύνταγμα ειδικού συνταξιοδοτικού συστήματος των δημοσίων λειτουργών, δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. ΕΛΣυν Ολομ. 244/2017, 1277/2018, 1388/2018), με τις διατάξεις του άρθρου 31 του Σ.Κ., όπως ίσχυαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο, ορίστηκε, μεταξύ άλλων, ότι τα άρρενα τέκνα θανόντος στρατιωτικού υπαλλήλου ή συνταξιούχου δικαιούνται κατά μεταβίβαση σύνταξη από το Δημόσιο, μέχρι το χρόνο ενηλικίωσής τους (18ο έτος) εφόσον είναι άγαμα, μετά δε το χρόνο αυτό, εφόσον είναι άγαμα και επιπρόσθετα ανίκανα για εργασία σε ποσοστό τουλάχιστον 50%. Από αυτά παρέπεται ότι αναγκαία προϋπόθεση για τη

θεμελίωση συνταξιοδοτικού δικαιώματος από ορφανό άρρεν τέκνο στρατιωτικού συνταξιούχου είναι, ανεξαρτήτως της ηλικίας, στην οποία ευρίσκεται κατά το χρόνο επαγωγής του συνταξιοδοτικού του δικαιώματος, η αγαμία και τούτο διότι σκοπός της ως άνω διάταξης είναι η παροχή προστασίας σε εκείνα μόνο τα ορφανά τέκνα που εξακολουθούν να διαμένουν στην πατρική οικογένεια χωρίς αυτονόμηση και ανεξαρτητοποίηση και τα οποία ο αποβιώσας συνταξιούχος πατέρας τους προστάτευε μέχρι το θάνατό του, στο πλαίσιο της φυσικής και ηθικής υποχρέωσης που έχουν οι γονείς προς τα τέκνα. Η προστασία αυτή δεν εκτείνεται και στα τέκνα που τελούν γάμο, ο οποίος εξ ορισμού συνεπάγεται τη δημιουργία ενός νέου και αυτοτελούς ανεξάρτητου προς την πατρική οικογένεια οικογενειακού κυττάρου, η ύπαρξη του οποίου προκαθορίζει και τη μεταβολή του ρόλου του ατόμου από «προστατευόμενο μέλος» της πατρικής οικογένειας σε «προστάτη» του νέου οικογενειακού σχήματος. Ενόψει δε αυτής της οριστικής μεταβολής του ρόλου του ατόμου από την τέλεση του γάμου, η αποσύνδεση από την πατρική οικογένεια δεν αίρεται από τη λύση του γάμου, με την οποία (λύση) το άτομο υπεισέρχεται αυτόματα στη νομική κατάσταση της διάζευξης, ώστε να αναβιώσουν συνταξιοδοτικά δικαιώματα, συνδεδεμένα με την προηγούμενη κατάσταση της αγαμίας, υπό το καθεστώς της οποίας το άτομο τελούσε σε σχέση εξάρτησης και προστασίας από την πατρική οικογένεια (ΕλΣυν Ολομ. 293/2017). Περαιτέρω, με τη διάταξη της περ. γ' της παρ. 1 του άρθρου 31 του Σ.Κ. (όπως ίσχυε πριν από τη ρητή κατάργηση της με τις διατάξεις του άρθρου 9 παρ. 1 περ. δ' του ν. 3865/2010), που προέβλεπε δικαίωμα σύνταξης ειδικά για τις διαζευγμένες θυγατέρες, με τη συνδρομή των σ' αυτήν οριζόμενων προϋποθέσεων, δεν εισήχθη αδικαιολόγητη ευνοϊκή διάκριση των θυγατέρων έναντι των υιών, καθώς επρόκειτο για εξαιρετική και περιορισμένης χρονικής ισχύος ρύθμιση που θεσπίστηκε για την προστασία των γυναικών, οι οποίες, εξαιτίας των επικρατουσών στο παρελθόν κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών, είχαν μειωμένες δυνατότητες και ευκαιρίες για πρόσβαση στην εκπαίδευση και στην επαγγελματική αποκατάσταση και σταδιοδρομία. Γι' αυτό, άλλωστε, δικαιολογείται, ως συνάδουσα προς τον επιδιωκόμενο ως άνω σκοπό του νομοθέτη, πρόβλεψη με το ν. 1654/1986, για τη θεμελίωση δικαιώματος σύνταξης από τις διαζευγμένες θυγατέρες του ηλικιακού περιορισμού της συμπλήρωσης του 40ού έτους της ηλικίας τους κατά την 31.12.1986, δοθέντος ότι πρόκειται για γυναίκες που για λόγους βιολογικούς πιθανότατα βρίσκονταν σε αδυναμία πρόσβασης σε επάγγελμα και εξεύρεσης των πόρων βιοπορισμού τους (βλ. και ΕλΣυν Ολομ. 741/2010), οπότε για τον λόγο αυτό απαιτείτο η συνδρομή της κρατικής οικονομικής προστασίας (III Τμ. 2151/2009). Ήδη δε κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο του θανάτου του πατέρα του εκκαλούντος οι ως άνω διατάξεις είχαν πλέον ρητά καταργηθεί. Εκ του λόγου δε ότι επρόκειτο για δικαιολογημένη εξαιρετική ρύθμιση, η οποία αφορούσε έναν φθίνοντα κύκλο προσώπων, δεν μπορούσε να τύχει επεκτατικής εφαρμογής και να καθιδρύσει, κατ' επίκληση της συνταγματικής αρχής της ισότητας των δύο φύλων, συνταξιοδοτικό δικαίωμα και υπέρ των ενηλίκων διαζευγμένων αρρένων τέκνων (πρβλ. ΕλΣυν Ολομ. 898, 293/2017).

[...]

Απορρίπτει την έφεση.

**ΕΛΣυν 1409-10/2023
ΠΕΜΠΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

3. Από τον συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 8 παρ. 1 και 48 του π.δ/τος 1225/1981 «Περί εκτελέσεως των περί Ελεγκτικού Συνεδρίου διατάξεων» (Α' 304), που ίσχυαν κατά τον κρίσιμο εν προκειμένω χρόνο άσκησης της ένδικης έφεσης (βλ. άρθρα 349 παρ. 1 και 350 παρ. 1 του ν. 4700/2020 και ήδη άρθρο 112 παρ. 2 του ν.4700/2020), συνάγεται ότι επί εφέσεων υπαγόμενων στο συνταγματικά κατοχυρωμένο ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, παθητικά νομιμοποιείται πάντοτε το Ελληνικό Δημόσιο, που αποτελεί, άλλωστε, πάντοτε και διάδικο στη δίκη της ουσίας, ως εκ του Συντάγματος εγγυητής του συνταξιοδοτικού αυτού συστήματος και της καταβολής των συντάξεων ως συνέχειας των αποδοχών της κατηγορίας αυτής (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 1821, 1820/2021, 1477, 504/2021, 2020/2020, 137/2019, 1277, 32/2018, 244/2017). Η παθητική νομιμοποίηση του Ελληνικού Δημοσίου δεν αναιρείται ακόμη και μετά τη σύμφωνη με το Σύνταγμα, ρυθμιστικά διακριτή και λειτουργικά αυτοτελή, ένταξη από 1.1.2017 του ειδικού αυτού συνταξιοδοτικού συστήματος στο ευρύτερο δημόσιο ασφαλιστικό σύστημα του Ενιαίου Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης (ΕΦΚΑ), ήδη μετονομασθέντος από 1.3.2020 σε «Ηλεκτρονικό Φορέα Κοινωνικής Ασφάλισης» (e-ΕΦΚΑ) [βλ. άρθρα 1 εδ. β, 1B παρ. 2, και τις διατάξεις του Κεφαλαίου Β του ν. 4387/2016 (Α' 85), όπως ισχύουν μετά την τροποποίησή τους με τις οικείες διατάξεις του ν. 4670/2020 (Α' 43), σε συνδυασμό με τις ρυθμίσεις των άρθρων 51, 53, 70 και 100 του ν. 4387/2016 και τις κατ' εξουσιοδότηση αυτών εκδοθείσες κυα 124456/0092/13.12.2016 (Β' 4074) περί μεταφοράς από 1.1.2017 της αρμοδιότητας πληρωμής και αναδρομικών συντάξεων στον τότε ΕΦΚΑ και 2915/783/17.1.2018 (Β' 55) για την ολοκλήρωση μέχρι τις 30.4.2018 της μεταφοράς αρμοδιοτήτων της Γενικής Διεύθυνσης Χορήγησης Συντάξεων Δημοσίου Τομέα της Γενικής Γραμματείας Δημοσιονομικής Πολιτικής του Υπουργείου Οικονομικών στον εν λόγω φορέα, καθώς και επί της σύμφωνης με το Σύνταγμα ένταξης της κατηγορίας αυτής στον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, ως εκ της αναδρομικής ισχύος των ερμηνευτικών διατάξεων των άρθρων 19, 20, 21, 22 και 23 του ν. 4670/2020, βλ. ΕΛΣυν Ολ. 2020/2020]. Και τούτο, διότι, ενόψει της συνταγματικής θεσμικής εγγύησης για το ειδικό συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. άρθρα 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 103 και 98 του Συντάγματος), της σαφούς συνταγματικής του διάκρισης, ως συνταξιοδοτικού φορέα, από τους κατ' άρθρο 22 παρ. 5 του Συντάγματος φορείς κοινωνικής ασφάλισης (βλ. ΕΛΣυν Ολ. 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017), σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 51, 53 και 70 του ν. 4387/2016, συνάγεται ότι ο ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ δεν συνιστά από 1.1.2017 οιοδήποτε καθολικό διάδοχο του Δημοσίου, ούτε συνεχίζει τις σχετικές δίκες αυτού επί του κανονισμού των συντάξεων, όπως αντιθέτως συμβαίνει με τους φορείς, τομείς, κλάδους και λογαριασμούς κοινωνικής ασφάλισης που συγχωνεύθηκαν σ' αυτόν και απώλεσαν τη νομική τους προσωπικότητα (βλ. σχετικά ΣτΕ 1965, 1835, 1383, 442/2018), ή κατά το σκέλος που απορροφήθηκαν από τον ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, με τη μεταφορά σ' αυτόν των

κοινωνικοασφαλιστικών τους αρμοδιοτήτων (βλ. σχετικά για τον ΟΓΑ, ΣτΕ 1839, 1670, 29/2018, 3326, 2128, 744/2017 και για το ΝΑΤ, ΣτΕ 1067/2018). Εξάλλου, στις σχετικές δίκες παθητικά νομιμοποιείται και ο ΕΦΚΑ και ήδη e-ΕΦΚΑ, στον οποίο όπως προεκτέθηκε, από την 1η.1.2017 και από την 1η.5.2018 έχει μεταβιβασθεί διαδοχικά η αρμοδιότητα πληρωμής και κανονισμού των συντάξεων και στο πλαίσιο του ειδικού αυτού συστήματος, προς εκτέλεση της σχετικής, κατά τα ανωτέρω, συνταγματικής υποχρέωσης του Ελληνικού Δημοσίου (βλ. ΕλΣυν Ολ. 1277, 32/2018, 244/2017), με συνέπεια να καταλαμβάνεται και αυτός από τις συνέπειες της δικαστικής απόφασης (εκτελεστότητα, δεδικοσμένο, υποχρέωση συμμόρφωσης).

[...]

11. Από τον συνδυασμό των άρθρων 16, 21 παρ. 3, 22 παρ. 2, 23 παρ. 2 εδ. β', 29 παρ. 3, 45, 73 παρ. 2, 80, 87 επ., 98 παρ. 1 περ. δ' και στ', 103 και 104 του Συντάγματος, συνάγεται ότι το Σύνταγμα κατοχυρώνει ως ιδιαίτερο θεσμό το ειδικό υπηρεσιακό και συνταξιοδοτικό καθεστώς των δημόσιων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, 137/2019, 1388, 1277, 32/2018, 244/2017, II Τμ. 525/2019, 2076, 1176/2018, πρβλ. ΑΕΔ 16/1983, ΑΠ 701/2014, 968/2013). Στο πλαίσιο αυτό, η διαδικασία πρόσβασης και υπηρεσιακής εξέλιξης σε δημόσιες θέσεις και αξιώματα διέπονται από τις αρχές της αντικειμενικότητας, της αξιοκρατίας και της διαφάνειας, οι οποίες αποτελούν ειδικότερη έκφανση της συνταγματικής αρχής της ισότητας και του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας και συμμετοχής στην οικονομική ζωή της χώρας (άρθρα 4 παρ. 1 και 5 παρ. 1 του Συντάγματος, βλ. ΣτΕ Ολ. 2620/2021, 1363/2021), οι αρχές δε αυτές υπαγορεύουν ότι τόσο η πρόσβαση στις εν λόγω θέσεις, στις οποίες συγκαταλέγονται οι θέσεις στα στρατιωτικά οργανωμένα σώματα, όσο και η εξέλιξη σ' αυτές πρέπει να γίνεται με αντικειμενικά και διαφανή κριτήρια που να συνάπτονται με την προσωπική αξία και ικανότητα των ενδιαφερομένων για την κατάληψή τους (βλ. ΣτΕ Ολ. 1363/2021, 2396/2004). Ενόψει δε των αρχών της ισότητας, της αξιοκρατίας και της διαφάνειας κατά την πρόσβαση σε δημόσιες θέσεις, ο νομοθέτης δύναται να θεσπίζει διοικητικά μέτρα και κυρώσεις σε βάρος όσων παραβιάζουν, μεταξύ άλλων, τους όρους πρόσληψής τους στο δημόσιο, με στόχο αφενός την αποκατάσταση της νομιμότητας και την προστασία της υπηρεσίας και του δημοσίου συμφέροντος που συνδέεται με αυτή, αφετέρου την αποτροπή, πρόληψη και καταστολή των παραβάσεων (ΕλΣυν Ολ. 1820/2021). Τα μέτρα δε αυτά πρέπει να είναι, ως προς τη φύση και την έντασή τους, προσαρμοσμένα στην ειδική λειτουργική σχέση που τους συνδέει με το κράτος, ενόψει και του δημόσιου συμφέροντος που αυτή διασφαλίζει.

[...]

Δέχεται την έφεση.

**ΕλΣυν 1038/2023
(ΕΚΤΟ ΤΜΗΜΑ)**

8. Το Σύνταγμα του 1975, όπως ισχύει και μετά τις ύστερες αναθεωρήσεις του, μέσω ενός πλέγματος διατάξεων, διαδικαστικών (άρθρα 73 παρ. 2 και 3, 79, 80 παρ. 1, 98 παρ. 1 περ. δ') και ουσιαστικών, που αφορούν στο ιδιαίτερο

υπηρεσιακό καθεστώς των δημοσίων λειτουργών, υπαλλήλων και στρατιωτικών, και στη θεμελιώδη αξία των αγαθών ή συμφερόντων ή δικαιωμάτων που αυτοί διαχειρίζονται (άρθρα 16, 21 παρ. 3, 23 παρ. 2, 29 παρ. 3, 103, 104), αναγνωρίζει το δικαίωμα σε σύνταξη των ανωτέρω, ως θεσμική εγγύηση της απερίσπαστης, από εξωγενείς παράγοντες, άσκησης της δημόσιας υπηρεσίας που τους έχει ανατεθεί, και, συνεπώς, της βέλτιστης παροχής αυτής προς όφελος του διοικουμένων, με τα εξής χαρακτηριστικά: πρώτον, η σύνταξη συνδέεται με τον μισθό ενεργείας ως εγγενές στοιχείο του και άρα είναι συνέχιση αυτού, δεύτερον, αν και δεν ταυτίζεται ποσοτικά με τις αποδοχές ενεργείας πρέπει πάντως να συνδέεται με αυτές με σχέση εύλογης ποσοτικής αναλογίας και, τρίτον, εν τέλει το Κράτος, ανεξαρτήτως των ειδικών διαρρυθμίσεων, είναι ο υπόχρεος για την καταβολή της σύνταξης στους δημοσίους λειτουργούς, υπαλλήλους και στρατιωτικούς (βλ. ΕλΣυν Ολ. 2020/2020, σκέψεις 118-127).

[...]

Αναβάλλει την έκδοση οριστικής απόφασης.

II. Βιβλιογραφία (2023-2025)

1. Ε. Στυλιανίδης (επιμ.), Τεχνητή Νοημοσύνη, Ανθρώπινα Δικαιώματα, Δημοκρατία & Κράτος Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2025, σελ. 426 επ.
2. Ε. Βενιζέλος (επιστ. διεύθυνση), Το Ελληνικό Σύνταγμα, τόμ. 1, 2025, σελ. 1094 επ.
3. Σπ. Βλαχόπουλος, Ξ. Κοντιάδης, Γ. Τασόπουλος (επιμ.), Σύνταγμα - Ερμηνεία κατ' άρθρο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2024, σελ. 418 επ.
4. Κ. Χρυσόγονος, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, Σάκκουλας, 5η έκδ., 2023, σελ. 756 επ.

III. Αρθρογραφία (2023-2025)

1. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 540/2025 - Λόγοι αποκλεισμού από την αιμοδοσία συνδεόμενοι με τη σεξουαλική συμπεριφορά - Διακριτική μεταχείριση λόγω γενετήσιου προσανατολισμού και συνταγματική επιταγή για την εξασφάλιση υψηλού επιπέδου προστασίας της δημόσιας υγείας - Γκαλστιάν Αλ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 7/2025, σελ. 681 - 684
2. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 411/2025 - Νομολογιακός έλεγχος επί κανονιστικής ρύθμισης - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 6/2025, σελ. 568 - 570
3. Παρατηρήσεις στην ΔΕΦΑΘ 1145/2022 - Αντισυνταγματική η πλήρης κατάργηση συντάξεως ανασφάλιστου υπερήλικα - Τα όρια κρίσης του διοικητικού οργάνου κατά την εξέταση ένστασης - Μπλετσογιάννης Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 3/2024, σελ. 264 - 265

4. Η λειτουργικότητα της ελευθερίας των συναθροίσεων: οι συναθροίσεις στην υπηρεσία της δημοκρατίας - Βουκελάτος Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2024, σελ. 125 - 133
5. Γ. Γαλανόπουλος, Η πολιτική των αποκρατικοποιήσεων στην περίοδο της οικονομικής κρίσης, Νομ. Βιβλιοθήκη, 2020 - Η πρωτεύουσα φύση του Δημοσίου Δικαίου και του δημοσίου συμφέροντος υπό το πρίσμα του δικαίου των αποκρατικοποιήσεων - Γαλάνης Π., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 2/2024, σελ. 200 - 202
6. Η αρχή της προφύλαξης: από το περιβάλλον στην υγεία - Δυο διαφορετικές όψεις του ίδιου νομίσματος - Σχινά Αθ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 8-9/2023, σελ. 861 - 874
7. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 7/2023 (Πρακτ. Συμβ. Ν 3068/2002) - Η επέκταση της υποχρέωσης συμμόρφωσης της διοίκησης στις δικαστικές αποφάσεις και στον νομοθέτη; Οι νέες εξελίξεις της προβληματικής υπό το φως των πρακτικών Τριμ. Συμβ. ΣτΕ 7-8/2023 περί της μεταβίβασης των ΕΥΔΑΠ-ΕΥΑΘ στο «Υπερταμείο» - Καζάκος Ιωαν.-Ν., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 4/2023, σελ. 404 - 413
8. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 2332/2022 (7μ) (Ακύρωση της πράξης πρόσληψης νέων υγειονομικών υπαλλήλων στη θέση εκείνων οι οποίοι θα έχαναν τη θέση τους στο δημόσιο σύστημα υγείας λόγω άρνησής τους να υποβληθούν σε εμβολιασμό - «Αντισυνταγματικότητα λόγω αντίθεσης στην αρχή της αναλογικότητας») - Κυβέλος Σ., ΤΝΠ QUALEX, Αρμ, 3/2023, σελ. 432
9. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ 1886/2022 (7μ) - Αντισυνταγματικότητα της προκήρυξης σύμβασης ΣΔΙΤ για το σύνολο των εργασιών λειτουργίας και συντήρησης του εξωτερικού Υδροδοτικού Συστήματος (ΕΥΣ) της Εταιρείας Παγίων ΕΥΔΑΠ - Σταθάκη Μ., ΤΝΠ QUALEX, ΠερΔικ, 1/2023, σελ. 116 - 117
10. Παρατηρήσεις στην ΣτΕ Ολ 1408/2022 (Ν 3900/2010) - Η «μέθοδος» της θεμελιωμένης επίκλησης του δημόσιου συμφέροντος - Στράνης Δ., ΤΝΠ QUALEX, ΘΠΔΔ, 1/2023, σελ. 38 - 43

IV. Λοιπές αναφορές

1. ΓνωμΝΣΚ 15/2024 - Το έργο των φιλοζωικών οργανώσεων για την παροχή μέριμνας και φροντίδας των αδέσποτων ζώων αποτελεί κοινωφελή σκοπό
2. ΓνωμΝΣΚ 69/2023 - Το χρονικό διάστημα απουσίας των υπαλλήλων της Α.Α.Δ.Ε. με άδεια μητρότητας, ανατροφής τέκνου ή μακροχρόνια αναρρωτική δεν συνυπολογίζεται στο απαιτούμενο χρονικό διάστημα της εμπειρίας για την κατάταξη υπαλλήλου σε θέση εργασίας ανώτερου βαθμού
3. ΓνωμΝΣΚ 40/2023 - Εποπτική Αρχή των Σωματείων και Ενώσεων Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου κατά τις διατάξεις του Ν. 281/1914 - Αρμοδιότητα διενέργειας οικονομικών ελέγχων και αρμοδιότητα διάταξης απαιτούμενων μέτρων αποκατάστασης στα Σωματεία Αναπήρων και Θυμάτων Εθνικής Αντίστασης και Αντιδικτατορικού Αγώνα